

OKTATÁSI
HIVATAL

Miatlan bűnös bűntudatból álmodom.
 Kegyeztél a sajná. Tűzszel levelet
 É kintálval imit egy Eisleaigyal,
 Egy Eisleaigyal, akét vesztél.
 Kérlőknaról, japán bűntől imél
 J egy kacataringis, fedes madarat
 És alant meg, sokmalgini kintat,
 Bontszel, övstől, zűvél aanyel
 És ellere meg vol ---

Irodalom

szöveggyűjtemény

11

ÚJGENERÁCIÓS
TANKÖNYV

IRODALOM
szöveggyűjtemény

11.

IRODALOM

SZÖVEGGYŰJTEMÉNY

11.

Engedélyszám: TKV/68-1/2018. (2018. március 1. – 2023. augusztus 31.)

A kiadvány megfelel az 51/2012. (XII. 21.) EMMI-rendelet 3. sz. melléklet, 3.2.01.: Kerettanterv a gimnáziumok 9–12. évfolyama számára, továbbá a 4. sz. melléklet, 4.2.01.: Kerettanterv a gimnáziumok 7–12. évfolyama számára, továbbá az 5. sz. melléklet, 5.2.01.: Kerettanterv a gimnáziumok 5–12. évfolyama számára, továbbá a 6. sz. melléklet, 6.2.01.: Kerettanterv a szakközépiskolák 9–12. évfolyama számára előírásainak. A kiadvány megfelel a NAT 2012 előírásainak: 110/2012. (VI. 4.) Kormányrendelet (NAT 2012, magyar nyelv és irodalom műveltségi terület).

A tankönyvvé nyilvánítási eljárásban közreműködő szakértők: dr. Lipovits Gyuláné, Kempfner Zsófia

Tananyagfejlesztő: Magyar Tünde
Vezetőszerkesztő: dr. Baranyai Katalin
Alkotószerkesztő: Velkey György László
Tudományos szakmai szakértő: Bazsányi Sándor
Pedagógiai lektor: Nagy Márton Károly

A borítón szereplő fotó a Petőfi Irodalmi Múzeum hozzájárulásával került felhasználásra.
Borító- és tipográfiai terv: Korda Ágnes terve alapján készítette Slezák Ilona

© Oktatási Hivatal (Eszterházy Károly Egyetem), 2018

ISBN 978-963-436-138-1

Oktatási Hivatal • 1055 Budapest, Szalay utca 10–14.
Telefon: (+36-1) 374-2100 • E-mail: tankonyv@oh.gov.hu

A kiadásért felel: dr. Gloviczki Zoltán elnök
Raktári szám: FI-501021102/1
Tankönyvkiadási osztályvezető: Horváth Zoltán Ákos
Műszaki szerkesztő: Szalay Ildikó, Knausz Valéria
Grafikai szerkesztő: Róth Ágnes
Nyomdai előkészítés: Vidosa László, Széll Ildikó
Terjedelem: 29,32 (A/5) ív • Tömeg: 510 gramm
1. kiadás, 2020

Az újgenerációs tankönyv az Új Széchenyi Terv Társadalmi Megújulás Operatív Program 3.1.2-B/13-2013-0001. számú, „A Nemzeti Alaptantervhez illeszkedő tankönyv, taneszköz és Nemzeti Köznevelési Portál fejlesztése” című projektje keretében készült. A projekt az Európai Unió támogatásával, az Európai Szociális Alap társfinanszírozásával valósult meg.

Nyomta és kötötte
az Alföldi Nyomda Zrt., Debrecen
Felelős vezető: György Géza vezérigazgató
A nyomdai megrendelés törzsszáma:

 magyar
nyomdaipari szövetség
NYOMDA- ÉS PÁRLERŐI SZÖVETSÉG

MAGYARORSZÁG
KORMÁNYA

SZÉCHENYI 2020

Európai Unió
Európai Szociális
Alap

BEFEKTETÉS A JÖVŐBE

TARTALOM

I. MAGYAR IRODALOM A 19. SZÁZAD MÁSODIK FELÉBEN

TOMPA MIHÁLY

A gólyához 9

ARANY JÁNOS

Letésem a lantot 10

Összel. 11

Visszatekintés 13

Az örök zsidó 14

Ágnes asszony. 15

V. László 17

Szondi két apródja 19

Tengeri-hántás 21

Tetemre hívás 23

Vörös Rébék. 25

Híd-avatás 27

Epilogus 29

Vásárban 30

Tamburás öreg úr 31

Mindvégig 32

Naturam furcá expellas... 32

A tölgyek alatt 33

MIKSZÁTH KÁLMÁN

Vidéki alakok 34

IV. A furcsa alperes. 34

A tót atyafiak 37

Az a fekete folt. 37

A jó palócok. 53

Tímár Zsófi özvegysége 53

A bágyi csoda. 55

PETELEI ISTVÁN

A székek 58

BRÓDY SÁNDOR

Rembrandt eladja a holttestét 62

VAJDA JÁNOS

Sírámok [részlet]. 66

A vaáli erdőben. 67

Hús év múlva 67

Az üstökös 68

Nádas tavon 69

II. A KLASSZIKUS MODERNSÉG VILÁGIRODALMÁBÓL

GUSTAVE FLAUBERT

Bovaryné [részlet] 70

CHARLES DICKENS

Copperfield Dávid [részletek] 77

DOSZTOJEVSZKIJ

Bűn és bűnhődés [részletek] 81

CHARLES BAUDELAIRE

A modern élet festője [részletek] 95

A romlás virágai (1857) [részletek] 97

Kapcsolatok 97

Az albatrosz 98

Egy dög 99

PAUL VERLAINE

Őszi chanson *Tóth Árpád fordítása* 101

Őszi chanson *Tóth Árpád fordítása* 101

Őszi chanson *Szabó Lőrinc fordítása* 102

Őszi dal *Térey János fordítása*. 102

Költészettan 103

ARTHUR RIMBAUD

Kóborlásaim 104

A magánhangzók szonettje 105

A részeg hajó 106

RAINER MARIA RILKE

Archaikus Apolló-torzó. 109

A párdúc 110

WALT WHITMAN

Hallom Amerika dalát 111

Téli mozdony 112

ANTON PAVLOVICS CSEHOV

A csinovnyik halála. 113

III. ÉLETMŰVEK A 20. SZÁZAD ELSŐ
FELÉNEK MAGYAR IRODALMÁBÓL

HORVÁTH JÁNOS

Ady s a legújabb magyar lyra [részletek] ... 115

PILINSZKY JÁNOS

Vallomás Adyról [részlet] 117

MÓRICZ ZSIGMOND

Ady és a szifilisz [részletek] 118

ADY ENDRE

Góg és Magóg fia vagyok én..... 120

Új Vizeken járok 121

Sem utóda, sem boldog őse... 122

A magyar Ugaron 123

Harc a Nagyúrral 124

A Tisza-parton 125

A Hortobágy poétája 125

Nekünk Mohács kell 126

A föl-földobott kő 126

Bujdosó kuruc rigmusa. 127

Hunn, új legenda 128

Sípja régi babonának 130

A Gare de l'Esten 131

A Szajna partján 132

Páris, az én Bakonyom 133

Párisban járt az Ősz 134

Héja-nász az avaron 135

Lédával a bálban. 135

Elbocsátó, szép üzenet 136

Őrizem a szemed 138

De ha mégis? 139

Az Úr Illésként elviszi mind... 140

A Sion-hegy alatt 141

Az Úr érkezése 142

Álmom: az Isten 142

Krisztus-kereszt az erdőn 143

Istenhez hanyatló árnyék 144

Az eltévedt lovas 145

Emlékezés egy nyár-éjszakára 146

Ember az embertelenségben 147

KOSZTOLÁNYI DEZSŐ

Néma mozi szívdobogással 148

Kedves 149

A szegény kisgyermek panasza [részletek].. 152

Mint aki a sínek közé esett..... 152

Azon az éjjel... 153

Már néha gondolok a szerelemre..... 154

Mostan színes tintákról álmodom. 155

Menj, kisgyerek. 156

Boldog, szomorú dal. 157

Ha negyvenéves... 158

Őszi reggeli. 158

Marcus Aurelius 159

Esti Kornél éneke 161

Halotti beszéd 163

Hajnali részegség 165

Ének a semmiről. 169

Szeptemberi áhítat 170

Fürdés 173

Esti Kornél [részletek]. 178

Kilencedik fejezet, melyben a bolgár
kalauzzal cseveg bolgárul, s a bábeli
nyelvezavar édes rémületét élvezi 178

Tizennyolcadik fejezet, melyben egy
közönséges villamosútról ad megrázó leírást,
s elbúcsúzkodik az olvasótól. 182

BABITS MIHÁLY

Curriculum vitae 185

In Horatium. 188

A lírikus epilógja 189

Messze... messze... 190

Mozgófénykép 191

Fekete ország 193

Esti kérdés 194

Húsvét előtt 196

Fortissimo 198

Cigány a siralomházban 199

Mint különös hírmondó..... 200

Csak posta voltál 202

Ősz és tavasz között 203

Balázsolás 204

Jónás könyve 206

Jónás imája. 217

IV. PORTRÉK A 20. SZÁZAD
ELSŐ ÉVTIZEDEINEK MAGYAR
IRODALMÁBÓL

TÓTH ÁRPÁD

Meddő órán	218
Hajnali szerenád	219
Elégia egy rekettyebokorhoz	220
Esti sugárkoszorú	222
Lélektől lélekig	223
Körúti hajnal	224

JUHÁSZ GYULA

Tiszai csönd	225
Milyen volt...	225
Tápai lagzi	226
Anna örök	226

MÓRICZ ZSIGMOND

Tragédia	227
Szegény emberek	231
Barbárok	251

KRÚDY GYULA

Szindbád útja a halálnál. Ötödik út	261
Utolsó szivar az Arabs Szürkénél	265
Álmoskönyv [részletek]	277

KARINTHY FRIGYES

Előszó.	279
Találkozás egy fiatalemberrel.	280
A cirkusz	283
Barabbás.	287
Így írtok ti [részletek]	289

CSÁTH GÉZA

Fekete csönd	294
------------------------	-----

TOVÁBBI SZEMELVÉNYEK

LACKFI JÁNOS

Útszéli ballada	296
---------------------------	-----

SZABÓ MAGDA

Régimódi történet [részletek]	297
---	-----

PETŐCZ ANDRÁS

Az idegen arc születése	298
-----------------------------------	-----

PARTI NAGY LAJOS

Kispárizs.	299
--------------------	-----

A büfti gének [részletek]	302
-------------------------------------	-----

DAVID GROSSMAN

A világ végére [részletek]	304
--------------------------------------	-----

HÁY JÁNOS

A Pityu bácsi fia [részlet]	306
---------------------------------------	-----

NÁDAS PÉTER

Saját halál [részlet]	308
---------------------------------	-----

LJUDMILA ULICKAJA

Daniel Stein tolmács [részletek]	311
--	-----

DRAGOMÁN GYÖRGY

A fehér király [részletek]	314
--------------------------------------	-----

TÓTH KRISZTINA

Léghajó	316
-------------------	-----

ESTERHÁZY PÉTER

Kis Magyar Pornográfia [részletek]	317
--	-----

A szív segédigéi [részlet]	318
--------------------------------------	-----

Esti [részlet]	320
--------------------------	-----

Esti Kornél tolvaja [kalandfilm]	320
--	-----

MÁRAI SÁNDOR

Napló [részletek]	322
-----------------------------	-----

FRANÇOIS MAURIAC

A kis idétlen [részlet]	324
-----------------------------------	-----

I. MAGYAR IRODALOM A 19. SZÁZAD MÁSODIK FELÉBEN

TOMPA MIHÁLY

(1817–1868)

A gólyához

Megenyhült a lég, vídul a határ,
S te újra itt vagy, jó gólyamadár!
Az ócska fészket megígazgatod,
Hogy ott kikölthesd pelyhes magzatod.

Csak vissza, vissza! meg ne csaljanak
Csalárd napsúgár és siró patak;
Csak vissza, vissza! nincs itt kikelet,
Az élet fagyva van s megdermedett.

Ne járj a mezőn, temető van ott;
Ne menj a tóba, vértől áradott;
Toronytetőkön nézván nyughelyet:
Tüzes üszökbe léphetsz, úgy lehet.

Házamról jobb ha elhurcolkodik. -
De melyiken tudsz fészket rakni, hol
Kétség'b'esést ne hallanál alól
S nem félhetnél az ég villámitól?

Csak vissza, vissza! dél szigetje vár,
Te boldogabb vagy, mint mi, jó madár.
Neked két hazát adott végzeted;
Nekünk csak egy – volt! az is elveszett!

Repülj, repülj! és délen valahol
A bújdosókkal ha találkozol:
Mondd meg nekik, hogy pusztulunk, veszünk,
Mind oldott kéve, széthull nemzetünk...!

Sokra sír, sokra vak börtön borúl,
Kik élünk, járunk búsán, szótlánúl;
Van aki felkel és sirván, megyen
Uj hont keresni túl a tengeren.

A menyasszony meddőségért eped,
Szüle nem zokog holt magzat felett,
A vén lelke örömmel eltelik
Hogy nem kell már élni sok ideig.

Beszéld el, ah...! hogy... gyalázat reánk!
Nem elég, hogy mint tölgy kivágatánk:
A kidült fában őrlő szú lakik...
A honfi honfira vádaskodik.

Testvért testvér, apát fiú elad...
Mégis, ne szójon erről ajakad,
Nehogy, ki távol sír e nemzetem:
Megútálni is kénytelen legyen!

(1850)

ARANY JÁNOS (1817–1882)

Letésem a lantot

Letésem a lantot. Nyugodjék.
Tőlem ne várjon senki dalt.
Nem az vagyok, ki voltam egykor,
Belőlem a jobb rész kihalt.
A tűz nem melegít, nem él:
Csak, mint reves¹ fái, világa.
Hová lettél, howá levél
Oh lelkem ifjusága!

Más ég hintette rám mosolyját,
Bársony palástban járt a föld,
Madár zengett minden bokorban,
Midőn ez ajak dalra költ.
Fűszerebb az esti szél,
Hímzettebb volt a rét virága.
Hová lettél, howá levél
Oh lelkem ifjusága!

Nem így, magánosan, daloltam:
Versenyben égtek húrjaim;
Baráti szem, művészi gonddal
Függött a lantos ujjain;
Láng gyult a láng gerjelminél
S egygé fonódott minden ága.
Hová lettél, howá levél
Oh lelkem ifjusága!

Zengettük a jövő reményit,
Elsírtuk a mult panaszát;
Dicsőség fényével öveztük
Körül a nemzetet, hazát:
Minden dalunk friss zöld levél
Gyanánt vegyült koszorujába.
Hová lettél, howá levél
Oh lelkem ifjusága!

Ah, látni véltük sirjainkon
A visszafénylő hírt-nevet:
Hazát és népet álmodánk, mely
Örökre él s megemleget.
Hittük: ha illet a babér,
Lesz aki osszon... Mind hiába!
Hová lettél, howá levél
Oh lelkem ifjusága!

Most... árva énekem, mi vagy te?
Elhunyt daloknak lelke tán,
Mely temetőből, mint kisértet,
Jár még föl a halál után...?
Hímzett, virágos szemfedél...?
Szó, mely kiált a pusztaságba...?
Hová lettél, howá levél
Oh lelkem ifjusága!

Letésem a lantot. Nehéz az.
Kit érdekelne már a dal.
Ki örvend fonnyadó virágnak,
Miután a törzsök kihalt:
Ha a fa élte megszakad,
Egy percig éli túl virága.
Oda vagy, érzem, oda vagy
Oh lelkem ifjusága!

(1850. márc. 19.)

1 Pudvás, elkorhadt.

Híves, borongó őszi nap;
Beült hozzám az únalom:
Mint a madár, ki bús, ki rab,
Hallgat, komor, fázik dalom.
Mit van tennem? olvasni tán...?
Maradj Homér,¹ fénydús egeddel,
Maradj te most!... Jer Osszián,²
Ködös, homályos énekeddel.

Mert fájna most felhőtlen ég,
Mosolygó, síma tengerarc,
Élénk verőfényes vidék –
Óh, fájna most nekem e rajz!
Kék fátyol messze bérc fokán –
Arany hajó, mely futva szegdel
Bibor habot... Jer Osszián,
Ködös, homályos énekeddel.

Ott kéken a Zeüsz-lakta domb;³
Itt zölden a nyájas sziget;
Fölötte lomb, alatta lomb,
Árnyas berek, zengő liget, –
Hullám-mosott gazdag virány –
Fehér juhak s tulkok sereggel –
Minő kép ez!... Jer Osszián,
Ködös, homályos énekeddel.

Füst koronáz erdőt, bokort,
Vendégies hívójelül;
Hősek családja, víg csoport,
Áldoz, toroz máglyák körül;
Lantszóra lejt ifjú, leány;
Kettős pohár, mézizü nedvvel,
Vigan forog... Jer Osszián,
Ködös, homályos énekeddel.

S ha zúdulnak véres csaták,
Szabadságért nem küzdenek,
Mert elnyomás, népszolgátság
Előttük ismeretlenek.
Törvényök nincs – boldog hiány!
A vének élőszája rendel
Igazságot... Jer Osszián,
Ködös, homályos énekeddel.

Oda van a szép nyár, oda!
A természet lassan kihál;
Nincs többé nagyszerű csoda,
Többé se napfény, sem vihar;
Pacsirta nem szánt, csalogány
Nem zöngi dalját este, reggel;
Nincs délibáb... Jer Osszián,
Ködös, homályos énekeddel.

Egyhanguság, egyformaság;
A nappal egy világos éj;
Nem kék az ég, nem zöld az ág,
Menny, föld határán semmi kéj;
Csak sír az égbolt ezután
Örök unalmu lanyha cseppel,
Mig szétolvad... Jer Osszián,
Ködös, homályos énekeddel.

Óh jer, *mulattass* engemet,
Hunyó dicsőség lantosa;
Érdekli mostan lelkemet
Borongó ég, kihalt tusa,
Emlékhalom a harc fián,
Ki az utolsók közt esett el;
Remény nélkül... Jer Osszián,
Ködös, homályos énekeddel.

1 Homérosz.

2 Legendás kelta lantos költő, bárd.

3 Az Olümposz.

Felhőid és zúgó szeled,
A zizegő haraszt, mohar,
Magános tölgy a domb felett,
Bolyongó tűz, hullámmoraj –
Ez, amit lelkem most kíván!
Enyésző nép, ki méla kedvvel
Multján borong... Jer Osszián,
Ködös, homályos énekeddel.

Kinek sötétes éjjelen
A hős apákhoz költözött
Daliák lelke megjelen,
Alánéz bús felhők között
És int feléd: „Jer, Osszián,
A holtakat miért vered fel?
Nincs többé Caledonián¹
Nép, kit te felgyujts énekeddel.”

(1850. okt.)

---

1 A mai Skócia ókori római neve.

Én is éltem... vagy nem élet
Születésen kezdeni,
És egynehány tized évet
Jól-rosszúl leküzdeni?
Én is éltem... az a sajka¹
Engem is hányt, ringatott,
Melyen kiteszi a dajka
A csecsemő magzatot.

Első nap is oly borultan
Hajola reám az ég!
S hogy nevetni megtanultam,
Sírni immár jól tudék;
Sohase bírák teljébe²
Örömeim poharát;
Az ifjuság szép kertébe
Vaskorlátot néztem át.

Félve nyúltam egyszer-máskor
Egy rózsát szakasztani:
Késő volt – a rázkodáskor
Mind lehulltak szirmai.
Keresém a boldogságot,
Egy nem ismert idegent:
Jártam érte a világot –
S kerülém ha megjelent.

Vágytam a függetlenségre,
Mégis hordám láncomat,
Nehogy a küzdés elvégre
Súlyosbítsa sorsomat:
Mint a vadnak, mely hálóit
El ugyan nem tépheti,
De magát, míg hánykolódik,
Jobban behömpölygeti.

Álmaim is voltak, voltak...
Óh, én ifju álmaim!
Rég eltűntek, szétfoszoltak,
Mint köd a szél szárnyain.
Az az ábránd – elenyészett;
Az a légvár – füstgomoly;
Az a remény, az az érzet,
Az a világ – nincs sehol! –

Nem valék erős meghalni,
Mikor halnom lehetett:
Nem vagyok erős hurcolni
E rám szakadt életet.
Ki veszi le vállaimról...?
De megálljunk, ne, – ne még!
Súlyos a teher, de imhol
Egy sugár előttem ég.

Szende fényű szép szövetnek² –
Mely egyetlen-egy vigasz, –
Szerelemnek, szeretetnek
Holdvilága! te vagy az.
Elkisérsz-e? oh, kísérsz el –
Nincs az messze – síromig;
S fátyolozd be derüs éjjel
Aki majd ott álmodik!

(1852)

1 Ladik, csónak.

2 Fáklya.

Az örök zsidó¹

Pihenni már. – Nem, nem lehet:
Vész és vihar hajt engemet,
Alattam a föld nem szilárd,
Fejem fölött kétélű bárd...
Tovább! tovább!

Az út, hová talpam nyomul,
Súlyed, ropog, átvékonyul;
Ónsúllyal a kolosszi lég
Elzúzna, ha megállanék...
Tovább! tovább!

Rettent a perc, a létező,
S teher minden következő;
Új léptem új kigyón tapod:
Gyülölöm a mát s holnapot...
Tovább! tovább!

Éhes vagyok: ennem iszony;
Láng az ital, midőn iszom;
Álmam szilaj fölrettenés,
Kárpit megől szívembe kés...
Tovább! tovább!

S melyet hazud a sivatag,
Mint délibáb: tó és patak;
Gyümölcs unszol, friss balsamu:
Kivül arany, belül hamu...
Tovább! tovább!

Rohannom kell – s a földi boly
Mellettem gyorsan visszafoly:
Ködfátyol-kép az emberek:
Én egy arcot sem ismerek...
Tovább! tovább!

Oh, mily tömeg! s én egyedül,
Útam habár közé vegyül:
Érzem, mint csónak a habot,
Hogy átmenet mind rám csapott.
Tovább! tovább!

Az üstökös meg' visszatér,
Kiröppent nyíl oda is ér,
Az eldobott kő megpihen:
Én céltalan, én szüntelen
Tovább! tovább!

Pusztán folyam mért nem vagyok,
Hogy inna fel aszú homok!
Mért nem futó, veszett vihar,
Mely ormokon egyszer kihál...
Tovább! tovább!

Irigylem az ágról szakadt
Levelkét: hisz majd fennakad;
Irigylem az ördögsekért:
Árokba hull: céljához ért...
Tovább! tovább!

Szegény zsidó... Szegény szívem:
Elébb-utóbb majd megpihen.
Az irgalom nagy és örök,
Megszán s átkom nem mennydörög:
Tovább! tovább!

(1860)

¹ A végítéletig a világban bolyongó zsidó alakja számos középkori legendában megjelenik. A legenda legkorábbi, 13. századi fennmaradt változata szerint Kartaphilosz, a jeruzsálemi varga a halálra ítélt Krisztust a palotából kiléptekor megütötte, s így szólt hozzá: „Menj már, miért késlekedsz?” Krisztus így felelt neki: „Én megyek, de te várj, míg visszatérek!” Egy másik, 16. századi verzió Ahasverus néven ismeri a bolygó zsidót, aki nem engedte, hogy a Golgotára tartó Jézus – vállalán a kereszttel – megpihenjen ajtaja előtt, ezért Jézus azzal az átokkal sújtotta, hogy ő se pihenessen meg, hanem bolyongjon mindaddig, amíg a megváltó vissza nem tér. A legenda eredete bizonytalan, egyes értelmezések szerint Máté evangéliumában keresendő (Mt 16, 28). Más vélemények a János evangéliumában szereplő főpap szolgájával (Jn 18, 21–23.) vagy Malkussal (Jn 18, 10) azonosítják a bolygó zsidó alakját.

Ágnes asszony
Ballada

Ágnes asszony a patakban
Fehér lepedőjét mossa;
Fehér leplét, véres leplét
A futó hab elkapdossa.
Oh! irgalom atyja, ne hagyj el.

Odagyűl az utcagyermek:
Ágnes asszony, mit mos kelmed?
„Csitt te csitt te! csibém vére
Keveré el a gyalcs leplet.”
Oh! irgalom atyja, ne hagyj el.

Összefutnak a szomszédnők:
Ágnes asszony, hol a férjed?
„Csillagom, hisz ottbenn alszik!
Ne menjünk be, mert fölélbred.”
Oh! irgalom atyja, ne hagyj el.

Jön a hajdu: Ágnes asszony,
A tömlőcbe gyere mostan.
„Jaj, galambom, hogy’ mehetnék,
Míg e foltot ki nem mostam!”
Oh! irgalom atyja, ne hagyj el.

Mély a börtön: egy sugár-szál
Odaférti alig képes;
Egy sugár a börtön napja,
Éje pedig rémtül népes.
Oh! irgalom atyja, ne hagyj el.

Szegény Ágnes naphosszanta
Néz e kis világgal szembe,
Néz merően, – a sugárka
Mind befér egy fél szembe.
Oh! irgalom atyja, ne hagyj el.

Mert, alighogy félrefordul,
Rémek tánca van körülé;
Ha ez a kis fény nem volna,
Úgy gondolja: *megőrülne*.
Oh! irgalom atyja, ne hagyj el.

Ím azonban, időtelve,
Börtönének zárja nyílik:
Ágnes a törvény előtt
Megáll szépen, ahogy illik.
Oh! irgalom atyja, ne hagyj el.

Öltözetjét rendbe hozza,
Kendőjére fordít gondot,
Szőghaját is megsimítja,
Nehogy azt higgyék: *megbomlott*.
Oh! irgalom atyja, ne hagyj el.

Hogy belép, a zöld asztalnál
Tisztes őszek ülnek sorra;
Szánalommal néznek ő rá,
Egy se mérges, vagy mogorva.
Oh! irgalom atyja, ne hagyj el.

„Fiam, Ágnes, mit miveltél?
Szörnyü a bűn, terhes a vád;
Ki a tettet végrehajtá
Szeretőd ím maga vall rád.”
Oh! irgalom atyja, ne hagyj el.

„Ő bitón fog veszni holnap,
Ő, ki férjedet megölté;
Holtig vizen és kenyéren
Raboskodva bűnhődöl te.”
Oh! irgalom atyja, ne hagyj el.

Körültekint Ágnes asszony,
Meggyőződni ép eszéről;
Hallja a hangot, érti a szót,
S míg azt érti: „meg nem örül.”
Oh! irgalom atyja, ne hagyj el.

De amit férjéről mondtak,
A szó oly visszásan tetszik;
Az világos csak, hogy őt
Haza többé nem eresztik.
Oh! irgalom atyja, ne hagyj el.

Nosza, sírni, kezd zokogni,
Sűrű záporkönnye folyván:
Liliomról pergő harmat,
Hulló vizgyöngy hattyu tollán.
Oh! irgalom atyja, ne hagyj el.

„Méltóságos nagy uraim!
Nézzen Istent kegyelmetek:
Sürgetős munkám van otthon,
Fogva én itt nem ülhetek.”
Oh! irgalom atyja, ne hagyj el.

„Mocsok esett lepedőmön,
Ki kell a vérfoltot vennem!
Jaj, ha e szenny ott maradna,
Hová kéne akkor lennem!”
Oh! irgalom atyja ne hagyj el.

Összenéz a bölcs törvényszék
Hallatára ily panasznak.
Csendesség van. Hallgat a száj,
Csupán a szemek szavaznak.
Oh! irgalom atyja, ne hagyj el.

„Eredj haza, szegény asszony!
Mosd fehérre mocskos lepled;
Eredj haza, Isten adjon
Erőt ahhoz és kegyelmet.”
Oh! irgalom atyja, ne hagyj el.

S Ágnes asszony a patakban
Lepedőjét újra mossa;
Fehér leplét, tiszta leplét
A futó hab elkapdossa.
Oh! irgalom atyja, ne hagyj el

Mert hiában tiszta a gyolcs,
Benne többé semmi vérjel:
Ágnes azt még egyre látja
S épen úgy, mint *akkor éjjel*.
Oh! irgalom atyja, ne hagyj el.

Virradattól késő estig
Áll a vízben, széke mellett:
Hab zilálja rezgő árnyát,
Haja fürtét kósza szellet.
Oh! irgalom atyja, ne hagyj el.

Holdvilágos éjjelenkint,
Mikor a víz fodra csillog,
Maradozó csattanással,
Fehér sulyka¹ messze villog.
Oh! irgalom atyja, ne hagyj el.

És ez így megy évről-évre;
Téli-nyáron, szünet nélkül;
Harmat-arca hó napon ég,
Gyöngye térde fagyban kékül.
Oh! irgalom atyja, ne hagyj el.

Őszbe fordul a zilált haj,
Már nem holló, nem is ében;
Torz-alakú ránc verődik
Szanaszét a síma képen.
Oh! irgalom atyja, ne hagyj el.

S Ágnes asszony a patakban
Régi rongyát mossa, mossa –
Fehér leple foszlányait
A szilaj hab elkapdossa.
Oh! irgalom atyja, ne hagyj el.

(1853)

1 Mosófa, mosáskor ezzel csapdosták a ruhát.

Sűrű setét az éj,
Dühöng a déli szél,
Jó Budavár magas
Tornyán az érckakas
Csikorog élesen.

„Ki az? mi az? vagy úgy –”
„Fordulj be és alugy
Uram László király:¹
A zápor majd eláll,
Az veri ablakod.”

A felhő megszakad,
Nyílása tűz, patak;
Zúgó sebes özönt
A rézcsatorna önt
Budának tornyiról.

„Miért zúg a tömeg?
Kívánja *eskümet?*”²
„A nép, uram király,
Csendes, mint a halál,
Csupán a *menny* dörög.”

Megcsörren a bilincs,
Lehull, gazdája nincs:
Buda falán a rab
– Egy-egy felhődarab –
Ereszkedik alá.

„Hah! láncát tépi a
Hunyadi két fia –”
„Uram, uram, ne félj!
László, tudod, nem él³
S a *gyermek*,⁴ az fogoly.”

Mélyen a vár alatt
Vonúl egy kis csapat;
Olyan rettegve lép,
Most lopja életét...
Kanizsa, Rozgonyi.

„Kettőzni kell az őrt,
Kivált Mátyás előtt!”
„Mátyás, az itt maradt,
Hanem a többi rab –
Nincsen, uram, sehol.”

A felhő kimerült,
A szélvihar elült,
Lágyan zsongó habok
Ezer kis csillagot
Rengetnek a Dunán.

„El! míg lehet s szabad!
Cseh-földön biztosabb.”
„Miért e félelem?
Hallgat minden elem
Ég s föld határa közt.”

Az alvó aluszik,
A bujdosó buvik;
Ha zörren egy levél,
Poroszlót⁵ jőni vél
Kanizsa, Rozgonyi.

„Messze még a határ?
Minden perc egy halál!”
„Legittén átkelünk,
Ne félj uram: *velünk*
A gyermek, a fogoly.”

1 V. László (1440–1457) magyar király.

2 1456. november 23-án a király Temesvárott esküvel biztosította Hunyadi László büntetlenségét Cillei Ulrik nándorfehérvári meggyilkolásáért, és a Hunyadi-fiókat testvérévé fogadta.

3 1457. március 16-án fejezték le a budai Szent György téren.

4 Hunyadi Mátyás

5 törvénytudó, a bírói eljárás résztvevője

Az alvó felvirad,
A bujdosó riad;
Szellő sincsen, de zúg,
Felhő sincsen, de bűg
S villámlik messziről.

„Oh adj, oh adj nekem
Hús cseppet, hű csehem!”
„Itt a kehely, igyál,
Uram, László király,
Enyhít... mikép a sír!”

Állj meg, boszú, megállj:
Cseh földön ül a rab;¹
Cseh *földben* a király,
Mindég is ott marad,
De visszajő a rab...!
(1853)

---

1 Mátyás éppen V. László halálának napján érkezett meg Bécsből Prágába, erős őrizet alatt.

Szondi két apródja

Felhőbe hanyatlott a drégeli rom,
Rá visszasüt a nap, ádáz tusa napja;
Szemközt vele nyájas, szép zöld hegy-orom,
Tetején lobogós hadi kopja.

Két ifju térdel, kezökben a lant,
A kopja tövén, mintha volna feszület.
Zsibongva hadával a völgyben alant
Ali győzelem-ünnepet űlet.

„Mért nem jön a Szondi két dalnoka, mért?
Bülbül¹-szavu rózsák két mennyei bokra?
Hadd fűzne dalokból gyöngysorba fűzért,
Odaillót egy huri² nyakra!”

„Ott zöldel az ormó, fenn zöldel a hant
Zászlós kopiával a gyaur³ basa sírján:
Ott térdel a gyöngypár, kezében a lant,
És pengeti, pengeti, sírván:”

...S hogy feljöve Márton, az orosz⁴ pap,
Kevély üzenettel a bős Ali küldte:
Add meg kegyelemre, jó Szondi, magad!
Meg nem marad itt anyaszülte.

„Szép úrfiak! immár e pusztá halom,
E kopja tövén nincs mér' zengeni többet:
Jertek velem, ottlenn áll nagy vigalom,
Odalenn vár mézizü sörbet.⁵ –”

Mondjad neki, Márton, im ezt felelem:
Kegyelmet uradtól nem vár soha Szondi,
Jézusa kezében kész a kegyelem:
Egyenest oda fog folyamodni.

„Serbet, füge, pálma, sok déli gyümölcs,
Mit csak terem a nagy szultán birodalma.
Jó illatu fűszer, és drága kenőcs...
Ali győzelem-ünnepe van ma!”

Hadd zúgjon az álgyu! pogány Ali mond,
És pattog a bomba, és röpked a gránát;
Minden tüzes ördög népet, falat ont:
Töri Drégel sziklai várát.

„Szép úrfiak! a nap nyugvóra hajolt,
Immár földi vállát bíborszinü kaftán,⁶
Szél zendül az erdön, – ott leskel a hold:
Idekinn hideg éj sziszeg aztán!”

A vár piacára ezüstöt, aranyt,
Sok nagybecsü marhát máglyába kihordat;
Harcos paripái nyihognak alant:
Szügieikben tört keze forgat.

„Aztán – no, hisz úgy volt! aztán elesett!
Zászlós kopiával hős Ali temette;
Itt nyugszik a halmon, – rövid az eset –;
Zengjétek Alit ma helyette!”

Két dalnoka is volt, két árva fiú:
Öltözteti cifrán bársonyba, puhába:
Nem hagyta cselédit – ezért öli bú –
Vele halni meg, ócska ruhába!

„S küldött Alihoz... Ali dús, Ali jó;
Lány-arcotok' a nap meg nem süti nála;
Sátrában alusztok, a széltül is ó:⁷
Fiaim, hozzá köt a hála!”

1 Fülemlé, csalogány (török).

2 Gyönyörű nő, az üdvözült muszlim férfi jutalma a paradicsomban.

3 Híttelen, nem muszlim.

4 Nagyorosz.

5 Gyümölcsből készített jeges édesség.

6 Hosszú, bő férfikabát a keleti népeknél.

7 A széltől is óv.

Hogy vítt ezerekkel! hogy vítt egyedül!
Mint bástya, feszült meg romlott torony alján:
Jó kardja előtt a had rendre ledúl,
Kelevéze¹ ragyog vala balján.

„*Rusztem*² maga volt ő!... s hogy harcola még,
Bár álgyógyolyótul megtört ina, térde!
Én láttam e harcot!... Azonban elég:
Ali majd haragunni fog érte.”

Mint hulla a hulla! veszett a pogány,
Kő módra befolyván a hegy menedékét:
Ő áll a halála vérmosta fokán,
Diadallal várta be végét.

„Eh! vége mikor lesz? kifogytok-e már
Dícséretiből az otromba gyaurnak?
Eb a hite kölykei! vesseje vár
És börtöne kész Ali úrnak.”

Apadjon el a szem, mely célba vevé,
Száradjon el a kar, mely őt lefejezte;
Irgalmad, oh Isten, ne légyen övé,
Ki miatt lőn ily kora veszte!

(1856. jún.)

1 Hajtódárda, lándzsa.

2 A legnagyobb perzsa hős, akit a törökök is tiszteltek.

Tengeri-hántás¹

Ballada

Ropog a tűz, messze süt a vidékre,
Pirosan száll füstje fel a nagy égre;
Körülállja egynehány fa,
Tovanyúlik rémes árnya;
S körül űli a tanyáknak
Szép legénye, szép leánya.

„Szaporán, hé! nagy a rakás; mozogni!
Nem is illik összebúva susogni.
Ki először *piros* csőt lel,²
Lakodalma lesz az ősszel.
– Tegyetek rá! hadd lobogjon:
Te gyerek, gondolj a tűzzel.

– Dalos Eszti szép leány volt, de árva.
Fiatallal még a mezei munkára;
Sanyarú volt beleszokni:
Napon égni, pirosodni,
– Hüvös éj lesz, fogas a szél! –
Derekának hajladozni.

Deli karcsú derekában a salló,³
Puha lábán nem teve kárt a talló;⁴
Mint a búza, piros, teljes,
Kerek arca, maga mellyes,
– Teli a hold, most buvik fel –
Az egész lány ugyan helyes.

Tuba Ferkó juhok őriz a tájon:
Juha métely⁵ legel a rossz lapályon,
Maga oly bús... mi nem éri?
Furulyája mindig sí-ri,
– Aha! rókát hajt a Bodré –
Dalos Esztert úgy kíséri.

Dalos Eszti – a mezőre kiment ő,
Aratókkal puha fűvön pihent ő;
De ha álom ért reájok,
Odahagyta kis tanyájok’
– Töri a vadkan az „irtást” –
Ne tegyétek, ti leányok!

Szederinda gyolcs ruháját szakasztja,
Tövis, talló piros vérit fakasztja;
Hova jár, mint kósza lélek,
Ha alusznak más cselédek?...
– Soha, mennyi csillag hull ma! –
Ti, leányok, ne tegyétek.

Tuba Ferkó a legelőt megúnta,
Tovahajtott, furulyáját se fűtta;
Dalos Eszter nem kíséri,
Maga halvány, dala sí-ri:
– Nagy a harmat, esik egyre –
Csak az isten tudja, mér’ rí.

Szomorún jár, tébolyog a mezőben,
Nem is áll jól semmi dolog kezében;
Éje hosszú, napja bágyadt,
Szive sóhajt – csak egy vágyat:
– De *subogjon* az a munka! –
Te, halál, vess puha ágyat.

Ködös őszre vált az idő azonban,
Törik is már a tengerit Adonyban;[*]
Dalos Eszter csak nem jött ki:
Temetőbe költözött ki;
– Az a Lombár nagy harangja! –
Ne gyalázza érte senki.

1 Kukoricafosztás, azaz a betakarítás után összegyűlt kukoricacsövek megtisztítása.

2 Az elterjedt népi babona szerint az a lány, aki kukoricafosztás közben három piros csövet talál, hamarosan férjhez megy.

3 Sarló.

4 Tarló.

5 Féreg, amely legeléskor kerül az állat szervezetébe, és a máját károsítja.

[*] Egyik ilyen nevű helyre sincs különös célzás. (Arany János jegyzete)

Tuba Ferkó hazakerült sokára,
Dalos Eszti hallja szegényt, hogy jár;
Ki-kimén a temetőbe
Rossz időbe', jó időbe':
– *Kuvikol* már, az ebanyja! –
»Itt nyugosznak, fagyos földbe.«

Maga Ferkó nem nyughatik az ágyon,
Behunyt szemmel jár-kei a *holdvilágon*,
Muzsikát hall nagy-fenn, messze,[*]
Dalos Eszti hangja közte,
– Ne aludj, hé! vele álmodsz –
Azt danolja: gyere! jöszte!

Nosza Ferkó, felszalad a boglyára,
Azután a falu hegyes tornyára;
Kapaszkodnék, de nem éri,
Feje szédül: mi nem éri?...
– Tizenkettőt ver Adonyban:
Elég is volt ma regélni. –”

Lohad a tűz; a legények subába –
Összebúnak a leányok csuhába!;
Magasan a levegőben
Repül egy nagy lepedő fenn:
Azon ülve muzsikálnak,
Furulyálnak, eltünőben.

(1877. júl. 15.)

[*] Mezőn háló emberek sokszor vélnek magasan a légben felettük áthúzódo kísértes zenét hallani, a (daemoni) zenészek valami nagy, kiterült ponyván repülnek tova. (Arany János magyarázata)

1 A tengeri lehántott haja.

A radványi sötét erdőben
Halva találták Bárczi Benőt.
Hosszu hegyes tőr ifju szívében;
„Ime, bizonyság Isten előtt:
Gyilkos erőszak ölte meg őt!”

Kastélyába vitette föl atyja,
Ott letevék a hús palotán;
Ki se terítetteti, meg se mosatja:
Vérben, ahogy volt, nap nap után
Hever egyszerű ravatalán.

Állata² őrzeni négy alabárdost:
„Lélek ez ajtón se be, se ki...”
„Hátha az anyja, szép huga már most
Jönne siratni?” – „Vissza! neki;
Jaj, ki parancsom, élve, szegi!”

Fojtva, teremről rejti teremre
Halk zokogását asszonyi bú. –
Maga, pecséttel,³ „hívja tetemre”
Kit szemre vesz, ölyvként, sanda gyanú:
Legyen a seb vérzése tanú.

A palotát fedi fekete posztó,
Déli verőn sem süt oda nap;
Áll a tetemnél tisztí *pörosztó*,[*]
Gyertya, feszület, kánoni pap:⁴
Sárga viaszfényt nyughelye kap.

„Jöjjenek ellenségi, ha voltak!”
Jő, kit az apja rendre nevez;
Hiába! nem indul sebe a holtinak
Állva fejénél az, vagy emez:
„Gyilkosa hát nem ez... újra nem ez.”

„Hát ki?...” riad fel Bárczi sötéten,
„Boszulatlan nem foly ez ősi vér;
Ide a gyilkost!... bárha pecsétem
Váddal az önnön szívemig ér:
Mindenki gyanús nekem, aki él!”

„Jöjjenek úgy hát ifju baráti!”
Sorra belépdél sok dalia:
Fáj nekik a hőst véribe' látni,
S nem harc mezején elomlania.
Erre se vérzik Bárczi fia.

„Jöjjön az udvar! apraja, nagyja...
Jöjjön elő Bárc, a falu, mind!”
Mégkönnyezetlen senki se hagyja,
Kedves urára szánva tekint.
Nem fakad a seb könnyre megint.

„Jöjjön az anyja! hajadon húga!”
Künn a leány, már messze, sikolt;
Anyja reárog, öleli búgva:
Mindre nem érez semmit a holt:
Marad a tört vér – fekete folt.

1 Ősi szokás: a megölt ember holttestéhez hívnak mindenkit, aki gyanúba kerülhet a halálával kapcsolatban, s akinek a jelenlétében a holttest vérezni kezd, az az ember a gyilkosa.

2 Állított, régies, bibliai szóalakban. Maga Arany magyarázta meg egy magánlevélben, miután némelyek sajtóhibának vélték.

3 A középkorban a hivatalos eljárásra idézést pecsétes levél felmutatásával tették.

[*] Istenítéleteknél hazánkban [...] világi részről a pristaldus nevű tisztviselő járt el. (Arany János magyarázata)

4 Kanonok.

„Jöjjön utolszor szép szeretője,
Titkos arája, Kund Abigél!”
Jó; – szeme villan s tapad a *törre*;
Arca szobor lett, lába gyökér.
– Sebből piroosan buzog a vér.

Könnye se perdül, jajja se hallik,
Csak odakap, hol fészkel az agy:
Iszonyu az, mi oda nyilallik!...
Döbbenet által a szív ere fagy:
„Lyányom, ez ifjú gyilkosa vagy!”

Kétszeri mondást – mint lebüvölten –
Hallgat el, aztán így rebegi:
„Bárczi Benőt én meg nem öltem
Tanum az Ég, s minden seregi!
Hanem e tört *én* adtam neki.

Bírta szivem’ már hű szerelemre, –
Tudhatta, közöttünk nem vala gát:
Unszola mégis *szóval* „igenre”,
Mert ha *nem*: ő kivégzi magát.
Enyelegve adám a tört: nosza hát!”

S vadul a sebből a tört kiragadja,
Szeme szokatlan lángot lövell,
Kacag és sír, s fennvillogtatja
S vércse-visongással rohan el.
Vetni kezét rá senki se mer.

Odakinn lefut a nyílt utca során,
Táncolni, dalolni se szégyell;
Dala víg: „Egyszer volt egy leány,
Ki csak úgy játszott a legénnyel,
Mint macska szokott az egérrel!”

(1877. okt. 27.)

„Vörös Rébék általment a
Keskény pallón s elrepült –”[*]
Tollázkodni, már mint varju,²
Egy jegenyefára ült.
Akinek azt mondja: kár!
Nagy baj éri és nagy kár:
Hess madár!

Ő volt az, ki addig főzte
Pörge Dani bocskorát,³
Míg elvette a Sinkóék
Cifra lányát, a Terát.
De most bezzeg bánja már,
Váltig hajtja: kár volt, kár!
Hess madár!

Pörge Dani most őbenne
Ha elbotlik se köszön,
S ha *ott* kapja, kibuktatja
Orrával a küszöbön.
Pedig titkon oda jár,
Szép asszonynak mondja: kár!
Hess madár!

Cifra asszony színes szóra
Tetteti, hogy mit se hajt:
„Kend meg köztünk ne csináljon
Háborodást, házi bajt,
Nem vagyok én csapodár.”⁴
Rebi néni mondja: kár!
Hess madár!

Másszor is jön, hoz fehér pénzt,⁵
Piros kendőt s egyebet:
„Nesze, lányom! e mézes bor
Erősítse a szived:
Szépnek úgy nem tenni kár!”
– „Hadd jöjjön hát a kasznár.”⁶
Hess madár!

Háborúság, házi patvar⁷
Attól kezdve van elég;
De nem hallik a szomszédba:
Pörge Dani túri még.
A bölcső is ott van már:
Künn egy varju mondja: kár!
Hess madár!

„Asszony, ördög! vidd apádnak
Haza ezt a gyermeket –
Ne! a varjut (hol a puskám?)
Útra meglövöm neked.”
Varju azt se mondja: kár!
El sem is rebbenti már:
„Hess madár!

Híre terjed a helységben:.
„Tudjátok, mi az eset?
Pörge Dani egy *varjut* lőtt
S *Rebi néni* leesett!”
Rebi lelke nem vón' kár:
De, mint varju, visszajár.
Hess madár!

1 Rebeka.

[*] E két sor népmondai töredék. – (Arany János magyarázata)

2 A néphagyomány szerint balszerencsét, halált hozó madár.

3 Szerelmi bűbájt használt. (vagy: Szerelmi varázslást végzett.)

4 Hűtlen.

5 Ezüstpénz.

6 Gazdatiszt, földbirtok intézője.

7 Vita, veszekedés.

Gyilkost a törvény nyomozza;
Szegény Dani mit tegyen?
Útnak indul, bujdosásnak,
Keskeny pallón¹ átmegyén.
Szembe jött rá a kasznár.
Varju elkiáltja: kár!
Hess madár!

Keskeny a palló kettőnek:
Nem térhet ki a Dani;
Egy billentés: lent a vízben
Nagyot csobban valami.
Sok eső volt: mély az ár.
Varju látja, mondja: kár!
Hess madár!

Bujdosónak kín az élte;
Reszket, ha levél zörög:
Felvont sárkányt² vesz kezébe,
Hajtja éh: „megállj, görög!³”
Varju mind’ kíséri: „kár!...
Fennakadsz te, szép betyár!”
„Hess madár!”

„Most ebédre, hollók, varjak
Seregestül, aki van!
De szemét ne bántsá senki:
Azzal elbánok magam.”
Fekete volt, mint bogár:
Asszony ott sír: „mégis kár!
Hess madár!” –

Vörös Rébék általment a
Keskeny pallón: most repül;
Egy varjúból a másikba
Száll a lelke, vég ne’kül;
S kinek ő azt mondja: kár!
Nagy baj éri és nagy kár.
Hess madár!

(1877. szept. 26.)

1 Gyaloghíd deszkából.
2 A puska ravasza.
3 Kereskedő.

Szólt a fiú: „Kettő, vagy semmi!”
 És kártya perdül, kártya mén;
 Bedobta... késő visszavenni:
 Ez az utolsó tétemény:
 „Egy fiatal élet-remény.”

A kártya nem „fest”,¹ – a fiúnak
 Vérgyöngy izzad ki homlokán.
 Tét elveszett!... ő vándorútnak
 – Most már *remény nélkül*, magán –
 Indul a késő éjszakán.

Előtte a folyam, az *új híd*,
 Még rajta zászlók lengenek:
 Ma szentelé föl a komoly hit,
 S vidám zenével körmenet:
 Nyeré „Szűz-Szent-Margit” nevet.

Halad középig, hova záros
 Kapcsát ereszték mesteri;
 Éjfél is a négy² parti város
 Tornyában sorra elveri; –
 Lenn, csillagok száz-ezeri.

S amint az óra, csengve, bongva,
 Ki véknyan üt, ki vastagon,
 S ő néz a *visszás* csillagokba:
 Kél egy-egy árnyék a habon:
 Ősz, gyermek, ifju, hajadon.

Elébb csak a fej nő ki állig,
 S körülforog kíváncsian;
 Majd az egész termet kíválik
 S ujjonganak mindannyian:
 „*Uj híd!* avatni mind! vigan.”

„Jerünk!... ki kezdje? a galamb-pár!”
 Fehérben ifju és leány
 Ölelkezik s a hídon van már:
 „Egymásé a halál után!”
 S buknak, – mint egykor igazán.

Taps várja. – „Most a millióson
 Van a sor: bátran, öregem!” –
 „Ha megszökött minden adósom:
Igy szökni tisztesebb nekem!”
 S elsímul a víz tükre lenn.

Hivatlanul is jönnek aztán
 A harmadik, a negyedik:
 „Én a quaternót³ elszalasztám!”
 „Én a becsületet, – pedig
 Viseltem négy évtizedig.”

S kört körre hány a barna hullám,
 Amint letűnnek, itt vagy ott.
 Jön egy fiú: „Én most tanulám
 Az *elsőt*; pénzem elfogyott:
 Nem adtak: ugrom hát nagyot!”

Egy tisztos agg, fehér szakállal,
 Lassan a hídra vánszorog:
 „Hordozta ez, míg birta vállal,
 A létet: mégis nyomorog!” –
 Fogadd be, nyilt örvény-torok!

Unalmas arc, félig kifestve –
 Egy úrinő lomhán kikel:
 „Ah, kínos élet: reggel, estve
 Öltözni és vetkezni kell!”
 Ezt is hullámok nyelik el.

1 Nem jó a lapjírás.

2 Pest, Buda, Óbuda, Újlak.

3 Négyes (azaz teli)találat a lottón.

Nagy zajjal egy dúlt férfi váza
Csörtet fel és vigyorgva mond:
„*Enyém* a hadvezéri pálca,
Mely megveré Napoleont!”
A többi sugdos: „a bolond!...”

Szurtos fiú ennek nyakába
Hátul röhögve ott terem
S ketten repülnek a Dunába:
„Lábszijjra várt¹ a mesterem:
No, várjon, míg megkérdem!”

„Én dús vagyok” kiált egy másik
S élvezni többé nem tudom! –”
„Én hű valék a kézfogásig
S elvette Alfréd a hugom!”
Eltűnnek mind, a járt uton.

„Párbajban ezt én *így* fogadtam:
Menj hát elül, sötét *golyó!*”² –
„Én a szemérmes félrehagytam,
És íme, *az* lón bosszuló:
Most vőlegényem a folyó. –”

Így, s már nem egyenkint, – seregben,
Cikázva, némán ugranak,
Mint röpke hal a tengerekben;
Vagy mint csoportos madarak
Föl-fölreppenve, szállanak.

Órjás szemekben hull e zápor,
Lenn táncol órjás buborék;
Félkörben az öngyilkos tábor
Zúg fel s le, mint malomkerék;
A Duna győzi s adja még.

Néz a fiú... nem látja többé,
Elméje bódult, szeme vak;
De, amint sűrűbbé, sűrűbbé
Nő a veszélyes forgatag:
Megérzi sodrát, hogy ragad.

S nincs ellenállás e viharnak, –
Széttörni e varázsgyűrűt
Nincsen hatalma földi karnak. –
Mire az óra *egyét* üt:
Üres a híd, – csend mindenütt.

(1877. aug. 22.)

1 Verésre.

2 Az amerikai párbajban aki a feketét húzza, meg kell ölnie magát.

Az életet már megjártam.
Többnyire csak gyalog jártam,
Gyalog bizon' –
Legfőlebb ha omnibuszon.¹

Láttam sok kevély fogatot,
Fényes tengelyt, cifra bakot:
S egy a lelkem!
Soha meg se' irigyeltem.

Nem törődtem benn-ülővel,
Hetyke úrral, cifra nővel:
Hogy' áll orra
Az út szélén baktatóra.

Ha egy úri lócsiszárral²
Találkoztam s bevart sárral:
Nem pöröltem, –
Félreálltam, letöröltem.

Hiszen az útfélen itt-ott,
Egy kis virág nekem nyitott:
Azt leszedve,
Mevolt szívem minden kedve.

Az életet, ím, megjártam;
Nem azt adott, amit vártam:
Néha többet,
Kérve, kellve, kevesebbet.

Ada címet, bár nem kértem,
S több a hírnév, mint az érdem:
Nagyravágyva,
Bételt volna keblem vágya.

Kik hiúnak és kevélynek –
Tudom, boldognak is vélnek:
S boldogságot
Irágy nélkül még ki látott?

Bárha engem titkos mételey
Fölemézt: az örök kétely;
S pályám bére
Égető, mint Nessus³ vére.

Mily temérdek munka várt még!...
Mily kevés, amit beválték
Félbe'-szerbe'
S hány reményem hagyott cserbe'!...

Az életet már megjártam;
Mit szívembe vágyva zártam,
Azt nem hozta,
Attól makacsul megfoszta.

Egy kis *független* nyugalmat,
Melyben a dal megfogandhat,
Kértem kérve:
S ő halasztá évrül-évre.

Csöndes fészket zöld lomb árnyán,
Hova múzsám' el-elveárnám,
Mely sajátom;
Benne én, és kis családom.

Munkás, vidám öregséget,
Hol, mit kezdtem, abban véget...
Ennyi volt csak;
S hogy megint ültessek, oltsak.

Most, ha adná is már, késő:
Egy nyugalom vár, a végső:
Mert hogy' szálljon,
Bár kalitja már kinyitva,
Rab madár is, szegett szárnyon?

(1877. júl. 6.)

1 lóval vontatott tömegközlekedési eszköz.

2 Lókupec.

3 A Nesszosz kentaur vérébe mártott ing beleégett Héraklész testébe, aki rettenetes kínok közt haldoklott.

Vásárban

Gyékényes, abroncsos alföldi szekér,
Honnan cipel a sors – s e három egér?¹
Hoztál-e pirosló új búza-magot?
Mezők üde lelkét: friss széna-szagot?

Odakünn már, úgy-e, megért a kalász?
Rét gyapja lenyirva; foly a takarás;²
Boglyák tetejéről egy-egy suta gém
Néz szét aratóknak vidám seregén?

Rég nem látta bizony vidámnak e nyájt,
Minden nyara – új seb – a régre fáj:
De talán most e nagy mezei jószág
Áldást hoz az egyszer: szép Magyarország.

Legyen is, legyen is megáldva e föld
– Isten maga telke – mint rég ezelőtt,
Mikor én is „markot hajtani”³ kezdtem,
S nem sikerült, bár hogy s mint igyekeztem.

Így – vézna, ügyetlen testi dologra –
Adtam fejem a bölcs tudományokra,
Barázda helyébe' szántván sorokat,
Nem kérkedem ezzel, mert azt se sokat.

De, hogy a mezőt, az anyatermészet
Kebelét elhagytam, sajog egy érzet,
Holtig sajog itt benn, – s tüzesebben vér
Láttodra, te búzás alföldi szekér.

(1877. júl. 9.)

1 Kis termetű ökör.

2 Aratás.

3 Aratás folyamán a gabonát összeszedni és kérébe kötni.

Tamburás öreg úr

Az öreg úrnak van egy tamburája,¹
S mikor az ihlet s unalom megszállja,
Veszi a rozzant, kopogó eszközt
S múlatja magát vele négy fala közt.

Nem figyel arra deli hallgatóság,
Nem olyan szerszám, divata is óság:
Az öreg úr (fél-süket és fél-vak),
Maga számára és lopva zenél csak.

A mi dalt elnyűtt ez az emberöltő,
S mit összelopott mai zene-költő,
Öreg úrnak egyről sincs tudomása;
Neki új nem kell: amit ő ver, más a'.

Mind régi dalok, csuda hangmenettel:
Váltva kemény, lágy, – s magyar a némettel; –
Hegyes-éles jajja úti betyárnak,
Ki hallja szavát törvényfa²-madárnak.

Nyers, vad riadás... mire a leglágább
Hangnembe a húr lebukik, lebágyad,
Ott zokog, ott csúsz kígyó-testtel...
Hol végzi, ki tudná? nincs az a mester.

Majd egyszerű dal, édesdeden ömlő
– Tiszta remekké *magába'* szülemlő –
Pendül, melyen a tánc tétova ringat,
Mint lombot a szél ha ütemre ingat.

Olykor egy-egy ének nyújt neki vigaszt;
A hitújítás kora szülte még azt:
Benne a tört szív, bünt-vallva, leverve,
Vagy erős hittel Istenhez emelve.

Mindezt öreg úr, nem mintha kihozná
Kopogójából – csak képzeli hozzá;
S ha nem sikerül kivitelben a dal:
A két öreg szerszám *egymásra* utal.

De azért nem tűri rajta meg a port;
Emlékezetes neki minden accord;
Egy hang: s feledett régi dalra émed³ –
Szövege cikornyás, dallama német. –

Az öreg úr így, dalai közt élve,
Emlékszik időre, helyre, személyre:
Kitől, mikor és hol tanulta, dalolta
Ezt is, amazt is, gyermekkora olta.

Néha egy *új* dalt terem önkint húrja,
S felejtí legott, már ő le nem írja;
Később, ha megint eszébe ütődik:
Álmodta-e, vagy hallotta? – tünődik.

Sokra bizony már alig viszi dolgát:
Ő is „minden nap feled egy-egy nótát”;
Nem is a művész babérja hevíti,
Csak gémberedő ujját melegíti.

Gyakorold is, amit valaha tudtál;
Hasznát veheted, ha nyomorba jutnál;
Ha kiűlsz, öregem! vele útfélre,
Hull tán kalapodba egy-egy fillérke.

(1877. júl. 12.)

1 Hosszú nyakú, öblös testű lantféle hangszer.

2 Akasztófa.

3 Eszmél.

Mindvégig

A lantot, a lantot
 Szorítsd kebeledhez
 Ha jő a halál;
 Ujjod valamíg azt
 Pengetheti: vígaszt
 Bús elme talál.

Bár a szerelem s bor
 Ereidben nem forr:
 Ne tedd le azért;
 Hát nincs örömed, hát
 Nincs bánat, a mit rád
 Balsors keze mért?...

Hisz' szép ez az élet
 Fogytig, ha kiméled
 Azt, a mi maradt;
 Csak az ősz fordultán,
 Leveleid hulltán
 Ne kívánj nyarat.

Bár füstbe' reményid, –
 S egeden felényit
 Sincs már fel a nap:

Ami derüs, élvezd,
 Boruját meg széleszd:
 Légy *te* vitorabb.

S ne hidd, hogy a lantnak
 Ereje meglankadt:
 Csak hangköre más;
 Ezzel ha elégszel,
 Még várhat elégszer
 Dalban vidulás.

Tárgy künn, s temagadban –
 És érzelem, az van,
 Míg dobban a szív;
 S új eszme ha pezsdül;
 Ne vonakodj restül
 Mikor a lant hív.

Van hallgatód? nincsen?
 Te mondd, ahogy isten
 Adta mondanod,
 Bár pusztá kopáron
 – Mint tücsöké nyáron –
 Vész is ki dalod.

(1877. július 24.)

Naturam furcâ expellas...

Gyermekkoromban felköték
 A színben egy nagy tökharangot,
 Amely ugyan nem ada hangot,
 De máskép vígan működék;
 Megvolt a súlya, lódulása,
 Kötelét hogy jól visszarántsa
 S vele a kis harangozót; -
 Szóval: csinált *commotiót*.¹

„No, mondám, majd ha nagy leszek,
Valódi harangot veszek
 És azt egész nap kongatom
 Saját kényemre, szabadon.”

Így kongatom most untalan
 E verseket - bár hangtalan.

(1877. július 9.)

1 Testmozgást.

A tölgyek alatt

Margitsziget

A tölgyek alatt
Szeretek pihenni,
Hova el nem hat
Város zaja semmi.
Zöld lomb közein
„Áttörve” az égbolt,
S a rét mezein
Vegyül árny- és fényfolt.

A tölgyek alatt
Oly otthonos itten!
Évem leapadt:
Ime, gyermek lettem,
Mint mikor a tölgy
Sudarát megmáztam,
Hol seregély költ –
S vígan madarásztam.

A tölgyek alatt
Több egykoru társsal
Madárfiakat
Kifeszítéink nyárssal;
Jó tűz lobog ott,
Zizeg a kis bogrács –
S ha bealkonyodott,
Haza már egy ugrás.

A tölgyek alatt
Örömet valék én,
Bár a madarat
Hagytam utóbb békén;
Gyermeki önző
Korom' ifju ábránd
Veszi ösztönző
Szárnyára, s tovább ránt...

De tölgyek alatt,
Valamerre jártam,
Szülőhonomat
– Csakis ott – találtam;
S hol tengve, tunyán
Hajt, s nem virul a tölgy:
Volt bár Kanaán,
Nem lett honom a föld. –

A tölgyek alatt
Még most is el-ülök;
Bűv-kép csalogat,
Ábrándba merülök;
Hajó-kerekék
Zubogását hallom...
„Hajrá, gyerekek:
A vízi malom!”

A tölgyek alatt
Im, meglep az alkony,
Hűsebb fuvalat
Zörög át a parkon;
Felhők szeme rebben:
Haza sietek,
Jobb ott, melegebben,
Ki vén, ki beteg...

A tölgyek alatt
Vágytám lenyugodni,
Ha csontjaimat
Meg kelletik adni;
De, akárhol vár
A pihenő hely rám:
Egyszerűen bár,
Tölgy lenne a fejfám!¹

(1877. aug. 5.)

1 Az utolsó szakaszt mintegy végakaratként értelmezték, ezért Arany koporsóját a margitszigeti tölgyek leveleiből font koszorú övezte 1882-ben.

MIKSZÁTH KÁLMÁN

(1847–1910)

Vidéki alakok

IV. A furcsa alperes

Nagy dühösen, vörösre gyulladt képpel láttam szaladni derék gentry¹ barátomat a minap az Erzsébet téren, őt, akit most a szérún² képzeltem odahaza, Gyerekházán, amint nyomtatatt³ a honvédlovakkal.

Bocsánat a kiszaladt szóért... ha netán a hitelét rontanám akaratlanul.

A „honvédlovakkal való nyomtatás” ugyanis teljesen elárulja Gábor úr anyagi viszonyait, mert az magyarán annyit jelent, hogy az ősi „skvarka” még áll, de már elszaladóban.⁴

No, de vegyük, mintha semmit sem szóltam volna, vegyük úgy, mintha nem honvédlovakkal való nyomtatásban, hanem tótokkal való csépelgetésben képzeltem volna el a tekintetes urat. A becsületes tótok nem derogálnak⁵ senkinek.

Mindegy, akárhova képzeltem, mégis itt volt ő, s éppen velem szembe jött, kurta szabású nyári blouse-a⁶ át volt izzadva a válla körül, becsületes, szelíd kék szeme ki volt kelve a formájából.

– Szervusz Gábor! Hol veszed itt magadat?

– Eljöttem embert ölni – mondá zordonan.

– Hát mi bajod, az Isten szerelméért?

– Megbuktam. Végem van. Lehetetlen magamat tovább fenntartanom. Pedig csak egy pár esztendeig lehetett volna vegetálnom,⁷ míg a fiamat fölnevelem! Aztán hadd vitt volna el az ördög mindent. De megölöm azt a gazembert...!

– Ne darálj össze hetet-havat. Mondd meg már, legalább kit?

– A fiskálisomat,⁸ azt a vadbarmot.

– Aha, a pörödről van szó. Hát mi történt veled, mert engem is érdekel.

– Nos, igen, neked is tartozom a pörre... Te is kölcsönöztél rá. Mennyi is, kérlek?

– Hagyjuk ezt most. Hát elvesztette?

– Bánom is én, akár vesztette, akár nem vesztette – vágott közbe Gábor úr izgatottan.

Mindegy az nekem. Megnyerte a pört, ha éppen tudni akarod.

– Megnyerte, és te mégis haragszol? Kezdelek nem érteni, Gábor.

– Mert ti tinta mellett könyöklő filiszterek⁹ nem vagytok képesek egy szegény gentry ember baját meglátni. A pör eldőlt, én is eldőltem veled.

1 Elszegényedő nemes (mai helyesírással: dzsenti).

2 Cséplés vagy nyomtatás helyéül szolgáló kerek, keményre döngölt, sokszor agyaggal feltöltött térség.

3 A kalászból lovakkal kikapostatja a gabonaszemeket.

4 Elárverezés által fenyegetett kisbirtok.

5 Méltóságán alulinak tart.

6 Ingszerű felsőrész.

7 Tengődnöm; épp, hogy megélnem.

8 Ügyvédemet.

9 Korlátolt gondolkodású kispolgárok.

– De ha a javadra dőlt.

– Nem volt szabad eldőlnie. Egy olyan pör, mely már negyven éve folyik lassan, csöndesen s most egyszerre vége van, mintha elvágnák. Pedig ki lehetett volna húzni még negyven évig. A gyermekeim is megélhettek volna belőle úri módra. De hiszen te jól ösmered az egész Teszáry-pört. Kár érte, oh, be Isten ellen való vétetek volt!

Most már igazán nem tudtam, mit gondoljak. Én vagyok-e megbolondulva, vagy Gábor?

– Hallod-e te Gábor, a te eszed, ahogy én nézem, ki van cserélve a fiskálisod¹ eszével. Mert olyan prókátorokat² már láttam (a régi világban elég volt), akik egy pört sokáig húztak, s még a testamentumukban is meghagyták az utódjaiknak: „ezt a pört pedig be ne fejezzétek, mert ez a ti dominiumotok”,³ de olyan felperest, aki azért haragudjék, hogy a pörét megnyerte, még nem pipáltam.

Gábor úr megvetőleg intett a kezével.

– Nem érted, mondom, nem érted. Hiszen nem bántam volna én, ha megnyerem, csak még legalább tíz évig ne, míg a gyermekeimet szárnyra eresztem.

Meghökkenem. Ennek az embernek csakugyan meg van az elméje zavarodva. Pedig kár érte. Teljes életében megenni való lélek volt, akit mindenki szeret a környékünkön.

– Furcsák vagytok! – kezdtem vele kötekedni, hogy még jobban kiismerjem elmebeli állapotát. – Hogy tegyen aztán nektek eleget a kormány? A gyors igazságszolgáltatást sürgetitek váltig. S most, íme, egy hang a közönségből (pláne a felperesekből) éppen a gyors igazságszolgáltatás ellen bömböl!

Gábor úr rám nézett mereven, fürkészőleg.

– Te gúnyolódol. Azt hiszed, hiányzik egy kerekem. Pedig nem túloztam, tökéletesen tönkretett, és most már semmi segítség többé.

– Hogyhogy?

– Úgy, hogy a kúrián⁴ nyerte meg a semmirekellő, és az alperesem már nem is föllebbezheti. Hiszen ha még föllebbezni lehetne! Akkor rávinném az alperest.

– Jól van, jól, mind meghiszem, kedves Gábor, hanem mondd meg nekem őszintén, látál-e már valaha kosszarvat?

– Hogyne!

– Ha aztán bele is néztél egy ilyen kosszarvba, láthattad, hogy abban milyen szuroksötétség van.

– Hát aztán?

– Ilyen szuroksötétséget látok én most a te előadásodban.

Gábor úr nagyot sóhajtott előbb, aztán rám förmedt:

– A te fejedben van az a sötétség. Hiszen ott laktál évekig a környékünkön, hát tudhatnád, ha praktikus ember volnál, hogy miképp tartottam fenn magamat. Hogy itt is, ott is kölcsönöket vettem föl. A zsidó már nem adott régóta, mert hipotéka⁵ nincs. A telekkönyvi lap túl van terhelve. De a jó emberek, jó ismerősök még mindig adtak a „pörre”. Az egész vármegye ösmeri a Teszáry-pört. Ha elmentem egyikhez-másikhoz, hogy „eb vagy kutya, segíts ki

1 Jogvézett tanácsadód, ügyvéded.

2 Ügyvédeket, jogi képviselőket.

3 Birtokotok, tulajdonotok (mai helyesírással: domínium).

4 Kúria: Magyar Királyi Kúria, a legmagasabb bírói testület 1723 és 1949 között, mai nevén: Legfelsőbb Bíróság.

5 Jelzáló.

zavaromból, adj egy pár száz forintot, majd megadom, ha a pör eldől”, rendesen adtak. Ha hitelező zaklatott, szépen el tudtam csillapítani: „Ne nyugtalankodjék kedves Kohn úr vagy édes jó Stern barátom, hiszen majd megfizetem a Teszáry-pörből.” Ez a pör volt az én tápláló anyám, s minden új stádium¹ megnyitotta a hitel zsilipjeit s becsukta a hitelezők száját. Egy-egy új hírt felőle koronkint kidobtam a közönség elé csaléteknek. Szegény eladósodott pária² voltam mindig, amióta ösmerem magamat, de e pör a hátam mögött bizonyos nymbust³ adott. Azt mondogatták az emberek: „Most semmije sincs, de majd lesz még valamikor!”... Kezdesz-e már érteni?

– Alighanem.

– S íme, most mindennek vége. Az a semmirekellő sürgönyzi tegnap nagy garral: „A pört megnyertük a kúrián.” Mintha a szívemet lőtték volna keresztül. Megnyertük a pört, megnyertük a tízezer forintot és járulékait. De mi haszna, ha már vagy harmincezer forinttal tartozom rá. Most már mindenki rám fog rohanni, most már vissza nem tarthatom az embereket. Végem van, főbe lőhetem magamat. De eressz, kérlek, hadd menjek! Megölöm azt a gazembert!

(1888)

---

1 Szakasz.

2 Szerencsétlen, nyomorult ember.

3 Tekintélyt, közmegebecsülést (mai helyesírással: nimbusz).

A tót atyafiak

Az a fekete folt

Nincsen olyan híres akol, mint a brezinai akol...

Bemeszelt fala van, veres födele van, ólomszegekkel a kapuja kiverve. Tulipánvirágok nyílnak a környékén. Magas, százados fák tartanak neki árnyékot, s fedik el kényesen: ne lássa minden bolond; csak a karcsú kémény magaslik ki, amint ott pipázik egykedvűen az akol végén, hol a „bacsa”¹ lakik egy fedél alatt a juhaival.

Csak hadd beszélje bátran annak a kéménynek a kavargó füstje, hogy a híres brezinai számadó juhász, Olej Tamás most alkalmasint „méretlen húst”² főz otthon a bográcsban, neki ugyan nem árt vele. A vén Mátrától le egészen a „Kopanyica” völgyig az egyedüli úr. – Méla furulyaszó egymásnak adja a nótát hetedhét mérföldön:

Olej juhainak
Selyem legelője,
Ezüst a nyakszíja,
Arany a csengője.

És amikor végiglépdél mind az ezer darab a harmattól csillogó gyepen, a nagy kilenc vezérkos legelől, a kisebb bárányok szökdécselve, a jerkék³ melán, a száz bársonygyapjas ürü⁴ méltóságos komolysággal, ha így együtt van az egész nyáj, és a Merkuj kutya vígan körülszaladgálja, hogy karikában tartsa, az Olej Tamás szíve olyan nagyra húzik a kevély gyönyörűségtől, mint egy uralkodóé, ha hadiszemlét tart.

Cifra halinás⁵ bojtár⁶ kíséri a nyáj egyik oldalát, míg a balszárnyon maga a „bacsa” baktat utánuk, gyöngéden tekintve végig kedvencein, miket egytől egyig színről színre ismer. Még a történetét is tudja valamennyinek.

... Ott az a suta toklyó⁷ egyszer eltévedt a harasztosban, befonva magát átszakíthatatlan töviságak és iszalagok közé. A Merkuj akadt rá. Becsülettel kiszabadítá onnan, s úgy féldögöltön vonszolá a nyájhoz. Okos kutya az, megérdemli, hogy nem lett belőle – ember.

Annak a körbe futó szarvú ürünek meg amott, a fekete jerke mellett, el volt törve harmadéve a hátulsó bal lába. Az akolajtóba szorult volt bele. Olej három fadarab közé kényszeríté, s addig-addig orvoskodék mellette, hogy most olyan tökéletes és egyforma mind a négy lába, mint a parancsolat.

Az a fogatlan, vén anyajuh, mely most olyan vígan kaparja el lábával a harasztot,⁸ hogy alatta jóízűt torkoskodjék a titkon nőtt fűben, bezzeg milyen himpellér⁹ jószág volt valamikor! – kemény hideg éjjel ellett és idő előtt. Mikor a bacsa éjfél táján benézett az akolba, félig

1 Számadó juhász.

2 Lopott birka húsa.

3 Fiatal nőtény juh.

4 Herélt kos.

5 Gyapjából készült szűr.

6 A pásztor segédje.

7 Fiatal juh.

8 Száraz levél, fű.

9 Semmirekellő.

meg volt fagyva. Az anyja maga is beteg volt, s nem melengethette párájával: költözöben volt már az akkor... Olej megfogta az idéetlen báránkát, és bevitte a szobába, de bizony ott is hideg volt, odafektette hát kísérletképpen a kis Anika ágyába a meleg párnák közé. Úgy aludt ott a gyermek és a bárány, nem tudva egymásról semmit. Reggel, mikor felébredtek, a gyermek mosolygott a felelevenedett állatnak, az meg a farkát rázogatta. Mind a kettő örült. És sem a mosolygó gyermeknek, sem a víg báránynak nem volt már édesanyja.

Az Anikáé is akkor halt meg, mikor Anika született. Az Isten úgy intézkedett Olej Tamással, hogy e gyermekért elvitte cserébe a feleségét, mert a jó Isten is csak ritkán ad ingyen valamit. Bizony szomorú csere volt eleinte, de belenyugodott, mert a brezinai bacsa olyan ember, aki ösmeri a „mórest”.¹

Az Úr akarta így. Három ura közül a legnagyobbik, az Isten, kibe nem lehet belekötni, kinek szabad a keze, és beéri az egész világot, úgy üt vele, amint akarja, ha fájó is az ütés nyoma, türelem annak az orvossága.

Urának tiszteli Olej még a talári herceg őkegyelmességét is, akinek számadással tartozik, akié az egész Brezina aklostól, mindenestül és még azon túl is, merre a szem lát. A talári herceg hatalmas, nagy ember, s kilenc vármegyében süvegelik, míg él. Tamás hűségesen szolgálja, mert nem okos ember az, aki olyan fának nyesegeti ágait, melynek árnyékába húzódott. Ami aztán a többi embert illeti, az mind nem parancsol a brezinai bacsának. A saját talpán áll őkelme. Meg nem bánt senkit, őt se bántsa meg senki. Az a kis gyengeség, hogy innen-onnan egy-egy birka kerül a bográcsba, mely nem tartozik a világ elejétől az ő nyájához, nem megy hibaszamba, benne van az már a vérében a született juhásznak, amint azt minden okos ember tudhatja, kivéve a tekintetes vármegyét, melynek semmi érzéke nincsen a juhászvirtus iránt.

Sokszor támadt hát egy kis torzsalkodás ezzel a harmadik urával, aki csak úgy maga teszi meg magát úrnak a többi fölé. No de nem nagy baj ez. Egy-egy ajándékbárány még mindig telik Olejtől a szolgabírónak; annak a báránynak a mekegésétől nyomban elnémul az igazságszolgáltatás.

Olej nem tartozik az érzékeny emberek közé, kitől tanult volna meg ő érzékenykedni? Nem érintkezett az emberekkel, csak a juhokkal. Ezek a türelmes állatok pedig nem szenvednek ebben a fogatkozásban; azoknak jó minden.

De azért megvolt hősiükben amaz ösztön, amaz őserő, amit az Isten talán azért oltott bele a legvadabb, a legműveletlenebb szívbe is, hogy legyen valami benne, ami azt az ő arca felé fordítsa néha-néha.

Anikát ugyan nem sokkal szerette jobban, mint kedvenc báránját, de azért ha már egyszer az Isten nyakában felejtette a kis porontyot, nem tehette ki a farkasoknak a gyepre, dajkát fogadott mellé, és fölnevelte. Ma már nagylány, maga főzi a köménymagos levest meg a „demikatot”,² maga szabja, varrja Olej fehérneműit meg a bojtárét. ... Annyi tudománya van már, mint az anyjának volt.

Hát hiszen az anyját is sajnálta Tamás, mikor meghalt. Jó asszony volt, Isten nyugosztalja. Meg is érdemelte a tisztességes eltemettetést háromszori harangszóval, két óráig tartó búcsúztató versekkel. Az emberek, azok, akik odaát a faluban élnek, és civakodnak egymással, és akik részt vettek a temetésen, szemére vetik, hogy az „erdők vadállatja” még csak nem is sírt Boris után, egyetlen könnyét sem látták.

1 Tisztességet.

2 Juhtúrós levest (palóc tájszó).

Olej nem ismerős a falusi szokásokkal. Nem sírt, nem akaródzott neki. Mit tudta ő, hogy azt így kívánja az illedelem. A Brezina hallgatag fái nem tanították meg őt hazudni.

Boris meghalt, oda van, vissza nem tér többé. Szíve elszorult. Némán, fedetlen fővel kísért ki a nyugalom helyére, a temetés után kifizette a papot és a kántort, aztán keservesen szemébe nyomta a széles kalapot, s megindult a veres fedelű akolba.

Ugyan miről gondolkozhatott az úton?

A régi, ismerős, százszor megjárt gyalogút volt, mégsem ismert rá. Azt hitte, idegen helyen bolyong. Hát a brezinai háztáj hová lett? Minden úgy áll, mint azelőtt, szemben a bércek, alatt a selyemrét a futó patakkal, a kerekes kút az udvaron, s a nagy vályú az akol mögött. Minden, minden ott van, minden, minden úgy van, s még sincs ott semmi és még sincs úgy semmi... Valami hiányzik, üres, néptelen az egész ház tájéka.

A tündér Brezina ki van cserélve – egy sokkal szomorúbbal!

Vajon tudta-e, miért?

És még most, tizenhat év múlva is, míg az Anika ábrándos dalait kéjelegve viszi fülébe a völgyből a szellő, ha a domboldalon bogárazó nyáj mellett a hétköznapi szúrén heverész, néha egy-egy suttogó, titokzatos hang rezeg végig a lég miriád atomjain:

„Tamás!...”

Az erdő fái közül jön, és az erdő fái közt elsuhan. A bokrok megrezzennek tőle, a füveken végighullámoz, s mélységes csend ereszkedik utána a Brezinára.

A bacsa szíve nagyot dobban, hirtelen felüti lekonyított fejét. Hangzani fog-e még egyszer az a „Tamás” szó amaz ismerős, régi hangon, melyet talán tizenhat év előtt kapott el a visszhang azokról a szép piros ajkáról, amiket már azóta hamuszínű porrá örölte a férgék odalenn a fekete földben.

És a brezinai visszhang tizenhat éven át mindig odább adta azt a hangot, erdő az erdőnek, patak a pataknak elkiáltotta azon módon, míg most nagy körútján visszajutott ismét az Olej fülébe, szíve közepébe...

Vagy talán nem úgy volna?

A meghalt feleség árnya jár a fák közt, az szólította meg édes, szelíd hangján? Vagy hogy egyenesen a szívébe rajzolódtott le valaha régen az a hang, s mostan szárnya támadt?

A bacsa felugrik, és a fejéhez kap. A sárga, nagy fésű, mellyel térdig érő haja le volt tűzve, lecsúszott a földre, s a haj végigfoly izmos vállain. Egy csomó odaszorult a cifra tüsző¹ rézcsatja alá.

Olej nem veszi észre. Feszülten figyel, és fürkészőleg néz szét a tájon.

Ó, mert annak, ki negyven éve társalog az erdővel, a sziklával, a felhőkkel, olyan mindenféle gondolata támad!

Hátha csak úgy álmodta ő azt, hogy Boris meghalt... Hiszen az ő hangja volt ez! Szakaszott az ő hangja. A bacsa fölemeli ökleit.

Ki merte ezt a hangot utánozni?

És elboruló tekintettel hordozza körül szemeit, miknek fehérés része aláfordítja a kékeset.

Senkit sem lát, semmit sem hall.

A birkák némán legelésznek, a kolompos kos mereven, semmitmondó ábrázattal néz rá, a bojtár jóízűen alszik a gyepen, a fák levelei nem mozdulnak, még a madarak is hallgatagok.

Ki szólította meg hát Olejt?

Ki tudja?

1 Vastag bőrszűj több rézcsattal.

Talán maga a némaság, melyet csak a méhek dongása rezegtet meg titokzatos, méla harmóniában.
Ha meg tudná mondani valaki, miről döngnek a méhek a brezinai völgyben!

Tudnak-e ők arról valamit, hogy a halottak olyan sokáig itt fenn bolyonganak, mikor már porrá lettek?

A bacsa újra visszadől félkönyökére, és elgondolkozik, különös gondolatok azok!

Aki az erdő fától, a sziklától, a zuhogó pataktól és a vándorló felhőktől kéri kölcsön a gondolatokat, az nem is fogy ki soha belőlük.

Az a nagy, mélységes talány, mely a természet főséges arcán honol, betölti még azt a vad lelket is, és beszél hozzá, az meg felelget neki.

Ne higgyétek, hogy Olej nem gondolkozik.

Gondolkozik, és még sincs gondolatja, mert szétfolyt, mint a megolvasztott ólom.

Egy kavargó káosz az, mely nem nyer alakot; egy nagy éjszaka az, amelynek sötétsége fény.
És ez a fény az ősköltészet.

Olej mindenről gondolkozik, de gondolatait nem cseréli meg senkivel. Mulatságból gondolkodik. És ez sohasem rossz multság. Csak szomorú néha.

Ritka nap, hogy most is ne jusson eszébe a felesége, s meg ne emlékezzék a mulandóságról, mikor egyszer csak ő is majd kifeslik az életből, csendes, mozdulatlan halott lesz, szépen elszólítják innen a temetőbe, és sohasem fogja többé látni a Brezinát, sem a veres aklot, sem a kilenc vezérkost, sem a száz bársonyűrüt, miknek nincsen másuk széles e világban. És a nap azután is csak így fog sütni, mint most, s az erdő akkor is oly rejtelmesen fog susogni, mint ma, a fű nőni fog tavasszal, a patak vize fölenged meg befagy, új báránynemzedék vígan ug-rándozza körül az ismerős bokrokat – csak ő nem lesz itt soha többé.

Hát aztán ezeknél a szomorú gondolatoknál felhangzanak a völgyben Anika nótái, szinte jólesik a lelkének rájönni, hogy az életnek mégis lesz valami folytatása.

– Kár, hogy nem fiú lett – sóhajt fel, s szilajon vágja botját a nyáj közé, melytől az szaggatott csoportokká riad.

Érezzék azok is a bacsa haragját, ki bosszús gondolatait így közli velök.

És ezalatt lenn az akolnál új meg új dal kél szárnyra a tót¹ nép modorában, mélabúsan, fájón...

Jön már Garibaldi² a szomszéd faluba,
Klapka is vele van, Gracza, Záhonyt³ hozza,
Bíróék Gyurija lovát kantározza.

Hogy jutott el a politika is a brezinai völgybe, hol csak a madár jár? Ki hozta ide a lezajlott harcok tépő emlékét és reményeit? A levegő hozta. Becsempészte a költészet ruhájában. Így aztán szívesen látott vendég. Ma Anika dalolja. Erdő madarai hallgatják. Holnap már a rigó is utánafütyüli.

Olej előtt felélednek a régi emlékek, a nagy „háború” zaja, amikor Gracza, Záhony Brezináról tettek kirohanásokat. Vitéz két honvéd volt... vagy most is az még, mert hát a jó tót nép, ámbár bebizonyult, hogy orv kezek által haltak meg Vadkerten, midőn menekültek, még mindig visszavárja valahonnan.

1 Szlovák.

2 Olasz szabadságharcos; 1849 után sok magyar állt be a seregébe.

3 A 1848-49-es szabadságharc hősei.

Olej nem vett részt a háborúban; neki nem lehetett, hanem azt beösméri, hogy szép világ volt; mert már az is valami, mikor két jóraivaló legény összeméri az erejét, hát még két ország...

... Ne lett volna csak a keze alatt akkor is ez a nyáj, melynek a kolompja olyan édesen hívó, marasztaló, mint a mesebeli tündérnek!

Órákig eltűnődik ezen – míg lassan aláereszkedik az est. A nyáj pihenője megjött. Sűrű gombolyagba torlódik össze, annak jeléül, hogy jóllakott, s most már csak kérődni akar.

A bojtár reggel óta először meri megszólítani a bacsát.

– Nem hallja, gazduram, estét harangoznak Taláron!

– Hallom. Ne fecsegy annyit! Keresd meg inkább az ólmos botomat, aztán megyünk. Oda dobtam a nyáj közé.

Még egyszer végignéz birkáin, ha vajon jól van-e lakva valamennyi, vajon nincs-e híjuk?

Tán ha egy hiányoznék is, gyakorlott szeme, mely ezerhez szokott, a kilencszázkilencvenkilencben legott észrevenné az apadást.

Nincs semmi baj. Nyugodtan kanyarítja nyakába a szűrt, aztán lassan leereszkednek a völgybe.

A kilenc vezérkos csengettyűje szép összhangba vág ki, s a bojtár dudája is megszólal, Anika messziről hallhatja, hogy a nyáj hazatért, s a tűzre teheti a finom „demikát”-ot, a juhászok címeres eledelét, hogy éppen akkorra forrjon fel, mikor hazaérnek.

A bojtár hátára akasztja a dudát, amint az akol közelébe érnek, és kémlelő szemekkel néz az otthonra, nem látja-e meg az udvaron annak a sudár délceg alaknak körrajzát, aki úgyis mindig a szemei előtt van – még ha be is hunyja. Be sokért nem adja, hogy így meglophatja a lehetetlenséget.

Anika már künn várja őket, ami jólesik Matyinak. Pedig hát ki tudja, miért van künn, talán unalomból, talán, hogy a nyáját lássa.

Gyönyörű teremtés, amint ott áll, karcsú termete meghajolva, szemei ábrándosan kémlelik a távot, a természetből puha kis keze aláeresztve, hogy odaszaladhasson, s elérhesse az ismerős öreg birka, ki báránykorában mellette aludt. Hálából, szeretetből nyalja-e meg vagy megszokásból? Arra emlékszik-e vissza, hogy együtt aludtak valaha régen, vagy arra, hogy ez a sósbödönben vájkáló gazdasszonyi kezecke igazán milyen jóízű. Ki ismerhetné a birkafilozófiát egészen?

– Jó estét, Anika – szólítja meg Matyi a leányt szelíden. – Hogy mulattál azóta?

– Ma jobban, mint tegnap – felel az mosolyogva. – Hát kendtek hogyan dicsérik meg a napjukat?

– Megvolnánk, kis fecském – mondá a bacsza, halináját levetve –, kérdés, ha te megvagy-e a vacsorával?

– Már párolog a pörkölt, édesapám.

A bacsza arca kiderült a pörkölt szóra, ünnepi eledele ez neki.

– Eredj, Matyi fiam, kavard föl a tűzön, mert én babonás vagyok az ilyenekben, s azt tartom, úgy lehet csak jóízű a pörkölt, ha juhászkezd is csinál benne valamit.

– Azt sem tudom, gazduram, merre a tűzhely, aztán nem is értek a szakácsmesterséghez.

– Ne okoskodj, kópé, ha mondom... hát nem a tűzhelyen öntöttétek együtt az ólmot Anikával Szent András éjszakáján,¹ amikor a te fizionómiád² öntődött ki a lányom jövőbelijének?

– Nem egészen... – mondta Matyi elpirultan – ... csak egy ólomfigura volt az, dudával a vállán...

– Nem is duda volt – ellenveté Anika –, hanem...

– Hanem? – hörgé Matyi.

– Puska, ha éppen tudni akarja kend.

Mintha kést szúrtak volna a Matyi szívébe.

Miért hogy puskának nézi azt Anika most, amit dudának tartott eddig? Valami szomorú sejtelem kezdte összeszorítani a szívét!...

Gépileg sietett bezárni az akolajtót a betódult nyáj után.

Olej gondolatai rögtön visszatértek a pörköltözhöz, vagy hogy talán még el sem távoztak tőle.

– Pörkölt lesz? No, ez derék dolog, Anika. Azt hinné az ember, vendég van a háznál.

– Amint van is. Mindjárt itt lesz.

– Kicsoda?

– Hát bizony az egy nagyon különös ember – felelt Anika.

– Ösmerősöm?

– Nem, nem. Egy úr, valami vadász... Sohasem láttam.

– Nem vadász lesz az, leány, hanem a vármegyén könyöklő. Hogy csak nem lehet az ember soha békén!

– Nem megyei úr az, nagyon fiatal még ő ahhoz. Olyan az arca, mint a patyolat, tán még szél sem érte.

– Van-e puskája? – kérde a bacsa.

– De még milyen!

Matyi most már egészen lehúzta a kalapot szemére, s a nagy jegenyefának támaszkodék, mert olyan keserű gondolata támadt, mint a mélységes pokol: jaj, mindjárt elszédül.

– Bátor fickó lehet – dűnnyögi Olej Tamás –, hogy mer jönni vadászni a herceg erdeibe. Ha nem volna vendégnek ígérkezve, leakasztanám a puskáját.

– Úgy uzsonna táján jött ide – fecsegett Anika tovább. – Képzeltetik kendtek, mennyire megijedtem tőle eleinte. Tejet kért inni. Hoztam neki, erre ezt az aranyos pénzt adta.

– Minek fogadtad el? – méltatlankodik Olej.

– Mondtam, hogy nem pénzért adjuk a tejet, van hála Istennek elég, de csak itt felejtette az asztal csücskén.

– Visszaadjuk – szólt Olej. – Isten ments! Mit gondolna a világ a brezinai bacsáról, ha pénzért adná a hozzá betérőnek a tejet is.

Azzal a kezébe vette a pénzt, és ámulva kiáltott föl:

– Ne legyen Olej a nevem, ha ez nem koronás arany! Tudjátok-e, hogy mit gondolok? – tette hozzá suttogva – ez vagy Gracza lesz, vagy Záhony. Náluk láttam ilyen pénzt... ezer mennydörgős mennykő, Matyej, ma nagy ünnep lesz. Ne búsulj fickó, hanem inkább le kell vágni még egy bárányt. Aztán szaporán borért! Mondom nektek, hogy vagy Gracza, vagy Záhony. Idejött a brezinai bacsához.

Anika mosolygva rázta a fejét. Olej pedig odavolt a lelkesüléstől.

1 Szerelmi jóslás; ólomöntés András-napon.

2 Arckifejezés, külső megjelenés.

– És jó helyre jött, mert itthon lesz. Úgy megőrzöm, mintha a saját édesanyja kötényében ülne. Olej Tamás kezéből ki nem veszi ezer zsandár¹ sem. Micsoda? Puskája is van? Keveset mondtam! Ötezer sem veszi ki. Hanem aztán csitt, gyerekek, még a falnak is füle lehet.

Anika még mindig hitetlenül rázza fejét.

– Váltig mondom kendnek, édesapám, hogy az egy fiatal ember, aki annyi sok mindenféle bolondot összefecsegett.

– Mit bírnád te azt megítélni, tacszó!

– Mezei virágnak, szíve bálványának nevezett.

– Éppen ilyen nagy selyma² Záhony, ha vászoncelédet lát.

– De Záhonynak, apám, már idősebb embernek kell lennie.

– Tesz is az valamit! Záhony olyan nagy „gaukler”,³ ki tetszés szerint változtatja a fizionómiáját. Ma nyolcvanéves aggastyán, hosszú, ősz szakállal, tar fejjel, holnap meg már pelyhedző állú siheder. Éppen arról ösmerek rá.

– De mikor azt is mondta, hogy kendet nem ösmeri.

– No, bizony, hát miért ne mondta volna? Mondás, levegőrontás, aki hiszi, annak szentírás.

Anikának mégis olyan nehéz volt elhinni, hogy a vén Záhony lenne az a deli ifjú.

– Aztán meg azt is, hogy én tündér vagyok, és erőnek erejével meg akart csókolni.

Matyi önkéntelenül fölemelte az öklét.

– Igazán? – hörgé tompán.

– Mellém ült a pitvarküszöbre, s olyan édesen rimáncodott, hogy engedjem egyszer, egyetlenegyszer csak átkarolni a derekamat, mert megőrül, ha nem hagyom.

– Hát hagyta, ugye? – szisszent föl Matyi.

– Mikor olyan igazán mondta, hogy ő akkor megbolondul.

– Szakasztott Záhony! – rikkantott föl kedvteléssel az öreg.

– Midőn aztán meg akart csókolni, úgy odavágtam a gyomlálástól piszkos kezemet a képéhez, hogy finom arcán, tudom, ott maradt a nyoma.

– Ó, ó! – nevetett a bacsa. – Nem haragudott meg?

– A másik arcát nyújtotta ide, hogy üssem meg azt is. Azt mondta, nagyon jólesett neki, és sohasem fog többé mosakodni, nehogy letörölje. Nyájasan búcsúzott el, kérve, jó vacsorát készítsék, mert ha kijárta magát, visszafelé benéz. De nini, ott is jön már!

Olej és Matyi a mutatott irányba vetették a szemeiket, karcsú vadász lépegetett le a domboldalon, zöld hajtóka szürke zubbonyban, térdig érő csizmában, úrias vadászszerepléssel.

– Jó estét, juhász! – szolt, kalapját sem érintve meg, amint az udvarba lépett. – Nos, kész-e a vacsora, galambom?

– Fogadj Isten – felelt Olej lehangoltan, egyrészt, mert nem Záhony a vendég, másrészt bosszantotta, hogy a titulusa⁴ akként csorbítottassék. Ha nem nála történnék a formalitások illetén megsértése, bizony furcsa dolog lehetne a következése, mert azért bacsa az ő neve, hogy fölötte áll a juhászshivatalnak, aztán meg azért vagyon kalap az emberek fején, hogy legyen mit megemelni, mikor tisztességes háztájéokra lépnek. De csak mégis mind el kell ezt nyelni a vendégtől.

– Készen a vacsora, csak magát vártuk – szolt Anika, s befutott a szobába.

1 Csendőr.

2 Huncut.

3 Kókler, szélhámos.

4 Rangja.

A bacsa közel lépett a vendéghez, s odanyújtotta kérges, nagy tenyerét.

– Kerüljünk beljebb.

A szoba csinos volt és tiszta: három tulipántos láda a szögletekben, néhány pad, egy szék meg egy csinos abrosszal megterített asztal képezték bútorzatát. Falát a juhászok mennyei közbenjárójának: Szent Vendelnek arcképe és földi közbenjáróik: a szépen egymás mellé felaggatott kancsók és pálinkás butykosok díszítették, de a legnagyobb ékessége az egésznek a párolgó tál volt az asztalon, melyből finom paprikás pörkölt mosolygott eléjük.

– Tessék hozzálátni, mintha otthon lenne – biztatá a bacsa vendégét, a legöblösebb fakanalet markába nyomva. – Hármunknak elég lesz.

– Négyen vagyunk hozzá.

– A lány nem számít, úrfi, annak ha jut valami, úgy is jó.

A vadász mohón nekiesett az ételnek, s váltig dicsérgette:

– Még ilyet nem ettem.

– Meghiszem. Olyan pörköltet a talári hercegnél sem főznek, mint a brezinai bacsánál.

A vendég mosolygott.

– Bárcsak mindennap ehetném.

A bacsának erre azt illet mondani:

– Jól van, azt eszünk hát holnap is.

– Köszönöm meghívásodat, eljövök.

A bacsa ajkaiba harapott. Ez már mégiscsak sok. Ilyen siheder szólítja „te”-nek, aki még szopós gyerek volt, mikor őt már a nótárius¹ is megkendezte.

Hej, ne volna csak vendég!

– Nemhogy eljön, hanem el sem megy ma. Jó helyen van itt. Anika a kamrában vet majd ágyat. Hova menne most már, mindjárt koromsetét lesz.

– Ide rendeltem a kocsimat az akolhoz.

– Tán a környékről való az úrfi? Ha meg nem sérteném a kérdezősködéssel.

– Innen a közelből.

– Bajjal talál ide a kocsi.

– Dehogy. Az Olej aklánál volt mondva. Téged hívnak, ugye, Olejnek?

– Olej Tamás a nevem, az egész nevem pedig – mondá a türelemből kijött gazda hetykén

– Olej Tamás, a Brezina bacsája, és hozzátehetném: ura.

A vendég nevetett.

– Ha te vagy a Brezinának az ura, öreg, mi marad akkor nekem?

A bacsa sértődve nagy szemeket meresztett a nevetőre, s önkéntelenül is kifakadt belőle a kevély kérdés:

– Mi is légyen hát a becsületes neve és állapota? Mert azok szerint szoktuk egymást tisztelni, mi, gyarló emberek.

– Én Taláry Pál herceg vagyok.

Olej kezéből kiesett a villa, ijedten ugrott fel, és elsápadt. Nagy szó volt az neki. A fiatal herceg ült vele szemben, akinél a király is már csak egy paraszthajszállal nagyobb úr; ki gondolta volna.

– Ó, kegyelmes uram... ó, kegyelmes herceg – dadogta félénken –, ki tudhatta azt!

---

¹ Jegyző.

– Nincs semmi baj, öreg – szólta a herceg vidáman –, ha nem is a tied a Brezina, van neked annál többet érő kincsed is, a szép Anika.

Matyiban, ki ott ült az asztalnál a herceg mellett, jéggé fagyott minden csepp vér, nem bírt volna megmozdulni, vagy egyetlen szót kiejteni, ha fejét veszik sem.

– Nem érték a leány, kegyelmes uram, inkább költség.

E percben lépett be Anika, bort helyezve az asztalra. Elfogulatlan pajkossággal töltött az ifjúnak poharába, s azt mondta neki:

– Aztán csínján bánjék a borral: könnyen megzavarhatja a fejét.

– Eléggé megzavartad már te.

– Mikor már tán azelőtt is zavaros volt – felelt a leány naiv pillantással, amitől a selymes szobák hősének melegen kezdett a szíve dobogni.

– Ó, te boldogtalan! – förmedt rá az apja. – Miként merészelsz? Ó, ó!...

– No, bizony – felelt vissza Anika gyorsan. – Hiszen nincs cukorból, se nem vicispán.¹ Ismerjük mi már egymást délutánról. Ha megharagszik, majd kibékül a maga kenyéréen.

A herceg még sohasem érzett hasonló gyönyört, mint most, amint azokról a duzzadt, piros ajkakról ilyen fitymáló szavak peregtek. Szívébe rajzolódott le a bűbajos ékesszólás. Elhallgatná ezer esztendeig.

– Csitt, leány! Tanuld meg, vakmerő, kivel beszélsz. Ókegyelmessége a fiatal herceg, a mi urunk.

Anika felkacagott. Űde nevetése olyan volt, mint egy tündércsengettyű.

– Jajaj! Majd bizony bolonddá tesznek. Hiszi a piszi. A fiatal herceg nem jár a Brezinára, de még Talárba sem. Bécs városában lakik a színarany palotában, száz vadász lövöldözi a vacsorára valóját, nemhogy ő maga csatangoljon nyúl után a Brezinán. De meg kell is annak az Olejék pörköltje, tejfelt vacsorál az, rozsmaringvirág magjából sült kenyérral. Aztán olyan is a herceg, mint a többi ember! Mintha nem tudnám! Nem azért herceg, hogy olyan legyen.

– Bocssáson meg ennek a bűnös gyermeknek, kegyelmes uram.

A kegyelmes úr pedig annyira megbocsátott, hogy elkezdett Anikával versenyt kacagni, amire Anika azon hitben, hogy őt neveti, egyszerre duzzogó, haragos arcot vágott (illetet neki), mire durcásan kifordult az ajtón, olyasvalamit motyogott: kikéri magának, őt ne tegyék bolonddá.

De mikor már künn volt, mégis szöveget ütött fejébe a dolog. Hátha mégis a herceg. Hátha eljött Bécsből. Azt Anika is hallotta a csösztől, Lapaj Istóktól, hogy azelőtt egy öreg herceg volt az urok, s most halála után a fiatalra szállott a rengeteg sok uradalom. Bizony nem lehetetlen! Istenem, milyen kár érte, hogy herceg: mikor olyan módos lenne parasztleánynek is.

Egészen elszomorodva futott föl a létrán, az akol padlására, hogy onnan lenézzen a szürkülő tájra.

Szíve nagyot nyilallik. Csakugyan a herceg. A talári várkastélyon, melynek csillogó bádoggöfödele ide látszik, ott lobog a zászló. Lapajtól hallotta, hogy a herceg jelenlétét ez tudatja a környékkel.

... Könyörülő Isten; ő arcul ütötte a kegyelmes urat. Ellenkezett vele, megcsúfolta, kinevette. Jaj, uram, teremtőm, tán fejét is veszik.

Anika szorongó szívvel lépett le a létrán, éppen azon gondolkozva, hová bújjék szégyenlemben, és valljuk meg, félelmében is a herceg előtt – midőn fényes hintó állott meg a ház előtt,

1 Alispán.

és mire Anika az utolsó fölhangó pálcáig¹ lekázmálódék, azalatt maga Pál herceg is az udvaron állt. Ó, csak meg ne látná.

De bizony azért is meglátja, s valóság-e vagy káprázat, ő maga ugrik a lajtorjához, hogy a hágsóról csintalanul felkapva, mint valami pelyhet a földre emelje, amitől Anika nem érez, nem tud semmit, mert minden érzékét fogva, elszibbasztva tartja valamely igézetes félálom, gyötrelmes és mégis kellemetes félébrenlét.

– Mármost elhiszed, ugye, hogy én vagyok a herceg?

Azzal a délceg ifjú nevetve a hintóba pattan, búcsút int kezével az öreg Olejnek, Anikának pedig azt súgja lágy, behízelt hangon:

– De ne legyek én előtted soha herceg, Anika. Te pedig hercegnő leszel előttem mindig... mindig...

A hintó elrobog, de a búcsúszavak itt maradnak. Csodálatos szavak! Égő tűzből vannak szöve, mely hosszú lángnyelveket ereszt egyenesen a szívnek, amik úgy égetik, úgy megdobogtatják azt, mintha vesztét akarnák. Félrevert harang a szív most: a csodálatos szavakat kongatja folytonosan, és utána egyik estétől a másikig ismétli minden, minden... Éjjel a sötétség kiáltja, reggel a fák levelei suttogják, a hallgatóg bércék hangot adnak, a föld párázata azt sóhajtja a füveknek, még a felforrított demikát is erről zúg a pattogó tűzhelyen.

„Te pedig hercegnő leszel előttem... mindig... mindig...”

És Anika olyan szívesen hallgatja azt, amiről minden beszél.

Egész nap szórakozott, hallgatag. A Brezinák dalai pihennek. Anika nótáit nem hallja ma sem Olej, sem Matyi; valamint a Matyi dudája is néma. Igazibb költészet uralkodik itt ma! Félre a bokorral, erdő jött helyette...

A leány arra gondol, hogy minek is van a világon herceg, mikor olyan szép az, hogy a gerlicemadár nem mondhatja párjának: különb madár vagyok, fényesebb tollam van, nem szeretlek. Olyan nagyon szép az, hogy a gerlicemadár mind egyforma madár.

A bojtár pedig arra gondol, hogy miért lett a duda egyszerre puskává a Szent András napján ólomöntelékben elővarázsolt jövődöbéli vállain...

Szomorú kérdésre szomorú felelet minden jel.

Este, mikor a bacsával hazatért, megint az az újság, ott volt a herceg.

És azután másnap, harmadnap is mindig ott vadászik a fiatal uraság, és mindig betér egy pohár tejre Anikához. Nagyon szeretheti a vadat és a tejet.

Az öreg Olej harmadnap már összeráncolta homlokát e hírre, s így szólt a bojtárhoz:

– Holnap magad nézel a nyáj után. Az uraság sokat vadászik itt. Beszélni akarok veled.

Anika összerezett, s egyetlen szavát nem lehetett venni az este.

Olej otthon maradt másnap. Húsz év óta kétszer sem történt ilyen eset. Az ezer darab birka ugyancsak gondolkozóba eshetik, hova maradt el mellőlük földi gondviselőjük, a hatalom derék jelvényével, az ólmos bottal és a megszokott „nete ne” és „becs ki” vezényszavakkal. Nem lesz nekik ma jóízű még a só sem, és rosszabb lesz még a fű is! Legalább Olej hiszi úgy, ki szintén unja magát nyája nélkül. Anikát elküldte mindjárt délután üzenettel Lapaj Istókhoz, honnan csak késő este jöhet meg, maga pedig megtömté a „vászonpipát”,² abból a boldogtalan növényből, melyért királyok és népek kapnak egymással hajba, amelyet úgy szokott

1 Létrafok.

2 Cseréppipa.

szaporítani a juhász, mint a tavaszi gyapjút: nedves helyen tartja, hol megszíván magát egy kis vizenyősséggel, még egyszer annyit ad ki. Olej rágyújtott, hanyatt feküdt a hímes gyepen az udvaron, és az aklot nézte, szép veres födelét, ékes fehér falait, a kikandikáló izmos gerendákat... Sokáig nézegette, és sohasem tudott betelni vele... Uram, én teremtőm, de helyes kőműves lehetett, aki megalkotta!

Amint így bámészkodik, mozgó árnyékot vett észre a falon, s amint hátratekint, Pál herceget pillantja meg. Éppen őt várja Olej.

Egyenesen a pitvarajtónak tart, de midőn az ajtómadzagot megrázva, a závárral nem enged, kedvetlenül kerül az ablaknak, s bezörget.

– Nyisd föl az ajtót, Anika! Talán elaludtál, szép tündérem, kis báránycám...

De bizony hiába zörget a herceg, a báránycsók nem eresztette be, helyette Olej durva hangja felelt:

– Be van csukva az ajtó, kegyelmes uram. Én vagyok itt, ha talán valamit parancsolna hercegséged?

– Hm! Te vagy itt, öreg Olej? Nos, hol van Anika?

Olej megrázta a cifra tüszőjét derekán, aztán végigsimította nagy barna kezeivel homlokát.

– A leány nem áll az uradalom szolgálatában – szökött –, én és egy bojtár vagyunk itt kegyelmességed rendelkezésére: a leánnyal csak én rendelkezhetem.

Taláry Pál csodálkozó szemeket meresztett Olejra.

– Mit akarsz ezzel mondani?

A bacsa egészen közel lépett a főúrhoz, és megrázta ökleit a levegőben. A bornyúszerű ing¹ szétvált, s látni hagyta hatalmas izmait, füstös hangja dörgővé, viharossá vált:

– Azt akarom mondani, hogyha ott az akol környékén vadászat ezentúl, bár a puskáját csak madárseréttel tölti, könnyen megeshetik, madár helyett medvével állhat szemben.

És e szavainál jellemzőleg öklével saját mellét ütötte meg, mintha mondaná: „Én leszek az a medve.”

A hatalmas úr, kinek hetven faluban harangoznak, ha meghal, s kilenc vármegyében süvegelnek, ha él, oly piros lett, mint a pipacs, s amint ott állt, nem tudva, hova legyen, mit feleljen, amint a brezinai bacsa reá szegezte nagy, vérben forgó szeméit, s e nézés behatása alatt elkezdtek a lábai reszketni. A puska, melyet a válláról leemelt, hogy tán Olejra szegezze, szintén reszketett.

– Megfeledeztél, kivel beszélsz? – hebegé.

– Tudom, kivel beszélek: urammal. De kegyelmességed se feledkezzék meg, kivel beszél.

– Vajon kivel?

Olej magasra emelte fejét, kevélyen, mint egy hős.

– Annak a leánynak az apjával.

Taláry könnyedén bólintott. Egy jó gondolata támadt.

– Jól van, bacsa, úgy beszélek hát veled, mint egy apával illik. Nekem a leányod kell mindenáron.

– Én pedig nem adom semmi áron.

– Hallgass meg, bacsa. Mit szólnál hozzá, ha ez az akol a tied lenne minden birkájával, ha neked ajándékoznám?

1 Alul-felül bő ujjú ing.

A bacsának nem lehetett volna nagyobbat mondani. Az ezeregy éj szemkápráztató regéi mind csak hitványság e vakító valósághoz képest! A brezinai veres földelű akol, a kilenc vezérkos, a száz selyemürü és a többi birka mind az övé lenne. Mennyi kevés maradna ezenkívül a többi embereknek, kik még a világon vannak!

Ingadozva állt ott, mint a mérleg, melynek egyik serpenyőjébe egy olyan súlyú darabot dobnak, mely még akkor meglógázza azt egypár percre, ha nem nyomná is tán alá később.

A herceg gyönyörrel nézte e biztató inogást.

– Így aztán igazán te lennél a Brezinák ura.

A bacsza mereven nézett maga elé. Fényes képek vonultak el lelki szemei előtt a jövőből. Aranyos csat lesz a tüzőjén; selyemből lesz az inge; mikor a nyájjal kimegy, mézes-pálinkás butykost fog hordani utána egy szolgál, ki csak arra való lesz, valahányszor egyet húz a butykosból, kedves egészségére kívánja, minden élő ember megsüvegei s megirigyli; ni, ott megy a brezinai bacsza, kinek annyi a gazdagsága, kincse, hogy a burkus király ládafiának sem válnék szégyenére.

Olej megrázkódott.

De azt is megtudják, ki adta neki a rengeteg kincsét, és azt is megtudják, miért adta. Mit ér minden hiú becsültetés, ha egy nagy fekete árnyék jár majd a nyomában? Egy nagy fekete árnyék – az önvád.

– Nos, Olej, határozz!

– Nem, nem, kegyelmes úr, hagyjon el engem, kérem. Hagyjon el, hagyjon el. Becsületes szolgája voltam apjának, ne csúfolja meg ősz fejemet!

– Vigyázz, ne hamarkodd el! Nem mindig találsz tékozló kedvemben. Ezer ember közül egy, ha visszautasítana ilyen ajánlatot! Anikát szeretem, magammal viszem Bécsbe, olyan jó dolga lesz, mint egy grófkisasszonynak. Ő maga is szeret engem, s szívesen jó. Mit gondolkodol hát, öreg Olej? Ide a tenyeredet!

Az öreg arcáról nagy verejtékcseppek gyöngyöztek, halk, reszkető hangon mondá:

– Soha!... Soha!...

Bolond vagy, esztelen vagy. Értsd meg, mit kívánok. Azt, hogy szemet hunyj, ne vicsorgasd a fogadat és ne ordítózd tele a világot. Ezért adom oda az aklot s juhait. Semmi szenny nem fog hozzá tapadni. Ha például megszöktetem Anikát, tudtod nélkül történik, nem tehetsz róla. Ez csak a sors kereke lesz, melynek küllőibe nem lehetett kapaszkodnod.

Olej elfordította a fejét.

– Minek mondta hát el akkor – hörgé tompán –, cselekedett volna anélkül...

– Jó, tehát anélkül fogom cselekedni – szólt a herceg hirtelen megfordulva –, Isten megáldjon!

Ezzel siető léptekkel, füttyörészve távozott.

Olej a falnak tántorodék. Elhagyta ereje. Kiáltani akart még valamit a távozó után, de csak a szája mozgott, hanggal nem rendelkezett; vadul forgó szemei leírhatatlan pillantással szegeződtek a herceg után; ijedtség, undor tükröződött bennük.

A falhoz alapulva s támaszkodva tántorgott be a szobába. Feje szédült, gyötrelmes gondolatok gomolyogtak benne, melyek mint megannyi meredek hegyről guruló szikla, lassan a szívére ereszkedtek, és összeszoríták.

– Jaj, a kólika!¹ – kiáltá hörögve.

A bércek visszamondták: jaj, a kólika.

És Olej tudta jól, hogy ez nem igaz. Az ember hazudik önmagának.

A szobába érve, ágyba feküdt, elhitette magával, hogy kólikában szenved. Eleinte nyögött, mint egy beteg vadállat, később aztán kísértetiessé vált arcát a párnák alá rejtve, azon könnyebbséget találta fel kínjai elviselésében, hogy elkezdett énekelni.

Hátha a daltól kölcsönként gondolatok elkergetik az ő fekete gondolatait?

Sokáig kínlódek így, mígnem feszülten figyelve, meghallotta künn az Anika ruganyos lép-teit.

– Megjött, látni fog! – kiáltá az öreg ember, és fölugrott, mint az őrült. Átellenben az ágygal a tükör függött, mely dült arcát mutatá; megállt előtte, üvegesedő szemekkel nézve a saját énjét – aztán egyszerre fölördített, fölemelte öklét, odarohant és oly retteneteset ütött rá, hogy millió darabra zúzódva pergett szét üvege.

Kezeiből a vér folyt, szemei fölfelé fordultak karikáikkal, mire Anika bejött a Lapajtól hozott üzenettel, eszméletlenül hevert a földön.

Anika el nem bírta gondolni, mi baja, sietve föllocsolta vízzel, és ismét ágyba fekteté. Egész éjjel félrebeszél, vívódva csodálatos szörnyekkel, kígyókkal, sárkányokkal, mik a szívét marták, és a máját akarták kivájni.

Hajnalra jobban lett, kihajtotta a nyáját Matyival, de nem költötte fel Anikát, mint egyébkor szokta, reggeli végett: úgy mentek el éhgyomorral.

Szép nyári reggel volt. A természet derült mosolyából minden tárgynak jutott. A harmatos fű buján kínálta magát a birkáknak, s azok szót fogadva, vígan ropogtatták, a madarak szintén vidáman csicseregtek... egyszerűen, olyan kellemes reggel volt, minőt a poéták szoktak megénekelni, de amely mindig mögötte marad a valóságnak: a természet az egyedüli, melyet a fantázia nem szépíthet, nem nagyíthat, csak törpíthet.

Minden vidám volt, csak Olej mogorva és Matyi szomorú.

Olej nem találta helyét egész nap. Feküdni rossz volt, a nyáját dirigálni, kast kötni is unalmas volt, jární-kelni fárasztó volt, gondolkozni, ó gondolkozni gyötrelmes volt.

És mégis lehetlenné vált menekülni a gondolatoktól; megrohanták, utánamentek mindenüvé, elől ügettek minden foglalkozásában.

A gondolatok szemtelenek, és nem engedik magoknak azt mondani: „Takarodjatok innen!”

Mi lesz Anikából? Ő el akarta adni gyermekét, ő, Olej Tamás, a brezinai bacsa. Kincserért, gazdagságért a vérere alkudott. Soha! Soha!

És az a hang, mely tizenhét éve bolyong az erdő fái közt, ma már harmadszor szólította meg szemrehányólag: Tamás! Tamás!

Irtóztató! A kilenc vezérkos csengője mikor összevág, ebbe a rímbe megy ki: „Aklot cserélt... becsületért.”

– Hej, bojtár, szedd le azokat a csengőket!

Matyi engedelmeskedik, de el nem gondolhatja, hova lett a bacsa esze.

– Hej, bojtár, hallod-e, hagyd a csengőket: mást gondoltam. Vedd föl a szűrödet! Mennyi idő lehet?

– Túl van a nap a fele útján.

1 Hascsikarás, görcs.

– El fogsz menni Talárba.
– Értem, gazduram.
– Ott a hercegi kastélyba mégy, s azt mondod, hogy a brezinai bacsa küld, magával a herceggel akarsz beszélni.

Matyi úgy figyelt, hogy a lélegzetét is elfojtá.

– Beeresztenek. Oda fogsz állni a herceg elé és ezt fogod neki mondani, szóról szóra: „Kegyelmes uram, azt üzeni a brezinai bacsa, hogy abból a bizonyos dologból soha nem lehet semmi: tegyen le róla, kegyelmes uram.” Megértettél-e? Siess!

Matyi szerette volna még jobban megérteni, mi az a bizonyos dolog, de a bacsa kevély természete nem tűri a beavatkozást, de még a kérdezősködést sem. Ösztönszerűleg sejté, hogy az üzenet nem lesz a hercegnek kedves – és sietett vele.

Uzsonna ideje volt, mire megjárta Talárt. Lihegve, fáradtan, és mégis füttyörészve került vissza. Hol a pokolban szedte ezt a jókedvet?

– Mit üzen a herceg? – kérde a bacsa fojtott hangon.

– Hát csak semmit, gazduram: még annál is kevesebbet.

– Tán bizony nem is beszéltél vele? – faggatá szorongva.

– De nem ám – felelte nyugodt lelkiismerettel.

– Nem parancsoltam? – ordítá dühösen.

– Akár parancsolta, akár nem... a herceg ma déltájban elutazott Bécsbe; oda csak nem mehettem utána – szólt a bojtár némi kötődéssel, azon biztos tudatban, hogy jó hír hozója.

A bacsa nem szólt semmit, csak a szemei düledtek ki, és arca sápadt el még jobban. Nyakába kanyarította a halinát, és elkezdett eszeveszetten futni hazafelé.

Sejtelme valósult.

A ház előtt friss keréknyomok látszottak. Bent a szobát üresen találta.

Anika hétköznapi ruhája hevert az asztalon: a fehér pettyes kendő, az olajos pruszli,¹ a zöld rása² szoknya és a skófiummal³ kivarrt, viseltes sárga ködmön. Az ünneplőjét vitte magával. A ködmönre egy írás volt kiterítve, a talári herceg címeres pecsétjével, fogai közt kardot tartó oroszlánnal. Ez az ajándéklevél az akolról és nyájról.

A bacsa szívébe mintha éles kést döftek volna, mikor ezeket megpillantotta. Mindent kitalált, mindent megértett. Az önvád találékony útmutató! A herceg úgy tett, amint ő hagyta meg neki: magától cselekedett, éspedig villámgyorsan.

Az öregember megsimogatta a homlokát, tétován nézett körül, és elkezdett kiáltozni kétségbeesetten:

– Anika! Anika!

Tudta pedig, hogy nem jó felelet schonnan. Hol van már Anika azóta! Bécs városa felé röpíti a vasút!

Midőn aztán jól kikiabálta magát, egyszerre elcsöndesült, sápadt arcáról eltűnt a bánat és kétségbeesés, sötétté, dacossá vált, kiment az ajtóba, leült a küszöbre, s megtömvén pipáját, oly egykedvűen eregette ott a füstöket, mintha legföljebb azon tűnődnék, lesz-e vajon eső holnap?

1 Mellény.

2 Finom gyapjúszövet.

3 Aranyszál.

Egyszerre azonban hirtelen felállott, és megfenyegette mutatóujjával az eget.

– Hallod-e, Isten? Mutatok én még ma neked valamit!

Aztán megint leült, s mintha egyéb dolga se volna, pipázott szakadatlanul.

Csak akkor emelkedék föl ismét, midőn a nyáj Matyi kormányzata mellett besétált az udvarra.

– Jó, hogy jössz, édes Matyi fiam – szólt a bojtárhoz, oly nyájasan, mint soha azelőtt. – Egy sürgős írás van odabent az asztalon, melyet rögtön el kell vinned a tisztartó úrhoz Talárba; küldje a kegyelmes úr után, de ne pecsételje be még ma, várjon holnapig. Holnap több írni-valója is lesz hozzá.

– Mindjárt bemegyek érte, gazduram.

– Ne fáraszd magad, majd kihozom.

– De legalább egy kis főtt ételt hadd kérjek Anikától.

– Ne bánts. Itt ez a pénz, ihatsz és ehetsz útközben.

Matyi fejét csóválta. Mi történhetett odabenn, hogy az öreg be nem ereszi? Bizonyára Anika végett. Tán alszik? Tán sír? Pedig olyan jólesnék Matyinak, ha megpillanthatná legalább fél percre, hogyan néz ki. Mindennap látja, mindig előtte lebeg, s mégis mindennap elfelejti a kinézését. De furcsa is az a szerelem.

Mindegy no, ma csak hadd evődjék a herceg távozása miatt, holnap- holnapután már megint visszatér a szeretete őhöz. Megint duda lesz az öntött ólomfigura vállain...

Matyi jókedvvel indult el a herceg által otthagytok okmánnyal. Olej keresztbe tett kezekkel nézett utána, míg csak beláthatta, csak aztán fordult be az akolba.

Sorba járta kedvenc birkáit, itt-ott megállt, egyik vagy másik előtt, és értelmetlen félszavakat morgott hozzá; végre még ezek a félszavak is elvesztek előtörő zokogásába.

A brezinai bacsa sírt, mint egy gyermek.

Mélyen lehúzta kalapját szemére, ne lásson alóla semmit, úgy ment ki az akol ajtaján. Midőn kiért, kétszer fordítá meg a kulcsot az ajtózárbán, mint mindig tenni szokta éjszakára, de amit sohasem tett meg azelőtt, most egyenesen a vályú melletti kúthoz lépett, s a kulcsot egy nagy sóhajjal a kútba dobta.

Most már a dologhoz látott, bár már sötétedni kezdett. Az udvaron egy boglya száraz nád volt, azt emberfölötti gyorsasággal hordta szét, s az akol körül állítá föl, tömötten, vastagon.

És mikor mindennel kész volt, felölté cifra halináját, és meggyújtá a nádat vagy hat helyen: egy nagy égő kévét pedig, fölhágván a létrára, a takarmánnyal telerakott padlásra dobott.

A szél mohón kapott a vígan lobogó tűznyelveken, s egy pillanat alatt óriásokká nevelte.

A híres brezinai bacsa pedig futott tüskön, bokron keresztül irány, cél nélkül; vissza sem nézett többé... Minek is? Tudhatta ugyanis, mi történik. Amerre futott, mindenütt világos az erdő, mintha fényes nappal lett volna. Messzebb azután, ott, hol a sűrű fákon át nem tudott hatolni a tűzfény, valami csodálatos, hernyóalakú állatok szálltak a levegőből arcára, mik csípték és viszketegséget okoztak... Egyet megfogott futtában, markába vette, hogy megvizsgálja, mi! Nem hernyó volt, hanem fekete pernye, mit idáig hozott a szél a brezinai égő akolról...

És a brezinai bacsa egyre futott. A jó Isten tudja, hol fog megállni?...

Midőn Matyi hazakerült hajnalban, a brezinai aklot nem találta sehol, csak egy nagy füstlő foltot a helyén. Halomra dőlt gerendák, leomlott falak, megfeketedett csontok...

Emberé volt-e valaha az a csont vagy birkáé?

Az a nagy, megdöbbenő talány, mely előtte kitérult, összeszorította a bojtár szívét.

Anika és a bacsza nevét kiáltozta.

Senki sem felelt.

„Istenem, hol lehetnek?”...

A tüzes sziporkák, mik itt-ott kicsillogtak a hamu alól, bizony nem adtak erre feleletet.

És a brezinai völgy csendes azóta, kövér fűvét nem tapossa sem ember, sem állat; évek jönnek, mennek, a vadkörtefa meghozza gyümölcsét meg elhullatja, a fű megnő, és újra kiszárad, csak egy nagy fekete, négyszögletű folt nem zöldül ki soha. Ki tudja, miért nem? Még a búsongó nóta is csak annyit mond útbaigazításul:

Ott künn a Brezinán az a fekete folt,
Fekete folt helyén valaha akol volt...

(1881)

Ezek a kedves kis portékák, ezek a szőke asszonyok olyan szelídek, olyan jók, mint a báránnyok. Legalább ez a Tímár Zsófi, ez egészen olyan.

Mióta férjhez ment, csak a mosolyát láthatni. Azelőtt a boldog mosolyát, most a fájót.

A boldogságával nem volt terhére senkinek, a fájdalomával sincsen. Nem kérkedett, nem panaszkodik. Hanem az a fehér arca, az a mindig fehérebb arca, elbeszéli mindennap mindenkinek, amit úgymint mindenki tud.

Itt hagyta a férje kegyetlenül, gonoszul. Pedig derék fiatalember volt, a legdolgosabb, legügyesebb ács a környéken; ki hitte volna, hogy megcsalja azt az áldott, kedves asszonyt, két hamis szem éjszakája hogy annyira megfeketíti a lelkét... s elmegy azzal a másik nővel a világba elkárhozni.

Hírét sem hallotta, ki tudja, merre mentek; út pora, melyben nyomuk veszett, el nem beszéli, szellő nem árulja el, hol vannak, suttogó lombok nem mondják meg értelmesen, pedig arról beszélnek.

Csak legalább egy szót mondott volna, mikor elment Bágyról, nem fájna úgy a szíve annak a szép, szőke asszónak, akinek most az a neve, hogy „szalmaözvegy”. Ha legalább megcsókolta volna még egyszer, ha hidegen is, ha erőltetve is, és így szólt volna: „Engem te már nem látsz soha többé: mást szeretek, annak adom az életemet.”

Hanem lopva mentek el, össze voltak beszélve. Elment, és nem jött vissza. Pedig már egy éve, egészen egy éve.

Visszajön. Ó, bizonyosan visszajön. Péter nem rossz ember. A szíve mindig jó volt, nem lehet végképp elromolva; az a személy elvehette az eszét, bevehette magát a szívébe: hanem olyan az csak, mint a hamis festék, az idő kiszívja, meghalványítja; vissza fog ő térti.

Tímár Zsófi remélt, s mikor az olló varrás közben kiesett a kezéből, mindig felsóhajtott, ó, bárcsak a földbe szúródna; mikor repülő szarkát látott az ablakból, mindig felsóhajtott, ó, bárcsak az ő kerítésükre ülne rá.¹

De az olló sem akart hazudni, a szarka madár sem...

Esténként a küszöbre ült ki, onnan el lehetett látni messze-messze a kígyózó országúton, egészen odáig, hol már a felhők lába lóg le.

A szép halovány arc fölé ernyőt csinált kis kezéből, és úgy bámult arra a nagy, titkos lapra, amelyről, mint egyes betűk bontakoznak ki furmányos szekerek, utazó vásárosok, vándorok s a jó Isten tudná elmondani: kik még.

A falubeliek sokszor mentek el mellette, köszöntek is neki, de észre nem vette.

– Zsófi az urát várja! – suttozták egymás közt, és még nevettek is hozzá.

Pedig mégis a szegény Zsófinak volt igaza. Az ő szíve többet tudott, többet sejtett, mint amennyit az egész világ bölcsessége megmondhatna.

Amint egy délelőtt a dohányपालántát öntözé nagy gonddal (ha megjön a gazda, legyen mit füstölnie a télen), ragyás öregasszony lépett be az udvarra: üzenetet hozott.

¹ Vendég érkezéséhez kapcsolódó népi babonák.

– A férjedtől jövök, Zsófi. Arra kér, bocsáss meg neki, megbánta, amit tett. Ott dolgozik a harmadik faluban, Gózonban: a bádogtornyot reparálják. Ő maga nem mert eljönni, félt, nagyon haragszol. Ha megbocsátasz neki, jöjj el hozzá, azt üzeni.

– Menjünk! – mondá a szelíd, szőke asszony.

A fekete kendőt leoldotta, s piros olajosat kötött fel az útra. Péter kedvenc színe, meg aztán illőbb is ehhez a szép naphoz.

Egy aranyozott keresztet kellett feltenni a torony tetején a gombra. A tekintetes asszony, a tisztartóné ikreket szült, annak az örömére ajándékozta az ekléziának.¹

– Ki vállalja a dolgot, fiúk – kérdi az ácsmester, Rögi Mihály uram.

– Én! – mondá Péter. – Én megyek, majszter uram.

– Inkább talán Belindek Samu. Te már nehéz vagy egy kicsit.

– Sohasem éreztem magam könnyebbnek.

– Elhiszem. Megszabadultál a nyúgtól. Hát csakugyan elkergetted? Hm. Elég csinos vázonzseléd volt. Igaz-e, Samu?

– Megutáltam benne magamat. De meg az igazat megvallva, ami egyszer karika, gurul az.

– Gurult a te kezedből is, ugye? Hallod-e, Samu, hehehe? Ejnye, kópé, kópé! No, most már csakugyan te teszed fel az aranygombot.

Péter megvető, nyugodt pillantást vetett Samura.

– Hagyja Samut, Rögi uram! Majd fölteszem én. Várok valakit valahonnan. Úgy dobog a szívem, ha vajon eljön-e? Már csak azért is felmegyek a toronyra, hogy egy pillantást vethessek Bagy felé véges-végig az országúton.

– No, én azt se bánom. Eredj hát szaporán, a felső ablakból magam adom ki majd a keresztet, ha már fent leszel.

Fent is volt Péter nemsokára; olyan ügyesen kúszott a deszkapárkányzatról, akár az evet.

– Ide most azt a keresztet! – kiáltá aláhajolva – hadd tegyem föl szaporán.

– Itt van, fiam.

Péter még följebb kapaszkodott, s mikor már egészen helyén volt, legelőször is odanézett a bágyi országútra.

Amott jön! Zsófi az! A vénasszony mellette ügető léptekkel, éppen most fordul be a faluba. Szíve nagyot dobbant, majd összeszorítja valami, keze megreszket, szeme elhomályosul.

– Hohó, Péter! Föltetted-e már?

– Melyik gombra tegyem föl?

A vén ács elsápadt, a toronyablakban keresztet vetett magára, s szomorúan dűnnyögé:

– Teheted már akármelyikre!

Nem volt ott több gomb egynél. Azt a szédülő ember láthatja csak kettőnek, háromnak. Tudta, mi következik.

Eszeveszetten rohant le a grádicsokon;² tudta, mire leért, azalatt már Péter lent lesz... még messzebb lesz – a túlvilágon.

Egyszerre értek a torony alá férj, feleség. Csakhogy az egyik a magasból, halva.

Mégiscsak a fekete kendőt kellett volna elhozni ehhez a találkozáshoz!

1 Egyház, gyülekezet.

2 Lépcsőkön.

Zsófi némán borult a holttest fölé, s csókokkal borította, s sokáig tartá átkarolva, görcsösen.

Mikor erőszakkal elszakították onnan, akkor is olyan szelíd, olyan nyugodt volt az a bánatos arc, mint egyébkor. Nem volt még sem szava, sem könnye.

Visszafordult, egy utolsó tekintetet vetett a halottra, s összeroskadt.

Majd felkelt, megragadta acélerővel az öregasszony vállát, s szilaj, dült arccal, tompa hangon kérde:

– Minek hozott kend ide? Honnan fogom őt ezentúl várni?

S könnye csak most eredt meg, mint a kiengedett patak.

(1882)

A bágyi csoda

Kicsi a bágyi patak. A keskenyebbé vált ezüstszalag széles homokkrámát kapott, és a csillogó homoknak is, melyet a népregék tündéreinek picli lábai taposnak, sehol véget nem érő füzesek a kerete.

A bágyi malomban nem tudnak örölni. Tele van zsákkal az udvar, s türelmetlen férfiak, asszonyok, Gózonból, Csoltóról, ülik a Bágy partját a malom környékén, és a vizet várják.

Ha nem jön, tesznek róla. Kocsipál Gyuri, a molnárlegény már Szent Mihály lovát¹ is ellopta a majornoki temetőből, lévén annak az elégetése csalhatatlan módja a záporosó kierőszakolásának az égi hatalmasságoctól.

Legyen is foganatja, mert a zsilipek le vannak ugyan eresztve, s minden éjszakára gyűjt is annyi vizet a gát, hogy a kereket megmozgassa, egy-két óráig – de mi az ennyi életnek?² Kieszi a penész az utolsó zsákot, mire sor kerül rá.

Mindenki bosszankodik, csak a molnárné, a gyönyörű Vér Klára jár-kelel mosolyogva az őrlők között, pedig neki van a legnagyobb kárára az idej szárazság.

Ha így megy, elpusztul a bágyi molnár, kivált, ha sokáig odamarad a katonaságnál, mert hiába, nagy az árenda³ is – de meg, csak asszony az asszony, ha aranypaszománnyal övezi is derekát.

Hanem ezt a véleményt nem hagyja szó nélkül Pillér Mihályné Gózonból.

– Asszonya válogatja biz azt. Igaz-e, Tímár Zsófi. Ámbátor a molnárnéért magam sem teszem kezemet a tűzbe, mert a veres haj... hej, az a veres haj... Igaz-e, Zsófi lelkem?

– Nem igaz, Zsuzsi néni! Jó asszony az, ha szép is.

– Látod is te a fekete kendőd alul!

– Itt voltam, mikor férje elment... hogy megsiratta, százszor megölelte.

– Minden okos asszony úgy viseli a viganóját,⁴ húgom, hogy a színes oldala van kívül. Ej no... hát csak érzékenyen búcsúztak?

– A molnár azt kérdezte Klára asszonytól: „Hú maradsz-e hozzám?” Vér Klára így szólott: „Előbb folyik fölfelé a bágyi patak, mintsem az én szívem tőled elfordul.”

1 Koporsószállító eszköz a temetőben.

2 Búzának.

3 Bérleti díj.

4 Egybeszabott ruha, városias viselet.

– A Bágy fölfelé? – kacagott fel Pillérné gúnyosan. – Ehhez tartsd magadat, Gélyi János!

A többiek is nevettek. No 'iszen az kellene még, hogy az a kevés víz is visszaforduljon... Jámbor bágyi patak még lefelé is csak ímmel-ámmal folyik. Maholnap nekigyürkőzik a homok, s megissza az egészet egy kortyra.

Mindenik jól mulatott a patakon és a molnárné fogadásán, csak Gélyi János nem. Elpirult a Pillérné szavára, mélyen a szemére húzta a kalapot, de mégsem olyan mélyen, hogy el ne láthasson alóla a sövényig, ahol a molnárné ruhákat terítget a karóra száradni.

A napfény kiöltött nyelvecskéi végigtáncoltak a sövényen, s ahol megnyalják a nedves vásznat, fehérebbé válik.

A Gélyi János szeme is arra vet sugarakat, s a Vér Klára arca pirosodik tőlük.

Észreveszik... hogyne... az őrlő asszonyok az odanézést is, a visszanézést is. Szóba rakják... hogyne... s amit nyelvük érint, nyomban feketébb lesz.

De nini, mintha ők beszéltek volna hirtelen össze azt a sötét felhőt, egyszerre elborítja nyugat felől az egész égboltot. No emberek, gózoniak, majornokiak, mozogni fog itt a garat estére.

Kisuzsonna táján olyan záporosó kerekedett, hogy még a barázdák is patakká dagadtak. De 'iszen mégse bolond ember Kocsipál Gyuri, hogy elégette Szent Mihály lovát.

Három nap, három éjjel járt a malom, megfogyott az őrlőni való meg az őrlő. Harmadnap estefelé nem maradt más, csak Gélyi János tíz zsák búzája.

Talán szándékosan hagyta utolsónak a menyecske, hogy ő maradjon a legtovább? De hátha csak incselkedik vele? Hátha az akácfa virága a kacsintása... Mindenkire hullatja, de olyan magasan nyílik, hogy nem lehet ágat szakítani róla...

Alig várta, hogy kijöjjön a szép molnárné.

– Hallod-e, Vér Klári... Magunkban maradtunk. Jól tetted, amiért utolsónak hagyál...

– Nem én hagytalak. Öregeké az elsőség a malomban – felelte Vér Klári sértődve, s hátat fordított Jánosnak.

A köpcös, zömök legény eléje állott, s szép nagy szemei mámoros fényben égtek.

– Ne menj be. Azt akarom mondani, négy napja vagyok itt már szekérrel, elfogyott a tarkarmányom, éhesek a lovaim. Adj egy köteg sarjút a padlásról.

– Akár kettőt.

– Én pedig már két éve vagyok szomjas egy csókodra – suttagá, s szemei bámészan tapadtak arra a liliomderékre, mely megtörni látszott ettől az egy szótól. – Adj egy csókot, Klára!

– Egy felet se, Gélyi János. A te szeretőd voltam valaha, de csókot mégsem adtam. Most másnak a felesége vagyok.

Fölszakadt a sóhajtás a Gélyi János melléből:

– Verje meg hát az Isten azt a csillogó veres hajadat, mely a nyugalmamat megint elsöpörte.

Befutott az asszony, még az ajtót is magára zárta. Nem is jött ki többet, csak az ablakról törülgette le egyszer belülről az őszi könnyezést.

János ott is megpillantotta.

– Hej, majsztérné asszony! Mikor lesz már lisztté az én búzám? – kérdé fojtott gúnnyal az ablakhoz lépve.

– Nem lesz az, csak derce¹ – vágta vissza csintalan mosollyal a molnárné. – Vagy igaz, hisz te a zsákjaidat érted! Éppen mostan őrlük, a fele már megvan.

Ajkaiba harapott Gélyi János, s zavartan hebegte:

– Hát a másik fele?

– Egy-két óra alatt az is meglesz, s mehetsz isten hírével.

– Hanem addig legalább eressz be magadhoz a melegre. Otthon felejtettem a ködmönömet; fázom.

Klári megsajnálta, oly szomorú, panaszos hangon kéri. Aztán igazán hideg lehet ott künn... hiszen ő is fázik, reszket az ablaknál, mikor azt feleli:

– No, gyere be hát, ha szépen viseled magad...

Bement Gélyi János, és akár ki se menne többé soha. De takaros asszony, de mindene módos, járása, nézése, szava, mosolygása. Csak meg ne örölnék hamar azt a búzát!

Gondolt valamit, s kiosont a molnárlegényhez. Rátalált a sötétben a füttyéről. A gádorhoz volt támaszkodva.

– Te, Kocsipál Gyuri! Tied lesz a furulyám, ha megáll a malomkő, és meg nem mozdul reggelig.

– Hüm! De mikor annyi vizünk van!

– Mondd az asszonynak, hogy nem elegendő, hogy gyűjteni kell, s ereszd le a zsilipeket.

A pörgettyű meg a pitle² zaja elnyelte fojtott hangját, de Kocsipál Gyuri mégis megértette.

– Ühüm! Csakhogy akkor átcsap a gáton...

– Ne törődj te azzal, neked adom még a selyemvarratú dohányzacskómat is.

– Szurkálóval, acélostul?

– Mindenestül.

Mikor leeresztette a zsilipeket Gyuri, megállt, várakozott. Hátha figyelmessé teszi a molnárnét a kerék megállítása, s kijön, megindíttatja?

Senki sem jött sokáig. Egyszerre a gyertyavilág is elaludt bent a szobában. És a nagy némaságban csak mintha messze, nagyon messze csikordult volna egyet egy kulcs a zárban.

Gyuri vigyorogva húzta szét nagy száját, kivicsorított apró fogai, amint bozontos fejét megrázta, úgy néztek ki, mintha valami fehér lepke vergődne a fekete éjben.

Nagyon meggyűlt a víz éjjel táján a malomgátnál, s amint a két sziklás hegyoldal között megtorlódott, megduzzadt, de mert nem áradhatott ki, zúgva csapkodta egy darabig a gátat, majd a partokat, hanem aztán meggondolta magát, s szép csendesen visszafordult.

A hold most bukkan ki, s végighúzza ezüstös fényes haját a bágyi patak tükrén.

A szél fölsívít bámulatában, felülről fúj, simogatni akarta a vizet – s íme, fölborzolta. A füzesek, a sás, a mogyorófabokrok reszketve hajtják le fejüket, s gúnyosan suttoják: fölfelé folyik a bágyi patak!...

(1882)

1 Durva őrlésű liszt.

2 A malom tengelye és szitája.

PETELEI ISTVÁN

(1852–1910)

A székek

Egy szegény jó ember halt meg.

Egyszerű, szelíd ember volt, ki nem alkalmatlankodott soha senkinek. A legnagyobb úrral, a halállal szemben hát egyáltalán nem ágaskodott, hanem pár nap alatt elvégezte a dolgát, s lehunyta a szemeit. „Szerette az isten” – mondták rá.

Sok öröme nem volt életében, hát hogy kárpótolják: szép temetést rendeztek neki. Maga az apát temette. Nagyon szép szavakat mondott felette; biztosított mindenkit, hogy: „az élet vége a halál; s hogy az igazak meg fogják találni a túlsó életben (hová a halott igyekszik) a jutalmat.” Ravatala fölé aranyos fekete posztómennyezetet is vontak; a koporsója fényezett cserfa volt, a szemfedelét széles csipke ékítette.

A részvét iránta szépen nyilatkozott. Mindenfelől jöttek az asszonyok szép fekete ruhákban. A ravatal köré helyezett székekre telepedtek, hallgatták a bús özvegy panaszos szavait, s bólingatva helyeselték sirárait. Kivált a szomszédokból való asszonyok panaszolták hangosan a veszteséget. Mily derék, szíves, ártatlan ember volt! Mily eszes, mily fáradhatatlan. A tőszomszédasszony az egész délutánra helyezkedett el egy szegletbe. S apránként, mindjobban belebúsulta magát. Mikor tele lett a szoba résztvevőkkel, hangosan így kiáltott fel:

– Oh! ki marad nekünk, ha Gergely (így hívták a halottat), ha ő itt hagyja a világot?

Emlegette, hogy gyerekeit mint szerette, hányszor hozott nekik kardot, puskát, dobot. Ezután belekötött az égbe, mely nem tudja, kit kell elszólítani. Nem volt-e Gergely javakorában? nem élhetett volna-e még akármeddig? s hány földhözragadt szegény öregember van az utcában, aki szívesen meghalhatott volna helyében?

Ez igazságokra ki sem felelt. Az özvegy búsán könnyezett, s hálával nézett a jó szomszédasszonyra, ő is sírva folytatta:

– Hát ki marad nekem a világon; ő, a kereső, a ház fenntartója.

Mind több-több résztvevő jött a temetésre. A szobában már nem fértek többen. Sokan nem kaptak helyet. A szomszédasszony felvászorgott helyéből, megkereste a szolgálot, s elküldte a szomszédokba, hogy székeket hozzon. A szertartást csak nem is várhatják végig állva. A pap énekelt, s végtére így szólt: „Most pedig, Gergely! menj te az Úr örömébe...”

S Gergely minthogy másképpen nem tehetett, elindult az Úr örömébe... A temetésrendező megtörölgette gusztussal a politúrt,¹ s nagy dér-dúrral srófolt,² kalapácsolt, gyertyát oltott.

– Elő! – szólt katonásan – emberek! elő hej! egy-kettő.

Az özvegy keservesen sírt, amire a szomszédasszony belebőszült egészen a keservbe, s fuldokolva kiáltotta több ízben: „Ki marad a világon?” De oly feltűnően cselekedte ezt, hogy az özvegy rosszkedvűen kezdett nézni az óbégatóra. Mert a végén hát nem gondolnak-e valami gyanúsítót a szegény Gergelyre, ha így siratja őt egy idegen?...

Ekkor előállott a kocsi. Dübörgött. Igen csúf hang ez. A katonás temetésrendező harsányan vezényelte a csapatát s a gyászolókat. Beleizzadt a munkába.

1 Fényezést.

2 Csavarozott.

A szomszédasszony az úton az özvegy mellé furakodott. „Sokan tisztelték meg (súgta) a szegény Gergelyt. Nézzen széjjel, mi nép van itt. A rendőrfőnök is itt van. Oh szívem, úgy sajnálom a szegényt, mintha a vérem volna.”

Az özvegy keservesen nézett a beszélőre, de titokban mégis körültekintett. Bizony sokan voltak. Ez könnyíti a bús szívet.

Szép idő volt. A kőrisfák a temetőben lombdíszen álltak, s a bogarak meglepték a haragoszöld leveleket. Ez megzavarta a gyászos közönséget. Az apát is félrefacsarta az orrát, s hirtelen behintette a sírt. Sietve dobták a rögöt, s betakarodott gyorsan a gyászoló nép.

Az úton, amint ki-ki hazament, Gergelyt ott a földbe feledték, s a maga bajáról, ki rossz cselédről, ki család üzletfélről beszélgettek.

Ám az özvegy őt könnyezte az úton is. Édes párja... oly sok jót értek, s oly sok boldog órát... ott hidegen fekszik a szegény a kőrisfák alatt...

A bizalmasabbak bekísérték az özvegyi házba is. Ott elváltak, csókolóztak... A jó szomszédasszony is ott volt. Mikor mindenki hazatakarodott, utolsóinak maradt, s az ajtónál bizalmasan így szólt az özvegyhez:

– Ne is küldje, kedves Klára, ma a székeimet haza. Mi nélkülözhetjük ma. Ne fárassza ma vele magát, kedves.

Mily üres a ház, istenem! A koporsó míg ott áll, még a miénk a kedves. Akkor érezzük a veszteséget igaziba, mikor néma, nehéz csend fekszik a bús házra.

Az özvegy csak nehezen bontakozott ki a súlyos bánatból. Alkonyatkor mégis hazaküldte a szomszédokból hozott székeket.

Ott a sötétben gunnyasztott a szegény özvegy. Tenyerébe takarta fejét, s keservesen sírt. Mily jó volt a szegény Gergely! Eszébe jutott brünell¹ kabátja, ráncos csizmaszára, babos² nyakkendője... Ekkor egy hang szólt át a szomszédból:

– Kedves Klára! Hall engem kedves? nem azért mondom, de egy széket nem küldött haza, lelkem. Hat volt, kedves, csak ötöt hoztak. Nem azért mondom, a világért, de jó azt mindjárt tisztába hozni... Majd, kedves, elérkül. No, aludjék jól, kedves, ne búsuljon. Már azt nem lehet feltámasztani könnyel se...

Az özvegy szelíden szólt ki. Rekedt volt a hangja.

– Egy szék? egy szék, Rebi szívem? A cseléd tán másfelé vitte... Utána futtatom rögtön... Hat volt szívem?

Rebi restellte a szóváltást. Hanyagon, kicsinyelve vetette oda:

– Öt vagy hat, szívem, ne fáradjék vele, majd megkerül.

Egy szék. Mily kicsinyeskedés ily szomorú órában. Némelyeknek az ura vészelt el, másnak egy széke... Ez megzavarja a bús özvegyet.

Mily közönséges perszóna³... tűnődött s bosszankodott. A méltatlankodás mindjobban elhatalmasodott benne. „Egy szék!” Az a tömlőcre való cseléd csinálta a zavart. Ültéből felugrott: szívesen elkergette volna a leányt, hogy keresse meg, de egészen sötét volt. Már alusznak mindenfelé.

1 Textilféle.

2 Pöttyös.

3 (Nő)személy.

Alusznak? hogy hunyja le szemeit a szegény özvegy? Amint belebújt a párnába, az urával volt tele a feje, de minduntalanul a szék verődött vissza az eszébe. Nem is az uráról álmodott, hanem egy kofaszéket látott (alatta eleven szénnel, serpenyőben), melyen Rebi kuporog, s énekl: „Éljen Garibáldi.”

Reggel, hogy elvégezze a keserves históriát, a szék ügyére vetette magát.

A cseléd futott, s visszatért. A szék sehol. Ez igen mérgesítette. A Rebi tette alávalóság! kíméletlenség ily gyászban... S vajon öt szék volt-e vagy hat? Az ember ily néppel szemben joggal gyanakodhatik. Nem csalárdság van-e a követelésben? Aztán ki hozatta a székeket? Nem Rebi hozatta-e? Hát keresse meg, aki hozatta...

– Megnézted-e *jól?* – riadt többször a cselédre. Félszemmel nézett a korlátra. Félt, nehogy egy hang szóljon át: „Hol a székem?” De estig semmi alkalmatlankodás sem volt... A szegény Gergely egyet-másait rendezgette. Rossz csizmáit, rongyos nadrágjait forgatta keserve-sen. „Hogy elviselt mindent (sóhajtotta) a lelkem, az utolsó rongyig. Nem is hagytam volna másképpen” – tette hozzá. Hitvány szipkáit forgatta búsan este, mikor egy kisfiú érkezett a szomszédból: „Ha itt volna – a székünk, azt izeni a mama.”

Az özvegy egyszerre felháborodott.

– A mama? No hát takarodj, mondd meg a mamának: a mama ott keresse a széket, ahova tette. A mama ne rajtam keresse a széket. Én nem kívánom a mamáét, a mama ne kívánja az enyémet.

A mama? Egy főkötőcsináló asszony. Egy ifiasszony... s mamának neveztetni magát. Az ember kacaghatna. A kényes! Mama! Ha megüthetne valakit, megütné mindenesetre. Hát e nyomorult dolognak nincs-e még vége?

– Tessék gyászolni! – mormogta felháborodva, és csapkodta tenyerével a térdeit... Fél éjszaka fennült, és hánytá-vetette magában, mit tegyen a perszónával? Ő határozottan kettévágja ezt a históriát. Bizsergett a vére. Csak hadd jöjjön a reggel.

El is jött, és vele a Rebi. Csak slafrokba¹ volt, de ökle a csípőjén feküdt.

– Mit izen nekem az asszonyság? Nekem? Csalni akartam az asszonytól valamit? vagy a magamét kívántam-e? Én szelíd vagyok, de velem ne packázzék senki. Az asszonyság vette azt a széket? vagy én kerestem az árát? Nekem izen? Nekem?

Az özvegy csodálkozva nézett szét. Hozzá szólhatott így valaki a gyász ez idejében? Kapkodott a levegő után, hogy méltó szavakat gyúrjon belőle...

– Hogy én? én? Én hozattam a széket?

– Az asszonyság, az asszonyság.

– Nekem? Az *asszonyság?* Én nem asszonyság vagyok, hanem Édes Gergely, egy kereskedő özvegy vagyok, tudja?! Ezt senki ne felejtse... Tőlem követel egy széket? Egy ifiasszony! aki azt se tudja, öt vagy hat széke volt-e? Csak egy szék kell? Van itt. Itt van, tessék! Tessék választani, ha csak egy szék kell. Aki így akar szerezni, az kaphat itt. Van hál' istennek! Semmi famíliám nem ment a szomszédba egy székért. De akinek nincs, jöjjön. Hej leány, leány!

És rekedten, de szüntelenül kiálta a szolgáló után: – Leány! Leány!

– Itt van szék, leány! – riadt a tétován beállott szolgálóra – fogd meg, amelyiket szereted. Ott a selymes szék, ott a bőrös, ott a karos... Vedd fel, s menj a szomszédba az ifiasszonyhoz! Vidd oda, tedd a házába, vagy az udvarra... ahova akarod. De vidd, vidd, hogy ne lássam.

1 Pongyola.

Rebi lehangolva állott közbe... A cseléd megfogott egy széket. Rebi kikapta a kezéből, és visszacsapta a helyére. A cseléd egy másikat ölelt fel. Rebi rácsapott a másik székre. Az egyik szegletből a másikig rohantak. A gyászos özvegy magasra emelkedve mutatott kinyújtott karral:

– Ezt fogd meg vagy amazt; itt is lelsz... túl is találsz... Mindenütt szék, van itt elég.

Rebi elfúlva a fáradságtól és méregtől, tagolta:

– Nekem ajándékoz? Nekem?

A cseléd hurcolta a székeket, Rebi rángatta ki a kezéből. A csatatér porral telt meg. Az özvegy kitarta az ajtót: – Hagyd el, leány... ha nem kell a szék... Hagyd el... Van törvény. Jöjjön a törvény. Vegye el a törvény... Egy szegény özvegyhez jöjjön a törvény. Vegyen el mindent. Mindent, amit akar... Velünk már tehetnek... akármit.

Aztán belépett az első szobába, és becsapta az ajtóját... Ott kimerülten lerogyott egy kar-székebe, és hangosan sírt.

Mikor később látta, hogy a csatatér üres, bágyadt, beteges, rogyó lépéssel ment ki, és fél-refordított szerény, alázatos, tétova tekintettel nézett meg minden tárgyat. A cseléd részvétellel kísérte.

– Ez jó lélek – gondolta a cselédéről, és hogy minél tovább sajnálja őt, az ebédet is csak kóstolgatta, kényesen. Egészen éhesen kelt fel. Ekkor így szólt szelíden a cselédhez:

– Menj leányom a szegletre a boltba. Ott az úr: Keserű úr, vele beszélj... Mondd meg, hogy tőle fogunk vásárolni... Adjon vásárló-könyvet. Mindent tőle veszünk... Ő is özvegyember, én is özvegy vagyok, mondd meg neki, egymáson így segítünk... Egyedül, látod, leányom! nem jó támasz nélkül élni. Így támadják meg a szegény özvegyasszonyt, látod... Menj hozzá, s kérdezd meg, hogy méri a cuba-kávé¹ kilóját... Mondd meg: ha később meglátogat, megbeszéljük az árakat...

S amint elindult a leány, az özvegy elévette titokban az ebéd maradványát, s mohón evett.

Így hantolták be másodszor és végképpen Édes Gergelyt.

(1897)

---

1 Kubai kávé.

BRÓDY SÁNDOR

(1863–1924)

Rembrandt eladja a holttestét

Egyszer a nyavalyás magánzóra, Rembrandt régi, nevezetes műfestőre rájött a vágy, hogy cselekedjék: elment, elindult előpénzt kérni, ebben folyt le úgyis egész élete, külön beteg volt azért, mert már régen nem uzoválta. Festett alattomban egy kis képet valami maradék vászondarabra: sötétben villogó asztráltestet, ő maga sem tudta mit, és azt se, hogy polgári származásra kicsoda az illető. Érezte csak. És érezte, hogy el kell adni, de csak úgy, hogy majd visszaváltja, ha jobb kerül. Hogy ezt a festett rongyot végérvényesen megvegyék, valóban nem remélte.

Sok képe volt már ilyen módon az elszánt gazembernél. Az illető kép-, hegedű- és spinnett-szerszámkereskedőt Becker néven írták be az anyakönyvbe annak idején, és ezen a néven nevezetes a műörténelemben is. De hamisítások vannak világszerte e nagy könyvben – és a kereskedőnek szerencsére álneve is volt: Mosusz. Alkalmasint átható illata miatt, mely ellenkezően hatott, úgyhogy a rendes képírók, bár a pénznek a mai természetrajza már ki volt fejlődve, hacsak nem kellett, nem is keresték föl. De kellett Rembrandtnak legfőképpen és legsürgősebben.

Oldalvást, hogy az egyensúlyt el ne veszítse, tántorgott a palotasorra, mert hol lakott volna másutt Mosusz, mint itt, szemben a muzsikaházzal, amelynek csúcsíves ablakai tisztelettel néztek bárányszemet az uzsorás ablakaival.

Az előlegkérő betántorgott a kapun, amely pont úgy csengetett, mint harmincöt eszten-dővel ezelőtt.

– Mi sem változott! – szölt magához Rembrandt, és kínjában röhögött. Remélte, hogy nem találja otthon, vagy elköltözött. Esetleg el is takarították, egy-két öllel alább, ahová leköltözködött az utolsó időben csaknem minden ismerőse. Mosuszt sajnálta volna; arcátlanul gonosz és kedves volt, amióta csak ismerte.

Szorongott, hogy kivitték már a zsidó temetőbe. Eh, mit zsidó. Ha az volt, az volt. Lehet, hogy főníciai volt, vagy abból az ivadékból való, akiknek már a magját sem ismerjük. Nos hát, Becker Mosusz württembergi német volt, és mielőtt műárus lett volna, egészen ifjú korában fiatal keleti lányokat szállított a szerelemfaló nagy orosz városokba, de a kisebbeket sem vetette meg. Mint házasember jött vissza Amszterdamba, és a szegény kis rossz nők után csaknem átmenet nélkül a művészek és hasonló könnyelmű lények bőre vételére adta magát. Furcsa, de érthető dolog, hogy a kettő majdnem összefüggő. Mosusz alapjában véve lenéz-te, sőt nemegyszer tényleg le is köpte az eladásra kínált jó képet. Megcselekedte azt egyszer magával a leydeni ténsúrral is, aki egyszer valami kis szentképet hozott neki, ahol a szentek között majorság kaparászott a földes pádimentumon.

– Mi ez? Ez mi! Koldusbotra, akasztófára akarsz juttatni! Ha az egyházatyák ezt meglátják! Piha! – és leköpte a képét, sőt ezúttal nem adott előleget, talán csak ez egyetlenegyszer nem, pedig tudta, hogy az előpénzen csak ő nyerhet.

Négy esztendeig nem is beszéltek ezután. Igaz, hogy az ágensnek új, fiatalabb és olcsóbb arckép- és műfestők jelentkeztek.

Rendesebb emberek. Tisztábban is öltözködtek. Nem durva mesterember-fűk, hanem illatos patikus-fik. Rendes céhbeliék, akik pontos időre szállították és liliomfehérre fényesítették ki a hentesnek borvirágos arcát. Az igazba becsömörlött a holland köztársaság, és az édes olasz hamisítás divatba jött. Jöttek az új legények, akik festmények után festették a festményeket, és nem a közönséges élet után. És nem vesztek össze senkivel. Tánclépésben jártak, viszont az öregedő Nagra-parti medve nem akart muzsikára táncolni.

Rosszul folyt a Harmens sora, és Mosusz nem volt rest ezt az alkalmatosságot is a maga javára értékesíteni. Nem lehetett rajta keresni. Nem volt érdemes fönntartani az összekötötést. És ha még megalázkodott volna, udvarolt, hízelgett volna, óraszámra itt ült volna az ágens officinájában. Elmaradt.

Annyi év után vajon fogadja-e most, és hogy fogadja a betámolygót?

Beeresztette. És Rembrandtnak az volt a fontos, hogy a műáros még megvolt, itt volt, szóltanul helyet mutatott neki:

– Ülj le, úgyis látom, hogy alig állsz a lábodon. Hallottam már mindent, hallottam! – szólt a szokottnál is rekedtebb hangon. Abban a mértékben, ahogy a pénze mindjobban csengett, a hangja mind fakóbb, csaknem fahangú lett. Süketebb is. Azelőtt, ha valami tűrhető üzletről volt szó, minden hangot meghallott. Most már, úgy látszik, ez se izgatta. Az úgynevezett tisztesség lépett előtérbe, és az a valaki, aki a betűket iderakja, valóban kétségbe van esve, hogy retrospektíve nem tud valami igazgatóféle címet adományozni Becker polgárnak.

Rembrandt kiabált:

– Te a régi vagy, te a régi kedves Mosusz vagy. Látom, most is megnyalazol mindent, a pénzt is, a papirosokat is, a magad tenyerét is, magad száját is. Miért?

A képkereskedő nem felelt, annál jobban nyalazta, számolta a különféle valutákat, és még a szokottnál is édeskésebben rosszkedvű volt. Ráripakodott a barátjára. Mert mi természete-sebb és szebb, hogy egészen addig, míg teljesen el nem esett, legkedvesebb barátjának nevezte az öreg piktort. Most is tegezte.

– No, ugyan terólad szépeket beszélnek Amszterdamban! Tudod-e, jobban utálnak, mint a varangyos békát!

Rembrandt téglavörös lett, hirtelen méreg – pedig nem volt mérges – fogta el, kedve támadt, hogy behorpassza a másik kopasz homlokát. De lecsitult.

„Ennek a szaracénnek igaza van”, gondolta, „csakugyan, engem utálnak, de mennyien és miért? Csak azért-e, mert nem lehetett velem csinálni semmit, amit ők akartak? Mert nem engedelmeskedtem senkinek se. Makacs voltam.”

Elhallgattak. A két ősellenség nem nézett egymásra, belülről szemlélték egymást mély megvetéssel. Az alkusz türelmetlenkedett, szeretett volna a haszontalan embertől megszabadulni, ingyen melegedett nála a jó illatú, meleg szobában. Szép és jószagú virágok voltak a Mosusz asztalán, elfogyasztja ingyen a rossz szagú csavargó. Feléje fordult:

– No, mi jót hoztál? Mit akarsz? Azt, remélem, tudod, hogy a kép és a papiros nem kell senkinek sem, még ha fizetnek is rá. A házak tele vannak, nincs hely a pincékben se, konyhákban se, a pervétákban se. Ha valami csinos, új holmid, de csakis új, régi nem kell, ilyesmid ha volna eladni való? Olyan ruhadarab-féle, amilyent az orvos uraknak szoktál festeni volt, amíg becsületes ember voltál?

Most már sértegette is, mert ingyért bánhatott vele úgy, mint a kutyával, ha mást nem lehetett rajta keresni. Most már csakis ezt.

Rossz ember azért nem volt Mosusz, és azt, hogy igazán rossz valaki, még nála ezerszer rosszabbra se lehet úgy egyszerűen és biztosan rámondani. Hogy lehetett volna Mosusz gonosz, amikor jó volt a saját gyerekeihez? És ez mégiscsak a fő dolog. Vagy nem? Nem!

A mosuszillatú most arra gondolt, hogyan lehetne ettől a haszontalan férfútól valami hasznos dolgot a gyerekei számára megszerezni. De mit? Mit?

– A fiad, Titusz, a szép, akit hercegnek neveltél, hallom, meghalt. Kár, rosszul neveltetted. Agyonitta magát! – szólt gyengéden, mert arra gondolt, hogy az egyik puklis lányát, míg fiatal volt, most elvétethetné a tönkrement jó ismerőse elzüllött fiával. Az egyiket majd talpra állítja, a másikat meg kineveli. Mindjárt kész volt a tervvel; egyáltalán az asszükoponyában úgy születtek a tervek, mint a nyű.

– Emlékszel a kislányomra, olyan nagy lett, mint amilyen a fiad lett volna. Olyan szép lett a lány, amilyent te nem láttál! – dicsekedett az apa.

– Emlékszek a szemére, olyan volt, mint a fekete virág. És tüze is volt, mint a fekete gyöngynek! – szólt Rembrandt tompa hangon. A szempárra emlékezett is, a szívébe volt belevésve. És arra is emlékezett, hogy nagyon kedves és jó is volt, és nemegyszer kötött üzletet Mosusszal a lánya miatt, mert nem hihette, hogy ennek a kedves púposnak a nemzője végképp ocsmány legyen.

– A háta megjavult a kis tündérnek? – kérdezte a kérencsélő, és e pillanatban már nem is volt eszében a kérdés.

– Az, az a semmiség? Kinötte. Kigyógyítottam, ki fogom gyógyítani. Pénzkérdés, tehetem. Vele, miatta, semmi bajom, gondom nincs.

– Hát a fiad? Patikárus vagy orvos lett?

– Mind a kettő. És temetésrendező is. Mind a három jobb együtt.

Nem nevettek.

– „A három kis kék koporsóhoz” című üzlet az övé – folytatta a kereskedő a dicsekvést. Majd meg hirtelen elkeseredett:

– Egy baj van, a fiamnak nincs hullája, nem kap Amszterdamban. Még a szegények se adják oda; ha van nekik, elássák és büszkének rá. Így nem tanulhat tovább, nem gyakorolhatja magát. Te, Rembrandt, hallom, csak koldusokkal és koldusnőkkel barátkozol, talán komendálhatnál nekem egy jó holttestet. Talán tudsz. Nem kívánom ingyen.

– Tudok, magamat! – felelte a rossz anyagi viszonyoknak örvendő festő, nevetett hozzá, de komolyan gondolta.

– Hogy gondolod? – kérdezte Mosusz meglepve egy kissé, de csak egy kissé.

– Úgy, ahogy mondom. Képet úgyse veszél tőlem, előpénzt úgyse adsz, eladom neked a holttestemet. A lelkem, ha van – sokan, sőt a biblia is azt mondja, hogy van – majd csak kiszabadul a fiad kése alól, mint ama olasz Tintoretto Robusti Szent Márkusa! (Az a kép! Látam a képet!) A fiad a húsomat fölvgadhatja, a fejemet kettéfűrészelteti, a csontomat akár a kutyáknak dobhatja, úgylis azoknak való! – szólt száraz és éppen nem érzelmes hangon a festő.

– No, ne! Kisebbítéd magadat, rosszkedved van, meggondolod te még a dolgot! Nem tudom, nem ütközik-e ez a törvénybe. A törvényt tevő polgárokat, tudod, tisztelem. Minden szavuk szent nekem. Isten ments, hogy a legkisebb hibát elkövessem, még a fiamért is! Pedig hogy szeretné, mennyire kívánja. És neked, külön is az elmúlt híredre nézve, hasznod volna abból a dologból. Keresnék valami fiatal festő-mesterembert, aki lefestené a fiamat boncolás

közben – és melléje téged is. Neked nem fájna, és megint híres ember lennél. Projektem, az van nekem!

Egyszeriben ott volt, megszületett a terv. Rembrandt a maga vörös kezével a karvaly mancsát megfogta, megrázta:

– Mit adsz, mennyit adsz, mennyiről adjak írást? És hogy szóljon, te mondd.

– Írjad a kvétanciát úgy, ahogy te akarod. Nyugtatót adni pénzről – és elkölteni, elszórni –, azt tudsz, az a te mesterséged. Ne sokat teketóriázzunk. Nem komoly dologról van szó. Ez nem üzlet nekem. Csak egypár szót, hogy nem ellenzed, beleegyezel: hogy a fiam, a medico, jogosítva lesz, ha a sor rákerül – mindenkinek meg kell halni úgylis, de ne siess, élj miattam száz esztendeig... Írod? Nem tréfálsz?

– Nem. Írom. Már itt is van. Én, Rembrandt van Rijn, eladom a holttestemet Becker Fülöp Cidnek... Úgy hívják?

– Jól emlékszel. De még egy új neve is van most, mint doktort Mosusznak is hívják.

– Tehát Mosusz medicónak, okulás céljából, semmi rossz gondolattal az illetőre nézve. Egyébként testemet és lelkemet dicsőséges Leyden város kegyelmébe ajánlom.

– És az Istennek is! Ezt tedd bele, hogy az ekléziával baj ne legyen.

– Csak a temetést megfizessék. Van porzód itthon, aranyporzód, mert az ilyen írásra az kell.

Mosusz odanyújtotta a valóságos katarina aranyból készült porzót. Rembrandt az írást szépen behintette, és a másik markát odatartotta.

Gyöngén potyogott a Carolinen-Gulden, végre is az eladó kéz fáradt ki, megelégelte a nem nagy, de nem teljesen kicsi summát.

És akkor, amikor kitámolygott a műárustól, Rembrandt némi megelégedéssel szólt magához:

– Ingyen kaptam tőle pénzt! Ingyen daraboltat föl, ingyen takarított el, és ingyért nem temetnek el élve. Milyen gazember vagyok én – becsaptam!

(1924)

VAJDA JÁNOS
(1827–1897)

Sirámok
[részlet]

I

Száll a hegyre barna felhő,
Zúg alatta már az erdő.
Észrevétlen langy lehellet
Rázza a faleveleket.

Hajaszáli a vadonnak:
Hervadt levelek szállongnak,
Fecske földet szántva röpdés,
Minden oly merengő, csöndes.

Erdő, mező, merre nézek,
Egy nehéz, bús előérzet.
Hosszú árny kísért a réten,
Szél sohajt az erdőn, mélyen...

Valami nagy, rejtett bánat
Fogja el az egész tájat;
Az a bánat, mit az ember
Érez és nevezni nem mer –

Az a nagy bú, amely téged
Vádol, örök nagy természet;
Mely kiégett szívvvel kérdi:
Mért születni? minek élni?...

[...]

(1853)

A vaáli erdőben

Odabenn a mély vadonban,
A csalános iharosban,¹
Félreeső völgy ölében,
Sűrű árnyak enyhelyében;

Oh milyen jó volna ottan,
Abban a kis házikóban,
Élni, éldegélni szépen,
Békességben, csöndességben!...

Nem törődni a világgal,
A világ ezer bajával.
Meggondolni háborítlan,
Ami immár közelebb van...

Illatos hegy oldalában,
A tavaszi napsugárban,
Nézni illanó felhőkbe,
Mult időkbe, jövőidőkbe...

És azután, utóvégre,
Észrevétlenül, megérve,
Lehullani önmagától,
A kiszáradt életfárlól...

S ismeretlen sírgödörbe'
Elalunni mindörökre...
S ott egyebet mit se tenni,
Csak pihenni, csak pihenni...

(1875)

Húsz év múlva

(Gina emlékkönyvébe)

Mint a Montblanc csucsán a jég,
Minek nem árt se nap, se szél,
Csöndes szívem, többé nem ég;
Nem bántja újabb szenvedély.

Körültem csillagmiriád
Versenyt kacérkodik, ragyog,
Fejemre szórja sugarát;
Azért még föl nem olvadok.

De néha csöndes éjszakán
Elálmodozva, egyedül –
Mult ifjuság tündér taván
Hattyúi képed fölmerül.

És ekkor még szívem kigyúl,
Mint hosszú téli éjjelen
Montblanc örök hava, ha túl
A fölkelő nap megjelen...

(1876)

1 Juharfaerdő.

Az üstökös

Az égen fényes üstökös; uszálya
Az ég felétől le a földre ér.
Mondják, ez ama „nagy”, melynek pályája
Egyenes; vissza hát sohase tér.

Csillagvilágok fénylő táborán át
A végtelenséggel versenyt rohan.
Forogni körbe nem tud, nem akar, hát
Örökké társtalan, boldogtalan!

Imádja más a változékony holdat,
A kacéran keringő csillagot;
Fenséges Niobéja az égboltnak,
Lobogó gyász, én neked hódolok.

Szomoru csillag, életátkom képe,
Sugár ecset, mely festi végzetem,
Akárhová mégysz a mérhetlen égbe,
Te mindenütt egyetlen, idegen!...

(1882)

Fönn az égen ragyogó nap.
Csillanó tükrén a tónak,
Mint az árnyék, leng a csónak.

Mint az árnyék, olyan halkan,
Észrevétlen, mondhatatlan
Andalító hangulatban.

A vad alszik a berekben.
Fegyveremmel az ölemben
Ringatózom önfeledten.

Nézem ezt a szép világot.
Mennyi bűbáj, mily talányok!
Mind, amit körültem látok.

Nap alattam, nap fölöttem,
Aranyos, tüzes felhőben,
Lenn a fénylő víztükörben.

Itt az ég a földet éri.
Tán szerelme csókját kéri...
Minden oly csodás, tündéri.

Mi megyünk-e vagy a felhő,
Vagy a lenge déli szellő,
A szelíden rám lehellő?

Gondolatom messze téved
Kék ürén a semmiségnek.
Földi élet, hol a réved?

Szélei nádligeteknek
Tünedeznek, megjelennek.
Képe a forgó jelennek...

Most a nap megáll az égen,
Dicsőség fényözönében,
Csöndessége föntségében.

S minden olyan mozdulatlan...
Mult, jövődő tán együtt van
Ebben az egy pillanatban?

A levegő meg se lebben,
Minden alszik... és a lelkem
Ring egy méla sejtelemben:

Hátha minden e világon,
Földi életem, halálom
Csak mese, csalódás, álmom?...

(1888)

II. A KLASSZIKUS MODERNSÉG VILÁGIRODALMÁBÓL

GUSTAVE FLAUBERT

(1821–1880)

Bovaryné

[részlet]

9. fejezet

Ha Charles elment, Emma sokszor elővette a szekrényből az ágynemű közül, ahova dugta, a zöld selyem szivartárcát.

Nézegette, kinyitotta, még meg is szagolgatta verbéna- és dohányillatú bélését. Kíé lehetett?... A vicomte-é.¹ Talán a szeretője ajándéka. Paliszander² hímzőrámán hímezhetette valaki, dugdosta idegen szemek elől a kedves címert, sok órát eltöltött vele, s ráhullottak: a méla munkálkodó puha fűrtjei. A szerelem lehelete járt a hímzővászon lyukacsai közt; minden tűszúrás valami reménységet vagy egy emléket öltött oda, és az ölelkező selyemszálak fonadéka maga volt a szótlan szenvedély folyamatossága. Aztán a vicomte egy reggel elvitte. Miről beszélgettek, mikor odatették a tárcát a kandalló széles párkányára a virágvázák és a rokokó ingaóra közé? Emma Tostes-ban van. A férfi most Párizsban, messze. Milyen az a Párizs? Micsoda beláthatatlan név! Emma halkán mondogatta, gyönyörúsége telt benne; úgy szólt a fülében, mint egy székesegyház nagyharangja, csak úgy lángolt a szeme előtt, még a krémes-tégyei címkéiről is.

Éjjel felébredt, mikor a halárusok elszekereztek az ablaka alatt, és a Majoranná-t³ énekeltek; hallgatta a vasalt kerekek dübörgését, amely hamar elhalt, mikor a helység szélén rátértek a földútra, és azt gondolta magában: „Holnapra ott lesznek!”

Gondolatban velük ment, dombra fel, dombról le, átszelve a falvakat, az országúton, a csillagfényben. Meghatározatlan távolságra volt egy bizonytalan hely, ott szétfoszlott az álma.

Vett egy Párizs-térképet, és az ujját húzogatva rajta, sétált a fővárosban. Végigment a körutakon, megállt minden utcasarkon, a fehér négyszögek előtt, amelyek a házakat jelölik. Végül elfáradt a szeme, lehunyta, és maga előtt látta, amint a sötétben vonaglanak a gázlángok a szélben, a hintőfelhágókat, mikor nagy robajjal felsorakoznak a hinták a színházak oszlopsora előtt.

Előfizetett a Corbeille-re, a nők lapjára, és a Sylphe des salon-ra. Falta a színházi bemutatókról, lóversenyről, estélekről szóló tudósításokat, egy betűt se hagyott ki, minden érdekelte, egy énekesnő első fellépése, egy üzlet megnyitása. Ismerte a legújabb divatot, tudta a jó szabók címét, s hogy melyik nap illik a boulogne-i erdőbe⁴ menni, melyik nap az Operába. Eugène Sue⁵-ben aprólékosan megfigyelte a bútorok leírását; Balzacot⁶ és George Sandot⁷ olvasott, a maga sóvárgásainak képzeletbeli kielégüléséért. Még az asztalnál is nála volt a

1 Vicomte [vikomt]: francia nemesi rang a grófi és a bárói rang között.

2 Rózsafa, igen értékes trópusi fajtája.

3 Francia népdal.

4 A Bois de Boulogne, Párizs egyik legnagyobb parkja.

5 Korabeli regényíró, valószínűleg a Párizs rejtelmek című művére utalás.

6 Kiváló 19. századi regényíró.

7 Regényíró női néven, de hírnevét elsősorban híres kapcsolatai adták pl. Musset-vel, Chopin-nel.

könyve, lapozgatott benne, míg Charles evett és beszélt hozzá. Olvasmányai minduntalan felidéztek a vicomte emlékét. Kapcsolatot talált közte és a képzeletbeli személyek közt. De egyre tárgult az a kör, amelynek a vicomte volt a középpontja, dicsfénye egyre távolodott alakjától, messzebbre terjedt, más álmokat világított meg.

Az ócéánnál is beláthatatlanabb Párizs aranyos levegőben csillogott hát Emma szemében. Pedig az a sok élet, amely abban a kavargásban tülekedett, részekre oszlott, világosan megkülönböztethető csoportosulásokra tagolódott. Emma csak kettőt-hármat látott, azok eltarták előle a többi, s a teljes emberiséget képviselték szemében. A nagykövetek társadalma tündöklő parkettákon járt, tükrös falú fogadószobákban, aranybojtos velúrtakaróval leterített ovális asztalok körül. Ott uszályos ruhák voltak, nagy titokzatosság, mosollyal leplezett félelmek. Azután jött a hercegnők világa; abban mindenki sápadt volt; négy óraker keltek; a nők, a szegény drága angyalok, angol csipkével szegett alsószoknyát hordtak, a férfiaknál a könnyelműség látszata meg nem értett tehetséget takart, egy-egy kiránduláson agyonhajszolták a lovukat, Baden-Badenba¹ jártak nyaralni, és negyven felé gazdag lányokat vettek feleségül. A vendéglők különszobáiban, ahol éjfél után a késői vacsorát szokás elkölteni, írók és színésznők színpompás sokadalma nevetgélt gyertyafényénél. Ők tékozlók voltak, mint a királyok, tele eszményi vágygal és lázas, ihletett fantáziaképekkel. Életük másoké felett lebegett, ég és föld között, viharok forgatagában, nagyszerű élet lehetett! A világ többi része homályba merült, meghatározott helye sem volt, tulajdonképpen nem is volt. Minél közelebb volt Emmához valami, annál inkább elfordult tőle. A közvetlen környezetéről, az unalmas vidékről, a hülye kispolgárokról, a középszerű életről azt hitte, hogy az mind kivétel a világban, sajátos véletlen, amely foglyul ejtette, és azon túl a boldogság és szerelem roppant birodalma terül el, ameddig a szem ellát. Kívánczóságában összekeverte a fényűzés érzéki gyönyöreit a szív örömeivel, az előkelő szokásokat az érzelmi finomsággal. Mert hát jól kiválasztott talaj, különleges hőfok kell a szerelemnek is, mint az indus növényeknek. A holdsütötte sóhajokat, a hosszas öleléseket, az odanyújtott kézre hulló könnyeket, a test lázát és az epedő szerelmet tehát nem lehet elválasztani az élvezetes semmittevéssel bélelt nagy kastélyok erkélyétől, a selyemfüggönyös, vastag szőnyeges kis női szalontól, a zsúfolt virágállványoktól, az emelvényen álló ágytól, a drágakövek ragyogásától és a libéria² sujtásától.

A postaállomáson dolgozó szolgálégény minden reggel átjött levakarni a kancát; most ment végig a folyosón otromba mezítlábas facipőben, rongyos zubbonyban. Itt ez volt a térdnadrágos groom,³ ezzel kellett beérni. Aznap már nem jött többet a legény, mert Charles, mikor hazajött, maga vitte be a lovat az istállóba, nyergelte le és tette rá a kötőféket, közben a mindeneslány hozott egy nyaláb szénát és a jászolba vetette, ahogy tudta.

Nastasié helyébe (mert végül is sűrű könnyhullatások közepette, elment Tostes-ból) egy tizenéves, szelíd arcú árva kislányt fogadott fel Emma. Megtiltotta neki, hogy pamut főkötőt hordjon, megtanította rá, hogy harmadik személyben kell megszólítani az urakat, tányéron kell hozni egy pohár vizet, kopogni kell az ajtón, megtanította vasalni, keményíteni, őt öltöztetni, szobalányának akarta. Az új lány szó nélkül engedelmeskedett, hogy el ne küldjék, és mivel a nagyságos asszony többnyire benne hagyta a kulcsot az ebédlőszekrényben, Felicité esténként kivett egy kis cukrot, és az ágyban ette meg, imádkozás után.

1 Híres német fürdőváros, a 19. században sok híresség (uralkodók, művészek) találkozóhelye.

2 A lakáj, inas egyenruhája.

3 Lovászfiú, inas, szolgál.

Délután néha átment beszélgetni a postásokkal. Ilyenkor a nagyságos asszony fent volt a szobájában.

Emma nyitott háziruhát viselt, amelynek sálgallérjából kilátszott három arany gombbal díszített pliszírozott¹ blúza. Zsinóróvén nagy pomponok, kicsi gránátpiros papucsán nagy szalagcsokor, amely a lábfeje felső részére borult. Vett magának itatóst, íródobozt, tollszárat, borítékot, noha nem volt kinek írnia; porolgatta a polcát, nézegette magát a tükörben, fogott egy könyvet, elábrándozott felette, az ölébe ejtette. Utazni szeretett volna, vagy visszamenni a zárdába. Meghalni vágyott s egyszerűen Párizsban lakni.

Charles esőben, hóban, úttalan utakon járt. Rántottát evett tanyasi asztalokról, nyirkos ágyakba dugta a kezét, langyos véráram csapott az arcába, ha eret vágott, hallgatta a hörgést, vizsgálgatta az éjjeliedényeket, felhúzogatta a piszkos ingeket; de minden este lobogó tűzre, terített asztalra, ruganyos bútorokra lelt, és egy finoman öltözött, bájos és jó szagú asszonyra, nem is lehetett tudni, honnan jön ez az illat, talán a bőre illatosította be az ingét.

Emma sok finom aprósággal bővölte el; néha csak azzal, hogy másképp tette fel a papír cseppfogó-gyűrűt a gyertyára, új fodrot varrt a ruhájára, néha különleges nevével egy egyszerű ételnek, amelyet a lány elrontott ugyan, de Charles élvezettel megette az utolsó falatig.

Látott Emma Rouenban hölgyeket, akik egy csomó fityegőt hordtak az óraláncukon; vett fityegőket. Megkívánt a kandallójára két nagy kék üvegázát, majd nem sokkal azután egy elefántcsont dobozkat, benne aranyozott gyűszűvel. Mennél kevésbé értette Charles ezeket a finomságokat, annál inkább a hatásuk alá került. Hozzátettek valamit érzékei gyönyörűségéhez és házi tűzhelye édességéhez. Mintha élete kicsi ösvényét végtől végig aranyhomokkal szórták volna fel.

Jó erőben volt, jól is nézett ki; jó hírnévnek örvendett. A falusiak rajongtak érte, mert nem volt gőgös. Megsimogatta a gyerekeket, kocsmába be nem tette a lábát, s erkölcsösségével is megnyerte bizalmukat. Különösen a hurut meg a mellbetegségek terén aratott sikereket. Igen tartott tőle, hogy megöli a betegeit, úgyhogy nemigen rendelt egyebet, mint nyugtatókat, néha hánytatót, lábfürdőt vagy piócát. A sebészettől nem félt; ha eret vágott, úgy kivérezte az embereket, mint a lovat, és *pokoli marka* volt, ha fogat húzott.

És *hogyan haladjon a korral*, előfizetett a *Ruche médicale*-ra, új lap volt, megkapta a tájékoztatóját. Vacsora után olvasgatta egy kicsit; de a lakás melege és az emésztés elnyomta, öt perc múlva elaludt; állát a két kezére támasztotta, haja sörényként hullott a lámpa talapzatára. Emma vállvonogatva nézte. Miért is nincs legalább olyan férje, mint azok a csendes, belső tűzzel lobogó férfiak, akik könyvekből dolgoznak éjszakánként, és hatvanévesen, mire eljön a reuma kora, kitüntetését hordanak rosszul szabott fekete öltönyükön? Szerette volna, ha híres lenne a Bovary név, hiszen az ő neve is, ha könyvesboltokban láthatná, ha újságok emlegetnék, ha egész Franciaország ismerné. De Charles-ban egy csepp becsvágy sincs! Egy yvetot-i orvos, akivel a minap konzíliumon volt, még meg is szégyenítette egy kicsit, ott helyben a betegágyánál, az összesereglett rokonok előtt! Mikor Charles este elmondta ezt a történetet, Emma szörnyen kikelt a kolléga ellen. Charles meghatódott. Könnyes szemmel csókolta homlokukon. Pedig Emma szégyenében foryant fel, legszívesebben megverte volna Charles-t, kiment a folyosóra, kinyitotta az ablakot, szívtá a friss levegőt, hogy megnyugodjon.

– Milyen szánalmas egy ember! Milyen szánalmas egy ember! – sottogta ajkát harapdálva.

1 Redőzött, ráncolt.

Különben is egyre jobban idegesítette a férje. Ahogy teltek az évek, Charles otromba szokásokat vett fel; a csemegénél vagdosta az üres üvegek dugóját; evés után nyalogatta a fogát, a levest hangosan nyeldekelte, hízásnak indult, s puffedt orcája valósággal elnyomta a halántéka felé amúgy is kicsi szemét.

Emma olykor visszaigazította a mellénye alá a trikója piros szegélyét, helyre tette a nyakendőjét vagy kidobta színehagyott kesztyűjét, amit Charles még hordani akart; és nem azért, amiért a férje gondolta, nem őerte; hanem magáért, túlaradó önzésében, ingerültségében. Néha az olvasmányából is el-elmesélt valamit Charles-nak, egy-egy regényrészletet, egy új darabot, egy *nagyvilági* anekdotát, amit a tárcarovatban közöltek; mert hát azért Charles is ember volt, mindig figyelmes fül, mindig készséges helyeslő. Hiszen Emma a törpeagarát is bizalmába avatta! Megtette volna a kandallófával vagy az óraingával is.

Elke mélyén azonban várt valamire. Mint a matrózok végveszélyben, élete magányát fürkészte kétségbeesett tekintettel, fehér vitorlát keresve a messzeségben, a párás láthatáron. Nem tudta, mi lesz az a véletlen, miféle szél veti hozzá, s őt miféle partra sodorja, dereglye¹ lesz-e vagy háromfedélzetes hajó, rakománya gond lesz-e vagy peremig boldogság. De minden reggel, mikor felébredt, remélte, hogy aznap lesz, leste a neszeket, kiugrott az ágyból, csodálkozott, hogy csak nem jön, aztán napnyugtakor, egyre szomorúbban, azt kívánta, hogy bárcsak már holnap lenne.

Megint kitavaszkodott. Mikor kimelegedett az idő, körtevirágzaskor, Emmának fuldoklási rohamai voltak.

Július elejétől fogva az ujjain számolta, hány hét van még októberig, gondolva, hogy d'Aubervilliers márki újra bált rendez Vaubyessard-ban. De már eltelt a szeptember, és se levél, se látogatás.

Ez után a csalódás után megint üres lett a szíve, és folytatódtak az egyforma napok.

Most már csak peregték egymás után, egyformán, megszámlálhatatlanul, és nem hoztak semmit. Más életeknek, bármilyen középszerűek voltak is, legalább megvolt rá az esélyük, hogy történik valami. Egy kaland olykor váratlan fordulatok végtelen sorát indítja el, és megváltozik a díszlet. De vele nem történik semmi, ez Isten akarata. Koromsötét folyosó a jövő, s a folyosó végi ajtó bezárva.

A zenéléssel is felhagyott, minek játszana? Ki hallgatja? Mivel nem remélheti, hogy valaha is rövid ujjú bársonyruhájában futtathatja könnyű ujjait egy Érard-zongora² elefántcsont billentyűin s érzékelheti maga körül, mint lágy fuvallatot, a hangverseny közönségének elragadtatótt moráját, nincs értelme, hogy gyötörje magát a gyakorlással. Rajzmappáját, hímezését se vette elő a szekrényből. Minek? Minek? Idegesítette a varrás.

„Már mindent olvastam” – gondolta.

És csak tartotta a tűzben a szénvonót, míg át nem tüzesedett, vagy bámult ki az esőbe.

De szomorú volt vasárnap, mikor vecsernyére³ harangoztak! Révülten figyelte a repedt harangütéseket. A háztetőn macska sétált lassan, hátát a halvány napsugarak felé púposítva.

A szél porcsíkokat húzott az országúton. Néha kutya vonított a távolban; és a harang csak szólt, egyhangúan, egyenlő időközökben, hangja kint a földeken halt el.

1 Érard a modern zongora kifejlesztője, az ő hangszerein játszott Liszt Ferenc és sok híres 19. századi muzsikus.

2 Nyitott tetejű teherszállító hajó.

3 Esti imádság.

Jött ki a nép a templomból. A parasztasszonyok viaszolt facipőben, a férfiak új zubbonyban, a fedetlen fejű kisgyerekek előttük ugráltak, mindenki ment haza. Öt-hat férfi, mindig ugyanazok, sötétedésig dugódobálást játszott a fogadó nagykapuja előtt.

Hideg volt a tél. Reggelre mindig jégvirágos lett az ablak, és a világosság opálosan szűrődött be rajta, mint a tejüvegen, s volt úgy, hogy egész nap nem változott. Délután négykor lámpát kellett gyújtani.

Ha derült volt az idő, Emma lement a kertbe. A harmat ezüst dércsipkét vont a káposztafejekre, hosszú, ragyogó szálakkal kötötte össze őket. Madár nem hallott, mintha aludt volna minden, a füzérfák a szalmatakaró alatt, a szőlő nagy, beteg kigyója a fal sisakfedele alatt, ahol vánszorgó, soklábú faliászkákat¹ lehetett látni, ha közelebb ment az ember. A breviáriumot² olvasgató, háromsarkos kalapot viselő pap, amely a sövény mellett állt, a lucfenyők közt, elvesztette a jobb lábát, sőt a fagyban morzsálódó gipsz fehér rühfoltokat csinált az arcára.

Aztán Emma felment, becsukta az ajtót, szétpiszkálta a paraszt, és a kályha melegében elbágyadva még nyomasztóbbnak érezte az újra ráhulló unalmat. Szívesen lement volna a lányhoz beszélgetni, de szégyellte.

Mindennap ugyanabban az időben nyitotta ki a háza zsaluit a tanító, fekete selyemsapkában, s haladt el arra a munkazubbonyos-kardos mezőőr. Reggel és este a postalovak hármásával végigmentek az utcán a kacsaszatatóhoz, inni. Időnként megcsöndült a kocsma ajtajának csengője, és ha szél volt, csikorogtak a rúdon a borbély réztányérjai: a boltja cégére. Egy régi divatmetszet volt az üvegre ragasztva, az volt a dekoráció, meg egy sárga hajú viasz nő mellszobra. A borbély is panaszkodott, hogy pang a bolt, nincs jövője, s arról ábrándozott, hogy egy nagy városban, például Rouenban legyen üzlete, a kikötőben, a színház mellett, de most egész nap csak sétálgatott komoran a községházától a templomig és vissza, várva a vendégeket. Ha Bovaryné felnézett, mindig ott silbakolt³ a borbély félrevágott bojtos sapkában, könnyű, erős gyapjúszövet zekében.

Délután néha egy napcserzette, fekete pofaszakállas férfi arc jelent meg a szála⁴ ablakában, és nehézkes, széles, szelíd mosollyal mutogatta a fehér fogát. Keringő hangzott fel, s a kintorna⁵ tetején, egy kicsi szalonban, forogni, forogni kezdtek az ujjnyi táncosok, a rózsaszín turbános nők, az ingkabátos tiroli parasztok, a fekete frakkos majmok, a térdnadrágos urak a karosszékek, kanapék, tükrösasztalkák között, megsokszorozódtak a pici tükördarabkákban, amelyeket a sarkukon arany papírfonál fogott össze. A férfi tekergette a kintornát, és jobbra, balra meg az ablak felé nézdegélt. Időnként hosszú, barna nyálcsíkot köpött a sarokkörre, térdével megemelte a hangszert, mert a kemény szíja nyomta a vállát; és hol fájdalmasan és elnyújtottan, hol vígan és sebesen szökött elő zönögve a ládazene a rózsaszín tafotafüggönyön át, a kunkorgó díszű rézrács mögül. Ezeket a dallamokat valahol másutt játszották, színházakban, szalonokban énekelték, táncoltak rájuk este ragyogó csillárok alatt, a nagyvilág visszhangja érkezett el velük Emmához. Végtelen szarabandok⁶ peregtek a fejében, s mint ba-

1 Pincebogár.

2 Szerzetesek, papok imakönyve.

3 Ört áll, ácsorog.

4 (Tánc)terem.

5 Verkli, sípláda.

6 Lassú, előkelő tánc.

jadér¹ a szőnyeg virágain, úgy szökeltek a gondolatai a hangokkal, álomról álomra, bánatról bánatra ringva. Mikor a férfi megkapta az alamizsnát a sapkájába, ráhúzott egy ócska kék gyapjútakarót a kintornára, vállára vette a ládát, és lomha léptekkel odébbment.

Emma utána nézett. De különösen az étkezések idejét bírta nehezen, elege volt a kis földszinti szalonból, a füstölő kályhájából, a nyikorgó ajtóból, az izzadó falakból, a nyirkos kőpadlóból; mintha élete minden keserűségét a tányérjába tálalták volna, és a leveshús gőzébe a lelke mélyéből felszálló undor másféle párája is belevegyült. Charles sokáig evett; Emma elropogtatott néhány szem mogyorót, vagy az asztalra könyökölt, és azzal szórakozott, hogy kése hegyével vonalakat húzogatót a viaszosvászonra. Mostanában elhanyagolta a háztartását; az öreg Bovarynét, mikor Tostes-ba ment, mert ott akarta tölteni a nagybőjt egy részét, nagyon meglepte a változás. Emma azelőtt oly ápolt volt, oly kényes ízléssel öltözködött, s most volt úgy, hogy egész nap fel se öltözött, sűrke pamutharisnyát viselt, gyertyával világított. Többször mondogatta, hogy takarékoskodni kell, hiszen nem gazdagok, s azt is hozzátette, hogy ő nagyon elégedett, nagyon boldog, Tostes igen tetszik neki, meg még hasonló új dolgokat, amivel betömte anyósa száját. Amúgy szemmel láthatólag most se volt hajlandó megfogadni anyósa tanácsait; sőt mikor egyszer az öreg Bovaryné meg merete kockáztatni azt a megjegyzést, hogy szerinte a gazdának figyelemmel kell kísérnie cselédei vallásgyakorlását, Emma olyan dühös pillantással és hideg mosollyal válaszolt, hogy a jóasszony nem kötözködött vele többet. Emma szeszélyes lett, rossz természetű. Külön ételeket csináltatott magának, de hozzájuk se nyúlt, egyik nap csak üres tejet ivott, másik nap vagy tizenkét csésze teát. Ki nem ment volna a házból, aztán csak fuldoklott, kinyitogatta az ablakokat, könnyű ruhát vett fel. Ha legorombította a szolgálóját, utána ajándékokat adott neki, vagy elküldte szórakozni a szomszédokhoz, sőt megesett, hogy odavetette a szegényeknek az összes ezüstpénzt, amit csak talált az erszényében, pedig nem volt valami lágyszívű, és érzékeny se volt embertársai bajára, mint a legtöbb falusi, akik örökre őriznek a lelkükben egy darabot az apjuk tenyerének kérgéből.

Február vége felé az öreg Rouault, gyógyulása emlékére, személyesen vitt a vejének egy kapitális pulykát, és három napig Tostes-ban maradt. Mivel Charles a betegeivel foglalkozott, Emma volt vele. Az öreg dohányzott a szobában, a tűzbakra köpködött, a gazdaságról beszélt, borjakról, tehenekről, baromfiról meg az előljáróságról; úgyhogy Emma maga is meglepődött, hogy olyan megkönnyebbülten csukta be utána az ajtót, mikor elment. Egyébként most már semmi és senki kedvéért nem leplezte, hogy lenézi; és néha egészen különös véleményeket mondott, kárhoztatta, amit általában helyeseltek, és romlott és erkölcstelen dolgokat helyeselt: a férje csak bámult.

Hát örökké tart ez a nyomorúság? Sose keveredik ki belőle? Pedig ő is ér annyit, mint sok nő, aki boldog! Látott ő Vaubyessard-ban hercegnőket, akiknek formátlanabb volt az alakjuk és közönségesebb a modoruk, mint neki; és kikelt Isten igazságtalansága ellen; fejét a falnak döntötte, úgy sírt; irigyelte a mozgalmas életet, a titkolt éjszakákat, a merész élvezeteket, amelyek bizonyára számára ismeretlen eszeveszett szenvedélyeket szítanak.

Sápadozott, szívdobogások jöttek rá, Charles valeriánával meg kámforos fürdővel kezelte. De bármivel próbálkoztak, csak annál jobban idegesítette.

1 Táncosnő.

Voltak napok, amikor lázas bőbeszédűséggel fecsegett; túlélénkségét hirtelen fásultság váltotta fel, nem beszélt, nem mozdult. Csak attól élénkült fel, ha egy üveg kölnit locsolt a karjára.

Mivel állandóan panaszkodott Tostes-ra, Charles úgy vélte, hogy talán valami helyi rossz hatás a betegsége oka, és komolyan fontolgatta, hogy máshol keres állást.

Akkoriban kezdett Emma ecetet inni, hogy lefogyjon, szárazon köhögött, és teljesen elvesztette az étvágyát.

Nem volt könnyű Charles-nak elmenni Tostes-ból négy év után, s épp akkor, mikor kezdett gyökeret verni. De hát ha kell, kell. Elvitte Emmát Rouenba régi tanárához. Ideges bántalom: levegőváltás kell neki.

Charles érdeklődött itt is, ott is, és megtudta, hogy a neufchâteli járásban van egy jómódú, mezőváros, Yonville-l'Abbaye, amelynek az orvosa, egy lengyel menekült, az előző héten állt odébb. Írt hát a helybéli gyógyszerésznek, megtudakolta, hogy mekkora a helység lakossága, hol lakik a legközelebbi kolléga, mennyit keresett évente az elődje stb. stb. S minthogy megfelelő választ kapott, elhatározta, hogy ha Emma állapota nem javul, tavasz felé átköltöznek.

Egyszer, mikor Emma költözésre készülődve egy fiókot rakosgatott, megsúrta valami az ujját. A menyasszonyi csokrának a drótja volt az. A narancsvirágbimbókat megsárgította a por, és az ezüstszegélyes selyemszalagok széle is kifoszlott már. Bedobta a tűzbe. Úgy lobbant lángra a csokor, mint a szalma. Aztán olyan lett, mint vörös bokor a hamun, s lassan enyészett. Emma nézte, ahogy elégett. A papírbogyók szétestek, a rézdrót összegömbült, a szegélydísz olvadozott, a papírszirmok összepöndörödték, libegtek a kandalló hátsó fémlapján, mint a fekete lepkék, végül kirepültek a kéményen.

Márciusban költöztek el Tostes-ból, Bovaryné terhes volt.

(1857)

(Pór Judit fordítása)

CHARLES DICKENS

(1812–1871)

Copperfield Dávid

[részletek]

Kegyvesztetté válok

[...]

A komorság, a kedélytelenség, amely szinte vérévé vált a két Murdstone-nak, vallásosságukat is rideggé, szigorúvá, sőt gyűlölködővé tette. De talán Murdstone úr jellemzilárdságának szükségszerű folyamánya volt ez is – legalábbis később így magyaráztam magamban a dolgot –, mert az ő szilárd jelleme nem tűrte, hogy bárki is kibújhasson a lehető legszigorúbb büntetés alól, amire csak ürügyet tud találni. De hát akármi is volt az oka, arra nagyon jól emlékszem, hogy milyen kétségbeesett arccal mentünk mindig a templomba, s hogy mennyire megváltozott ennek a helynek a hangulata. Megint elérkezett a rettegett vasárnap, újra bevonulok a régi, elkerített helyünkre, mint az elítélt fegyenc, akit őrei kísérik a kényszermunkára. Murdstone kisasszony megint ott van szorosán a nyomomban, fekete bársonyköppönyegében, amely olyan, mintha szemfedőből szabták volna ki; mögötte édesanyám jön, aztán Murdstone úr. Peggotty most nem ül itt mellettem úgy, mint régen. Újra hallom, ahogy Murdstone kisasszony elmormolja az előirt feleleteket, és jól megnyomja a bántó szavakat, gonosz élvezettel. Újra látom, amint sötét pillantását körüljáratja a templomban, amikor ott tart a szövegben, hogy „nyomorult bűnösök”, mintha az egész gyülekezetet szidalmazná. Nagy ritkán anyám felé pislantok, aki félénken mozgatja az ajkát kettejük közt, mialatt kétfelől fülébe harsog a Murdstone testvérpár tompa mennydörgésszerű hangja. Megint elfog a hirtelen félelem, hogy talán mégis a mi jó öreg lelkészünk tudja rosszul, nem neki van igaza, hanem Murdstone úrnak és a nénjének: a mennyország angyalai egytől egyig romboló, pusztító angyalok. S ha megmozdítom a kisujjamat, vagy megrezdül egy arcizmom, Murdstone kisasszony megint, ma is úgy oldalba dőf az imakönyvével, hogy a vékonyam is belefájdul.

És azt is észreveszem, mikor hazafelé igyekszünk a templomból, hogy az emberek furcsa pillantással nézik anyámat meg engem, s néhányan összesűgnak mögöttünk. Murdstone úr ék karöltve lépegetnek előttem hármásban, én szokás szerint lemaradozok mögöttük, és megint eltűnődöm, amint az emberek pillantását követve anyámat nézem, hogy vajon megváltozott-e a régi könnyed járása, vajon csakugyan odalett-e szépségének régi, gondtalan jókedve egészen. Megint eltöprengek rajta, vajon eszébe jut-e valakinek ezek közül a szomszédok közül, mint nekem, hogy valaha milyen másként jártunk mi haza a templomból anyámmal; azután egész nap csak ezen tépelődtem bambán, komoran, elkecseregetten.

Néhányszor már szóba került, hogy beadnak majd valamilyen nevelőintézetbe bennlakónak. Murdstone úr és Murdstone kisasszony vetették fel a tervet, s anyám persze egyetértett velük. Egyelőre azonban még nem határoztak végleg a kérdésben. Addig is odahaza tanultam. Soha el nem felejttem ezt az otthoni tanulást! Névlegesen anyám fennhatósága alatt tanultam, valójában azonban Murdstone úr és Murdstone kisasszony felügyeltek ránk; mindig jelen voltak a leckeóráimon, s kitűnő alkalomnak találták ezt, hogy kioktassák anyámat arra a híres

„jellemzilárdságra”, amely mindkettőnk életét megkeserítette. Azt hiszem, engem is csak ezért tartottak otthon.

Amíg anyámmal kettesben éltünk, elég könnyen és elég szívesen tanultam. Halványan még emlékszem rá, ahogy taníttatott az ábécére, az ölébe ültetve. Még ma is, ha egy ábécés-könyv vastag, fekete betűi kerülnek a szemem elé, a kényelmes és jóindulatú nagy Ó-k meg Q-k, S-ek meg a többiek, ugyanúgy meghökkentenek alakjuk újdonságával, és ugyanolyan-nak láttam őket, mint akkor. De semmiféle utálkozásra vagy viszolygásra nem emlékszem velük kapcsolatban. Ellenkezőleg, azt érzem, hogy játszva, boldogan, könnyedén jutottam el egészen a krokodiluskönyvig, s anyám szelíd hangja, kedvessége, gyengédsége kísért végig az utamon.

A későbbi, komor leckeóráimra viszont úgy emlékszem vissza, mint halálos csapásra, amely véget vetett lelki nyugalmamnak, s a lélekölő rabszolgamunka mindennapos nyomorúságát mérte rám. Hosszú-hosszú órák, nagyon gyakori és nagyon szigorú tanulás vette kezdetét – sokszor egyáltalán meg sem tudtam érteni a leckéket –, s rendszerint ugyanúgy belezavarodtam, mint ahogy szegény jó anyám maga is belezavarodott, azt hiszem.

Megpróbálok felidézni újra egy ilyen délelőttöt, ahogy általában lezajlottak ezek a leckeórák.

Reggeli után könyveimmal, az irkámmal meg a palatáblámmal bevonulok a kisebbik fogadósobánkba. Anyám már vár rám az íróasztalánál, de még jobban, még tettere készebben vár Murdstone úr az ablak melletti karosszékében – ámbár úgy tesz, mintha olvasna – és Murdstone kisasszony, aki anyámtól nem messze üldögél, és fémgyöngyöket fűzöget. Elég megpillantanom kettejüket, s máris érzem, hogy a keserves fáradtsággal bemagolt lecke kezd elpárologni a fejemből, szökdösnek belőle a szavak kifelé, s isten tudja, hová lesznek. Mellesleg eltűnődöm rajta, hogy csakugyan hová is lesz az, amit elfelejt az ember.

Kezébe adom anyámnak az első könyvet. Talán éppen a nyelvtankönyv vagy a történelem vagy a földrajz. Mielőtt átadnám, még egy gyors pillantást vetek a nyitott könyvoldalra, ahogyan a fuldokló kap az utolsó szalmaszál után, aztán hadarni kezdem fennhangon a leckét, amíg frissiben emlékszem rá. Megakadok az egyik szónál. Murdstone úr felnéz az olvasmányából. Újra megakadok egy másik szónál. Murdstone kisasszony is felnéz rám. Belevörösödöm, dadogni kezdek, összeviszsa hadarok egy csomó szót, aztán végképp elakadok. Anyám bizonyára hagyná, hogy belelessek a könyvbe, ha merné; de hát nem meri, és csak ennyit mond szelíden:

– Jaj, Davy, Davy!

– Klára, – szól közbe Murdstone úr, – legyen határozott és erélyes a gyerekekkel. Ne mondogassa azt, hogy: „Jaj, Davy, Davy!” Ne gyerekeskedjen vele. Vagy tudja a leckéjét, vagy nem tudja.

– Nem tudja, – vág közbe Murdstone kisasszony félelmetes hangon.

– Sajnos én is azt hiszem, hogy nem tudja, – feleli anyám.

– Hát akkor add vissza neki a könyvet, Klára, – mondja Murdstone kisasszony –, hadd tanulja meg rendesen.

– Persze, persze – feleli anyám. – Nekem is éppen ez volt a szándékom, kedves jó Jankám. No, hát, Davy, fogj hozzá még egyszer, és ne légy szamár!

Szót fogadok a rendelkezés első pontjának, és hozzáfogok még egyszer, anyám második számú parancsával azonban nem boldogulok, mert szamár vagyok, hiába, nagy szamár. Ezúttal

még hamarabb elakadok, mint az előbb, már azt sem tudom elmondani, ami az imént még egészen jól ment, s végképp felhagyok a gondolkodással. Képtelen vagyok a leckére figyelni. Azon jár az eszem, hogy hány rőf fonál telne ki Murdstone kisasszony főkötőjéből, vagy hogy mibe kerülhetett Murdstone úr házikabátja, vagy hasonló nevetséges problémákon, amikhez az égvilágon semmi közöm sincs, és nem is akarom, hogy közöm legyen hozzájuk. Murdstone úr ingerült, türelmetlen mozdulatot tesz, amit már régóta vártam, Murdstone kisasszony hasonlóképpen. Anyám megadó, alázatos pillantást vet feléjük, aztán becsukja a könyvet és odébb tolja, mint olyan tartozást, amelyet meg kell majd tanulnom, ha a feladatom többi részét már mind elvégeztem.

Hamarosan halomra gyűlnek ezek a tartozások, és a rakás olyan rohamosan nő, mint a guruló hólabda. Mennél nagyobb lesz, annál jobban belebutulok én is. Reménytelen a helyzet; azt érzem, hogy teljesen belegabalyodtam a zagyvaságok hínárjába, tehetetlenül hentergek az ostobaság mocsarában, és úgy sem tudok már kikecmeregni belőle; megadom hát magamat a sorsnak. Kétségbeesetten nézzük egymást anyámmal, ahogy dadogom tovább a hibás feleleteket; igazán szomorú látványt nyújthatunk. De akkor jön még csak a java ennek a nyomorúságos tanulásnak, mikor anyám az ajka hangtalan mozdulatával megpróbálja a szájamba adni azt a szót, ahol elakadtam – abban a hiszemben, hogy nem figyelni őt senki.

Ebben a pillanatban ugyanis Murdstone kisasszony, aki az egész idő alatt csak ezt leste, mély, fenyegető hangon felmordul:

– Klára!

Anyám megrémül, elpirul, és erőtlenül mosolyogni próbál. Murdstone úr feltápáskodik a helyéről, fogja a könyvem, és hozzám vágja vagy fültövön csap vele, aztán vállon ragad, és kipenderít a szobából.

De még ha tudom is a leckét, és túl is estem rajta, a legrosszabb még akkor is hátravan. Murdstone úr ugyanis kitalált nekem egy rettenetes számtanpéldát, és fel is adja mindig, élőszóval: „Ha egy sajtkereskedőnél ötezer dupla gloucestersajt¹ vásárolok, darabját négy és fél pennyért, hány fonttal és hány shillinggel tartozom a boltosnak?” – Murdstone kisasszony ilyenkor, jól látom, titokban odavan a boldogságtól. Minthogy tizenkét penny tesz ki egy shillinget, és húsz shilling egy fontot, nem tudok kiokosodni a feladaton, és csak verejtékezem a sajtok felett eredmény nélkül, míg el nem jön az ebéd ideje; addigra a palatáblámmal úgy összemaszatoltam magamat, hogy négernek vagy legalábbis félvérnek festek, s ebéd helyett kapok egy karéj kenyeret a sajtokhoz, hogy könnyebben csússzanak, és a nap hátralévő részére kegyvesztetté válok, szégyenkezhetem magamban.

Ma, annyi idő múltán, úgy emlékszem vissza ezekre a szerencsétlen otthoni leckéírásaimra, hogy nagyjából majdnem mindig így folytak le. Nagyon szépen haladhattam volna a tanulásban, ha nincs ott a Murdstone testvérpár; Murdstone úr és néne azonban olyan hatással voltak rám, mint két óriáskígyó delejes pillantása egy nyomorult kis madárfiókára. Még ha sikerült is valahogyan jól-rosszul keresztülevickélnem a délelőtti kikérdezésen, sokat akkor sem nyertem vele, legfeljebb megkaptam az ebédemet; mert Murdstone kisasszony nem tűrte volna, hogy engem egy percig is munka, feladat nélkül lásson, s ha könnyelműen észrevétem vele, hogy nincs semmi dolgom, azonnal felhívta rám az öccse figyelmét, hangosan anyámhoz fordulva:

1 Tehéntejből készült félkemény sajt.

– Klára, szívecském a munka mindennél többet ér... adj a fiadnak valamilyen feladatot” – mire azon nyomban lecsaptak rám, és a nyakamba sóztak valami újabb kényszermunkát. Hogy a korombeli gyermekekkel játszani mehettem volna – hát ebben nagyon kevés részem volt; a Murdstone testvérek komor hittételei szerint ugyanis a gyerekek egytől egyig mind veszedelmes kis mérges kígyók, (pedig valaha odahívtak egy kisgyermeket a tanítványok közé), s csak rosszra tanítják egymást.

Egy jó fél esztendeig volt részem ebben a nevelésmódban – vagy talán még tovább is – s a következménye természetesen az lett, hogy mogorva, dacos, bamba és konok gyerekké váltam. Az is nagymértékben hozzájárult átalakításomhoz, hogy éreznem kellett, napról napra jobban elzárnak anyámtól, igyekeznek távol tartani és elidegeníteni tőle. Azt hiszem, lassacskán egészen elhülyültem volna, ha a segítségemre nem jön valami. Ez a valami apám hátrahagyott kis könyvtára volt. Az emeleti szobácskába, ahol a könyvek álltak, szabadon bejárhattam, (mert az én szobámból nyílt az egyik ajtaja), és soha senki be nem tette ide a lábát rajtam kívül. Ebből az istenáldotta szobából jöttek el hozzám Smollet, Fielding,¹ Goldsmith,² Cervantes, Lesage³ és Defoe hősei: Roderick Random, Peregrine Pickle, Humphrey Clinker,⁴ Tom Jones, a wakefieldi lelkész, Don Quijote, Gil Blas és Robinson Crusoe – ők szegődtek mellém, ők tartották bennem a lelket, hogy van valami ezen a házon és ezeken a keserves napokon túl is – ők meg az Ezeregyéjszaka meséi és a manók és dzsinnek könyve –, és nem ártott meg nekem egyikük sem; mert ha volt is valamelyikben ártalmas dolog, az nem nekem szólt; számomra egyszerűen nem létezett.

Ma már szinte érthetetlen előttem, hogy miként tudtam időt szakítani magamnak ezeknek a könyveknek az elolvasására, a verejtékes tanulások és kikérdezések közben – pedig olvastam valamennyit. Furcsának éreztem azt is, hogy apró-cseprő bajaimban, (amelyek akkor komoly, nagy bajok voltak nekem), meg tudott vigasztalni, ha kedvenc hőseimet beleképzeltem az én helyzetembe – mert ezt tettem –, Murdstone urat és Murdstone kisasszonyt pedig a könyvek gonosz alakjaival azonosítottam – mert ez is szokásommá vált.

[...]

Ezek a könyvek voltak az én állandó vigasztalóim, egyes-egyedül ezek a könyvek. Ha vizsgálom rájuk, mindig egy nyári délután képe jelenik meg emlékezetemben: a gyerekek kint játszanak a temető mellett, én meg ülök az ágyam szélén, és olvasok, olvasok, mintha ezzel tudnám csak megmenteni az életemet.

(1849–1850)

(Ottlik Géza fordítása)

1 Fielding: Tom Jones.

2 Goldsmith: A wakefieldi lelkész.

3 Lesage: Gil Blas.

4 Smollet három regényalakja.

FJODOR MIHAJLOVICS DOSZTOJEVSZKIJ

(1821–1881)

Bűn és bűnhődés

[részletek]

I. rész 5.

[...] Lába hirtelen elzsibbadt, és egyre jobban ránehezült az álmoság. Hazafelé tartott, de már a Petrovszkij-szigeten meg kellett állnia, annyira gyenge volt, letért hát az útról, és bement a bokrok közé, ott leült a fűbe, és nyomban elaludt.

Beteges lelkiállapotban álmaink sokszor hihetetlenül plasztikusak,¹ élesek, és rendkívül hasonlatosak a valósághoz. Lehetetlen képek villannak fel néha, de ugyanakkor a körülmények és a történet egész folyamata annyira valószerű, olyan sok apró, váratlan, de művészilag tökéletesen odaillő részlet egészíti ki, hogy ébren soha ki nem gondolhatta volna az álmodó, még ha olyan művész is, mint Puskin vagy Turgenyev.² Az ilyen kóros álmok mindig sokáig megmaradnak az emberben, és az amúgy is megrongált, felzaklatott szervezetre erősen hatnak.

Raszkolnyikov borzalmas álmot látott. Gyermekeknek látta magát, a szülővároskájában. Hétéves, és egy ünnepnapon, estefelé, apjával sétálni mennek, ki a szabadba. Borús az idő, a levegő tikkasztó, a környezet szakasztott olyan, ahogy emlékezetében megmaradt, sőt, emlékezetében sokkal halványabb már, mint most, álmában. Előtte fekszik kiterítve az egész városka, még egy fűzfa sincs körül-körül. A messzeségben, az ég alján erdőcske sötétlik. Az utolsó ház kerítésétől néhány lépésre egy kocsmá van, nagy kocsmá. Valahányszor apjával erre járt, és elment előtte, mindig valami rossz érzés, sőt félelem fogta el. Olyan sokan voltak ott mindig, és ordítottak, röhögtek, szitkozódtak, meg csúnyán, rekedten daloltak, még verekedtek is. És félelmes, részeg alakok lödörögtek a kocsmá körül. Ha ilyennel találkoztak, ő szorosan az apjához bújt, és egész testében reszketett. A kocsmá előtt mezei út van, mindig poros, és egészen fekete rajta a por, ott visz el, és aztán továbbkanyarog, vagy háromszáz lépéssel odább jobbra fordul, megkerüli a városi temetőt. A temető közepén zöld kupolás kőtemplom áll, ők hárman – apjával, anyjával – minden évben kétszer elmentek a templomba, mikor gyászmisét mondtak ott a nagyanyjáért, aki már régen meghalt, ő sohase látta. A gyászmisére szentelt rizst vittek mindig, fehér tálon, asztalkendővel letakarva, és az jó édes volt, rizsből és mazsolából csinálták, és kereszt volt rajta, mazsolaszemekből. Szerette ezt a templomot, és benne a majd minden keret nélkül lógó régi-régi szentképeket, meg a reszkető fejű öreg papot. Nagymama kőtáblás sírja mellett volt egy kicsi hant, az ő kisöccsének a sírja, aki hathónapos korában meghalt. Azt se ismerte egyáltalában, nem is emlékezett rá, de mesélték neki, hogy volt egy öcsikéje, és valahányszor ellátogattak a temetőbe, ő ájtatosan, szertartásosan keresztet vetett ott a sírnál, aztán lehajolt, és megcsókolta a hantot. És most, álmában ezt látja: apjával megy az úton a temető felé, éppen a kocsmá előtt vannak, ő erősen fogja az apja kezét, és ijedten nézi a kocsmát. Elég szokatlan látványra figyel: mintha mulatság volna ott! Egész sereg kiöltözött városi meg falusi asszony a férjével, és mások, mindenféle népség. Részegek,

1 Szemléletesek, érzékletesek.

2 Kiváló orosz írók.

nagyban dalolnak, és a kocsmá előtt, a lépcsőnél egy szekér áll, de az is nagyon furcsa: jókora társzeker, amilyenén árut meg boroshordókat szoktak szállítani, és markos igáslovat fognak elébe. Sokszor elnézte, szerette ezeket a hatalmas lovakat, hosszú a sörényük, vastag a lábuk, és nyugodtan, kimérten lépnek – egész halom árut visznek, és nem is erőlködnek, mintha könnyebb volna nekik teherrel, mint anélkül. De most, miért, miért nem, a nagy szekér elé sóvány kis sárga parasztlovacska van fogva – ismeri ezeket, sokszor látta, ahogy a tetejest rakott fás- vagy szénásszekerrel kínlódnak, kivált, mikor megrekednek a sárban, keréknyomban, és a muzsik kegyetlenül csapkodja őket az ostorral, sokszor egyenesen a szájukat, szemüket üti – jaj, de sajnálta mindig szegény lovacskát, majdnem elsírta magát, a mamája többnyire el is vezette az ablaktól... De most egyszerre nagy lármát hall: jönnek ki a kocsmából, balalajka¹ szól, és ordítóznak, danolnak, részegek, jaj, de részegek, csupa szálás, erős muzsik,² kék és piros rubaskában,³ panyókára vetett szűrrel.

– Üljetek fel, mind üljetek fel! – kiabálja egy fiatal, vastag nyakú ember, arca húsos és piros, akár a cékla.

– Mind üljetek fel! Elviszlek!

De kinevetik, kiabálnak:

– Ezzel a rossz kis gebével akar elvinni!

– Azám! Hová tetted az eszedet, Mikolka? Ilyen roskadt kis kancát fogsz ekkora szekérbe?

– Hisz ez a fakó megvan húszesztendő, atyafiak, ha ugyan nem több!

– Csak üljetek fel mind, elviszlek! – ordította Mikolka, elsőnek ugrik fel, fogja a gyeplőt, és áll a szekér elején felmagasodva.

– A pejkom kimúlt most Mátyáskor! – kiáltja a szekerről. – Ez a kis kanca meg csak a szívemet rágja, atyafiak, kár belé, amit megeszik, gondoltam is már, hogy agyonverem. Azért mondom: felülni! Megfuttatom én! Vágtat ez mindjárt úgy, hogy no! – Kezébe veszi az ostort, előre élvez, hogy megcsapja majd a fakót.

– Hát ülünk fel, miért ne? – röhög a sok nép. – Hallottátok? Mindjárt vágtatni fog!

– Ez, szegény feje, már tíz éve nem vágtat.

– Most majd fog!

– Hé, atyafiak! Mindenki fogjon ostort, ne sajnáljátok!

– Jó, jó, csak üsd!

Felkapaszkodnak a Mikolka szekérére, van röhögés, borsos tréfa. Hatan már felmászta, de még több is felfér, egy asszonyt is felraknak, kövér és piros, a ruhája is piros, fején üvegyönnyös főkötő, lábán hímezett cipő, mogyorót ropogtat és mulat. Mind röhögnek körülötte – de hát lehet nem nevetni: ez a rossz kis ló ekkora teherrel még vágtasson is! Két legény fenn a szekéren már ostort fog, hogy Mikolkának segítsen. „Gyí, te!” – hallik, a kis gebe húz, teljes erejéből, de nemhogy vágtatni, lépni se bír, csak topog egy helyben, nyert és rogyadozik a három ostor záporozó csapásai alatt. A kocsin ülők meg a lenn tolongók még hangosabban

1 Pengetős, húros hangszer, az orosz népdalok jellegzetes kísérője.

2 Orosz parasztember, felszabadított jobbágy.

3 Hímezett, magas nyakú orosz ing.

mulatnak, de Mikolka böszülten üti-veri a lovacskát, mintha igazán azt hinné, hogy akkor majd vágtat.

– Eresszettek oda, atyafiak! – kiáltja egy legény, az is vérszemet kapott.

– Felülni! Mind üljetek fel! – ordítóz Mikolka. – Elvisz, ha mondom! Agyonverem! – És csapdossa a lovat, azt se tudja már, mivel üsse dühében.

– Apácska! Apácska! – kiabál ő. – Mit csinálnak?! Apácska, hogy ütik szegény lovacskát!

– Gyerünk, gyerünk – mondja az apja –, ostoba tréfa, részegek, bolondok, ne nézz oda.

– El akarja vezetni, de ő kirántja a kezét, nem is tudja, mit csinál, odaszalad a lovacskához. Az szegény elég bajban van már. Zihál, aztán megáll, és újra nekihuzakodik, majd leroskad.

– Üssétek agyon! Itt az ideje! Agyoncsapom!

– No, rajtad se fogott a keresztség, te sátánfajzat! – kiáltja egy öregember a sokaságból.

– Láttak már ilyen! Ezzel a rossz kis kancával ekkora terhet húzat! – támogatja a másik.

– Beledöglik! Megszakad!

– Mit bánod! Az én lovam! Azt csinállok vele, amit akarok! Üljetek fel, mind üljetek fel! Azt akarom, hogy vágtasson! Akarom!

Most egyszerre harsogó hahota hallik: a lovacska nem bírja tovább a rázúduló csapásokat, és tehetetlenségében kirúg. Még az öreg se állja meg, az is nevet. De hát igaz is: ilyen rozoga kis lovacska, és kirúg!

Közben újabb két legény is ostort kerített, odaszaladnak, és odaállnak kétfelől a lovacska mellé, hogy az oldalát csapkodják.

– A pofáját! A szemit neki! Csak a szeme közé! – lármázik Mikolka.

Most elkialtja valaki fönn a szekéren: – Nótára, atyafiak! – és mind rákezd. Trágár nóta harsog, verik a dobot, a refrént fütyölik. A menyecske mogyorót ropogat és mulat.

Ő a lovacska mellett ugrál, előreszalad, látja, hogy csapkodják a szemét, pontosan a szemét! Sír. Majd megszakad a szíve, könnye csak úgy ömlik. Egy ostoros az ő arcába csap, de nem érzi, kezét tördeli és jajgat. Az ősz szakállú, ősz hajú öregemberhez akar szaladni, aki fejét csóválja, elítéli a durva tréfát, egy asszony kézen fogja, hogy elvezesse, de kitépi kezét, rohan vissza a lovacskához. Az már a végét járja, de még egyszer megpróbál kirúgni.

– Hogy az ördög! – dühöng Mikolka. Elhajítja az ostort, lehajol, és kirángat a szekér aljáról egy hosszú, vastag kocsirudat, megmarkolja két kézzel a végét, és teljes lendülettel a fakóra emeli.

– Ez megveszett! – kiáltoznak körülötte.

– Agyonüti!

– Az én lovam! – ordít Mikolka, és teljes erővel rásújt. Hallani a rettenetes ütést.

– Üsd! Üsd! Most már mit álltok! – kiabálnak a sokaságból.

Mikolka másodszor is nekihuzakodik, teljes erővel sújt a szerencsétlen gebe hátára. Az lerogy, de felugrik és húz, összeszedi utolsó erejét, rángatja erre-arra a terhet, vinni akarná, de mindenfelől ostor – hat ostor – fogadja, a rúd is felemelkedik, újra és újra rásújt. Mikolka őrvjög, amiért nem tudja egy csapásra agyonütni.

– Szívós! – kiáltozzák sokan egyszerre.

– No de most lefektetik! Mindjárt vége! – kiáltja a tömegből egy szakértő.

– Fejszét neki! Az kell! Legalább egyszerre vége! – kiált a harmadik.

– Hess innen, szúnyogok, félre! – üvöltöz eszeveszetten Mikolka, eldobja a kocsirudat, és megint lehajol, nagy feszítővasat ránt elő a szekér aljáról... – Vigyázz! – minden erejét össze-

szedi, és nekiesik szegény kis fakójának. A vasrúd lecsap, a lovacska megtántorodik és lerogy, húzni akarna, de a rúd megint a hátára sújt, és most már elterül a földön, mintha egyszerre mind a négy lábát lecsapták volna.

– No még egy utolsót neki! – ordítja Mikolka, és leugrik a szekérről, nincs eszén. Néhány legény – az is mind vörös és részeg – felkapja, ami kezébe akad, ostort, botot, rudat, és rárohannak a már-már kimúló lovacskára. Mikolka az oldalánál áll, csapkodja a vasrúddal, csak úgy bolondjában. A gebe felemeli pofáját, és nehéz sóhajtással kimúlik.

– No, megdöglött! – hallik a tömegeből.

– Miért nem vágatott?

– Az én lovam! – lármázik Mikolka. Úgy áll ott, kezében a feszítővassal, vérben forgó szemmel, mintha sajnálná, hogy nincs már kit ütni.

– No, rajtad se fogott a keresztség – szidják többen is.

De a szegény kislány magánkívvül van. Nagyot kiált, és keresztültör a sokaságon a fakóhoz, ölelgeti halott, véres fejét, és csókolja a szemét, száját... Majd felpattan, és dühtől vakon Mikolkának ront a kicsi öklével. Ebben a pillanatban az apja, aki már régóta futkos utána, megragadja, és végre elviszi onnan.

– Gyerünk, gyerünk, fiam!... Megyünk haza!

– Apácska, de hát mért... verték agyon szegény lovacskát? – zokogja, lélegzete elakad, és szaggatott kiáltások törnek fel elszorult melléből.

– Részegek, bolondoznak, nem a mi dolgunk, gyerünk! – mondja az apja. Két kézzel kapaszkodik az apjába, de melle csak elszorul. Lélegzeni, kiáltani akar, és felriad.

Verejtékben ázva ébredt, haja is csapzott volt az izzadságtól, melle zihált, rémülten feltámaszkodott:

„Hála az Istennek, hogy csak álom – mormogta a fa alatt ülve, és mélyet sóhajtott. De mi ez? Csak nem vagyok megint lázas? Ilyen örültséget álmodni!”

Egész teste össze volt törve, lelke zilált volt és sötét. Könyökét a térdére téve, két kezébe támasztotta a fejét.

– Úristen! – kiáltott fel. – Hát lehet az? Hát lehet az, hogy én baltát fogok, és rávágok a fejére, szétzúzom a koponyáját... ragadós meleg vérben csúszkálók... záratkát török fel, lopok és reszketek és bujkálok, úgy véresen... a baltával... Uram! Hát lehet az?

Remegett, mint a nyárfalevél.

– De hát mit akarok? – kérdezte felülve, mélységes megdöbbenéssel. – Hiszen mindig tudtam, hogy nem bírom megtenni! Hát akkor miért kínozzom magamat ennyi idő óta? Még tegnap is, amikor odamentem próbára, tegnap is pontosan tudtam, hogy nem bírom... Mit akarok? Miért haboztam egészen mostanáig! Nem én magam mondtam tegnap, mikor a lépcsőn lejttem, hogy rút, undok, aljas... aljas... dolog? Mihelyt ébren gondoltam rá, már a gondolattól is felfordult a gyomrom, és szörnyűködve elutasítottam. [...]

I. rész 7.

Az ajtón, éppen úgy, mint előző alkalommal, pici rés nyílott, és két szúrós, gyanakvó szem szegeződött rá a sötétből. De most elvesztette önuralmát, és majdnem súlyos hibát csinált. Attól tartott, hogy az öregasszony, mivel maga van itthon, nem meri majd beereszteni, meg-

fogta hát, és kifelé húzta az ajtót, nehogy becsukják az orra előtt. Az öregasszony nem húzta vissza az ajtót, de a kampót nem eresztette el, és így kicsibe múlt, hogy Raszkolnyikov az ajtóval együtt őt is ki nem rántotta a lépcsőházba. Mikor látta, hogy elébe áll, és nem ereszti be, egyenest nekiment. Erre az ijedten félreugrott, szólni akart, de nem tudott, csak bámult rá, tágra meredt szemmel.

– Jó estét, Aljona Ivanovna – köszöntötte lehetőleg könnyedén, de hangja nem engedelmeskedett, elakadt, remegett. – Elhoztam azt a... zálogot... de talán gyereünk beljebb... a világozágra. – És egyszerűen otthagya, tessékelés nélkül előresietett a szobába. Az öregasszony utánaszaladt, most végre megjött a szava.

– Úristen! Mit akar? Ki maga?

– Bocsásson meg, Aljona Ivanovna... de hiszen ismer... Raszkolnyikov... tessék, elhoztam a zálogot, amit a minap ígértem... – És feléje nyújtotta a tárgyat.

A vénasszony éppen csak odapillantott a zálogra, de tekintete már ismét a hívatlan vendég szemébe fúródott. Haragosan, fürkészve, gyanakodva nézte. Eltelt egy perc. Raszkolnyikovnak már-már úgy rémlett, hogy csúfondáros mosolyt lát a szemében, mintha máris mindent tudna. Érezte, hogy elveszti a fejét, valósággal fél tőle, annyira fél, hogy ha még egy pillanatig így néz rá, ilyen szótlanul, hát itt hagyja, megszökik.

– Ejnye, miért néz rám úgy, mintha nem ismerne? – kérdezte most már ő is ingerülten. – Ha tetszik, elveszi, ha nem, hát máshová viszem, sietek.

Eszébe se volt, hogy ezt mondja, csak úgy kicsúsztak száján a szavak.

De az öregasszony közben összeszedte magát, és a látogató határozott hangja nyilván megnyugtatta.

– Jó, de hogy lehet így... berontani, bátyuska? Mi ez? – kérdezte a zálogra pillantva.

– Ezüst cigarettatárca, amit említettem.

Az öregasszony már nyújtotta a kezét.

– Ejnye, mért ilyen sápadt? Ni, a keze is remeg! Tán a folyóból húztak ki, bátyuska?

– Lázás vagyok – felelte kurtán. – Megsápasztja az embert a koplalás – tette hozzá alig ejtve ki a szavakat. Ereje megint elhagyta. De amit mondott, hihetőnek tűnhetett, mert az öregasszony elvette a zálogot.

– Mi ez? – kérdezte és megint olyan mereven nézte, közben a zálogot méregetve.

– Ezüst tárgy... cigarettatárca... nézze meg...

– Várj csak... mintha nem volna ezüst... Tyű, de bekötözted.

Míg a zsineg bogozásával bajlódott, és az ablakhoz fordult, a világozás felé (minden ablak csukva volt ebben a fojtó hőségben is), hosszú másodpercekig egyáltalában nem törődött a látogatóval, hátat fordított. Raszkolnyikov kigombolta felöltőjét, kiakasztotta a baltát a hurokból, de még nem vette elő, csak fogta a jobb kezében, a kabát alatt. Irtózatosan gyenge volt a karja, és érezte, hogy pillanatról pillanatra zsibbad, benu. Félt, hogy elereszti, leejti a baltát. És akkor még forogni is kezdett vele a világ.

– De hogy összevissza kötözte! – csattant fel az öregasszony, és megmozdult, hogy odaforadjon.

Egy pillanat se volt vesztegetni való. Elővette a baltát, két kézzel magasra emelte, és félig önkívületben, szinte gépiesen, erőkifejtés nélkül, fokával az öregasszony fejére ejtette.

Majdnem teljesen erőtlen volt abban a pillanatban, de ezzel az első baltacsapással megszületett benne az erő.

Az öregasszony hajadonfőtt volt, mint mindig, őszbe vegyült, gyér, szőke haja most is ragadt az olajtól, tarkóján törött szarufésű meredezett, az fogta össze a patkányfark forma fonatocskát. A csapás éppen feje búbját érte, részben azért, mert kis termetű volt. Kiáltott ugyan, de igen gyengén, és mindjárt a földre rogyott, bár két karját még volt ereje a feje fölé emelni, egyik kezében akkor is fogta még a „zálog”-ot. Raszkolnyikov most teljes erővel rávágott még egyszer, és harmadszor is, mindig a balta fokával, mindig a feje búbjára. A vér csak úgy dőlt, mint egy felborult pohárból, a test hátrabukott. Akkor félreállt, megvárta, míg elterül, de aztán mindjárt lehajolt, és megnézte az arcát. Már halott volt. A szem kidülledt, mintha ki akarna ugrani, és az egész arc, homlok csupa ránc volt, görcsösen eltorzult.

Most letette a baltát a földre, és máris benyúlt a halott zsebébe – abba a jobb zsebébe, amelyikből akkor a kulcsait kivette, de ügyelt, nehogy a patakozó vérről összekenyje magát. Most már tökéletesen működött az agya, a szédülés, kábultság megszűnt, csak a keze remegett még. Később is emlékezett, hogy nagyon is óvatosan, vigyázva csinált mindent, nem akarta bevérezní magát. A kulcsokat rögtön kivette, együtt volt mind, mint akkor, egy acélkarikán. Fogta a kulcscsomót, és szaladt a hálószobába. Kicsi kis szobácska volt, egyik falánál óriási szentképtartó, a másiknál a rendkívül tiszta, széles ágy, selyemdarabkákból varrott, vattázott paplannal letakarva. A harmadik falnál állt a komód.¹ Különös – de amint az első kulcsot a zárba illesztette, és csikordulását hallotta, görcsös rángás futott végig rajta, és megint kicsibe múlt, hogy ott nem hagyott mindent, és meg nem futott. De ez csak egy pillanatig tartott. Megfutni késő is volt már. Éppen ki akarta nevetni önmagát, de most egy új, nyugtalanító gondolat villant át rajta, hogy az öregasszony talán nem halt meg, feleszmélhet. Otthagytott kulcsot, fiókot, és szaladt vissza a holttesthez, ráemelte a baltát, de nem sújtott le. Semmi kétség – halott. Lehajolt, újra megnézte közlről, és tisztán látta, hogy a koponya szét van zúzva, sőt el is fordult egy kicsit. Előbb meg akarta tapogatni, de visszahúzta a kezét, hiszen anélkül is látni. Vér annyi kifolyt közben, hogy egész tócsa támadt. Most észrevett egy zsinórt a halott nyakán, el akarta szakítani, de erős zsinór volt, nem szakadt, meg a vér is átáztatta. Próbálta kihúzni az ing alól, de valamiben megakadt, valami nem engedte. Türelmetlenségében már újra baltát ragadott, hogy azzal csapjon a zsinórra, úgy vágja el a testen, de aztán mégse merte, és nagy nehezen, jó kétpercnyi vesződésként, kezét meg a baltát összevérezve, mégis elvágta anélkül, hogy a baltával a testet érintse, és levette. Igen, erszény, nem tévedett! Két kereszt is lógott a zsinóron, egyik vörösréz, a másik ciprusfa, meg email² szentkép, és ezekkel együtt, az acélkarikás, acélgyűrűs mocskos szarvasbőr bugyelláris.³ Degeszre volt tömve, Raszkolnyikov bele se nézett, csak zsebre vágta, a két keresztet meg a vénasszony mellére dobta, és szaladt vissza a másik szobába, de most már a baltát is vitte.

Szörnyű sietségben volt, nekiesett a kulcsoknak, próbálgatta egyiket a másik után, de valahogy nem volt szerencséje, nem illettek a zárukba. Nemcsak mert a keze annyira remegett, de rosszul is csinálta: ha már látta is, hogy nem jó a kulcs: mégis erőltette. Akkor hirtelen észébe jutott, hogy a nagy csipkés szakállú kulcs, amelyik most is mindig a kicsik közé akad, semmi esetre sem a komódhoz való (hisz ezt már akkor mindjárt gondolta); valami ládikácsé lesz, és talán abban a ládikácsában van elrejtve minden. Otthagya a komódot, és már bújt is az

1 Fiókos szekrény, sublót.

2 Zománc (francia).

3 Erszény.

ágy alá, tudta, hogy az öregasszonyok az ágyuk alatt szokták tartani az ilyen ládikát. Úgy is volt: jókora ládika állt az ágy alatt, több mint egy rőf hosszú, domború fedelű, és rajta piros szattyánbőr, acél szegecskékkal rászegezve. A csipkés kulcs mindjárt beleillett, nyitotta a zárat. Legfelül lepedővel letakarva egy nyúlászór bundácska volt, piros gallérral, szegéllyel, alatta selyemruha és kendő, de aztán legalul már csak rongyok, úgy látszott.

Éppen bele akarta törölni összevérezett kezét a piros szegélybe, így okoskodva: „Ez piros, nem látszik meg rajta a vér” – de hirtelen észbe kapott. „Uramisten! Mi ez? Meghábtorodtam?!”

Alighogy kicsit megbolygatta a rongyokat, a bunda alól kicsúszott egy aranyóra. Most már nekiesett, összeforgatott mindent. És csakugyan – a limlom közé aranytárgyak voltak rejtve, csupa zálog, bizonyosan kiváltandó és ki nem váltott karperecek, láncok, gyűrűk, melltűk és más efféle. Némelyik bársonyokban, de sok csak újságpapirosba csavarva, igaz, hogy rendszeren, gondosan, dupla papirosban, zsineggel átkötözve. Nem sokat teketóriázott, zsebébe tömködte: nadrágzsebbe, kabátzsebbe, válogatás nélkül, ahogy jött, tokostul, de nem ért rá sokat összeszedni...

Egyszer csak hallja, hogy valaki járkal odabenn a másik szobában. Megállt, holtá dermedve. De most csend volt, talán csak képzelődik. Akkor tisztán hallotta, hogy halkan sikolt, vagy talán csak felnyög valaki, és rögtön elnémul. Majd újra halotti csend, egy-két percig. A ládika mellett guggolva várt, lélegezni se mert. De aztán felugrott, felragadta a baltát, és beszaladt.

Lizaveta állt a szoba közepén, jókora batyuval a kezében, és meredten bámult a nénje holttestére. Fehér volt, mint a gyolcs, kiáltani se tudott rémületében. Mikor a berontó Raszkolnyikovit meglátta, reszketni kezdett, mint a nyárfalevél, és arca görcsösen rángatózott. Karját felemelte, száját is nyitotta már, de nem kiáltott, lassan hátrált, a sarokba húzódott előle, szemét rámeresztve, és most sem kiáltott, mintha nem volna benne annyi szusz, hogy hangot adhasson. Raszkolnyikov nekirontott a baltával; a lánynak panaszosan lefittyent a szája, mint a gyermeké, mikor megijed valamitől. De olyan együgyű volt szegény Lizaveta, úgy megfélemlítették, megtörték egész életére a boldogtalant, hogy még a karját se tartotta védelmül az arca elé, pedig ez lett volna a legtermészetesebb mozdulat, hiszen a balta az arcát fenyegette. Éppen csak egy kicsit felemelte szabad bal kezét, de egyáltalán nem az arcáig, ahelyett lassan előrenyújtotta, mintha el akarná tolni a támadót. A balta éllel sújtott rá, egyenesen a fejére, kettéhasítva a homlok egész felső részét, majdnem a feje búbjáig. Össze is rogyott menten. Raszkolnyikov nem tudta, mit csinál, felragadta a batyut, de rögtön el is dobta, és kirohant az előszobába.

A rémület mindinkább úrrá lett rajta, kivált a nem várt, második gyilkosság után. Menekülni akart, mentül hamarább. Ha világosan meg tudja ítélni, és átlátja ebben a pillanatban, mennyire súlyos a helyzete, milyen reménytelen, ostoba és rút, ha eszébe veszi, mennyi akadályt kell még leküzdenie, sőt hány gonosztettet kell még elkövetnie, amíg onnan kijut, és hazáig elér – könnyen lehet, hogy már akkor otthagya mindent, és önként jelentkezik, nem is félelmében, csak mert olyan iszonyatos, olyan undorító, amit tett. Igen, leginkább undort érzett, és az undor percről percre nőtt, erősödött benne. Semmiért a világon vissza nem ment volna a ládához, vagy akárcsak a szobába is [...]

V. rész 4.

[...] – Azért is hívtalak tegnap, hogy gyere velem, mert senkim sincs most már kívüled.

– És hová hívtál? – kérdezte féltéken Szonya.

– Ne félj, nem lopni, nem ölni, nem azért. – Keserűen nevetett. – Nagyon másféle emberek vagyunk mi ketten... Látod, csak most, csak ebben a pillanatban értettem meg én magam is, hogy miért hívtalak. Tegnap még nem tudtam. Csak azért hívtalak, csak azért jöttem hozzád, hogy ne hagyd el! Nem hagysz el, Szonya?

A lány megszorította a kezét.

– Mért is, mért is mondtam meg neki? Mért fedtem fel előtte? – nyögte Raszkolnyikov egy pillanattal később, és mérhetetlen fájdalommal nézett rá. – Most persze magyarázatot vársz tőlem, látom rajtad, ahogy itt ülsz. De mit mondjak neked? Hiszen semmit se érthetsz meg belőle, csak halálos kínokat állasz ki majd... miattam. Máris sírsz, és megint ölelgetsz... Miért ölelsz, mondd? Amiért nem bírtam egyedül, és megosztottam a terhet? „Szenvedj te is, úgy könnyebb lesz neked!” Hogy szerethetsz ilyen hitvány embert?

– És te talán nem kínlódsz? – kiáltott fel Szonya.

Raszkolnyikovot megint előntötte az előbbi forróság hulláma, ismét megindult egy pillanatra.

– Én gonosz szívű vagyok, Szonya, tudd meg, ez sok mindent megmagyaráz. Azért is jöttem hozzád, mert gonosz vagyok. Van, aki nem tette volna. De én gyáva vagyok és... aljas! No... mindegy... ez mind mellékes... beszélnem kell most, és nem tudom, hogy kezdjem...

Megállt, gondolkodott.

– Eh... nagyon másfélék vagyunk mi ketten! – kiáltott fel újra. – Nem illünk össze! Mért is... mért is jöttem hozzád? Soha meg nem bocsátom magamnak.

– Nem, nem... jól tette, hogy eljött... – tiltakozott Szonya – jobb, hogy tudom, sokkal, de sokkal jobb!

Raszkolnyikov fájdalmasan nézte.

– De hát mit akarok? – mondta percnyi gondolkodás után. – Hiszen így volt, így igaz! Látod: Napóleon akartam lenni, és azért öltem... Nos, érted már?

– N-nem... – felelte ijedten, ártatlan együgyűséggel Szonya. – De azért csak beszélj, beszélj, megértem én, *magamban* majd megértetek mindent! – sürgette.

– Megérted? Hát jó, lássuk.

Elhallgatott és sokáig gondolkozott.

– Ez a dolog magja: egyszer feltettem magamban a kérdést, hogy ha Napóleon, mondjuk, az én helyemben volna, és nem tudná mivel kezdeni a pályafutását, nem volna előtte se Toulon, se Egyiptom, se Mont Blanc-átkelés, hanem a szép és monumentális dolgok helyett csak egy nevenséges kis vénasszony volna a keze ügyében, holmi hivatalnok-özvegyecske, akit ráadásul még le is kell ütni, hogy a ládájából kivehesse a pénzt (ami pályafutásához szükséges neki, érted?), rászánná-e magát, ha más út nincs előtte? Vagy visszariadna, csak azért, mert nem monumentális¹ a feladat, és mert... bűn? Szóval, hidd el, sokáig, rettentő sokáig rágódtam ezen a problémán, és rettentően szégyelltem magam, amikor végre rájöttem (egészen váratlanul), hogy nemcsak vissza nem riadna, de még csak eszébe se jutna, hogy ez nem

¹ Nagyszabású.

monumentális feladat... meg se értené, mi van itt visszariasztó. Ha nem volna más kivezető útja, hát minden töprengés nélkül lesújtana az áldozatára, hogy az meg se mukkanna... Így aztán én is véget vetettem a töprengésnek, és... lesújtottam, követtem a nagy ember példáját. Szórol szóra így történt! Nevetséges? Igazad van, Szonya, és a legnevetségesebb, hogy valóban így volt!

Szonya csöppet sem tartotta nevetségesnek.

– Inkább magyarázza el egyenesen... példák nélkül... – kérte még félénkebben, majdnem hangtalanul.

Raszkolnyikov feléje fordult, szomorúan nézte egy darabig, és megfogta a kezét.

– Megint igazad van. Ez mind ostobaság. Hiszen jóformán csak fecsegek. De nézd csak: te is tudod, ugye, hogy anyámnak egy garasa sincs, a húgom véletlenül elég sokat tanult, és kénytelen nevelőnősködni. Ide-oda hányódik. Én voltam minden reménységük. Beiratkoztam az egyetemre, de nem győztem a költségeket, abba kellett hagynom a tanulást, egyelőre. Reméltem, hogy még ha elhúzódik is a tanulás, tíz-tizenkét év múlva (amennyiben a körülmények kedvezően alakulnak) tanár leszek, vagy más valamilyen tisztviselő, mondjuk, ezer rubel fizetéssel. – Úgy mondta ezt, mint valami betanult leckét. – Addigra anyámat elsorvasztja a gond és bánat, és én nem tudok könnyíteni rajta, húgom pedig... nos, a húgom még rosszabb sorsra juthat. De meg mi öröm, mi öröm is van abban, hogy az ember egész életében csak úgy elmegy minden mellett, semmiből ki nem veszi a részét, anyjával nem törődik, testvére sérelmeit jámborul tűri. És miért? Csak azért, hogy majd ha őket eltemette, mások jöjjenek a helyükbe, asszony, gyerekek, és azokat is egyetlen garas, betevő falat nélkül hagyja itt majd egykor. Én hát elhatároztam, hogy megszerzem az öregasszony pénzét, és felhasználom az első években, nem gyöttröm anyámat tovább, biztosítom magamnak az egyetemi tanulást, és az utána következő első lépéseket, mégpedig nagyvonalúan és radikálisan csinálom ezt, hogy tökéletesen új pályát építhessek, új, független útra léphessek... lásd, erről van szó... Hát igen, persze... hogy az öregasszonyt megöltem, rosszul tettem... Eh... hagyjuk ezt!

Nagy nehezen vergődött el a mondókája végéig, és lecsüggesztette a fejét.

– Nem, nem így... így nem – tiltakozott panaszosan Szonya. – Hát lehet az, hogy valaki... Nem! Az nem lehet! Nem lehet!

– No, ugye, te is látod, hogy nem lehet. Pedig őszintén beszéltem, igazat mondtam.

– Micsoda igazság! Uram, Istenem!

– Hiszen csak egy férget öltem meg, Szonya, egy haszontalan, undok, kártékony férget!

– Az ember féreg?!

– Jó, jó, én is tudom, hogy nem az – felelte Raszkolnyikov, és furcsa szemmel nézett rá –, különben... hazudtam most, Szonya... már régen hazudok... ez mind nem igaz, jól mondod, egészen más volt az ok, egészen más... Nagyon régen nem beszéltem már senkivel, Szonya... fáj a fejem...

Lázaz tűzben égett a szeme. Félig önkívületben volt már, szája körül nyugtalan mosoly bujkált. A lelki feszültségen áttetszett szörnyű erőtlensége. Szonya jól látta, hogy gyöttrődik. Az ő feje is szédült. És milyen furcsa, ahogy beszél: közbe-közbe mintha értelme volna, de hát... „Hogy lehet az! Hogy lehet! Uram, Istenem!” Kezét tördelte kétségbeesetten.

– Nem, Szonya, nem így van! – kezdte újra a diák, és hirtelen felkapta a fejét, mintha gondolatainak egy új fordulata őt magát is meglepné és felélénkítené. – Nem így volt! Inkább... abból indulj ki (igen, így határozottan jobb lesz!)... tedd fel, hogy önző vagyok és hiú, gyű-

lökködő, gonosz, aljas és bosszúvágyó, no meg... talán elmebajra is hajlamos (most már akkor legyen együtt minden!). Más is mondta rólam, magam hallottam. Ugye, azt mondtam az előbb, hogy nem tudtam volna eltartani magamat az egyetemi éveim alatt. Pedig, látod, talán tudtam volna. Anyám küldött annyit, hogy tandíjra, könyvekre fussa, meg cipőre, ruhára, a kenyérrevalót pedig megkereshettem volna, bizonyosan. Leckeóra mindig akad, fél rubelt ajánlottak. Razumihin is mindig talál munkát! De én megdühödtem, és nem akartam. Igen, ez az, *megdühödtem* (ez a jó szó!). Behúzódtam, mint a pók, a zugomba. Hiszen voltál ott abban az odúban, láttad... És tudod-e, hogy az alacsony és szűk szoba szűkíti az agyat és lelket, Szonya? Ó, hogy gyűlöltem azt az odút. De kimozdulni mégse akartam, csak azért se tettem egy lépést se. Napszámra nem mozdultam ki, és dolgozni se akartam, még enni se. Csak hevertem ott naphosszat, ha Nasztaszja hoz valamit, jó, ha nem: hát koplalok, de kérni nem kérek, csak azért se! Este nincs mivel világítsak, sötétben fekszem, de gyertyára keresni semmi kedvem. Tanulnom kellett volna, de a könyveimet eladogattam, az asztalomon, a jegyzeteken, füzeteken ujjnyi vastagon fekszik a por azóta is. Jobban esett heverni és gondolkodni. Örökösen csak gondolkoztam... És hogy mit össze nem álmodtam, mennyi mindent, mi csoda furcsaságokat, ki se mondhatom! És akkor vert gyökeret bennem a rögeszme, hogy... Nem, nem így volt! Megint nem jól mondom! De látod, mindig azt kérdeztem magamtól akkor: mért vagyok ilyen ostoba? Ha egyszer tudom, hogy a többi ostoba, mert hiszen ezt bizonyosan tudom, mért nem akarok én okosabb lenni náluk? Később azt is megértettem, hogy ha ki akarom várni, amíg mind megokosodnak, hát nagyon is sokáig várhatok... Még később arra is rájöttem, hogy ez sohase jön el, az emberek nem változnak meg soha, senki át nem formálja őket, kár a fáradságért! Igen, Szonya, ez így van. Ez az ő törvényük... törvény, Szonya! És most már azt is tudom, hogy aki okosabb és elszántabb, az uralkodik rajtuk! Aki mindent mer, annak van igaza előtük! Aki mindent félrerúg, az a törvényhozójuk, aki a legtöbbet mer, annak az igaza a legerősebb. Így volt öröktől fogva, és így lesz mindig! Csak a vak nem látja!

Szonyára nézett ugyan, míg beszélt, de most már nem érdekelt, hogy megérti-e vagy nem? Lázás izgalom fogta el, valami sötét szenvedély sarkallta. (Valóban, nagyon is régen nem beszélt már senkivel.) Szonya érezte, hogy ez a kegyetlen káté¹ most már hitvallása és törvénye lett.

– Arra is ráébredtem akkor – folytatta hévvel –, hogy a hatalom csak annak a kezébe kerülhet, aki le mer hajolni érte, és felragadja. Csak ez a fontos, csak ez az egy a fontos: merni kell! És akkor támadt bennem, először életemben az a gondolat, amely eddig még soha senkinek nem jutott eszébe! Soha, senkinek! Egyszerre világos lett előttem, mint a nap, hogy soha senki, de senki nem mert, nem is mer fütyülni erre a sok képtelenségre, és egyszerűen megragadni, pokolba hajítani az egészet, úgy, amint van! Én... én elhatároztam, hogy *merem*, és öltem... De csak merni akartam, Szonya, ezért tettem!

– Ó, hallgasson, hallgasson! – kiáltott rá Szonya, és összecsapta a kezét. – Elhagyta az Istent, és az Isten büntetéséből az ördög kezére adta!

– Úgy érted, hogy amikor ott hevertem a sötét odúban, és összevissza álmodtam mindenfélét, az ördög incselkedett velem? Igen?

– Hallgasson! Ne csúfolódjék, istenkáromló! Nem érti! Látom, semmit se ért! Uramisten! Hiszen semmit, de semmit nem ért!

1 Alapelv, tan.

– Hallgass, Szonya, nem csúfolódom én. Hiszen magam is tudom, hogy az ördög karmai között vagyok. Hallgass, Szonya, hallgass! – hajtogatta komoran, makacsul. – Régen tudom. Ezt mind végiggondoltam, elsuttogtam már, amikor ott hevertem a sötétben... Mindent megvitattam magammal töviről hegyire, és mindent tudok, mindent... De untam, ó, hogy untam akkor ezt az örökös fecseget! Újra meg újra elhatároztam, hogy végét vetem, mindent előlről kezdek, és nem fecsegek tovább. És azt hiszed, csak úgy bolond fejjel nekirugaszkodtam? Megfontoltan csináltam, ez volt a vesztem. És azt hiszed, nem tudtam én magam is, hogy ha már kérdelem, sőt, újra meg újra kérdelem: jogom van-e uralkodni?... hát nyilván nincs jogom! Vagy például, ha egyáltalában felvetem a kérdést: féreg-e az ember? Hát nyilván úgy van, hogy *nekem nem* féreg, csak annak, akinek eszébe se jut ezt fontolgatni, és megy előre egyenest, meggondolás nélkül... És ha már hosszú napokig azon rágódom: rászánná-e magát Napóleon, vagy nem?... hát bizonyos, hogy én nem vagyok Napóleon, ezt magam is éreztem... Végigszenvedtem ennek a töprengésnek minden kínját, Szonya, és le akartam rázni. Ölni akartam okoskodás nélkül, csakis magam miatt! És hazudni ebben nem akartam még önmagamnak sem! Nem azért öltem, hogy anyámon segítsek... micsoda badarság! Nem is azért, hogy majd ha megszereztem a hatalom eszközeit, az emberiség jótevője legyek! Maszlag! Egyszerűen csak öltem, magamért, egyedül magamért, és hogy jól teszek-e ezzel valakinek, vagy mint a pók, egész életemben a hálóba akadó vérét szívom majd – abban a pillanatban egyáltalában nem érdekelt... És nem a pénz volt a fontos, Szonya, egészen más volt a fontos, most már tudom. Értsd meg: ha továbbmegyek is azon az úton, akkor se gyilkoltam volna többször soha életemben. Más volt, amit meg kellett tudnom, ami hajtott: azt kellett megtudnom, mégpedig sürgősen, hogy féreg vagyok-e én is, mint a többi, vagy ember. Át merem-e hágni a törvényt, vagy nem? Le merek-e hajolni a hataloméért vagy nem? Remegő teremtmény vagyok-e, vagy *jogom* van...

– Ölni! Hogy joga van ölni?! – Szonya összecsapta a kezét.

– Eh, Szonya – fakadt ki ingerülten Raszkolnyikov, és előbb vissza akart vágni, de inkább megvetően hallgatott. – Ne szakíts félbe! Csak azt akartam megértetni veled, hogy akkor karmai közé kaparintott az ördög, és aztán tudtomra adta, hogy nem volt jogom odamenni, mert én is ugyanolyan féreg vagyok, mint a többi. Kicsúfolt, és most eljöttem hozzád. Örülj a kedves vendégnek! Hát eljöttem volna, ha nem vagyok féreg? És most mondok valamit neked: amikor odamentem az öregasszonyhoz, csak *ki akartam próbálni* magamat... Legalább ezt is tudod!

– És ölt! Ölt!

– Eh! De hogyan? Hát így kell ölni? Hát így megy ölni valaki, mint ahogy én akkor odamentem? Majd egyszer elmesélem neked, hogy mentem oda... És azt hiszed, az öregasszonyt öltem meg? Magamat öltem meg, nem azt az anyókat! Egy csapással agyonütöttem magamat akkor, úgyhogy sose támadok fel többet! Az anyókat az ördög ölte meg, nem én... De elég, Szonya, elég ebből, hagyj békén! – kiáltott fel görcsös fájdalommal.

Térdére könyökölt, és két tenyere közé szorította az arcát.

– Micsoda kinszenvedés! – jajdult fel Szonya.

– No és? Most mit csináljak, mondd? – kérdezte Raszkolnyikov, hirtelen felkapta a fejét, és kétségbeeséstől eltorzult arccal nézett rá.

– Hogy mit csinálj? – A lány felugrott az ágyról, szeme, amelyet addig könny borított, most villámlott. – Állj fel! – kiáltott rá, és megragadta a két vállát. Raszkolnyikov felállt, és

ámultan nézett rá. – Menj most mindjárt, ebben a percben, állj ki a keresztútra, hajolj le, és csókold meg a földet, amelyet beszennyeztél, aztán hajtsd meg magad az egész világ előtt, a négy égtáj felé, és mondd fennhangon, mindenkinek: „Öltem!” Akkor az Isten új életet ad neked! Megteszed? Megteszed? – kérdezte a lány, és egész testében reszketett, mint akit a hideg ráz. Megragadta Raszkolnyikov két kezét, erősen megszorította, és égő szemmel nézett rá.

Amaz csak bámult, szinte megdöbbenette ez a hirtelen felindulás.

– A börtönről beszélsz, Szonya? Feljelentsem magam, azt akarod? – kérdezte sötéten.

– Vállalni kell a szenvedést, és ezzel megváltani magad. Ezt kell tenned!

– Nem, *azokhoz* nem megyek, Szonya!

– De hogy akarsz élni? Milyen élet lesz az! – kiáltott fel a lány. – Hát lehet így? Anyáddal hogy beszélsz majd? (Ó, és mi lesz, mi lesz velük!) De mit is beszélek, hiszen anyádat, testvére-det már elhagytad, látod, máris elhagytad, elhagytad őket. Én Istenem! – jaidult fel. – Hiszen ő maga is jól tudja... Hát lehet, lehet úgy élni, teljesen magadra hagyatva? Mi lesz veled!

– Ne légy gyermek, Szonya – mondta csendesen Raszkolnyikov. – Mit vethetnek ők a szememre? Mért adjam magam a kezükre? És mit mondjak nekik? Ez csak agyrém... ők milliószámra pusztítják az embereket, és ezzel még dicsekszenek is. Ostobák és gazok, Szonya... Nem, *oda* nem megyek. Mit mondhatok nekik? Hogy öltem, de a pénzt nem merem magamhoz venni, és egy kő alá dugtam? – kérdezte keserű mosollyal. – Hisz akkor kiröhögnek, és azt mondják: bolond vagy, mért nem vetted el? Gyáva és bolond! Egy árva szót se értenének az egészből. Nem is méltók rá, hogy megértsék! Mért mennék hozzájuk? Nem megyek! Ne légy gyermek, Szonya!

– Csak kínlódom, kínlódom – hajtogatta a lány, és kétségbeesetten könyörögve nyújtotta feléje a kezét.

– És talán jogtalanul is vádolom magam – folytatta komoran elgondolkozva Raszkolnyikov. – Talán még ember vagyok, nem féreg, csak elhamarkodva ítéltem... *Még* harcolhatok velük!

És a gögös mosoly megint ott vibrált a szája körül.

– Ilyen kínt hordozzon valaki! Egy életen, egy hosszú életen át!

– Majd megszokom... – mondta ő mogorván, és megint gondolkodott. – Ide hallgass! – kezdte újra egy perc múlva. – Eleget sopánkodtunk, térjünk a dologra. Ezt akartam megmondani neked: engem keresni fognak, letartóztatnak...

– Jaj, nekem! – nyögött fel Szonya. [...]

VI. rész 8.

[...] Továbbment a Széna téren. Nagyon, de nagyon nem szeretett lökdösődni a sok nép között, mégis mindig ott ment, ahol a legtöbben jártak. Mindenét odaadta volna azért, hogy egyedül maradhasson, de maga is jól tudta, hogy úgyse lesz egy szempillantásra sem egyedül. A tömegben valami részeg izgágáskodott, erőnek erejével táncolni akart, de mindig eldőlt. Egész csődület volt körülötte. Raszkolnyikov átfurakodott a sokaságon, egy darabig nézte a részeget, és kurtán, élesen felnevetett. De a következő pillanatban már megfélemedezett róla, nem is látta, pedig ránézett. Végül elment onnan, azt se tudva, hol jár, de mikor a tér közepére ért, valami megrezsent benne, és hirtelen elborította egy érzés, elkapta testét-lelkét.

Szonya szavait hallotta: „Állj ki a keresztútra, hajolj meg az emberek előtt, és csókold meg a földet, mert ellene is vétettél, és mondd hangosan az egész világnak: gyilkos vagyok!” Remegés fogta el, mikor ezek a szavak eszébe jutottak. És annyira megtörte az utolsó hetek és kivált az utolsó órák meddő gyötrődése, félelme, hogy szinte kapva kapott az új, nagy, egész valóját betöltő érzésen. Rohamszerűen jött ez, egyetlen szikrától fellobbant, és lángba borult a lelke. Hirtelen megindult a belsejében minden, csak úgy omlott a könnye. Ahol megállt, lerokkadt a földre... A tér közepén térdelt, leborult, és csókolta a földet, a mocskos földet, és ez gyönyörűséggel, boldogsággal töltötte el. Felállt és újra leborult.

– Tyű, ez aztán berúgott – jegyezte meg mellette egy fiatal legény.

Az emberek nevettek.

– Jeruzsálembé készül, barátaim, és most búcsúzik a gyerekeitől, szülőföldjétől, meghajol az egész világ előtt, Szentpétervár székvárosunk földjét csókolgatja – fűzte hozzá egy kapatos polgár.

– Hisz gyerekember még! – jegyezte meg a harmadik.

– És úrifíú – mondta valaki komoly hangon.

– Nehéz manapság megkülönböztetni, melyik úri, melyik nem.

Ezek a felkiáltások, gúnyos beszédek megzavarták Raszkolnyikovot, és a szó: „Gyilkos vagyok!” – ami talán már a nyelve hegyén volt, elhalt benne. De azért nyugodtan viselte a gúnyolódást, és anélkül, hogy körülnézne, befordult a mellékutcán a rendőség irányába [...]

Raszkolnyikov a székre ereszkedett, de nem vette le szemét Ilja Petrovics kínosan meglepett arcáról. Egy percig várakozva nézték egymást. Vízet hoztak.

– Én voltam – szólalt meg.

– Igyék egy korty vizet.

Eltolta a poharat, és halkán, meg-megállva, de érthetően elkezdte újra:

– *Én öltem meg az öreg hivatalnoknét és a húgát, Lizavetát, baltával agyonütöttem és kiraboltam.*

Ilja Petrovics eltátotta a száját. Mindenünnen odaszaladtak. Raszkolnyikov megismételte vallomását.

EPILOGUS

2.

[...] Egyszer csak ott állt mellette Szonya. Nesztelenül jött, és leült melléje. Korán volt, a reggeli hideg még nem enyhült. Most is ócska, hitvány kis köpenykeje meg a zöld kendője volt rajta. Arcán meglátszott a betegség, még soványabb, haloványabb volt, megnyúlt. Kedvesen, örömmel mosolygott rá, és szokása szerint félénken kezét nyújtott.

Mindig ilyen félénken nyújtotta neki a kezét, sőt, sokszor nem is nyújtotta, mintha attól tartana, hogy ellöki. És ő úgy fogta meg a kezét, mintha idegenkedne tőle, mintha bosszantaná, hogy eljött, akárhányszor makacsul hallgatott, amíg csak a lány ott volt. Megtörtént, hogy Szonya reszketett mellette, és mélyen megszorította ment el tőle. De most nem akart széjjelválni a kezük. Raszkolnyikov hirtelen rápillantott, aztán a földre szegezte szemét, és hallgatott. Egyedül voltak, senki se látta őket. Az őt éppen akkor másfelé fordult.

Maga se tudta, hogy történt, de mintha felkapták és odalökték volna Szonya lába elé. Sírt,

és átölelte a térdét. Szonya az első pillanatban megrémült, arca halott-merev lett. Felugrott, reszketett, és csak nézett rá. De tüstént, egyetlen szempillantás alatt megértett mindent. Kimondhatatlan boldogság ragyogott fel a szemében; tudta, most már kétségtelen bizonyossággal tudta, hogy Raszkolnyikov szereti, végtelenül szereti, eljött valahára ez a pillanat...

Szólni akartak, de nem tudtak, szemükből kibuggyant a könny. Sápadtak voltak mind a ketten és soványak, de a beteg, sápadt arcokon már ott ragyogott az új jövő, az új életre támadás hajnala. A szerelemben támadtak fel, mindkettejük szívében az élet kiapadhatatlan forrása fakadt a másik számára.

Elhatározták, hogy türelemmel várnak. Még hét esztendejük van. Mennyi irtózatossá kín, micsoda mérhetetlen boldogság vár rájuk még addig! Raszkolnyikov feltámadt, tudta, érezte ezt egész megújhódott valójában. Szonya pedig csak benne, általa élt. Este, amikor a rabkaszárnyát bezárták, a priccsen¹ hevert, és Szonyára gondolt. Aznap szinte más szemmel nézték rabtársai, addig ellenségei. Ő szólt hozzájuk, azok barátságosan feleltek, és ez nem tűnt fel neki. Hiszen nem is lehet másként. Vagy talán nem kell mindennek megváltoznia most!

Szonyára gondolt, és arra, hogy mindig csak gyötörte, marcangolta a szívét. Láttá a sápadt, sovány kis arcát, de nem is igen kínozták az emlékek: tudta, hogy végtelen szerelmével váltja meg minden eddigi szenvedését.

És mit számít ez mind, *minden* gyötrelmem, ami volt? Minden, még a bűne is, és az ítélet, száműzetés – most, első elragadtatásában úgy tetszett, csak külsőleges tény, idegen tőle, mint ha nem is övele történt volna. Különben se tudott semmire sokáig gondolni, erősen figyelni ezen az estén. És nem is akart semmit tudatosan elgondolni, csak érzések feszültek benne. Az okoskodás helyét elfoglalta az élet, lelkében egy egészen új világnak kellett megépülni.

Párnája alatt ott volt az Evangélium, gépiesen a kezébe vette. Szonya könyve volt, ugyanaz, amelyikből a Lázár feltámasztását olvasta fel akkor. Rabsága kezdetén attól félt, hogy Szonya majd a vallással zaklatja, az Evangéliumról beszél neki, és könyveket erőltet rá. De nagy csodálkozására egy szót se szólt ilyesmiről, egyetlenegyszer se ajánlotta neki az Evangéliumot. Ő maga kérte kevéssel megbetegedése előtt, és akkor elhozta, szó nélkül átadta neki. De még eddig ki se nyitotta.

Most se ütötte fel, de agyán átvillant a gondolat: hát lehet az, hogy az ő meggyőződése ne legyen az én meggyőződésem is? Vagy legalább az érzése, törekvése?

Szonya is nagy izgalomban volt egész nap, sőt, éjjel a betegsége is kiújult. Olyan boldog volt, hogy szinte megijedt tőle. Hét év! Csak hét év! Boldogságuk kezdetén akadtak pillanatok, amikor ez a hét év hét napnak tetszett előttük. Raszkolnyikov még nem tudta, hogy az új életet nem ingyen adják, nagy az ára, jövődől hősieséggel kell majd fizetnie érte.

De itt már új történet kezdődik. Egy ember fokozatos megújhódásának, fokozatos újjászületésének története. Ahogy átmegy egyik világból a másik világba, megismeri az előtte addig ismeretlen valóságot. Ez új elbeszélés témája lehetne – de a mostani itt véget ér.

(1866)

(Görög Imre és G. Beke Margit fordítása)

1 Deszkából készített fekhely.

CHARLES BAUDELAIRE

(1821–1867)

A modern élet festője

[részletek]

III. A művész, a világfi, a tömegek embere és a gyermek

Ma egy különös férfiről szeretnék beszélni a közönségnek, egy határozott és eredeti tehetségről. [...] C. G.¹ a tömeg és az ismeretlenség kedvelője, a különcségig szerény. [...]

Világfi, vagyis az egész világ fia. [...] [A] kíváncsiságot úgy tekinthetjük, mint tehetségének kiindulópontját. Emlékeznek-e arra a képre (valóban képnek nevezhető!), mely korunk legavatottabb tollából² való, és A tömegek lázadása címet viseli? Egy lábadozó a kávéházi ablak mögött kedvtelve nézegeti a tömeget, s gondolatai elvegyülnek azzal a sokféle gondolattal, melyek a körötte tolongók fejében kavarnak. Tegnap még a halál árnyéka borította, s most gyönyörrel habzsolja az élet minden csíráját, minden leheletét; minthogy már ott tartott, hogy mindent elfelejtsen, szenvedélyesen emlékezni akar mindenre. Egyszer csak egy ismeretlen férfi után veti magát, keresztültörve a tömegen, mert az idegen arca, mely egy szempillantásnyi időre felvillan előtte, annyira elbűvölte. A kíváncsiság végzetes, ellenállhatatlan szenvedélyévé vált!

Képzelnék el egy művészt, aki szellemi értelemben örökké a lábadozás állapotában van, s máris kezükben tartják G. jellemének kulcsát.

A lábadozás olyan, mintha gyermekkorunk térne vissza. A lábadozónak, miként a gyermeknek, megvan az a rendkívüli képessége, hogy mohón érdeklődik minden iránt, még ha látszólag a legközönségesebb dolgokról van is szó. [...] A gyermek mindent újnak lát, örök mámorban él. Ahhoz, mit inspirációnak hívunk, semmi sem hasonlít jobban a gyermek örömenél, midőn megízleli a formát és a színt. [...] A zseniális férfinak erős az idegzete, a gyermeké azonban gyenge. Az egyiknél tekintélyes szerepe van az észnek, a másiknál az érzékenység szinte minden helyet betölt. Ám a zsenialitás nem más, mint önként visszahívott gyermekkor, gyermeki szellem, amely, hogy kifejezhesse magát, most már férfihanggal és elemző ésszel rendelkezik, melyeknek segítségével rendezni képes az akaratlanul is felhalmozott emléanyag roppant tömegét. [...]

Az ímént említettem, hogy G.-t örökös lábadozónak tekinthetjük; egészítsük ki ezt a fogalmat azzal, hogy úgy vizsgáljuk őt, mint egy gyermek és egy felnőtt keverékét, olyan felnőttet, aki megőrizte gyermeki lelkét, tehát nem tompultak még el számára az élet jelenségei. [...]

A tömeg az ő igazi eleme, mint a madárnak a lég, mint a halnak a víz. Szenvédélye és hivatása: házasságra lépni a tömeggel. Az igazi csatangoló, a szenvedélyes megfigyelő számára végtelen öröm, ha a sokaság, a változékonyság, a mozgás, a tünékenység és a határtalanság közelében üthet tanyát. Soha nem lenni otthon, és mégis mindenütt otthon érezni magát; látni a világot, a világ központjában állni, de rejtve maradni a világ előtt: ebben lelik örömüket e független, lázas, pártatlan szellemek, kiket nem is lehet szavakkal leírni. [...]

Amikor álmából ébredve kinyitja a szemét, és látja, hogy már lármás napsugarak ostromolják az ablaktáblákat, C. G. ekképp zsörtölődik és morog magában: „Minő parancsoló hangok! Micsoda

1 Guys, Constantin (1802–1892) francia rajzoló. Baudelaire fedezte fel, ma már a modern francia művészet legnagyobb mesterei közé sorolják.

2 Utalás Edgar Allan Poe-ra (1809–1849).

harsogó fény! Órák óta mindent beragyog a napfény, én meg alszom! Mennyi jól megvilágított dolgot elmulasztottam, mi mindent nem láttam!” Azzal elindul, és nézi, hogy hömpölyög az életerő fenséges, csillogó folyama. Megcsodálja a fővárosi élet beláthatatlan szépségeit és bámulatos harmóniáját, a harmóniát, melyre a gondviselés vigyáz az egyéni szabadság zúrzavarában. Megbámulja a nagyvárosi tájakat, a kőrengeteget, mit olykor köd simogat, máskor napsugarak korbácsolnak. [...] [É]lvezi az egyetemes életet. [...] De itt az est. Bizarr és titokzatos óra, melyben leereszkedik az éj függőnye, és kigyúlnak a városi fények. A gázláng foltot ejt az alkony bíborán. Az emberek – a tisztességesek és tisztességtelenek, az okosak és a bolondok – így súhajtanak fel: „Hát vége a napnak!” A bölcsek és a léhák a kéjre gondolnak, mindegyikük választott helyére siet, hogy kiürítse a felejtés kelyhét. G. utolsónak marad mindenütt, ahol még ragyog a fény, visszhangzik a költészet, nyüzsg az élet, zeng a muzsika; mindenütt, ahol még meglesheti a szenvedélyt; mindenütt, ahol a természetes ember és a konvencionális ember bizarr szépségében megmutatkozhat neki; ahol a kelő nap fénye világítja meg az állat-ember gyorsan múló örömeit! „No szépen töltötte a napját – mondja most magában egyik olvasóm, akit mindannyian ismerünk – ehhez aztán mindenkinek van tehetsége.” Nem! Csak kevesen rendelkeznek a látás képességével, és még kevesebben vannak, akik a kifejezés képességét is birtokolják. Most, amikor mindenki alszik, ő asztala fölött görnyed, gyilkos pillantásokat vetve a papírra, ahogy az imént a tárgyakat vizsgálgatta; krétával, tollal, ecsettel bibelődik; [...] dolgozik, mintha attól félne, hogy megszöknek előle a képek [...]. S a dolgok újjászületnek a papírlapon: természetesek, sőt több mint természetesek, szépek és több mint szépek, különösek és tele vannak lobogó erővel, akárcsak alkotójuk lelke. A káprázatosot szűri ki a természetből. Az emlékezetben összezúfolt anyag most felsorakozik, osztályozódik, elrendeződik, és átesik azon a kényszerítő eszményítésen, mely a gyermeki felfogóképesség eredménye, vagyis együtt jár az eleven, ártatlan s épp ezért mágiikus szemlélettel.

IV. A modernség

Ekképpen jár-kezel szalad, kutat. [...] Azt a valamit kutatja, amit szabad legyen modernségnek neveznünk, mivel nem áll rendelkezésünkre más szó, mely a kérdéses fogalmat pontosabban fejezné ki. Arra törekszik tehát, hogy kihámozza a divatból mindazt, ami történetiségében költői, hogy a maradandót szűrje ki az átmenetiből. [...] A modernség: az átmeneti, a tűnő, az esetleges – alkotja a művészet egy felét, más fele örök és változatlan. Minden régi festő képvisel valamilyen modernséget; a korai századokból ránk maradt mesteri arcképek legtöbbször saját korának ruháiban ékeskedik. Valamennyi tökéletesen harmonikus, mert a kosztüm, a hajviselet, sőt a mozdulat, a tekintet, a mosoly (minden kornak megvannak a jellemző gesztusai, nézése, mosolya) teljes és eleven egészet alkot. Senkinek sincs joga, hogy a művészetnek ezt az átmeneti, tűnékeny elemét, mely oly gyakran változtatja formáját, megvesse, vagy közömbösen elmenjen mellette. Aki nem számol vele, elkerülhetetlenül valami megfoghatatlan, absztrakt szépség légüres terébe zuhan, amilyen az első asszony szépsége lehetett a bűnbeesés előtt. S aki korunk divatját, mely szükségszerűen alakult így, valami mással helyettesíti, teljesen értelmetlen dolgot művel [...]. Bármilyen modernség csak úgy lehet méltó a majdani antik névre, ha kifejeződik benne az a megfoghatatlan szépség, mit az emberi élet akaratlanul is felhalmozott minden korban. Ez az a feladat, amely oly különösképpen megfelel C. G. képességeinek. [...]

(1863)

(Csorba Géza fordítása)

A romlás virágai (1857)

[részletek]

Kapcsolatok

Templom a természet: élő oszlopai
időnkint szavakat mormolnak összesúgva;
Jelképek erdején át visz az ember útja,
s a vendéget szemük barátként figyeli.

Ahogy a távoli visszhangok egyberingnak
valami titkos és mély egység tengerén,
mely, mint az éjszaka, oly nagy, és mint a fény,
egymásba csendül a szín és a hang s az illat.

Vannak gyermeki húst utánzó friss szagok,
oboa-édesek, zöldek, mint a szavannák,
– s mások, győzelmesek, romlottak, gazdagok,

melyek a végtelen kapuit nyitogatják,
mint az ámbra,¹ mosusz,² tömjén³ és benzoé:⁴
test s lélek mámora zeng bennük ég felé.

(Szabó Lőrinc fordítása)

1 Az ámbráscet váladék, illatszert alapanyaga (arab).

2 Pézsma, egy őz nagyságú állat mirigyváladék, illatszert alapanyaga (szanszkrit).

3 A tömjénfa kérgének gyantája, illatos templomi füstölőszer.

4 Egy trópusi fa balzsamos illatú gyantája.

Az albatrosz

Olykor matrózi nép, kit ily csíny kedvre hangol,
albatroszt ejt rabúl, vizek nagy madarát,
mely, egykedvű utas, hajók nyomán csatangol,
míg sós örvényeken lomhán suhannak át.

Alig teszik le a fedélzet padlatára,
a kéklő lég ura esetlen, bús, beteg,
leejti kétfelé fehér szárnyát az árva
s mint két nagy evezőt vonszolja csüggeteg.

Szárnyán kalandra szállt, – most sántít suta félsszel,
még tegnap szép csoda, ma rút röhejre kész,
csőrébe egy legény pipát dugdosva élcel,
másik majmolja a tört szárnyú bicegést.

A költő is ilyen, e légi herceg párja,
kinek tréfa a nyíl s a vihar dühe szép,
de itt lenn bús rab ő, csak vad hahota várja
s megbotlik óriás két szárnyában, hogyha lép.

(Tóth Árpád fordítása)

Egy dög

Meséld el, lelkem, a szép nyárhajnali látványt,
melybe ma szemünk ütközött:

Az ösvényforduló kavicsos homokágyán
váratlan egy iszonyu dög

nyitotta, lábait cédán magasba lökve,
míg izzadt méreg járta át,
elénk, gúnyosan és semmivel sem törődve,
kipárolgással telt hasát.

A nap sugarai tán azért tündököltek
úgy e sülő szemét fölött,
hogy atomjaiban adják vissza a Földnek
azt, amit az egybekötött.

S e gögös vázra mint nyiladozó virágra
nézett alá az ég szeme;
a bűz ereje az egész rétet bejárta,
azt hitted, elájulsz bele.

A mocskos has körül legyek dongtak, s belőle,
folyadékként és vastagon,
fekete légiók, pondrók jöttek, s nyüzsgöge
másztak az élő rongyokon.

S mindez áradt, apadt, mint a hullám, s repesve
s gyöngyözve néha felszökellt:
a test bizonytalan dagadva-lélegezve
sokszorozott életre kelt.

S e világ muzsikált, halkan zizegve, lágyan,
mint futó szél a tó vizén,
vagy mint a mag, melyet a gabonaszitában
ütemre forgat a legény.

A széteső alak már-már nem volt, csak álom,
kusza vonalak tömege,
vázlat, melyet csak úgy fejez be majd a vásznon
a művész emlékezete.

Egy elijedt kutya a szirt mögé lapulva
nézett bennünket dühösen,
sóváran lesve a percet, amikor újra
lakmározhat a tetemen.

– És hiába, ilyen mocsok leszel, te drága,
ilyen ragály és borzalom,
szemeim csillaga, életem napvilága
te, lázam, üdvöm, angyalom!

Igen, ilyen leszel, te, nők között királynő,
az utolsó szentség után,
csontod penész eszi, húsoból vadvirág nő,
s kövér gyom burjánzik buján.

De mondd meg, édes, a féregnek, hogy e börtön
vad csókjaival megehet,
én őrzöm, isteni szép lényegükben őrzöm
elrothadt szerelmeimet!

(Szabó Lőrinc fordítása)

PAUL VERLAINE

(1844–1896)

Őszi chanson

Ősz hegedül
Szünetlenül
A tájon
S ont monoton
Bút konokon
És fájón...

S én csüggeteg
Halvány beteg,
Míg éjfél
Zeng, csak sirok,
S élém a sok
Tűnt kéj kél...

Oh, múlni már,
Ősz! hullni már
Eresszél!
Mint holt avart,
Mit felkavart
A rossz szél...

(1866)

(Tóth Árpád fordítása)

Őszi chanson

Ősz húrja zsong,
Jajong, busong
A tájon,
S ont monoton
Bút konokon
És fájón.

S én csüggeteg,
Halvány beteg,
Míg éjfél
Kong, csak sirok,
S élém a sok
Tűnt kéj kél.

Ó, múlni már,
Ősz! hullni már
Eresszél!
Mint holt avart,
Mit felkavart
A rossz szél...

(Tóth Árpád fordítása)

Őszi chanson

Zokog, zokog
az ősz konok
hegedűje,
zordúl szívem,
fordúl szívem,
keserűre.

Fullaszt az éj;
arcom fehér,
s ha az óra
üt: zokogok,
régi napok
siratója.

S megyek, megint
hányódni, mint
az elárvult
zörgő levél,
mellyel a szél
tovaszáguld.

(Szabó Lőrinc fordítása)

Őszi dal

Síró vonón
Bong monoton
Őszi dallam,
Szívemre tör,
Kínja gyötör
Lankadatlan.

Arcom komor,
S fakó, mikor
Óra kongat,
És zokogok,
Ha tűnt napok
Fölragyognak;

Már indulok,
Rossz szél suhog,
S messze kerget:
Mint dérlepett
Holt levelet,
Földre fektet.

(Térey János fordítása)

Zenét minékünk, csak zenét,
ezért a versed lebegőben
ragadd meg a lágy levegőben,
amint cikázik szertesét.

Ha szókat írsz, csak légy hanyag,
és megvetőn dobd a zenének,
mert édes a tétova ének,
s a kétes, olvadó anyag.

Fátylak mögött tüzes szemek
és déli, reszkető verőfény,
s a langyos őszi ég merő fény,
kék csillagok tündöklenek.

Mert csak te kellesz, Árnyalat,
és semmi Szín, koldusi ékül,
ó, fuvola s kürt összebékül,
e síma álomszárny alatt.

A gyilkos Csattanó¹ gaz úr,
baj lenne, ha versedbe hagynád
az ötletet, e durva hagymát,
melytől könnyez a szent Azúr.

Szónoklat? Törd ki a nyakát,
és jó, ha izmod megfeszítéd,
pórázra szoktatván a Rímet.
Mi volna, ha nem volna gát?

Óh jaj, a Rím silány kolomp,
süket gyerek, oktondi néger,
babrál olcsó játékszerével,
s kongatja a szegény bolond.

Zenét minékünk, muzsikát!
Legyen a vers egy meg nem álló
lélek, mindig új vágyba szálló,
mely új egekbe ugrik át.

Egy jó kaland legyen dalom,
hajnalban, az ideges szélben
mentákra üljön észrevétlen...
A többi csak irodalom.

(1874)

(Kosztolányi Dezső fordítása)

1 A poen francia szó magyar megfelelője.

ARTHUR RIMBAUD

(1854–1891)

Kóborlásaim

Mentem, két öklöm két ronggyá rohadt zsebemben.
A köpeny vállamon már eszmévé szakadt.
Szolgáltalak, Múzsám, menvén az ég alatt,
s nem álmodott még hejh! szerelmet senki szebben!

Féltett nadrágomon nagy lyuk ékeskedett.
Kicsiny Hüvelyk Matyi, rímet pergetve léptem
s mélán. Szállásra a Nagy Medve várt az égen.
Csillaghad döngicsélt lágyan fejem felett.

Hallgattam züm-zümük, s egy árok volt az ágyam
szeptember estjein s a homlokomra lágyan
mint frissítő ital, estharmat csöppje hullt;

rímeltem s míg a fák között vad árny hajolt át,
térdemre dőltem és sebzett cipőm zsinórját
pengettem egyre csak, mint lanton méla húrt!

(1870)

Radnóti Miklós fordítása

A magánhangzók szonettje

Szurok Á! hó É! rőt I! zöld Ü! kék O! – csak egyszer
lehessek titkotok mind elbeszélni bátor!

Á!: – bolyhos öv, mely a setét legyek faráról
csillog, ha szörnyű búzt belepnek lomha testtel!

Á! árnyak öble! É! hús párák, tiszta sátor,
halk hóvirág, királyi hermelin, jégtűs gleccser!
I! bíborok, kihányt vér, kacagógörccs a keccsel
vonagló női ajkon, ha düh rándítja s mámor!

Ü!: – az isteni tenger nyugodt, gyűrűző tánca,
nyájjal hintett fenyér csöndje, tudósok ránca
a békés homlokon, mit alkímia¹ tép föl. –

Ó!: – szörnyű harsonák, mik ítéletre zengnek,
és Csönd, melyben világok és angyalok kerengnek,
Oméga!² – viola sugár az Ő szeméből!

(1871)

(Tóth Árpád fordítása)

1 Aranycsinálás; a bölcsek kövének keresése.

2 A görög ábécé utolsó betűje; a véget is jelenti.

A részeg hajó

• Hogy jöttem lefelé egykedvű, vén vizeknek
folyásán, vontatóim már nem jöttek velem:
lármás rézbőrű raj közt céltáblául sziszegtek
bepingált póznasorhoz nyilazva meztelen.

De, hogy mi sorsra jutnak, mindegy volt nékem ez,
s hogy búzám belga búza, vagy hogy gyapotom angol –
alighogy véget ért a parti furcsa hecc,
vizek szabadja lettem, ki vígan elcsatangol.

És tél jött, szörnyű zaj közt s engem, kiben siket
csend hallgatott tunyán, mint a gyerekagyakban,
felvett az ár: s ha süllyed egy málló félsziget,
nem szállhat a habokba dicsőbben és vadabban!

Kegyessé volt a vihar: a tengerig vetődve
tíz éjen át lebegtem vidám parafaként
a mélyen, mely a romlás örök hömpölygetője,
s nem néztem: vaksi lámpás vet-é utamra fényt?

Fenyő-ducos begyembe zöld víz lágy íze folyt,
mint almák hűvös húsa csúszik a gyermektorkon,
s hányások s bornyomok, sok kékes lomha folt
letisztult rólam és levált a kormány s horgony.

Azóta egyre fürdök a roppant tengerek
költészetében, melyre csillag csorog és béke
s nyelem e zöld azúrt, hol fulladt emberek
lebegnek olykor mélán s mintegy gyönyörben égve,

mert kékes színüket átfesti drága mámor
s ringatja enyhe rengés a rézsín nap alatt,
s nincs alkohol, csitítóbb, s dal, mely ily puhán forr,
a rőt s rosszízű vágyak ettől megalszanak.

S villámtépett eget s tölcsért, mit a vihar hajt,
s a mélységek hintáit s kanyargó áramát
láttam s az alkonyt s hajnalt: ez izgatott galambrajt,
s olyast is, mit az ember, ha sejt is, sohse lát.

Láttam süllyedt napot, vad titkokkal befolyva,
míg olvadt messziségek violája ragyog,
s hallottam, mintha antik tragédiát dalolna:
messzire elhörgő zajt s mely reszket és gagyog.

S vakító hócsucsokról álmodtam zöldszin éjen,
míg messze tengerszemhez rejtelmes útra kelt
az óceánok csókja: izes áram a mélyben
s mentem vele s a sárga s kék foszfor énekelt,

és át sok hónapon, mint ha dagály robog
a sziklahátak ellen: holdkóros vízi csorda,
rohantam, nem törődve, hogy szentszűzes fokok
ragyogó lába zúz és orrom elsodorja.

S találtam tengeren túl s alúl a horizonton
párduc-szem fényü és virágos szigetek
kék és furcsa raját, hol ostorként kibomlón
a pőre nép fölött szivárvány libegett.

Láttam maró mocsárt, hol mint egy szörnyü hálón
a sás közé akadt Rém poklos teste reng,
és vizeket rohadni örök szélcsendben állón
s örvényt, mely tág kerékben az égaljig kereng.

Gleccsert, ezüst napot, gyöngyházhabot, parázs
eget, sok reves ronscot, mik barna öblön úsznak,
hol szörnykigyókat kínoz az élődsi marás
s enyhülni bús szagú vén görbe fákra kúsznak.

S a gyermekeknek én beh szívesen mutatnék
halat, minőt találtam, aranyból, s énekelt,
s züllött utamra olykor rózsát sodort a tajték
s olykor hizelkedőmül édes szél lengve kelt.

S olykor a minden tájak únottja, pólusok
bús kószája: a tenger, míg ringatott panaszlón,
beszórt árnyék-virággal, mely kénszájjal susog
s térden e vak virág közt merengtem, mint egy asszony.

S ringtam, kóbor sziget, és szennyükkel bekentek
szőkeszemű sirályok, csetepatés család,
ringtam s némely tetem tört testemen pihent meg,
majd elhagyott süllyedve, aludni még alább...

Imé, ez vagyok én! züllött hajó, hináros,
kit elvitt a vihar élötlen éterig,
s zord flotta s békés bárka ki nem halássza már most
részeg roncsom, mely a vizekkel megtelik.

Im bátran, párat fújva, mely rajtam ködként kékül,
utam kaput az ég izzó falába fúrt,
s zsákmányul téptem onnan, finom poéta-étkül
ízés nap-cafatot s nyálas, nyulós azúrt!

Bitang deszkám belepte a villamos medúza,
s nyaranta apró szörnyek tintás raja lapúlt
reám, midőn a hőség tűzveszejétől zúzva
a reszkető bíbor lég izzó tölcsérbe nyúlt.

Óh én, ki immár ötven mérföldnek távolából
hallottam reszketőn a Poklot, mint üvölt,
s kit újra s újra vár a kék és merev távol:
megvetlek, Európa! únt gátú, ócska föld!

Im én! kit túl az égen várt csillagos sziget,
hol már a mámoros menny örök kapúja nyitva,
s hol végtelen mély éjben arany fénnel piheg
alvó madárseregként a boldog Jövők titka!

De mégis, sokat sírtam: testem hajnal gyötörte!
S kegyetlen volt a hold és keserű a nap,
már lázas derekam gyötrelmes görcstől görbe,
bár megszakadna már s benyelne már a hab!

Óh, ha van Európában öböl még, melyre halkan
vágy vonna: kicsi víz az, egy vak tócsa, hideg,
hol bús fiúcska guggol az ámbrás alkonyatban
s papírhajót ereszt el, mely lepkeként libeg...

Mert kit megfürdetett már minden vizeknek bújja,
nem szállhat révbe többé kalmárhajók után,
s jelzászlók és tüzek hivalgó gögjét únja,
s hogy hidak vad szeme bámúljon rá bután...

(1871)

(Tóth Árpád fordítása)

RAINER MARIA RILKE

(1875–1926)

Archaikus Apolló-torzó¹

Nem ismerhettük hallatlan fejét,
melyben szeme almái érték. Ám a
csonka test mégis izzik, mint a lámpa,
melybe mintegy visszacsavarva ég

nézése. Különben nem hintene
melle káprázatot, s a csöndes ágyék
íves mosollyal, mely remegve lágy még,
a nemző középig nem intene.

Különben csak torzult és suta kő
lenne, lecsapott vállal meredő,
nem villogna, mint tigris bőre, nyersen,

s nem törnék át mindenütt busa fények,
mint csillagot: mert nincsen helye egy sem,
mely rád ne nézne. Változtasd meg élted!

(1908)

(Tóth Árpád fordítása)

---

1 A verset a párizsi Louvre egy archaikus görög szobortöredéke, torzója ihlette.

A párduc

(A párizsi állatkertben)

Szeme a rácsok futásába veszve
úgy kimerült, hogy már semmit se lát.
Úgy érzi, mintha rács ezernyi lenne
s ezer rács mögött nem lenne világ.

Puha lépte acéllá tömörül
s a legparányibb körbe fogva jár:
az erő tánca ez egy pont körül,
melyben egy ájúlt, nagy akarat áll.

Csak néha fut fel a pupilla néma
függönye. Ekkor egy kép beszökik,
átvillan a feszült tagokon és a
szívbe ér – és ott megszűnik.

(1903)

(Szabó Lőrinc fordítása)

WALT WHITMAN

(1819–1892)

Hallom Amerika dalát

Hallom Amerika dalát, hallom sokféle szent énekét,
A kézművesekét, mindegyik aszerint dalolja a magáét,
    hogy jókedvű-e vagy komoly,
A magáét dalolja az ács, miközben a deszkáját vagy a gerendáját méri,
Azt dalolja a kőműves, amikor munkájához készülődik vagy
    abbahagyja a munkáját,
Azt a révész, ami az életéhez vagy a csónakjához tartozik,
    dalol a fedélzeti matróz a gőzhajón,
Dalol a cipész, miközben a munkaszékén ül, a kalapos, miközben áll,
Hallom a favágó dalát, a szántó béreslegényt, ahogy reggel elindul,
    vagy ahogy délben megpihen, vagy amikor lemegy a nap,
Az anya gyönyörű dalát, vagy a dolgozó fiatal asszonyét, vagy a
    leányét, aki varr, vagy mos,
Mindegyik azt dalolja, ha férfi, ha nő, amihez köze van, és nem egyebet,
Napközben azt, ami a nappalé – és éjjel hallom a robusztus, vidám
    síhederek csapatát:
Erőteljes, zengő dalaikat dalolják, ahogy csak a torkukon kifér.

(1860)

(Szabó Lőrinc fordítása)

Téli mozdony

Téged dalollak,
A tomboló viharban, a hóban, a hanyatló téli nap
alkonyatán,
Teljes fegyverzetedet, mértékes kattogásod és forradalmas
dübörgésed,
Fekete, hengeres tested, aranyos bronzod és ezüst acélod,
Súlyos haránt-rudaid, párhuzamos-egyforma kerekeid,
forgó, oldalt csikorgó kerekeid,
Ütemesen neki dagadó dohogásod és hortyogásod, távolba vesző
zakatolásod,
Előre meredő nagy lámpásodat,
Hosszú, halványan libegő füstbokkrétádat, melyet gyengéd bíbor
színez,
A kéményből kipöfékelő sűrű-sötét füstfellegeidet,
Remekbe kovácsolt testedet, rugóid és szelepeid, kerekeid remegő
ragyogását,
Engedelmesen utánad kocogó vidám kocsijaidat,
Melyek csendbe-viharba, lassan vagy gyorsan mindig
követnek.
Te a modern élet példája, – jelképe a mozgásnak s erőnek –
a szárazföld ütéré,
Téged dalol ez egyszer a múzsám, versekben énekel,
ahogy lát
Birkózva az ölelő szélrohamokkal és hófúvással,
Amint nappal füttyentve rohansz tovább,
Éjjel pedig néma lámpáid lengeted.

Tűztorkú szépség,
Dübörögi végig az énekemen garabonciás muzsikáddal, lobogó éji
lámpáiddal,
Őrülten vihorászó kacajoddal, visszhangzó és mindent megingató
földrengésszerű robajoddal,
Te önmagad törvénye, mindig tulajdon nyomodat őrző
(A könnyes hárfá s a nyafka zongora beteg érzékenysége nem a
tiéd)
Rémült trilláidat a szikláknál s a dombok fordulóinál
Röpítsd a pusztá vidékre, a pusztá tavakra,
A nagy szabad égbe bátran, vidáman és erősen.

(1876)

(Kosztolányi Dezső fordítása)

ANTON PAVLOVICS CSEHOV

(1860–1904)

A csinovnyik¹ halála

Egy kiváló szép estén a nem kevésbé kiváló Ivan Dmitrics Cservjakov,² hagyatéki végrehajtó, a földszinti zsöllye második sorában ült, és látcsövén keresztül gyönyörködött a Corneville-i harangok³-ban. Gyönyörködött, és a földi boldogság csúcspontján érezte magát. De hirtelen... Elbeszélésekben gyakorta találkozunk ezzel a „hirtelen”-nel. Igazuk is van az íróknak: az élet olyannyira bővelkedik váratlan meglepetésekben! Nos: Cservjakov arca hirtelen elfintorodott, szeme kidülledt, lélegzete elállt... leeresztette szeme elől a látcsövet, előrehajolt és... hupci!!! Amint tetszett látni – tüsszentett. Tüsszenteni sehol senkinek sem tilos. Tüsszent a paraszt, tüsszent a rendőrkapitány, sőt, némelykor még a titkos tanácsos is. Mindenki tüsszent. Cservjakov nem is jött zavarba, megtörülközött zsebkendőjével, és mint udvarias ember, körülnézett: nem zavart-e meg valakit a tüsszentésével? Ekkor azonban menthetetlenül zavarba jött. Észrevette, hogy a zsöllye első sorában, az előtte ülő öregúr kesztyűjével törölgeti tarkóját s kopasz fejét, és valamit mormol hozzá. Az öregúrban Brizzsalov államtanácsost, a közlekedési minisztérium tábornoki rangban levő főtisztviselőjét ismerte fel.

„Ráprüszköltem! – gondolta röstelkedve Cservjakov. – Nem a főnököm, más hivatalban szolgál, de mégiscsak kínos. Bocsánatot kell kérnem.”

Cservjakov köhécsejt, felsőtestével előredőlt, és a tábornok fülébe súgta:

– Bocsásson meg, mélt... uram, leprüszköltem... nem szándékosan tettem...

– De kérem, semmi az egész...

– Bocsásson meg, az Istenre kérem. Igazán nem... igazán nem akarattal!...

– Jaj, hagyjon békén, kérem! Ne zaklasson már!

Cservjakov még jobban zavarba esett, bambán elmosolyodott, és felnézett a színpadra. Nézett, nézett, de előbbi boldogsága nyomtalanul eltűnt. Nyugtalanság gyötörte. A szünetben odalépett Brizzsalovhoz, egy darabig szaladt mellette, majd féltékenységét leküzdve, megszólította:

– Az imént leprüszköltem, mélt... uram... Bocsásson meg... Én igazán... Nem azért, hogy...

– Elég volt! Rég elfelejtettem az egészet, és maga még mindig ugyanazt hajtogatja! – szólott rá a tábornok, és türelmetlenül mozgatta alsó állkapcsát.

„Azt mondja, elfelejtette, a szeméből meg csak úgy árad a gyűlölség – gondolta magában Cservjakov, és gyanakodva pillantott a tábornokra. – Szóba se akar állni velem. Meg kellene neki magyaráznom, hogy nem szántszándékkal tettem... hogy ez a természet törvénye, más-különben még azt gondolja, hogy le akartam köpni. Ha most nem gondolja, majd később eszébe jut!”

Cservjakov hazaérkezvén előadta feleségének akaratlan udvariatlanságát. Úgy vélte, hogy az asszony igen könnyedén fogja fel a történeteket; előbb egy kissé megijedt, de amikor megtudta, hogy Brizzsalov más hivatalbeli, mindjárt megnyugodott.

1 Hivatalnok, bürokrata.

2 Cserv: féreg oroszul.

3 Robert Planquette operettje.

– Tudod mit, mégiscsak menj el hozzá bocsánatot kérni – ajánlotta azután. – Nehogy azt higgye, hogy nem tudsz illendően viselkedni jó társaságban.

– Éppen erről van szó! Bocsánatot kértem tőle, de valahogyan furcsán fogadta... Egy jó szót se szólt. Meg nem is volt rá idő, hogy megbeszéljük a dolgot.

Másnap Cservjakov felöltötte vadonatúj hivatali egyenruháját, megnyiratkozott, és elment Brizzsalovhoz, bocsánatot kérni. A tábornok fogadószobájában már rengeteg kérelmezőt talált, s közöttük megpillantotta magát a tábornokot is, aki már megkezdte a fogadást. Miután néhány kérelmezőt meghallgatott, Brizzsalov végre Cservjakovra emelte tekintetét.

– Tegnap az Árkádia-színházban, ha méltóztatik rá emlékezni, mélts... uram... – kezdte meg előadását a hagyatéki végrehajtó. – Tüsszentettem és véletlenül... lefröcsköltem... Bocs...

– Hát ezek meg miféle... Ilyen semmiséggel zaklat... Nos, mit kíván? – fordult a tábornok a soron következő kérelmezőhöz.

„Szóba se áll velem! – gondolta Cservjakov elsápadva. – Tehát haragszik... Nem, ezt nem hagyhatom annyiban... Meg kell neki magyaráznom...”

Amikor a tábornok az utolsó várakozóval is végzett, és megindult belső szobái felé, Cservjakov utánvetette magát:

– Mélts... uram! – motyogta. – Ha zaklatni bátorodom a mélts... urat, úgy az kizárólag a bűnbánat érzületéből fakad! Hiszen nem szántsándékkal tettem, ezt méltóztatik tudni!

A tábornok bosszús arcot vágott, és lemondóan legyintett.

– De hiszen ön csúfolódik velem, tisztelt uram! – recsegte, és azzal eltűnt az ajtó mögött.

„Már hogyan csúfolódnék? – morfondírozott Cservjakov. – Szó sincs itt semmiféle csúfolódásról! Ilyen nagyúr, aztán mégse érti meg! Nos, ha így van, bezzeg nem kérek többé bocsánatot ettől a nagyképű alaktól! Vigye el az ördög! Levelet írok neki, de személyesen nem megyek el hozzá többé. Nem én!”

Ekképpen gondolkozott Cservjakov hazafelé menet. Ámde nem írt levelet a tábornoknak. Gondolkodott, gondolkodott, de sehogyan sem sikerült kieszelnie, hogy mit írjon. Másnap mégiscsak személyesen kellett elmennie hozzá, kimagyarázkodni.

– Tegnap nem azért zaklattam mélts... uram – motyogta, amikor Brizzsalov kérdő tekintetét ráemelte –, hogy csúfolódjam, amint azt tegnap mondani tetszett. Csupán azért jöttem, hogy bocsánatot kérjek, amiért tüsszentettem és lefröcsköltem mélts... uramat... Eszembe se jutott, hogy csúfolódjam. Hogyan is mernék én csúfolódní egy olyan nagyúrral, amilyen mélts... uram? Ha a magunkfajta ember csúfolódásra vetemednék, akkor izé... hová lenne akkor a tisztelet, a tekintély tisztelete... egyszerűen...

– Takarodjék! – hördült fel a tábornok, elkékülve, és egész testében remegve.

– Tes-séék? – kérdezte suttogó hangon, a rémülettől ájuldozva Cservjakov.

– Takarodjék!! – ismételte a tábornok, és dobbantott lábával.

Cservjakov bensejében valami megszakadt. Se látott, se hallott, úgy vonszolta magát az ajtóig, majd kiosont az utcára, és roskadozva elindult. Gépiesen hazaért, s vadonatúj egyenruháját le sem vetve, végigfeküdt a díványon, és... meghalt!

(1883)

(Szöllősy Klára fordítása)

III. ÉLETMŰVEK A 20. SZÁZAD ELSŐ FELÉNEK MAGYAR IRODALMÁBÓL

HORVÁTH JÁNOS

(1878–1961)

Ady s a legújabb magyar lyra

[részletek]

A költői kifejezés

[...] Jóformán [Ady] egész költészete a képes beszéd egy különös neme, mely nemcsak egyes sorokban, itt-amott bukkan elő, hanem a legtöbbször egész költeményei nem egyebek egy-egy olyan képnél. S ez a képes beszéd nem afajta, mint amelyet eddigi költészetünk általában használt. Hogy milyen? – azt a következő példák s fejtegetések fogják meghatározni.

Legkönnyebben jutunk el a világos látáshoz, ha oly példából indulunk ki, melyek mintegy átmenetnek tekinthetők a régi és az új képes beszéd között, s melyekben pontosan megjelölhető a határ, ahol az új fellép. Ady egy kis költeménye (Lelkek a pányván) így kezdődik: „*Kipányvásták a lelkeket, / Mert ficánkolt csikói tűzben*”: ez eddig közönséges metafora. Minden képes beszéd két tényező viszonyán alapszik: egyik a kifejezendő (gondolat, érzés, állapot, szemlélet stb.), másik a kifejező (s ez a kép). Példánkban a léleknek valami kényszerített állapota a kifejezendő, s a pányvázás a kifejező, a kép. Bizonyos, hogy itt a kép csak segédeszköz, a megértetés eszköze; tehát nem önmagáért van s ez minden metaforával közös tulajdonság. De lássuk a kis költemény második versszakát:

„*Ha láttok a magyar Mezőn / Véres, tajtékos, pányvás ménét: / Vágjátok el a kötelét, / Mert lélek az, bús magyar lélek.*”

Nem érezte-e meg minden olvasóm (illetőleg az Adyé), hogyan átbillent minden érdek, minden fontosság, minden súly a kifejezendőről a kifejezőre? A kipányvázott csikó, mely az imént csak eszköze volt egy bizonyos lelkiállapot kifejezésének, tehát csak kép volt: itt most a maga testi valóságában lép elő, úgy amint a legelőn látjuk, tehát egy valóságos szemléletnek lesz a tárgya. S ez már nem metafora. A legelső különbség tehát, amit a metafora és az ilyen képes beszéd közt megállapíthatni, az, hogy míg a metaforában a kép csak eszköz, csak a kifejezendő tartalom kedvéért van: itt önálló, konkrét létezését nyer: a szó szoros értelmében megelevenül.

S mi lett a kifejezendővel: a lélekkel? Belemegy a konkrét valósággá élesztett képbe, sőt vele teljesen azonosítatik: az a csikó, melyet evvel a két szememmel, valósággal látok s amely ott van kipányvázva a legelőn, az maga egy bús magyar lélek. S ezt a költő hiszi, hinnie kell, mert hisz felszólít, hogy vágjuk el a kötelét, szabadítsuk fel. S ez a másik nagy különbség. A metaforát sem az olvasó, sem a költő nem veszi betűszerinti igazságnak, csak a kifejezés egy eszköze; tudjuk, hogy csak „átvitt értelemmel”, „képleges beszéddel”, „példálózással” van dolgunk, mely nem akar s nem is fog senkit félrevezetni. De ennél a képes beszédnél nemcsak egy viszony konstatálása történik meg; itt a költő úgy viselkedik, mintha maga betűszerint hinnie s velünk is el akarná hitetni, amit képes beszéde állít. [...]

A költő főfeladata tehát az ilyen fajta költészetben az, hogy egy-egy megnyilatkozni kívánó, futólagos, alig észrevehető, elemezhetetlen, mert tudatalatti lélekállapot, vagy lelki esemény kifejezésére szuggesztív erejű szimbolumot találjon. S ebben nagy mester Ady, itt az ő nagy költői eredetisége. Utánzóik csak mesterkednek, mikor a nála megsejtett eljárást próbálják másolni, s nem is sikerül úgy

nekik, mert nincs meg bennök az a lelki alap, a gondolkozásmódnak, a költői érzésnek és látásnak az a naiv törvényszerűsége, ami csak eredeti költőben lehet meg. Ady nem okoskodik, nem spekulál; ő nem keresi verejtékezve a megfelelő szimbolumot. Az ő szubjektív érzése oly természetű, hogy szinte létrejött pillanatában kényszerűleg magával hozza a megfelelő tárgyi látomást; vagy megfordítva: tárgyi látomásaiba rögtön beleönti lelkét egész szubjektív közvetlenségével.

Szándékosan használtam itt a látomás szót. Mert ez már nem látás. Látás: a valóság hamisítatlan észrevétele; látomás: a valóság szubjektív észrevétele; vagyis a tárgyi igazság rögtöni átidomítása a költő akkori lelki állapota szerint. Itt a szemlélő alany a korlátlan úr, ki „átteremt e viselt világot”, mindenbe, amit lát, hall, észrevesz, önmagát érzi bele. Ha tehát egy ilyen látomását közli velünk, avval együtt lelki állapotát is belénk önti, éppen azon különbség által, melyet a tárgyi valóság s az ő látomása között veszünk észre. [...]

Befejezés

Sok más szempontból lehetne s kellene még megvilágítani a legújabb magyar lyrai költészetet. A Nietzschei filozófiával, a Baudelaire–Verlaine-féle lyrával, a mai szocialisztikus és nemzetközi törekvésekkel s a hazai társadalmi viszonyokkal való kapcsolata; megannyi fontos tárgya volna a komoly vizsgálatnak. S bizonyára lesz is illetékes tudós megfigyelő, ki ezt a munkát el fogja végezni. [...]

Megvallom, még mielőtt szememre vethetné valaki, én nem tudok teljesen elfogulatlan maradni minden kérdéssel szemben, mi az új lyrával kapcsolatos. Ami benne tiszta esztétikai érték, azt nemcsak elemezni, hanem méltányolni, sőt élvezni is tudom, jóllehet oly környezetből kell kihámoznom, mellyel a legnagyobb mértékben ellenszenvezem: egy léha erkölcsi felfogás salakjából.

Természetes ennél fogva dolgozatomnak is bizonyos kettőssége. Más szemmel nézem Adyt, kinek, ha erkölcsi felfogása elítélendő is, költői ereje tagadhatatlan, – mint azokat, kik az ő költői tehetsége nélkül csak erkölcsi felfogását, csak látszólagos ujdonságát sajátították el s verseket írnak, melyek már nemcsak erkölcsileg, hanem ízlésünkben, sőt józan értelmünkben is megbotránkoztatnak. Ezek csak a vérszagra gyűltek oda, csak a még most sikerrel biztató plakátra írták fel nevüket. Sorsuk az lesz, mi a Petőfi-utánzóké volt: értéktelen hűhójuk el fog hallgatni s a „jóralvó tehetség” szabadulni igyekszik közülük s Ady hatása alól. És pedig mennél előbb, annál jobb, – jobb magára Adyra is. Mert róla is elmondhatni Gyulaival: „nem azon oldalról becsülik legtöbben, hol valóban nagy s utánzóí mindinkább emelik ki gyöngéit”.

Viszont magában Adyban is különbséget teszek az igazi költő s – amint ő mondja – a „muszáj Herkules” közt, aki nem belső szükségéből ír, hanem ... Isten tudja miért; talán azért, hogy kötekedjék, hogy mennél különbözőbbnek mutassa magát az átlagos magyartól, hogy sérthesse azt, aki nem tud vele s irányával megbarátkozni? Vagy önhiúságból, mert azt véli, hogy ő mindig költő s minden sora drágagyöngyöt ér? Vagy mert csakugyan muszáj írnia? De ki kényszeríti? Kinek telhet öröme benne, vagy kinek lehet haszna belőle, ha Ady ihletetlen is ír, amikor t.i. költői magva nem lehet annak, amit ír s csak modora maradhat meg, de modorosság formájában? Hiszen ez „ugratás” volna s Ady talán mégsem olyan naiv?

Meg kell azonban adni, hogy Ady olyanok malmára hajtja a vizet, akiknek legközelebbi céljuk nem lehet más, mint a rombolás s akik gúnyosan s kárörömmel szoktak csodálkozni rajta, ha feljajdul az, kinek hajlékát döngetik. Újban mindennapos dolog, hogy a magyarságot szidják, kisebbítik, gúnyolják s „kultur-embernek” csak az tartatik a magyarok közül, ki a szidalmazókhoz szegődik, vagy bárgyú udvariassággal tér napirendre gáncsaik fölött. Ady nekik igen nagy nyereség: oly magyarán bánik el a magyarral s oly irodalmi hűhó kíséretében, hogy gyönyörűség nézni. [...]

(1910)

PILINSZKY JÁNOS (1921–1981)

Vallomás Adyról [részlet]

Ady ébresztett rá a költészet értelmére tizennégy éves koromban. Mégis tökéletesen megértem, miért hanyatlott napjainkban költészete iránti szeretetünk, lelkesedésünk. A koncentrációs táborok világa, az egyetlen kis didergő molekulára redukált ember után mit kezdjünk Ady királyi pózaival? József Attila mérésadatai az emberről és a mindenségről kétségtelenül sokkalta pontosabbak, használhatóbbak számunkra.

Ady helye a világirodalomban? Sajnos, Adyt fordítani szinte lehetetlen. Költészete főként nyelvi és képi szuggesztiókból él, ami sehogy se tűri meg a fordítás – minden fordítás – nélkülözhetetlen értelmező munkáját. Igaz, minden költői nyelv szimbolikus, nemcsak Adyé. De például József Attila szimbólumai valamiféle hyperkonkrétság szabatosságával hatnak – tökéletesen fotogének, hogy úgy mondjam, tehát fordíthatóak, előhívhatóak, átvihetőek bármelyik idegen nyelv képernyőjére.

Ady jövője? Az értékelésében mutatkozó apály – szerintem – előbb-utóbb eltűnik majd. Hiszen épp költészetének „királyi eleme” rendkívül gazdag, sokrétű, ha sokszor több is van benne – sajnos – a nietzscheánus, mint az evangéliumi királyságból.

Ady és a modernitás? Számomra – mindenek ellenére – döntően és végérvényesen Ady a legjelentősebb modern magyar költő. Mint Baudelaire a franciáknál, ő az, aki Atlasz módjára megfordította hátán a régi világot, mondhatnám úgy is, a régi magyar világot. Ilyen tette csak szuverén óriás vállalkozhatott. Hogy mások Európa modernebb törekvéseit közvetítették volna? Mit számít? Ady egy irodalomtörténeti pillanatban a glóbus ránk eső pontján magára vette és meg is fordította a világot. A többi irodalom. És többnyire csak irodalom már.

MÓRICZ ZSIGMOND

(1879–1942)

Ady és a szifilisz

[részletek]

Ady Endre költészete a magyar géniusz új és eredeti megnyilatkozása. Mindazok, akik Ady verseiben olyan megállapításokat, vádakát és próféciákat láttak, amelyek az ő konzervatív és megnyugodott lelki békéjüket megtámadták, kétségbeesetten védekeztek és harcoltak az igéi ellen. Az ember világszemléletének egységét éppen úgy védi, mint testi épségét. Szinte csodálatos volt, hogy versek ellen sorompóba szállott abban az időben éppen az a társadalmi réteg, amelyiknek legjobban biztosítva volt ebben az országban a privát élete. A költő élő ereje s a költészet életformáló hatása éppen akkor látszott meg, mikor egyetlen ember, Ady ellen: a legkeményebb és legelszántabb harcba kezdett a magyar tudomány, a politikai irodalom és a «szellemi nagytőke». A Magyar Tudományos Akadémia elnöke az elnöki székből enuncióta, hogy Ady Endre nemzetrontó, fajgyilkos szellemi áramlatot idéz elő. A Kisfaludy Társaság, a Petőfi Társaság, a Reviczky Társaság és az ország minden Társasága egyértelműen harcolni kezdett egy embernek versekben kimondott gondolatai ellen. Valósággal egy tomboló és féktelen hadsereggé alakult át az egész magyar «beérkezett» írói és tudós és politikai réteg. [...] [M]indenki, akinek tekintélye és szava volt – fölemelte tekintélye zászlóját és szavának mennydörgését Ady Endre ellen. És Ady Endrével egyben az ellen az akkor ifjú generáció ellen, amely új utakon kereste a magyar élet, a magyar jelen, a magyar jövő igazságait.

Aztán Ady Endre meghalt. Halála idején az egész ifjúság az övé volt, rá esküdött és benne találta meg az új idők új jelszavát.

Ady halála után vele szemben bizonyos megenyhülés és megbékélés volt. Egyszerre elismerték, hogy költő volt, hogy nagy költő volt, rendkívüli tehetség. Mindenki részéről megjött egy-egy enyhe elismerő szó. Nem volt tovább engesztelhetetlen ellenség. [...] Ady azon a ponton van, hogy elfoglalja Petőfi mellett az új idők nagy lírikusának pozícióját.

Azonban tagadhatatlan, az Ady-kötetekben, amelyek már százezer példányban fekszenek a közönség bizalmas könyvpolcain egész sereg vers van, amelyek nyugtalanítóan hatnak. Valamit kell kitalálni, hogy ezeket a bomlasztó és még mindig virulens-méreg módján ható dolgokat kiküszöböljék. Ártalmatlanná kell tenni azt az Adyt, «aki nem való az ifjúság kezébe».

Ugyanez történt annak idején Petőfivel. Petőfit is csak úgy lehetett az iskolába bevezetni, hogy valami szellemi operációt kellett rajta végrehajtani. Ott volt a teljes kiadás a Monarchia virágkorában a nép és az ifjúság kezében. Meg kellett ölni az Apostolt és az olyan verseket, hogy: «Itt a nyilam, mibe lőjem: Királyi szék áll előttem».

Nagyon egyszerű volt az operáció: mindezekről a versekről, Gyulai Pállal az élén az egész esztétika kijelentette, hogy rossz vers. «Akasszátok fel a királyokat». Rossz vers.

Adynál ez nem látszik alkalmas módszernek, mert vele szemben a régi esztétika úgyis azon az állásponton van, hogy minden verse rossz vers. Szabadon kezeli a formákat. Sem lábait, sem ütemeit nem igazolják.

Itt tehát egy új és eredeti módszer kezd kialakulni. Szifilisz volt. Minden, ami nem tetszik, a szifilisz váladéka. [...] Én, mint kortárs – aki még mindig itt élek – s mint barát, aki halála napjáig ott voltam mellette –, én nem hiszek ebben a szifiliszteóriában.

Adynak tényleg volt egy időben ez a betegsége, de kigyógyították belőle. Hatvany Lajosé az érdem hogy ez a gyógyítás alapos volt és komoly és eredményes. Ezt nem lehet elvitatni se Hatvanytól, se Adytól.

Ady beteg volt, de a májával, a veséjével és a gyomrával kínlódott. Halálát nem a szifilisz okozta. Valami hűdése volt az utolsó napokban, dadogott és vergődött, de szelleme az utolsó percéig tiszta volt és gondolatai gyönyörűek és nemesek.

Fájdalma sok volt. Nem testi, hanem lelki. Egy csodálatos élet volt az övé: valaki, költő, aki szakadatlanul lelki kínokat szenvedett. Fájt neki ez a Magyarország, amelynek rossz gazdái, rossz vezetői vannak. Fájt neki ez a sivár pusztaság és ez a lárva világ, ahol a sógorság-komaság az egész vezető réteg főbetegsége. Fájt neki ez a faj, amelyben oly kevés lendületet talált a kulturális és társadalmi megújulásra. Fájt neki ez a halálra ítélt faj, amely nem látja, hogy el kell pusztulnia, hacsak gyökeresen újra nem teremti lelkiségét.

Ez fájt neki s nem a betegség. És a betegséget szinte tudatosan poharazta magába, hogy öngyilkos elszántsággal végezzen az élettel, amely oly örömtelen volt számára ebben a magyar siralom völgyében.

[...]

Ady költészetéből azokat a «modern» elemeket csak addig és csak akkor lehet ilyen orvosi elméletekkel kiközömbösíteni, kilugozni, ha Magyarország ugyanabban az állapotban marad, amelybe a múlt században beleszokott. Ha állami és társadalmi berendezkedésünk ugyanaz a pseudo-feudális berendezkedés tud maradni, amit ma is látunk. Akkor igen. Akkor az iskoláknak se módjuk, se szükségük, hogy egy újfajta embert termeljenek ki. Akkor a cél az, hogy Magyarország maradjon a kikövesedett keretek közt, s mozdulatlanul folytassa az ezeréves életét. Akkor nem kell új költő, aki új hangon új igazságra tanítsa az embereket. Akkor kell, hogy Ady egyszerűen esztétikai jelenség maradjon, aki szép verseket írt.

De ha mégis megtörténne az a kényszerű fordulat, hogy a magyarság ráeszmél arra, hogy ha csak meg akar élni a nyugati civilizáció és a keleti forradalom közt, mint az emberiségnek életképes, új és erős szigete – akkor szükség lesz az Ady roppant szenvedéseire, új elgondolá-saira, prófétáló sikoltásaira.

És szüksége lesz új költőkre, akik Ady útján járnak és tovább építik azt a nemzetformáló lelki-épületet, amelyet Ady állított fel oly hirtelen és oly tündéri szépen, mint a délibáb a pusztas városait.

(1930)

ADY ENDRE

(1877–1919)

Góg és Magóg fia vagyok én...

Góg és Magóg¹ fia vagyok én,
Hiába döngetek kaput, falat
S mégis megkérdem tőletek:
Szabad-e sírni a Kárpátok alatt?

Verecke² híres útján jöttem én,
Fülembé még ősmagyar dal rivall,
Szabad-e Dévénynél³ betörnöm
Új időknek új dalaival?

Fülembé forró ólmot öntsetek
Legyek az új, az énekes Vazul,⁴
Ne halljam az élet új dalait,
Tiporjatok reám durván, gazul.

De addig sírva, kínban, mit se várva
Mégiscsak száll új szárnyakon a dal
S ha elátkozza százszor Pusztaszer,⁵
Mégis győztes, mégis új és magyar.

(1905)

-
- 1 A Bibliában szereplő pogány népek fejedelmei; Anonymus szerint Magógról nevezték el a magyarokat. Ady Bilek című cikkében ezt írja: „Góg és Magóg népét ércskapukkal zárták el, de Góg és Magóg népe legalább döngethette ezt az érckaput. A mi népünk ezt sem teheti.”
  - 2 A magyarok itt jöttek be a Kárpát-medencébe; ma Ukrajnában van.
  - 3 Dévénynél (Pozsony közelében) ért a Duna magyar területre, ez a történelmi Magyarország nyugati kapuja.
  - 4 Szent István unokatestvére, Imre herceg halála után a trónra tört, István király megvakíttatta, fülébe ólmot öntetett, fiait (András, Béla, Levente) száműzte.
  - 5 Anonymus szerint 896-ban itt kötötte a hét vezér a vérszerződést.

Új Vizeken járok

Ne félj, hajóm, rajtad a Holnap hőse,
Röhögjenek a részeg evezősre.
Röpülj, hajóm,
Ne félj, hajóm: rajtad a Holnap hőse.

Szállani, szállani, szállani egyre,
Új, új Vizekre, nagy szúzi Vizekre,
Röpülj, hajóm,
Szállani, szállani, szállani egyre.

Új horizonok libegnek elébed,
Minden percben új, félelmes az Élet,
Röpülj, hajóm,
Új horizonok libegnek elébed.

Nem kellene a megálmodott álmok,
Új kínok, titkok, vágyak vizén járok,
Röpülj, hajóm,
Nem kellene a megálmodott álmok.

Én nem leszek a szürkék hegedőse,
Hajtson szentlélek vagy a korcsma gőze:
Röpülj, hajóm,
Én nem leszek a szürkék hegedőse.

(1906)

Sem utódja, sem boldog őse...

Sem utódja, sem boldog őse,
Sem rokona, sem ismerőse
Nem vagyok senkinek,
Nem vagyok senkinek.

Vagyok, mint minden ember: fenség,
Észak-fok, titok, idegenség,
Lidérces, messze fény,
Lidérces, messze fény.

De, jaj, nem tudok így maradni,
Szeretném magam megmutatni,
Hogy látva lássanak,
Hogy látva lássanak.

Ezért minden: önkínzás, ének:
Szeretném, hogyha szeretnének
S lennék valakié,
Lennék valakié.

(1909)

A magyar Ugaron¹

Elvadult tájon gázolok:
Ős, buja földön dudva, muhar.²
Ezt a vad mezőt ismerem,
Ez a magyar Ugar.

Lehajlok a szent humuszig:³
E szúzi földön valami rág.
Hej, égig-nyúló giz-gazok,
Hát nincsen itt virág?

Vad indák gyűrűznek körül,
Míg a föld alvó lelkét lesem,
Régmúlt virágok illata
Bódít szerelmesen.

Csönd van. A dudva, a muhar,
A gaz lehúz, altat, befed
S egy kacagó szél suhan el
A nagy Ugar felett.

(1905)

---

1 Kihasztnálatlan szántóföld.

2 Gaznövény.

3 A termékeny talaj.

Harc a Nagyúrral

Megöl a disznófejű Nagyúr,
Éreztem, megöl, ha hagyom,
Vigyorgott rám és ült meredten:
Az aranyon ült, az aranyon,
Éreztem, megöl, ha hagyom.

Sertés testét, az undokot, én
Simogattam. Ő remegett.
„Nézd meg, ki vagyok” (súgtam néki)
S meglékeltem a fejemet,
Agyamba nézett s nevetett.

(Vad vágyak vad kalandorának
Tart talán?) S térdre hulltam ott.
A zúgó Élet partján voltunk,
Ketten voltunk, alkonyodott:
„Add az aranyod, aranyod.”

„Engem egy pillanat megölhet,
Nekem már várni nem szabad,
Engem szólítnak útra, kéjre
Titokzatos hívó szavak,
Nekem már várni nem szabad.”

„A te szivedet serte védi,
Az én belsőm fekély, galád.
Az én szívem mégis az áldott:
Az Élet marta fel, a Vágy.
Arany kell. Mennem kell tovább.”

„Az én jachtomra vár a tenger,
Ezer sátor vár énreám,
Idegen nap, idegen balzsam,
Idegen mámor, új leány,
Mind énreám vár, énreám.”

„Az egész élet bennem zihál,
Minden, mi új, felém üget,
Szent zúrzavar az én sok álmom,
Neked minden álmod süket,
Hasítsd ki hát aranyzügyed.”

Már ránk szakadt a bús, vak este.
Én nyöszörögtem. A habok
Az üzenetet egyre hozták:
Várunk. Van-e már aranyod?
Zúgtak a habok, a habok.

És összecsaptunk. Rengett a part,
Husába vájtam kezemet,
Téptem, cibáltam. Mindhiába.
Aranya csörgött. Nevetett.
Nem mehetek, nem mehetek.

Ezer este múlt ezer estre,
A vérem hull, hull, egyre hull,
Messziről hívnak, szólongatnak
És mi csak csatázunk vadul:
Én s a disznófejű Nagyúr.

(1905)

A Tisza-parton

Jöttem a Gangesz partjairól,
Hol álmodoztam déli verőn,
A szívem egy nagy harangvirág
S finom remegések: az erőm.

Gémes kút, malom alja, fokos,
Sivatag, lárma, durva kezek,
Vad csókok, bambák, álom-bakók.
A Tisza-parton mit keresek?

(1905)

A Hortobágy poétája

Kúnfajta, nagyszemű legény volt,
Kínzottja sok-sok méla vágynak,
Csordát őrzött és nekivágott
A híres magyar Hortobágnak.

Alkonyatok és délibábok
Mefogták százszor is a lelkét,
De ha virág nőtt a szivében,
A csorda-népek lelegelték.

Ezerszer gondolt csodaszépet,
Gondolt halálra, borra, nőre,
Minden más táján a világnak
Szent dalnok lett volna belőle.

De ha a piszkos, gatyás, bamba
Társakra s a csordára nézett,
Eltemette rögtön a nótát:
Káromkodott vagy fütyörészett.

(1905)

Nekünk Mohács kell

Ha van Isten, ne könyörüljön rajta:
Veréshez szokott fajta,
Cigány-népek langy szívű sihederje,
Verje csak, verje, verje.

Ha van Isten, meg ne sajnáljon engem:
Én magyarnak születtem.
Szent galambja nehogy zöld ágat hozzon,
Üssön csak, ostorozzon.

Ha van Isten, földtől a fényes égig
Rángasson minket végig.
Ne legyen egy félpercnyi békességünk,
Mert akkor végünk, végünk.

(1908)

A föl-földobott kő

Föl-földobott kő, földedre hullva,
Kicsi országom, újra meg újra
Hazajön a fiad.

Messze tornyokat látogat sorba,
Szédül, elbusong s lehull a porba,
Amelyből vétetett.

Mindig elvágyik s nem menekülhet,
Magyar váglyakkal, melyek elülnek
S fölhorgadnak megint.

Tied vagyok én nagy haragomban,
Nagy hűtlenségben, szerelmes gondban
Szomoruan magyar.

Föl-fölhajtott kő, bús akaratlan,
Kicsi országom, példás alakban
Te orcádra ütök.

És, jaj, hiába mindenha szándék,
Százszor földobnál, én visszazállnék,
Százszor is, végül is.

(1909)

Tíz jó évig a halálban,
Egy rossz karddal száz csatában,
Soha-soha hites vágyban,
Soha-soha vetett ágyban.

Kergettem a labanc-hordát,
Sirattam a szívem sorsát,
Mégsem fordult felém orcád,
Rossz csillagú Magyarország.

Sirattalak, nem sirattál,
Pártoltalak, veszni hagytál,
Mindent adtam, mit sem adtál,
Ha eldőltém, nem biztattál.

Hullasztottam meleg vérem,
Rágódtam dobott kenyéren,
Se barátom, se testvérem,
Se bánatom, se reményem.

Már életem nyugalommal
Indul és kevéske gonddal,
Vendégséggel, vigalommal,
Lengyel borral és asszonnyal.

Lengyel urak selymes ágya
Mégis forró, mint a máglya.
Hajh, még egyszer lennék árva:
Be jó volna, hogyha fájna.

Áldott inség: magyar élet,
Világon sincs párod néked,
Nincsen célod, nincsen véged,
Kínhalál az üdvösséged.

Elbocsát az anyánk csókja,
Minden rózsánk véres rózsza,
Bénán esünk koporsóba,
De így éltünk vitézmódra.

(1909)

Hunn, új legenda

*Hatvany Lajosnak küldöm szeretettel
és hálával azért, mert szeret, bánít és félt.*

Minek a tanács, jóslat, aggodalmak?:
Gesztusaim élnek, míg meg nem halnak
S életemnek csak nézői a maiak.

Messziről és messzire megy ez élet
S csak: élet ez, summája ezrekének,
Örök, magyar határ-pör, meg nem szakadott.

S életük ez a mérsékelt csodáknak,
Mikben mégis ős állandóság vágtat,
Hunn, új legenda, mely zsarnokin életik.

Másolja ám el életét a gyöngye,
Fúrja magát élétlen a göröngybe,
Voltom, se végem nem lehet enyhe szabály.

Ha ki király, Sorsának a királya,
Mít bánom én, hogy Goethe hogy csinálja,
Hogy tempóz Arany s Petőfi hogy istenül.

Nekem beszédes költő-példák némák,
Sem a betelt s kikerített poémák,
Sem a mutatványos fátum nem kenyerem.

Bennem a szándék sok százados szándék,
Magyar bevárás, Úrverte ajándék
S lelkem: példázat, dac-fajok úri daca.

Zsinatokat doboltam, hogyha tetszett
S parancsoltam élükre seregeknek
Hangos Dózsát s szpora Jacques Bonhomme¹-ot.

Százféle bajnok mássá sohse váltan,
Ütő legény, aki az ütést álltam:
Így állva, várva vagyok egészen magyar.

¹ Jeruzsálem szent hegye, sok zsoldárban szerepel; az Újszövetségben az üdvösség jelképe.

Vagyok egy ágban szabadulás, béklyó,
Protestáló hit s küldetéses vétó:
Eb ura fakó,¹ Ugocsa non coronat.²

Ki voltam öreg grammás-diák³ korban,
Égnek lendülten s százszor megbotoltan,
Külön jussom: vénen is diák lehetek.

Kalapom, szűröm, szívem fürgetegben,
Nézik a vihart, hogy ki bírja szebben
S visszapattog róluk jég, vád és szidalom.

Külön alkuja lehet a Halállal,
Akit, amikor milliókat vállal,
Nem bámitott az Élet sok, új kapuja.

A tolakodó Gráciát⁴ ellöktem,
Én nem bűvészek, de mindennek jöttem,
A Minden kellett s megillet a Semmisem.

Én voltam Úr, a Vers csak cifra szolgál,
Hulltommal hullni: ez a szolgál dolga,
Ha a Nagyúr sírja szolgálakat követel.⁵

(1913)

1 Egyik kutya, másik eb, ebnek ura is eb.

2 Ugocsa nem koronáz. Az egyik legkisebb vármegye tiltakozása egy országgyűlésen; a rendi ellenállás jelmondata.

3 Kisdiák (a grammatikai osztályba járó diák).

4 A Gráciák a báj és kellem istennői a görög mitológiában.

5 A hun fejedelem temetésén a szolgálakat is leölték, hogy a túlvilágon is szolgálják urukat.

Síjja régi babonának

(Bujdosó magyar énekli)

*Kernstok Károlynak,¹
baráti szeretettel*

Csak magamban sírom sorsod,
Vérem népe, magyar népem,
Sátor-sarkon bort nyakalva
Koldus-vásár közepében,
Már menőben bús világgá,
Fáradt lábbal útrakészen.

Körös-körül kavarnak
Béna árnyak, rongyos árnyak,
Nótát sípol a fülemben
Síjja régi babonának,
Édes népem, szól a sípszó,
Sohse lesz jól, sohse látlak.

Szól a sípszó: átkozott nép,
Ne hagyja az Úr veretlen,
Uralkodást magán nem tűr
S szabadságra érdemetlen,
Ha bosszút áll, gyáva, lankadt
S ha kegyet ad, rossz, kegyetlen.

Üzenhettek már utánam,
Kézsmárk hegye, Majtény síkja,
Határ-szélen botot vágok,
Vérem többé sohse issza
Vesztett népem veszett földje:
Sohse nézek többet vissza.

(1914)

1 Kernstok Károly (1873–1940): 20. századi magyar festő, a Nyolcak művészcsoporthoz vezető alakja

Reggelre én már messze futok
S bomlottan sírok valahol:
Most sírni, nyögni nem merek én,
Páris dalol, dalol.

Én elmegyek most, hazamegyek,
Már sziszeg, dohog a vonat,
Még itt van Páris a szivemen
S elránt az alkonyat.

Most fűt bolond-sok álmom alá
A fűttyös, barna szörnyeteg.
Holnap fehérebb én leszek-e?
Vagy a svájci hegyek?

Holnap fehérebb én leszek, én.
Téli sírkertek szele jó,
Küldi már a csókjait nekem
A magyar Temető.

Óh, az élet nem nagy vigalom
Sehol. De ámulni lehet.
Szép ámulások szent városa,
Páris, Isten veled.

Az én hűtlen, beteg Istenem
Ülje itt mindig vad torát:
A tűzcsóvás, felséges Öröm.
Dalolj, dalolj tovább.

Tőled hallja a zoltárokat
E koldus, zűrös, bús világ
S az életbe belehazudunk
Egy kis harmóniát.

Dalolj, dalolj. Idegen fiad
Daltalan tájra megy, szegény:
Koldus zsviváját a magyar Ég,
Óh, küldi már felém.

Fagyos lehellet és hullaszag
Száll ott minden virág felett.
Elátkozott hely. Nekem: hazám.
A naptalan Kelet.

Mégis megyek. Visszakövetel
A sorsom. S aztán meghalok,
Megölnek a daltalan szivek
S a vad pézsmaszagok.

Megölnek és nem lesz mámorom,
Kinyúlok bután, hidegen.
Páris, te óriás Daloló,
Dalolj mámort nekem.

Csipkésen, forrón, illatosan
Csak egyszer hullna még reám
S csókolná le a szemeimet
Egy párisi leány.

Az alkonyatban zengnének itt
Tovább a szent dalok.
Kivágtatna a vasszörnyeteg
És rajta egy halott.

(1905)

A Szajna partján

A Szajna partján él a Másik,
Az is én vagyok, én vagyok,
Két életet él két alakban
Egy halott.

A Duna partján
Démonok űznek csúfot velem,
A Szajna partján álmokba von be
Százféle, szűz szerelem.

Rákacag Páris
S a boldog Másik visszakacag,
Itt röhejes mámorba kerget
Vijjogó, éji csapat.

Ott szebb vagyok, nemesebb, hősebb,
Sejtelem-csók minden dalom,
Szent Cecilia¹ hajol lelkemre
Álmatagon.

A Duna partján
Céda lányhoz hajt durva öröm,
A bor ad álmot
S a poharamat összetöröm.

Ott: ring lelkem muzsikás alkony
Szent zsvaján
S úgy csókolom meg az életet,
Mint orkideát a Léda haján.

(1906)

---

1 Az egyházi zene védőszentje, szűzen halt vértanúhalált.

Páris, az én Bakonyom¹

Megállok lihegve: Páris, Páris,
Ember-sűrűs, gigászi vadon.
Pandur-hada a szájas Dunának
Vághat utánam:
Vár a Szajna s elrejt a Bakony.

Nagy az én bűnöm: a lelkem.
Bűnöm, hogy messze látok és merek.
Hitszegő vagyok Álmos fajából
S máglyára vinne
Egy Irán-szagú, szittya sereg.

Jöhetnek: Páris szivén fekszem,
Rejtve, kábultan és szabadon.
Hunnia új szegénylegényét
Őrzi nevetve
S beszórja virággal a Bakony.

Itt halok meg, nem a Dunánál.
Szemem nem zárják le csúf kezek.
Hív majd a Szajna s egy csöndes éjen
Valami nagy-nagy,
Bús semmiségbe beleveszek.

Vihar sikonghat, haraszt zörrenhet,
Tisza kiönthet magyar síkon:
Engem borít erdők erdője
S halottan is rejt
Hű Bakony-erdőm, nagy Párisom.

(1906)

1 A Bakonyba sok betyár, szegénylegény menekült az őket üldöző pandúrok elől a 18–19. században.

Párisban járt az Ősz

Párisba tegnap beszökött az Ősz.
Szent Mihály útján suhant nesztelen,
Kánikulában, halk lombok alatt
S találkozott velem.

Ballagtam éppen a Szajna felé
S égtek lelkemben kis rőzse-dalok:
Füstösek, furcsák, búsak, bíborak,
Arról, hogy meghalok.

Elért az Ősz és súgott valamit,
Szent Mihály útja beleremegett,
Züm, züm: röpködtek végig az uton
Tréfás falevelek.

Egy perc: a Nyár meg sem hőkölt belé
S Párisból az Ősz kacagva szaladt.
Itt járt, s hogy itt járt, én tudom csupán
Nyögő lombok alatt.

(1909)

Héja-nász az avaron

Útra kelünk. Megyünk az Őszbe,
Vijjogva, sírva, kergetőzve,
Két lankadt szárnyú héja-madár.

Új rablói vannak a Nyárnak,
Csattognak az új héja-szárnyak,
Dúlnak a csókos ütközetek.

Szállunk a Nyárból, űzve szállunk,
Valahol az Őszben megállunk,
Fölborzolt tollal, szerelmesen.

Ez az utolsó nászunk nekünk:
Egymás husába beletépünk
S lehullunk az őszi avaron.

(1905)

Lédával a bálban

Sikolt a zene, tornyosul, omlik
Parfümös, boldog, forró, ifju pára
S a rózsakoszorús ifjak, leányok
Rettenve néznek egy fekete párra.

„Kik ezek?” S mi bús csöndben belépünk.
Halál-arcunk sötét fátyollal óvjuk
S hervadt, régi rózsza-koszoruinkat
A víg teremben némán szerte-szórjuk.

Elhal a zene, s a víg teremben
Téli szél zúg s elalusznak a lángok.
Mi táncba kezdünk és sírva, dideregve
Rebbennek szét a boldog mátká-párok.

(1907)

Elbocsátó, szép üzenet

Törjön százegyszer százszor-tört varázs:
Hát elbocsátlak még egyszer, utólszor,
Ha hitted, hogy még mindig tartalak
S hitted, hogy kell még elbocsáttatás.
Százszor-sujtottan dobom, ím, feléd
Feledésemnek gazdag úr-palástját.
Vedd magadra, mert lesz még hidegebb is,
Vedd magadra, mert sajnálom magunkat,
Egyenlőtlen harc nagy szégyeniért,
Alázásodért, nem tudom, miért,
Szóval már téged, csak téged sajnállak.

Milyen régen és titkosan így volt már:
Sorsod szépíteni hányszor adatott
Ámító kegyből, szépek szépiért
Forrott és küldött, ékes Léda-zsoltár.
Átadtam néked szépen ál-hitét
Csókoknak, kik mással csattantanak
S szerelmeket, kiket mással szerettem:
És köszönök ma annyi ölelést,
Ám köszönök mégis annyi volt-Lédát,
Amennyit férfi megköszönni tud,
Mikor egy unott, régi csókon lép át.

És milyen régen nem kutattalak
Fővényes multban, zavaros jelenben
S már jövőd kicsiny s asszonyos rab-útján
Milyen régen elbúcsúztattalak.
Milyen régen csupán azt keresem,
Hogy szép énemből valamid maradjon,
Én csodás, verses rádfogásaimból
S biztasd magad árván, szerelmesen,
Hogy te is voltál, nemcsak az, aki
Nem bírt magának mindent vallani
S ráaggatott díszeiből egy nőre.

Büszke mellemről, ki nagy, telhetetlen,
Akartam látni szép hullásodat
S nem elhagyott néember kis bosszuját,
Ki áll dühödten bosszu-hímmel lesben,
Nem kevés, szegény magad csúfolását,
Hisz rajtad van krözusságom¹ nyoma
S hozzám tartozni lehetett hited,
Kinek mulását nem szabad, hogy lássák,
Kinek én úgy adtam az ölelést,
Hogy neki is öröme teljék benne,
Ki előttem kis kérdőjel vala
S csak a jöttömmel lett beteljesedve.

Lezörögsz-e, mint rég-hervadt virág
Rég-pihenő imakönyvből kihullva,
Vagy futkározva rongyig-cipeled
Vett nimbuszod,² e zsarnok, bús igát
S, mely végre méltó nőjéért rebeg,
Magamimádó önmagam imáját?
Kérem a Sorsot, sorsod kérje meg,
Csillag-sorsomba ne véljen fonódni
S mindegy, mi nyel el, ár avagy salak:
Általam vagy, mert meg én láttalak
S régen nem vagy, mert már régen nem látlak.

(1912)

---

1 Krözus mesés gazdagságú ókori király.

2 Dicsfény, tekintély.

Őrizem a szemed

Már vénülő kezemmel
Fogom meg a kezedet,
Már vénülő szememmel
Őrizem a szemedet.

Világok pusztulásán
Ősi vad, kit rettenet
Úz, érkeztem meg hozzád
S várok riadtan veled.

Már vénülő kezemmel
Fogom meg a kezedet,
Már vénülő szememmel
Őrizem a szemedet.

Nem tudom, miért, meddig
Maradok meg még neked,
De a kezedet fogom
S őrizem a szemedet.

(1916)

De ha mégis?

Gondoltam: drága, kicsi társam,
Próbáljunk mégis megmaradni
Ebben a gyilkos, vad dúlásban.

Mikor mindenek vesznek, tűnnek,
Tarts meg tegnapnak, tanuságnak,
Tarts meg csodának avagy bűnnek.

Mikor mindenek futnak, hullnak,
Gondoltam: drága, kicsi társam,
Tarts meg engem ígérő Multnak.

Tarts meg engem, míg szögek vernek,
Véres szívemmel, megbénultan,
Mégiscsak tegnapi embernek.

Karolsz még, drága, kicsi társam?
Jaj nekem, jaj, ezerszer is jaj,
Ebben a véres ájulásban.

De ha megyek, sorsom te vedd el,
Kinek az orkán odaadta,
A te túró, igaz kezeddél.

(1918)

Az Úr Illésként elviszi mind...

Az Úr Illésként elviszi mind,
Kiket nagyon sujt és szeret:
Tüzes, gyors sziveket ad nekik,
Ezek a tüzes szekerek.

Az Illés-nép Ég felé rohan
S megáll ott, hol a tél örök,
A Himaláják jégcsucsain
Porzik szekerük és zörög.

Ég s Föld között, bús-hazátlanul
Hajtja őket a Sors szele.
Gonosz, hűvös szépségek felé
Száguld az Illés szekere.

Szivük izzik, agyuk jégcsapos,
A Föld reájuk fölkacag
S jég-útjukat szánva szórja be
Hideg gyémántporral a Nap.

(1908)

A Sion-hegy¹ alatt

Borzolt, fehér Isten-szakállal,
Tépetten, fázva fújt, szaladt
Az én Uram, a rég feledett,
Nyirkos, vak, őszi hajnalon,
Valahol Sion-hegy alatt.

Egy nagy harang volt a kabátja,
Piros betűkkel foltozott,
Bús és kopott volt az öreg Úr,
Paskolta, verte a ködöt,
Rórátéra harangozott.

Lámpás volt reszkető kezemben
És rongyolt lelkemben a Hit
S eszemben a régi ifjuság:
Éreztem az Isten-szagot
S kerestem akkor valakit.

Megvárt ott, a Sion-hegy alján
S lángoltak, égtek a kövek.
Harangozott és simogatott,
Bekönnyezte az arcomat,
Jó volt, kegyes volt az öreg.

Ráncos, vén kezét megcsókoltam
S jajgatva törtem az eszem:
„Hogy hívnak téged, szép, öreg Úr,
Kihéz mondottam sok imát?
Jaj, jaj, jaj, nem emlékezem.”

„Halottan visszajöttem hozzád
Én, az életben kárhozott.
Csak tudnék egy gyermeki imát.”
Ő nézett reám szomorún
S harangozott, harangozott.

„Csak nagyszerű nevedet tudnám.”
Ő várt, várt s aztán fölszaladt.
Minden lépése zsoltár-ütem:
Halotti zsoltár. S én ülök
Sírván a Sion-hegy alatt.

(1908)

1 Jeruzsálem szent hegye, sok zsoltárban szerepel; az Újszövetségben az üdvösség jelképe.

Az Úr érkezése

Mikor elhagytak,
Mikor a lelkem roskadozva vittem,
Csöndesen és váratlanul
Átölelt az Isten.

Nem harsonával,
Hanem jött néma, igaz öleléssel,
Nem jött szép, tözes nappalon,
De háborus éjjel.

És megvakultak
Hiú szemeim. Meghalt ifjuságom,
De őt, a fényest, nagyszerűt,
Mindörökre látom.

(1908)

Álmom: az Isten

Batyum: a legsúlyosabb Nincsen,
Utam: a nagy Nihil, a Semmi,
A sorsom: menni, menni, menni
S az álmom: az Isten.

Vele szeretnék találkozni,
Az álmmal, nagy, bolond hitben
S csak ennyit szólni: Isten, Isten
S újból imádkozni.

Nem bírom már harcom vitézül,
Megtelek Isten-szerelemmel:
Szeret kibékülni az ember,
Mikor halni készül.

(1908)

Krisztus-kereszt az erdőn

Havas Krisztus-kereszt az erdőn
Holdas, nagy, téli éjszakában:
Régi emlék. Csörgős szánkóval
Valamikor én arra jártam
Holdas, nagy, téli éjszakában.

Az apám még vidám legény volt,
Dalolt, hogyha keresztre nézett,
Én meg az apám fia voltam,
Ki unta a faragott képet
S dalolt, hogyha keresztre nézett.

Két nyakas, magyar kálvinista,
Miként az Idő, úgy röptünk,
Apa, fiu: egy Igen s egy Nem,
Egymás mellett dalolva ültünk
S miként az Idő, úgy röptünk.

Húsz éve elmúlt s gondolatban
Ott röpül a szánom az éjben
S amit akkor elmulasztottam,
Megemelem kalapom mélyen.
Ott röpül a szánom az éjben.

(1908)

Istenhez hanyatló árnyék

„Mint az árnyék, mikor elhanyatlik, el kell mennem
és ide s tova hányattatom, mint a sáska.”

Zsoltárok könyve 109.

Akaratomból is kihullasz,
Én akart, vágyott Istenem,
Már magamat sem ismerem
S Hozzád beszélni rontás fullaszt.

Üldöztetésimben kellettél
S kerestelek bús-szilajon
S már-már jajomból kihagyom
Neved, mely szebb minden neveknél.

Szent Képzelés, örök hit-balzsam,
Ki létlenül is leglevőbb,
Mehajlok szent Szined előtt
S akarom, hogy hited akarjam.

Megűzeték s nem nyugszom addig,
Míg hitedet meg nem nyerem.
Mert kockán van az életem,
Mint árnyék, mikor elhanyatlik.

S hányattatom, miként a sáska,
Mert csak Tenéked van erőd
S mert nem láttam régen előbb:
Nem szabad hinni senki másba.

(1911)

Az eltévedt lovas

Vak ügetését hallani
Eltévedt, hajdani lovasnak,
Volt erdők és ó-nádasok
Láncolt lelkei riadoznak.

Hol foltokban imitt-amott
Ős sűrűből bozót rekedt meg,
Most hirtelen téli mesék
Rémei kielevenednek.

Itt van a sűrű, a bozót,
Itt van a régi, tompa nóta,
Mely a süket ködben lapult
Vitéz, bús nagyapáink óta.

Kisértetes nálunk az Ősz
S fogyatkozott számú az ember:
S a dombkerítéses síkon
Köd-gubában¹ jár a November.

Erdővel, náddal pőre sík
Benőtteti hirtelen, újra
Novemberes, ködös magát
Mult századok ködébe bújva.

Csupa vérzés, csupa titok,
Csupa nyomások, csupa ősök,
Csupa erdők és nádasok,
Csupa hajdani eszelősök.

Hajdani, eltévedt utas
Vág neki új hináru útnak,
De nincsen fény, nincs lámpa-láng
És híriük sincsen a faluknak.

Alusznak némán a faluk,
Multat álmodván dideregve
S a köd-bozótból kirohan
Ordas, bölény s nagymérgű medve.

Vak ügetését hallani
Hajdani, eltévedt lovasnak,
Volt erdők és ó-nádasok
Láncolt lelkei riadoznak.

(1914)

1 Guba: ősi népi viselet, gyapjúból szőtt felsőruházat.

Emlékezés egy nyár-éjszakára

Az Égből dühödte angyal dobolt
Riadót a szomorú Földre,
Legalább száz ifjú bomlott,
Legalább száz csillag lehullott,
Legalább száz párta¹ omolt:
Különös,
Különös nyár-éjszaka volt.
Kigyúladt öreg méhesünk,
Legszebb csikónk a lábát törte,
Álmomban élő volt a holt,
Jó kutyánk, Burkus, elveszett
S Mária szolgálónk, a néma,
Hirtelen hars nótákat dalolt:
Különös,
Különös nyár-éjszaka volt.
Csörtettek bátran a senkik
És meglapult az igaz ember
S a kényes rabló is rabolt:
Különös,
Különös nyár-éjszaka volt.
Tudtuk, hogy az ember esendő
S nagyon adós a szeretettel:
Hiába, mégis furcsa volt
Fordulása élt s volt világnak.
Csúfolódóbb sohse volt a Hold:
Sohse volt még kisebb az ember,
Mint azon az éjszaka volt:
Különös,
Különös nyár-éjszaka volt.

Az iszonyuság a lelkekre
Kaján örömmel ráhajolt,
Minden emberbe beköltözött
Minden ősenek titkos sorsa,
Véres, szörnyű lakodalomba
Részegen indult a Gondolat,
Az Ember büszke legénye,
Ki, íme, senki béna volt:
Különös,
Különös nyár-éjszaka volt.
Azt hittem, akkor azt hittem,
Valamily elhanyagolt Isten
Életre kap s halálba visz
S, íme, mindmostanig itt élek
Akként, amaz éjszaka kivé tett
S Isten-várón emlékezem
Egy világot elsüllyesztő
Rettenetes éjszakára:
Különös,
Különös nyár-éjszaka volt.

(1917)

1 A lányok fejét a szüzesség jelképeként övező pánt.

Ember az embertelenségben

Szivemet a puskatus zúzta,
Szememet ezer rémség nyúzta,
Néma dzsin ült büszke torkomon
S agyamat a Téboly ütötte.

És most mégis, indulj föl erőm
Indulj föl, megintlen a Földről!
Hajnal van-e, vagy pokol éjféli?
Mindegy, indulj csak vakmerőn,
Mint régen-régen cselekedted.

Ékes magyarnak soha szebbet
Száz menny és pokol sem adhatott:
Ember az embertelenségben,
Magyar az űzött magyarságban
Újból-élő és makacs halott.

Borzalmak tiport országútján,
Tetőn, ahogy mindég akartam,
Révedtem által a szörnyüket:
Milyen baj esett a magyarban
S az Isten néha milyen gyenge.

És élni kell ma oly halottnak,
Olyan igazán szenvedőnek,
Ki beteg szível tengve-lengve,
Nagy kincseket, akiket lopnak,
Bekvártélyoz béna szívébe.
S vél őrizni egy szebb tegnapot.

Óh minden gyászok, be értelek,
Óh minden Jövő, be féltelek,
(Bár föltámadt holthoz nem illik)
S hogy szánom menekülő fajtám.

Aztán rossz szivemből szakajtván
Eszembe jut és eszembe jut:
Szivemet a puska-tus zúzta,
Szememet ezer rémség nyúzta,
Néma dzsin ült büszke torkomon
S agyamat a Téboly ütötte.

S megint élek, kiáltok másért:
Ember az embertelenségben.

(1916)

KOSZTOLÁNYI DEZSŐ

(1885–1936)

Néma mozi szívdobogással

Két ízben láttam magam a mozi vásznán. Huszonkilenc éves voltam, amikor először levettek. Egy szobába lépek, szivarra gyújtok – akkor még szivaroztam –, s beszélgetek barátaimmal. Néhány nap múlva lepörgettek előttem a képet. Emlékszem, akkor napokig enyhe csömört éreztem. Rágondolni se mertem. Az, aki ott mozgott, merőben idegen volt. Úgy nem vállaltam a vele való közösséget, mint némely közeli rokonunkkal, akit nem szívelünk. Egész másnak képzeltem magam. Ahogy a képen jártam-keltem, ahogy mosolyogtam, ahogy füstöltem, az mind sértette ízlésemet. Addig még sohase láttam testi mivoltomat a tér három kiterjedésében, csak tükörben, fényképeken. Megdöbbsentem, hogy mennyire nem ismerjük magunkat, s az jutott eszembe, hogy elnézőbbnek kellene lennünk ellenségeinkhez, akik se-hogy se bírnak el bennünket.

Másodszor nyolc esztendővel ezelőtt moiztak le. A tekercest nekem adták, s én bedobtam íróasztalfiókomba, a sok papír, lom közé. Évek során néhányszor kezembe ötlött, de következetesen félrelöktem. Nem akartam szembenézni vele. Ma előkerestem, elvittem egy műterembe, lepörgettem.

Bevallom, bizonyos lámpaláz fogott el, míg a fényszalagkereket bekapcsolták a vetítőgépbe, s a villamosság berregtetni kezdte. Nyolc esztendő nem kis idő egy ember életében. Olvastam, hogy ezalatt teljesen kicserélődnek sejteink, egy parány se marad belőlük, legföljebb emlékeink tömege, a lelki folytonosság, mely összeköti múltunkat jelenünkkel, úgy, hogy mi pusztán ennek alapján tarthatjuk a kapcsolatot régi magunkkal, mint az új igazgatóság, mely egy vállalatot szőröstül-bőröstül átvesz a volt tulajdonostól, s a kereskedelmi törvények szerint állja érte a jogi felelősséget.

Vajon milyen is leszek itten, helyesebben milyen voltam akkor? Nem túlon túl fiatal-e a maihoz viszonyítva az a mindörökre eltűnt, soha vissza nem térő ember, aki az idő egy szintén mindörökre eltűnt, soha vissza nem térő szakaszán sétál majd élém, nyolc esztendővel idősebb mása, féltékeny és mégis jóindulatú bírója elé? Vajon a kor nem kalapálta-e azóta föl ismerhetetlenné koponyámat, nem véste-e tele homlokomat és arcomat átkozott, kibetűzhetetlen ékírásával annyira, hogy az összehasonlításnál megriadok, s a szembesítés nagyon is fájdalmassá válik?

Ilyen kétségek közt hánykódtam, de akkor a falra vetített fénynegyszögön már inogni kezdtek az első képek, természetesen némán, zene nélkül. A zenét hozzá a szívem valamivel gyorsult dobogása szolgáltatta. Először is néhány lombot pillantottam meg, kertünk két fáját, egy juhart meg egy öreg barackfát. Az öreg barackfát azóta rég megütötte a guta, ki is vágattuk, egy télen gallyaival melegítettünk teát, törzsénél fűtöttünk, de itt még elevenen hajladozik a szélben, ágai mintegy terveket szőnek, végtelen jövőt remélnek. Házunk, melyben ma is lakunk, akkor épült újjá. Állványok meredeznek. Kőművesládákban mész és homok van. Hirtelen megjelenek a lebontott, régi tornác romjai között, nyári fehér ruhámban, szájamiban cigaretta, leülök az írógép mellé, verem a billentyűket. Nem, ez a kép nem idegen. Leszámítva azt a furcsaságot, hogy túlon túl sokat mozgok, s lábaimat bohókás szaporasággal kapkodom,

mint az alkalmi mozisínészek, hozzászokom a távlat sajátosságához, s ehhez az emberhez is, fölismerem benne törvényes és hiteles magamat. Egyáltalán nem fiatalosabb nálam. Közben hajam egyetlen szála se őszült meg és hullott ki. Akkor még tizenkét éves fiam egy réten szalad, felkapaszkodik egy csemetefára, mely most összeroskadna alatta, én pedig az Ördögórom egy sziklájára futok, s jókora köveket hajigálok a völgybe. Ma is tudnék ennyire futni. Izmain nem lazultak meg. Úgy rémlik, hogy semmi se változott.

Mégis, amint gömbölyödik ez a nyolcvanméteres fényszalag, néhány perc – vagy néhány méter – után, szívembe nyilall valami, egy benyomás, vagy inkább a benyomások összessége, hogy ez az ember más. Sohase éreztem ilyesmit eddig, amikor régi fényképeimet szemléltem. Talán a homlokán van valami, melyet egy régi nyár verőfénye aranyoz, fönna a homlokán, a kócos fürt körül egy sugár, mely azóta végképp kilobbant, vagy mozgásában van több hit, dac és hányavetiség, mint ma, vagy talán a tekintetében van olyan keménység, kíváncsiság és bizakodás, melyet többé nem lelek magamban. Néha olyasmit művel, jelentéktelen apróságokat, melyeket ma már semmi esetre se tennék. Nyilván arra gondol állandóan, hogy mi vár reá. Szánalmas tudatlanságában kacérkodik a jövővel. Szeme gyakran a fölvevőgép lencséje felé fordul, és így most az én szemembe néz, nyolc esztendővel idősebb szemem eleven lencséjébe, kotnyeles kandisággal tudakolva tőlem, hogy cserélnék-e vele. Nem, nem cserélnék. Jobb ezen a messzebb állomáson, ahol most időzöm, már csak azért is, mert közelebb esik a végállomáshoz. Irigykedem rá? Inkább sajnálom szegényt, és lenézem. Figyelem őt, én, aki ezt a vakmerő kirándulást teszem visszafelé az időben. Negyvenkét éves férfi, tapasztalatoktól, csalódásoktól tetézve. Egyszerre azonban egy mozdulatától, egy tekintetétől vagy mitől egészen elérzékenyülök, s csöndesen, szinte atyaián szólok magam elé:

– Gyerek.

Pesti Hírlap, 1935. július 21.

Kedves

Két évvel ezelőtt vesztettem el öreg kutyámat.

Akkor sokáig tépelődtem, vegyek-e még egy kutyát ebben az életben. De, mint legtöbbször, gyöngé voltam. A gyászévet se tudtam megvárni. Fájt itthon a néma kutyátlanság. Úgy okoskodtam, hogy ha az embereket átlag tizenkét hónapig szokás gyászolni, a kutyáknak elég tizenkét hét is. Fölfogásomat élettani törvényekkel igyekeztem okolni, melyek arra mutatnak, hogy míg nekünk hónapok szükségesek teljes kifejlődésünkhöz, addig a kutyák ugyanazt hetek alatt elérik.

Három hónap múltán csakugyan szereztem egy új kutyát. Kedvesnek neveztem. Kölyök-kutya volt, fehér, magyar kuvasz, mint a másik. Úgy képzeltem, hogy ezzel még kevesebb csorba esik hűségemen. A fajta az állatoknál örökkévaló. Schopenhauer írja, hogy az a kiscica, amelyik ma az udvaron ugrándozik, voltaképp azonos azzal, amelyik évezredekkel azelőtt ugrándozott ottan. Az egyén élete közjáték, jelenségek káprázata, s a valóság a fajta mély, titokzatos, mindig folytatódó élete.

Ez az elmélet természetesen csalóka. Kedves, aki elfoglalta elődje ólját, tállait és szilkéit, s szívemben azt a helyet, mely öreg kutyám elpusztulásával megüresedett, merőben más volt, mint a régi. Annyira nem lehetett összetéveszteni vele, mint engem egy alföldi földművessel. Az anyja utolsó kölyke volt, ideges és törekeny, mindegyik között a leggyámoltalanabb. Mint ilyen, szopni is alig kaphatott, a többi izmosabb kutyakölyök elmarta az emlőről. Ölben hoztam haza. Itt napokig ámulva nézegette az idegen környezetet, az ajtókat és küszöböket, csak azután szokott meg. Nem is házunkkal barátkozott össze, hanem mivelünk. Megtanulta, hogy ki milyen fontos nálunk, a rangja és hasznossága szerint. Valami csodálatos vágy lakozott benne, hogy szeressék. Az étel egyáltalán nem érdekelt. Fontosabb volt neki, hogy beszélgessenek és játszanak vele. Ezért mindig otthagya a húst is. Amint vannak falánk, mohó, torkos kutyák, úgy volt ő falánk, mohó, torkos a szeretetre. A szeretet morfinistája volt. Rohamjai jöttek az udvaron, egyszerre elfogta a farkasétvágy, hogy más, fejlettebb élőlények becézgessék, s nem nyugodott mindaddig, míg jól nem lakott szeretettel. Csakhogy sohase lakhatott jól. Végignyargalt szobáinkon, felgöngyölte szőnyegeinket, hanyatt vágódott, hogy perzseljük föl, és semmisítsük meg, ha akarjuk. Vihogott a fogaival, és lihegett. Ha kissé lecsillapítottuk, újrakezdte. Nem lehetett kielégíteni. Ha kizártuk, két lábra állt az ajtónál, nyöszörögve a kilincstre kapaszkodott, s órákig várakozott, be-bekandikálva, hogy nem veszünk-e észre. Mindnyájunkat elfárasztott lázas követelődésével. Csak ő nem fáradt bele soha.

Nekem ez a kutya kezdettől fogva nem tetszett, hogy ennyire nem kutya. A kutya legyen kutya, mondtam dühösen. Ez azonban egy láma és egy röpködő fehér madár légiés keveréke volt. Lírai kutya volt. Talán féltékenykedtem is rá. Egy házban untig elég egy lírai költő. Valahányszor elmentem hazulról, a kertfal különböző fokain a búcsúzás szertartásos táncalakzatait lejtette el, Júlia erkélyjelenetét játszotta végig, fejét odanyújtotta, hogy még az utcáról is megsimogassam, aztán minden foknál kihajolt, mindig epedőbben és kérlelőbben, mindaddig, míg az emelkedő kertfal lehetetlenné nem tette az érzelgős kettőst. Ekkor élesen és viharosan csaholt. Minthogy szomszédaim már panaszkodtak a lármás és szenvedélyes üdvözlések miatt, leszoktattam róluk.

– Csitt – szóltam rá, s már nem csaholt. De látni lehetett, hogy szeme még jobban izzik. A szemével csaholt, oda menekült a visszafojtott némaságra kárhoztatott rajongás.

El-eltűnődtem, mi lesz a sorsa ennek a kutyának, aki se ételre, se italra, se alvásra nem vágyakozik, csak a gyöngédségre. Mindenki nevette őt. Látogatóink nem tudtak szabadulni tolakodó jóságától, melyet nyilván a betörőkre és a rablókra is kiterjesztett volna. Senkit se harapott meg. Fogait nem arra használta, amire teremtették.

Múltkor reggel, amikor a fürdőszobában mosakodtam, hallottam, hogy beront a hálószobába, s láttam, hogy imádó figyelemmel tekint üres ágyamra. Most először hatódtam meg igazán, mint az, akinek nem a szemébe mondják, hogy szeretik, hanem háta mögött hallja meg, véletlenül, vagy egy jelből következteti. Arra gondoltam, hogy egyszer, ha nem leszek, s kihűlt testemet leemelik az ágyról, éppígy fog majd beszaladni, s hódolni az eltűntnek, aki egy-két pillanatig még tovább él az ő képzeletében.

Egy perc múlva kiszaladt az utcára, nekirohant egy gépkocsinak, s az végiggázolt rajta. Vérezve, alétan hozták be, mint a szeretet vértanúját, aki egy gyorsbenzinnel fűtött tüzes-

szekéren akart az egek egébe röppenni, hogy ott egészen szellemmé és lélekké váljon. Negyvenkét fokos láza volt. Kórházba szállítottuk. Ott a sebészeti osztályon egy lábatört disznó mellé helyezték el. Néhány napig élet és halál között lebegett. Most hazahoztuk. Állcsontja eltörött, lába még sebes és fájós, de már tejet lefetyel. Amint etetem, érzem, hogy ez az én utolsó kutyám. Nem, többé sohase vállalom a szeretet megalázó rabságát és fájdalmát. Azok a kötelékek, melyek még megvannak, lassan bomoljanak szét, szakadozzanak el, aztán legyek végre szabad. Jobb úgy elmúlni ebből a világból, hogy a kutya se ugasson utánunk.

Pesti Hírlap, 1935. július 3.

A szegény kisgyermek panaszai [részletek]

Mint aki a sínek közé esett...

És általérzi tűnő életét,
míg zúgva kattog a forró kerék,
cikázva lobban sok-sok ferde kép,
és lát, ahogy nem látott sose még:

Mint aki a sínek közé esett...
a végtelent, a távol életet
búcsúztatom, mert messze mese lett,
mint aki a sínek közé esett:

Mint aki a sínek közé esett –
vad panoráma, rémes élvezet –
sínek között és kerekék között,
a bús idő robog fejem fölött,
és a halál távolba mennydörög,
egy percre megfogom, ami örök,
lepkéket, álmot, rémest, édeset:

Mint aki a sínek közé esett.

Azon az éjjel...

az órák összevissza vertek.
Azon az éjjel
holdfényben úsztak mind a kertek.
Azon az éjjel
kocsik robogtak a kapunk alatt.
Azon az éjjel
könyben vergődtek a füledt szavak.
Azon az éjjel
égett szobánkba gyertya, lámpa.
Azon az éjjel
féltünk a borzadó homályba.
Azon az éjjel
arcunk ijedt volt s halavány.
Azon az éjjel
halt meg szegény, ősz nagyapám.

Azon a reggel
csupa rokon jött, sirató nép.
Azon a reggel
sürögtek az öreg mosónék.
Azon a reggel
kendővel kötötték fel gyenge állát.
Azon a reggel
búsan vezettek a feldult szobán át.
Azon a reggel
rozsdás pénzt tettek kék szemére.
Azon a reggel
riadva bámultam feléje.
Azon a reggel
csak hallgatott makacs ajakkal
Azon a reggel
olyan volt, mint egy néma angyal.

Már néha gondolok a szerelemre...

Milyen lehet – én Istenem – milyen?
Találkoztam tán véle messze-messze,
valahol Andersen meséiben?
Komoly és barna kislány lesz. Merengő.
A lelke párna, puha selyemkendő.
És míg a többiek bután nevetnek,
virágokat hoz majd a kis betegnek.
Ágyamhoz ül. Meséskönyv a szeme.
Halkan beszél, csak nékem, soha másnak.
Fájó fejemre hús borogatást rak.
És kacagása hegedű-zene.
Egy lány, ki én vagyok. Hozzám hasonló.
Különös, titkos és ritkán mosolygó.
Az éjbe néző. Fáradt. Enyhe. Csöndes.
Csak széttekint, és szobánkba csönd lesz...

Legszebb a sárga. Sok-sok levelet
e tintával írnék egy kisleánynak,
egy kisleánynak, akit szeretek.
Krikszkrakszokat, japán betűket írnék,
s egy kacskaringós, kedves madarat.
És akarok még sok másszínű tintát,
bronzot, ezüstöt, zöldet, aranyat,
és kellene még sok száz és ezer
és kellene még aztán millió:
tréfás-lila, bor-színű, néma-szürke,
szemérmetes, szerelmes, rikító,
és kellene szomorú-viola
és téglabarna és kék is, de halvány,
akár a színes kapuablak árnya
augusztusi délkor a kapualján.
És akarok még égő-pirosat,
vérszínűt, mint a mérges alkonyat
és akkor írnék, mindig-mindig írnék,
Kékkel húgomnak, anyámnak arannyal:
arany-imát írnék az én anyámnak,
arany-tüzet, arany-szót, mint a hajnal.
És el nem unnám, egyre-egyre írnék
egy vén toronyba, szünes-szüntelen.
Oly boldog lennék, Istenem, de boldog.

Kiszínezném vele az életem.

Menj, kisgyerek.

Most vége ennek is.
Menj, drága gyermek, édes kisfiam.
A te utad a végtelenbe visz,
de én elöttem már a semmi van.
A semmiség. Még egynéhány merész év,
aztán a férfikor s a sárga vénség.
Menj, édesem, bocsáss meg a dalosnak,
ki mostan a színpadra kényszerít,
menj budapesti, bús redakciókba,¹
némán takard föl szóló sebeid.
Menj a New-Yorkba s kávéházi márvány
ravatalán tanulj újra meghalni,
irigy szemek kereszttüze közé menj,
hadd nézzék benned, mi az irodalmi.
Menj és panaszkodj, hogy az vitt piacra,
ki tégedet legjobban szeretett
és kirabolva tiszta, kis koporsód,
most kinyitotta halott szemedet.
Mondd, árva vagy és most lettél legárvább –
picike koldus a föld kerekén –
Mezítlenül születted, meztelen mégysz...
Menj, menj, szegény.

(1910–1923)

---

1 Kiadókba.

Boldog, szomorú dal

Van már kenyérem, borom is van,
van gyermekem és feleségem.
Szívem minek is szomorítsam?
Van mindig elég eleségem.
Van kertem, a kertre rogyó fák
suttogva hajolnak utamra
és benn a dió, mogyoró, mák
terhétől öregbül a kamra.
Van egyszerű, jó takaróm is
telefonom, úti bőröndöm,
van jó-szívű jót-akaróm is
s nem kell kegyekért könyörögnöm.
Nem többet az egykori köd-kép,
részegje a ködnek, a könnynek,
ha néha magam köszönök még,
már sokszor előre köszönnek.
Van villanyom, izzik a villany,
tárcám van igaz színezüsből,
tollam, ceruzám vigan illan,
szájamban öreg pipa füstöl.
Fürdő van, üdíteni testem,
langy téa beteg idegemnek,
ha járok a bús Budapesten,
nem tudnak egész idegennek.
Mit eldalolok, az a bánat
könnyekbe borít nem egy orcát
és énekes ifjú fiának
vall engem a vén Magyarország.
De néha megállok az éjen,
gyötrődve, halálba hanyatlón,
úgy ásom a kincset a mélyen,
a kincset, a régit, a padlón,
mint lázbeteg, aki föleszmél,
álmát hüvelyezve, zavartan,
kezem kotorászva keresgél,
hogyan jaj, valaha mit akartam.
Mert nincs meg a kincs, mire vágytam,
a kincs, amiért porig égtem.
Itthon vagyok itt e világban
s már nem vagyok otthon az égben.

(1917)

Ha negyvenéves...

Ha negyvenéves elmúltál, egy éjjel,
egyszer fölébreds és aztán sokáig
nem bírsz aludni. Nézed a szobádat
ott a sötétben. Lassan eltűnődöl
ezen-azon. Fekszel, nyitott szemekkel,
mint majd a sírban. Ez a forduló az,
mikor az életed új útra tér.
Csodálkozol, hogy föld és csillagok közt
éltél. Eszedbe jut egy semmiség is.
Babrálsz vele. Megúnod és elejted.
Olykor egy-egy zajt hallasz künn az utcán.
Minden zajról tudod, hogy mit jelent.
Még bús se vagy. Csak józan és figyelmes.
Majdnem nyugodt. Egyszerre fölsóhajtasz.
A fal felé fordulsz. Megint elalszol.

(1929)

Őszi reggeli

Ezt hozta az ősz. Hús gyümölcsöket
üvegtálon. Nehéz, sötét-smaragd¹
szőlőt, hatalmas, jáspisfényű² körtét,
megannyi dús, tündöklő ékszerét.
Vízcsöpp iramlík egy kövér bogyóról
és elgurul, akár a brilliáns.
A pompa ez, részvételen, derült,
magába-forduló tökéletesség.
Jobb volna élni. Ámde túl a fák már
aranykezűkkel intenek nekem.

(1929)

1 Zöld színű drágakő.

2 Sárgásbarna vagy vöröses féldrágakő.

Sárgán hever itt a középkori Róma,
de lángol az alkony,
mint véres oroszlán
s te fönn lovagolsz még
a Capitolium ősi tetőjén,
Marcus Aurelius.

Bronzfejű cézár,
aranyszakállú,
vak ragyogású szoborszemeiddel
órködve vigyázol
s én állok előtted.

Császári felség,
emberi nagyság,
roppant pogányság
örök igazza,
bamba tömegből visszahúzódo,
trón magasában egyedül élő,
koldus imperátor.

Nem kancsal apostol,
nem zagyva keletnek elmebetegje,
főséges író társ,
együtt a szív és fő,
fájdalom és bölcs messzetekintés,
elhagyatott e sanyarú földön,
az, aki él és az, aki fél és
látja a törvényt reszketve, de higgadt
lépttel megy a sírhoz, az értelem égő
lámpája kezében,
megvetve, mi barbár,
mindazt, mi hazugság.

Semmi, ami barbár
nem kell soha nékem, semmi, ami bárgyú.
Nem kellene nekik se, kik titkon az éggel
rádióan beszélnek, a jósok, a boncok,
a ferde vajákos, ki cifra regéknek
gőzébe botorkál, csürhe-silányok,
kik csalva, csalatva egy jelre lehullnak
s úgy fintorog arcuk,
mint a bolondé.

Csak a bátor, a büszke, az kell nekem, ő kell,
őt szeretem, ki érzi a földet,
tapintja merészen a görcsös, a szörnyű
Medusa-valóság kő-iszonyatját,
s szól: „ez van”, „ez nincsen”,
„ez itt az igazság”, „ez itt a hamisság”
s végül odadobja férgeknek a testét.
Hős kell nekem, ő, ki
déli verőben nézi a rémet,
hull könnye a fényben
és koszorúja
izzó szomorúság.

Messze vagyok már, messze röptem,
messze az olcsó, híg dudaszótól,
dél és nyugat között csapong az én lelkem,
mindig szabadabban.
Álarcomat itten elvetem, aztán
újra felöltöm
s járok mosolyogva,
tanulva a tőrést,
a hosszú alázat gögös erényét,
szenvetve a mocskot, rejtve riadtan
rongyokra szakított, császári palástom.

Hadd emelem föl,
hadd emelem hát tiszta, hitetlen,
kétkedve cikázó, emberi pára-
lelkem tefeléd most,
ki jöttem a pannón
halmok alól, s élek a barna Dunának,
a szőke Tiszának partjai közt. Jaj,
hadd emelem föl mégegyszer a szívem
testvéri szivedhez,
Marcus Aurelius.

(Róma, 1929)

Indulj dalom,
bátor dalom,
sápadva nézze röptöd,
aki nyomodba köpköd:
a fájdalom.

Az életen, a szinten,
a fénybe kell kerengni,
légy mint a minden,
te semmi.

Ne mondd te ezt se, azt se,
hamist se és igazt se,
ne mondd, mi fáj tenéked,
ne kérj vigaszt se.
Légy mint a fű-fa, élő,
csoda és megcsodáló,
titkát ki-nem-beszélő,
röpülő, meg-nem-álló.

Légy az, ami a bölcs kéz
fölhámja, a gyümölcshéj
remek ruhája, zöld szín
fán, tengeren a fölszín:
mélységek látszata.

No fuss a kerge széllal,
cikázva, szerteszéjjel,
ki és be, nappal-éjjel,
s mindent, mi villan és van,
érj el.
Tárgyalj bolond szeszéllyel,
komázz halál-veszéllyel,
s kacagd ki azt a buzgót,
kinek a mély kell.

Mit hoz neked a bűvár,
ha fölbukik a habból?
Kezében szomorú sár,
ezt hozza néked abból.
Semmit se lát, ha táncol
fényes vizek varázsa,
lenn nyög, botol a lánctól,
kesztyűje, mint a mázsa,¹
fontoskodó-komoly fagy
dagadt üvegszemébe.
Minden bűvárnak oly nagy
a képe.

Jaj, mily sekély a mélység
és mily mély a sekélység
és mily tömör a hígság
és mily komor a vígság.
Tudjuk mi rég, mily könnyű
mit mondanak nehéznek
és mily nehéz a könnyű,
mit a medvék lenéznek.
Ő szent bohóc-üresség,
szíven a hetyke festék,
hogy a sebet nevéssék,
mikor vérző-heges még,
ó hős, kit a halál-arc
rémétől elföd egy víg
álarc,
ó jó zene a hörgő
kínokra egy kalandor
csörgő,
mely zsongít, úgy csitít el,
tréfázva mímel
s a jajra csap a legszebb
rímmel.

1 A korabeli bűvárruhák leginkább fémből és üvegből készültek.

A céda életet ferd,
azt, ami vagy te, tettesd,
királyi ösztönöddel
ismersz-e még felettest?
Az únt anyag meredt-rest
súlyát nevetve lökd el
s a béna, megvetett test
bukásait a szellem
tornáival feledtesd.

Hát légy üres te s könnyű,
könnyű, örökre-játszó,
látó, de messze-látszó,
tarkán lobogva száz szó
selymével, mint a zászló,
vagy szappanbuborék fenn,
szelek között, az égben
s élj addig, míg a lélek,
szépség, vagy a szeszélyek,
mert – isten engem – én is,
én is csak addig élek.

Menj mély fölé derengni,
burkolva, játszi színben,
légy mint a semmi,
te minden.

(1933)

Látjátok feleim, egyszerre meghalt
és itt hagyott minket magunkra. Megcsalt.
Ismertük őt. Nem volt nagy és kiváló,
csak szív, a mi szívünkhöz közel álló.
De nincs már.
Akár a föld.
Jaj, összedőlt
a kincstár.

Okuljatok mindannyian e példán.
Ilyen az ember. Egyedüli példány.
Nem élt belőle több és most sem él
s mint fán se nő egyforma két levél,
a nagy időn se lesz hozzá hasonló.
Nézzétek e főt, ez összeomló,
kedves szemet. Nézzétek, itt e kéz,
mely a kimondhatatlan ködbe vész
kővé meredve,
mint egy ereklye
s rá ékírással van karcolva ritka,
egyetlen életének ősi titka.

Akárki is volt ő, de fény, de hő volt.
Mindenki tudta és hirdette: ő volt.
Ahogy szerette ezt vagy azt az ételt
s szólt ajka, melyet mostan lepecsételt
a csönd, s ahogy zengett fülünkbe hangja,
mint vízbe süllyedt templomok harangja
a mélybe lenn, s ahogy azt mondta nemrég:
„Édes fiacskám, egy kis sajtot ennék”,
vagy bort ivott és boldogan meredt a
kezében égő, olcsó cigaretta
füstjére és futott, telefonált
és szötte álmát, mint színes fonált:
a homlokán feltündökölt a jegy,
hogy milliók közt az egyetlenegy.

Keresheted őt, nem leled, hiába,
se itt, se Fokföldön, se Ázsiába,
a múltba sem és a gazdag jövőben
akárki megszülethet már, csak ő nem.
Többé soha
nem gyúl ki halvány-furcsa mosolya.
Szegény a forgandó tündér szerencse,
hogy e csodát újólág megteremtse.

Édes barátaim, olyan ez épen,
mint az az ember ottan a mesében.
Az élet egyszer csak őrája gondolt,
mi meg mesélni kezdtünk róla: „Hol volt...”,
majd rázuhant a mázsás, szörnyü mennybolt
s mi ezt meséljük róla sírva: „Nem volt...”
Úgy fekszik ő, ki küzdve tört a jobbra,
mint önmagának dermedt-néma szobra.
Nem kelti föl se könny, se szó, se vegyszer.
Hol volt, hol nem volt a világon egyszer.

(1933)

Elmondanám ezt néked. Ha nem unnád.
Múlt éjszaka – háromkor – abbahagytam
a munkát.

Le is feküdtem. Ám a gép az agyban
zörgött tovább, kattogva-zúgva nagyban,
csak forgolódtam dühösen az ágyon,
nem jött az álom.

Hívtam pedig, így és úgy, balga szókkal,
százig olvasva s mérges altatókkal.

Az, amit írtam, lázasan meredt rám.

Izgatta szívem negyven cigarettám.

Meg más egyéb is. A fekete. Minden.

Hát fölkelek, nem bánom az egészet,
sétálgatok szobámba le-föl, ingben,
körülttem a családi fészek,

a szájakon lágy, álombeli mézek
s amint botorkálok itt, mint a részeg,
az ablakon kinézek.

Várj csak, hogy is kezdjem, hogy magyarázzam?

Te ismered a házam,
s ha emlékezni tudsz a
hálószobámra, azt is tudhatod,
milyen szegényes, elhagyott
ilyenkor innen a Logodi-utca,
ahol lakom.

Tárt otthonokba látsz az ablakon.

Az emberek feldöntve és vakon,
vízszintesen fekszenek
s megforduló szemük kacsintva néz szét
ködébe csalfán csillogó eszüknek,
mert a mindennapos agyvérzegénység
borult reájuk.

Mellettük a cipőjük, a ruhájuk
s ők a szobába zárva, mint dobozba,
melyet ébren szépítnék álmodozva,
de – mondhatom – ha így reá meredhetsz,
minden lakás olyan, akár a ketrec.

Egy keltőóra átketyeg a csendből,
sántítva baktat, nyomba felcsörömpöl,
és az alvóra szól a
harsány riasztó: „ébredj a valóra”.

A ház is alszik, holtan és bután,
mint majd száz év után,
ha összeomlik, gyom virít alóla
s nem sejtí senki róla,
hogyan otthonunk volt-e vagy állat óla.

De fölön, barátom, ott fölön a derűs ég,
valami tiszta, fényes nagyszerűség,
reszketve és szilárdul, mint a hűség.
Az égbolt,
egészen úgy, mint hajdanában rég volt,
mint az anyám paplanja, az a kék folt,
mint a vízfesték, mely irkámra szétfolyt,
s a csillagok
lélekzű lelke csöndesen ragyog
a langyos ősz
éjjelbe, mely a hideget előzi,
kimondhatatlan messze s odaát,
ők akik nézték Hannibál¹ hadát
s most néznek engem, aki ide estem
és állok egy ablakba, Budapesten.

Én nem tudom, mi történt vélem akkor,
de úgy rémlett, egy szárny suhant felettem
s felém hajolt az, amit eltemettem
rég, a gyerekkor.

Olyan sokáig
bámultam az égbolt gazdag csodáit,
hogyan már pirkadt is keleten s a szélben
a csillagok szikrázva, észrevétlen
meg-meglibegtek, és távolba roppant
fénycsóva lobbant,
egy mennyei kastély kapuja tárult,
körtötte láng gyult,
valami rebbent,
oszolni kezdett a vendégsereg fent,
a hajnali homály mély
árnyékai közé lengett a báléj,
kűnn az előcsarnok fényárban úszott,
a házigazda a lépcsűn bucsúzott,

1 Pun hadvezér, átkelt az Alpokon, hogy elfoglalja Rómát (Kr. e. 2. század).

előkelő úr, az ég óriása,
a bálterem hatalmas glóriása
s mozgás, riadt csilingelés, csodás,
halk női suttogás,
mint amikor már vége van a bálnak
s a kapusok kocsikért kiabálnak.

Egy csipkefátyol
látszott, amint a távol
homályból
gyémántosan aláfol,
egy messze kéklő,
pazar belépő,
melyet magára ölt egy drága, szép nő
és rajt egy ékkő
behintve fénnel ezt a tiszta békét,
a halovány ég túlvilági kékét,
vagy tán egy angyal, aki szűzi
szép mozdulattal csillogó fejékét
hajába tűzi
és az álomnál csendesebben
egy arra ringó
könnyűcske hintó
mélyébe lebben
s tovább robog kacér mosollyal ebben,
aztán amíg vad paripái futnak
a farsangosan lángoló Tejutnak,
arany konfetti-záporába sok száz
batár között, patkójuk fölsziporkáz.

Szájtátva álltam,
s a boldogságtól föl-fölkiabáltam,
az égbe bál van, minden este bál van
és most világolt föl értelme ennek
a régi nagy titoknak, hogy a mennynek
tündérei hajnalba hazamennek
fényes körútjain a végtelennek.

Virradtig
maradtam így és csak bámultam addig.
Egyszerre szóltam: hát te mit kerestél
ezen a földön, mily kopott regéket,
miféle ringyók rabságába estél,
mily kézirat volt fontosabb tenéked,
hogyan nyár múlt, annyi sok deres tél
és annyi rest éj
s csak most tűnik szemedbe ez az estély?

Ötven,
jaj, ötven éve – szívem visszadöbben –
halottjaim is itt-ott egyre többen –
már ötven éve tündököl fölöttem
ez a sok élő, fényes égi szomszéd,
ki látja, hogy könnyem mint morzsolom szét.
Szóval bevallom néked, megtörötten
földig hajoltam s mindezt megköszöntem.

Nézd csak, tudom, hogy nincsen mibe hinnem
s azt is tudom, hogy el kell mennem innen,
de pattanó szívem feszítve húrnak
dalolni kezdtem ekkor az azúrnak,
annak, kiről nem tudja senki, hol van
annak, kit nem lelek se most, se holtan.
Bizony ma már, hogy izmaim lazulnak,
úgy érzem én, barátom, hogy a porban,
hol lelkek és göröngyök közt botoltam,
mégis csak egy nagy ismeretlen Úrnak
vendége voltam.

(1933)

Ének a semmiről

Amit ma tartok, azt elejtem,
amit ma tudtam, elfelejtem,
az arcomat kezembe rejtem
s elnyúlok az üres sötétben,
a mélyen-áramló delejben.

Annál, mi van, a semmi ősebb,
még énnekem is ismerősebb,
rossz sem lehet, mivel erősebb
és tartósabb is, mint az élet,
mely vérrel ázott és merő seb.

Szokatlan-új itt ez a köntös,
pár évre szóló, szűk, de göncös,
rossz gúnya, melyet a könny öntöz,
beh otthonos lesz majd a régi,
a végtelen, a bő, közömbös.

Én is öröktől ebbe voltam,
a semmiségre ráomoltam,
míg nem javultam és romoltam,
tanulni sem kell, tudjuk ezt rég:
eltűnni és feküdni holtan.

Ha félsz, a másvilágba írd át,
verd a halottak néma sírját,
tudd meg konok nyugalmuk írdát,
de nem felelnek, úgy felelnek,
bírduk mi is, ha ők kibírdák.

Pajtás, dalold hát, mondd utánam:
Mi volt a mi bajunk korábban,
hogyan jártunk a föld porában?
Mi fájt szivednek és szivemnek
Caesar, Napoleon korában?

(1933)

Szeptemberi áhítat

Szeptemberi reggel, fogj glóriádba,
ne hagyj, ne hagyj el, szeptemberi nap,
most, amikor úgy lángolsz, mint a fáklya
s szememből az önkívület kicsap,
emelj magadhoz. Föl-föl, még ez egyszer,
halál fölé, a régi romokon,
segíts nekem, szeptember, ne eressz el,
testvéri ősz, forrón-égő rokon.
Én nem dadogtam halvány istenekhez
hideglelős és reszkető imát,
mindig feléd fordultam, mert hideg lesz,
pogány igazság, roppant napvilág.
Méltó vagyok hozzád: nézd, itten állok,
még sok hívő száj büszkén emleget,
vérembe nőnek a termékeny álmok
s nők sem vihognak a hátam megett.
Nem is kívánok egy pincét kiinni,
vagy egy cukrászdát, vendéglőt megenni,
csak az élet örök kincsébe hinni
s a semmiség előtt még újra lenni.
Ki érleled a tőkén a gerezdet,
én pártfogóm és császárom, vezess,
az életem a sors kezébe reszket,
de lelkem és gerincem egyenes.
Uralkodásra a karom erős még,
adj kortyaidból nekem, végtelen
s te aranyozd, aki vagy a dicsőség,
még most se rút, nem-öszülő fejem.

—

Érett belét mutatja, lásd, a dinnye,
fehér fogától villog vörös inye,
kövér virágba bújjik a darázs ma,
a hosszú út után selymes *garage*-ba,
méztől dagadva megreped a szőlő
s a boldogságtól elnémul a szóló.

—

Bizony, csodás ország, ahova jöttünk,
mint hogyha a perc szárnyakon osonna,
el-nem-múló vendégség van köröttünk,
hosszú ebéd és még hosszabb uzsonna.
Húgom virágokat kötöz a kertbe,
aranytálban mosakszik reggelente
s ha visszatér az erdőn alkonyatkor,
a csillagokról ráhull az aranypor.

Olyan ez éppen, mint gyermekkoromba.
A felnőttek érthetetlenül beszélnek
egymás között, minden nesz oly goromba,
estente búgó hangja van a szélnek,
tán megriadt lenn egy sötét falombtól
s a télre, sárra és halálra gondol.

Aztán a délután is furcsa nékem,
hogy a napot árnyékok temetik,
a zongorán, mint hajdan a vidéken,
örvénylik a *Sonata pathétique*,
bukdácsol a billentyűn tompa búban
az édes elmebeteg, árva Schumann,
s mert nem lehet már jobban sírnia,
száján kacag a *schizophrénia*.

Nem volt a föld még soha ily csodás,
a fák között mondhatlan suttozás,
a fák fölött szallag, beszegve kancsal
fényel, lilába lángoló naranccsal,
az alkonyat csókot hajít a ködnek
és rózsaszín hullámokon fürödnek.
Miféle ország, mondd, e gyermek-ország,
miféle régen elsüllyedt mennyország?

Jaj, minden oly szép, még a csúnya is,
a fájdalom, a koldus gúnya is,
jaj, hadd mutassam e kis templomot,
mely déli tűzben csöndesen lobog.
Imádkozó lány, száján néma sóhaj,
mint mélyen-alvó, ferde szemgolyóval,
vakok meresztik égre szemüket,
Isten felé fülel egy agg süket.

Vagy nézd az estét, a kormos zavarba
kis műhelyébe dolgozik a varga,
csöpp láng előtt, szegényen és hiába,
mint régi képen, ódon bibliába.

Most az eső zuhog le feketén,
most a sötétbe valami ragyog,
mint bűvös négyszögön a mese-fény,
fekete esőn arany-ablakok.
Künn a vihar, elfáradt, lassu rívás,
benn villanyfénynél őszi takarítás,
a készülődés télre, az ígéret
s az ámulattól szinte égig érek.

—

A csillagok ma, mondd, miért nagyobbak
s mint a kisikált sárgaréz-edények
a konyha délutánján, mért ragyognak?
Mit akar tőlem ez a titkos élet?
Ki nyújtja itt e tiszta kegyeket?
Ki fényesít eget és hegyeket?
Mily pantheizmus játszik egyre vélem,
hogy századok emlékét visszaélem?
Az Orion süvegje mért parázsló?
Miért, hogy mindent lanyha pára mos?
Ki tette ezt? Ki volt ez a varázsló?
Miért csodálkozol, csodálatos?

—

Szép életem, lobogj, lobogj tovább,
cél nélkül, éjen és homályon át.
Állj meg, te óra és dőlj össze, naptár,
te rothadó gondoktól régi magtár.
Ifjúságom zászlói úszva, lassan
röpüljete az ünnepi magasban.

(1935)

Fehéren sütött a nap.

Mint amikor éjjel fényképeznek és villanóport¹ gyújtanak, úgy izzott a balatoni fürdőhely a verőfényben. A meszelt kunyhók, a kukoricagörék,² a homok keretében minden fehérnek látszott. Még az ég is. Az akácfa poros lombja pedig olyan fehér volt, akár az írópapír.

Fél háromra járt.

Suhajda ezen a napon korán ébredt. Lejött a tornác lépcsőjéről, a nyaraló udvarában levő parasztkertbe.

– Hová? – kérdezte Suhajdáné, amint a törökszegfűk között horgolt.

– Fürödni – ásított Suhajda, kezében egy meggyzsin fürdőnadrággal.

– Ugyan, vidd el őt is – kérlelte az asszony.

– Nem.

– Miért?

– Mert rossz – felelte Suhajda. – Mert haszontalan felelte, és szünetet tartott. – Nem tanul.

– Dehogynem – tiltakozott felesége, vállát vonogatva. – Egész délelőtt tanult.

A konyha előtt a lócán fölneszelt egy tizenegy éves fiú. Térdén összecsucott könyvet tartott: a latin nyelvtant.

Vékonyka gyermek volt, haja rövidre nyírva nullás géppel. Piros tornaing rajta, vászonnadrág, lábán bőrsaru. Pislogott az apja meg az anyja felé.

– Hát – szólt hozzá Suhajda nyersen, fölvetve szigorú fejét –, mi az: *dicsérni fognak engem?*

– *Lauderentur*³ – rebegette a gyermek, gondolkozás nélkül, de előbb fölkel, mint az iskolában.

– *Lauderentur* – bólogatott csúfondárosan Suhajda –, *lauderentur*. Szóval a pótvizsgán is meg fogsz bukni.

– Tudja – mentegette az anyja –, tudja, de összezavarodik. Fél tőled.

– Én kiviszem őt az iskolából – biztatgatta magát Suhajda –, bizony úristen kiviszem. Lakatosinasnak adom, bognárnak⁴ – maga se tudta, hogy indulatában mért épp ezt az iparágat választotta, amelyre egyébként sohase gondolt.

– Gyere ide, Jancsikám – szólt az anyja. – Ugye tanulsz majd, Jancsikám?

– Sírba visz ez a taknyos – vágott közbe Suhajda, mert a méreg fűszer volt neki, paprika –, sírba visz – ismételte, s élvezte, hogy a harag kitágította az ereit, jótékonyan elűzte délutáni unalmát.

– Tanulok – hebegte a fiú, hangtalanul.

Védelmet keresve megalázott semmiségében, az anyjára pillantott.

Az apját szinte nem is látta. Csak érezte. Mindenütt, mindenkor, gyűlöletesen.

– Ne tanulj – legyintett Suhajda. – Sohase tanulj. Fölösleges.

– De tanul – szólt az anya, s a gyermek fejét hóna alá öelve simogatta. – Te pedig megbocsátasz neki. Jancsika – mondta váratlanul, minden átmenet nélkül –, hozd szépen a nadrágodat. Apa majd elvisz fürödni.

1 Erős fényvel égő fémport.

2 Tárolóépületek.

3 Dicsérnék őket.

4 Szekér- és kerékgyártó iparos.

Jancsi nem értette, hogy mi történt, hogy mit jelent anyjának a közbelépése, mellyel a régóta húzódó pörpatvart önkényesen, csodálatos gyorsasággal intézte. De azért fölrohant a tornácra. Onnan egy sötét kis szobába ért. Keresgélte a fiókokban a meggyzín fürdőnadrágot. Az egészen olyan volt, mint az apjáé, csak kisebb. Suhajdáné varrta mind a kettőt.

Az apa tétovázni látszott.

Anélkül hogy bármit mondana feleségének, megállapodott egy köszmétebokor¹ mellett, mintha késlekedő fiát várná. Majd nyilván mást gondolt. Kiment a léckapun. A tó felé igyekezett, valamivel lassabban, mint máskor.

Sokáig kutakodott a fiú.

Jancsi a második gimnázium² évváró vizsgáján megbukott a latinból. Ezen a nyáron pótvizsgára készült. Minthogy azonban a tanulást a szünidőben is félvállról vette, apja büntetésből eltiltotta őt a fürdéstől egy hétre. Még két fürdéstelen napja lett volna. Most meg kellett ragadnia az alkalmat. Lázasan hányta széjjel a ruhákat. Végre meglelte a fürdőnadrágot. Be se csomagolta, lobogtatva hozta ki az udvarba. Ott csak az anyja várta. Fölágaskodott hozzá, hogy sebtében csókot leheljen az édes, imádandó arca, s apja után iramodott.

Anyja utána kiáltott, hogy később majd ő is lejön a partra.

Suhajda vagy húsz lépéssel haladhatott előtte a gyalogösvényen. Jancsi bőrsaruja, amint futott, tapsikolta a port. Hamar utolérte őt az ördögcérnaösvénynél. De néhány lépéssel előbb lassított, óvatosan lopakodott melléje, mint a kutya, még mindig nem lévén bizonyos, vajon nem kergetik-e vissza.

Az apa egy szót se szólt. Arca, melyet a gyermek olykor oldalvást, gyors pillantással kémlelt, zárt volt és merev. Fejét fölszegte, a semmibe nézett. Úgy rémlett, észre se veszi őt, nem törődik vele.

Jancsi, akit az iménti örömhír fölpezsdített, most elszontyolodott, búsan lépegetett, szomszúságot érzett, inni akart, szükségére menni, szeretett volna visszafordulni, de félt attól, hogy apja megint rárivall, s így a helyzetet, melyet csatlakozásával teremtett, a rosszabbtól való félelmében vállalnia kellett.

Várta, hogy mi történik vele.

Az út a nyaralóktól a tóig mindössze négy perc.

Síralmas fürdőhely volt ez, villany és minden kényelem nélkül, a köves zalai parton, erősen harmadrendű. Szegény hivatalnokok nyaraltak itten.

Künn az udvarban eperfák alatt nők, férfiak egy ingben, mezítláb görögdinnyét, főtt kucoricát rágcsáltak.

Suhajda az ismerőseinek régi nyájas hangján köszönt, amiből a gyerek – a harag e boldog fegyverszünetében – azt következtette, hogy nem is annyira dühös, mint mutatja. Később azonban az apa homloka ismét kegyetlenné vált.

Tücskök ciripeltek a napfényben. Már feléjük lengett a víz édesen rothadt szaga is, már feltűnt a korhatag fürdőépület is, de Suhajda nem beszélt.

Istenesné, a fürdősasszony, aki kontyát piros pipisz³ kendővel kötötte át, kinyitotta kabinjait, beengedte őket: az elsőbe az apát, a másodikba, melyben Suhajdáné szokott öltözködni, a fiút.

1 Egresbokor.

2 Nyolcosztályos gimnázium második osztálya.

3 Piros.

Kívülről nem is tartózkodott más a parton, csak egy legény. Az ott valami döglött lélekvesztőt¹ tatarozott. Rozsdás szögeket egyengetett a földön.

Jancsi előbb vetkőzött le.

Kijött a kabinjából, de nem tudott mit csinálni, nem mert az áhított vízbe menni. Zavarában a lába fejét nézegette. Amíg apja elkészült, ezt szemlélte nagy figyelemmel, mintha először látná.

Suhajda meggyszín fürdőnadrágjában lépett ki, egy kissé potrohosan, de izmosan, föltárva fekete szőrös mellét, melyet a gyermek mindig megbámult.

Jancsi rátekintett, hogy szeméből olvasson. De nem látott semmit. Az aranykeretes csíptető üvege nagyon villogott.

Pironkodva nézte, hogy megy apja a tóba.

Csak akkor somfordált utána, amikor Suhajda hátraszólt:

– Jöhetsz.

Követte őt, egy lépés távolságból. Nem mártotta meg magát, nem úszkált békatempóival, mint szokta. Csak botorkált a nyomában, valami bátorítást várva. Suhajda ezt észrevette. Félvállról, mogorván mellének szögezte a kérdést:

– Félsz?

– Nem.

– Akkor mit mamlaszkodsz?

Annál a cölöpnél álltak, ahol a gyermeknek a csecsbimbójáig ért a víz, az apjának pedig valamivel följebb, mint derékig. Mind a ketten lekuporodtak, nyakig merültek, élvezték a lanyha tó cirógatását, mely almazölden, tejszerűen pezsgett körülöttük.

Suhajdában a jó érzéstől ingerkedő, játékos kedv ébredt.

– Gyáva vagy, barátom.

– Nem.

Máris megragadta a fiát, két karjába nyalábolta, s belevetette a vízbe.

Jancsi röptült a levegőben. Farral toccsant a tóba. A víz kinyílt, aztán rejtelmes zúgással, háborogva csapódott össze fölötte. Néhány másodpercig tartott, míg kievickélt. Orrán-száján prüszkölte a vizet. Két öklével nyomigálta a szemét, mert nem mindjárt látott.

– Rossz? – kérdezte az apja.

– Nem.

– Akkor még egyszer. Egy-kettő – és ismét magához ölelte a gyermeket.

Suhajda, amikor azt mondta: „há-rom”, nagyot lendített rajta, elhajította, körülbelül arra a helyre, ahová előbb, de mégis valamivel messzebb, a köteleket tartó cölöp mögé, úgyhogy nem is láthatta, amint fia egyet bukfencezve, hátrazegett fővel, kitért karral lefelé zuhant a vízbe. Ezért hátra is fordult.

Szemben vele a somogyi part nyúlt el. A tó tündöklött, mintha millió és millió pillangó verdesné tükrét gyémántszárnnyal.

Néhány pillanatig várt, amint előbb.

– Na – mondta végül bosszankodva. Aztán fenyegetően, rekedten: – Mit izélsz? Ne komédiázz.

De senki se válaszolt.

---

1 Csónakot.

– Hol vagy? – kérdezte valamivel emeltebb hangon, és fürkészett közellátó szemével elő-hátra, jó messzire, hátha ott bukott föl, Jancsi tudniillik kitűnően tudott úszni a víz alatt is.

Amíg azonban Suhajda mindezeket véghezvitte, úgy érezte, hogy már több idő múlt el, mint az előző lebukás és fölmerülés között. Sokkal több idő múlt el.

Hatalmasan megriadt.

Fölugrott, lábolta a vizet, gyorsan, hogy ahhoz a ponthoz érjen, ahol a fia valószínűleg a vízbe pottyanhatott.

Közben egyre kiabálta:

– Jancsi, Jancsi.

Azon a ponton a cölöp mögött se találta. Erre két karjával hadarni kezdte a tavat lapát módra. Kotorta fönn és lenn, rendszertelenül, próbált a tó fenekére nézni, a zavaros víz azonban arasznyira sem engedte át tekintetét. Belemártotta eddig száraz fejét, szemét a csíptető üvege mögött kimeresztette, mint a hal. Kereste, kereste, mindenhogyan, az iszapba hasalva, könyökölve, guggon,¹ újra és újra, körben forogva, oldalt billentve, módszeresen számon tartva minden talpalatnyi helyet.

De sehol se volt.

Mindenütt csak a víz volt, a víz ijesztő egyformasága.

Öklődve tápázkodott föl, mély lélegzetet vett.

Amíg lenn búvárkodott, homályosan azt remélte, hogy közben fia már kibukott, hogy kacagva áll majd előtte a cölöpnél vagy távolabb már, talán kabinjába szaladt felöltözködni. Most azonban tudta, hogy bármily hosszúnak is látszott az idő, ő csak egy-két pillanatilag maradt a fenéken, s gyermeke nem mehetett ki a tóból.

A víz fölött olyan nyugalmat látott, olyan közönyt, amilyent eddig nem bírt volna elképzelni.

– Hé – üvöltött a part felé, s tulajdon hangját sem ismerte föl –, nincs sehol.

A legény, aki a lélekvesztőt szögezgette, tenyerével tölcserít csinált füléhez.

– Tessék?

– Nincs sehol – hörgött belőle a kétségbeesés.

– Kicsoda?

– Nem találok – ordította torkaszakadtából –, segítség.

A legény az evezőpadra tette a kalapácsot, lerúgta nadrágját – nem akarta összevizezni –, és a tóba lépett. Vágtatott, de úgy tetszett, kényelmesen jön. Suhajda addig még néhányszor lebukott, a vízbe térdelt, tovább haladt, hogy más irányban is keresse, aztán a távolságtól megrémülve, visszatért ahhoz a helyhez, melyet mintegy őrzött. A cölöpbe fogózkodott, hogy el ne szédüljön.

Mire a legény odaért, Suhajda elbódulva zihált. Nem tudott értelmesen felelni kérdéseire.

Mind a ketten csak ide-oda ténferegtek.

Istenesné a parton kezét tördelte.

Kiabálására húszan-harmincan össze is csődültek, csáklákat, hálókát hoztak, sőt egy csónak is megindult a szerencsétlenség színhelyére, ami igazán fölösleges volt, hiszen a sekély víz itt nem lephetett el senkit.

1 Guggolva.

Hamarosan híre futamodott a környéken, hogy „valaki a vízbe fulladt”. Már mint tény.

Ebben a pillanatban Suhajdáné a parasztkertben a törökszegfűk között abbahagyta a horgolást. Fölkelt, a sötét kis szobába ment, ahol előbb Jancsika a fürdőnadrágját keresgélte, s az ajtót bezárva, elindult a part felé, amint megígérte neki.

Lassan lépegetett nyitott napernyője alatt, mely a tűző fény ellen oltalmazta. Azon gondolkozott, fürdödjék-e. Elhatározta, hogy ma nem fürdik. De amikor az ördögcérnasövény felé érkezett, gondolatának fonala egyszerre megszakadt, összegomolygott, napernyőjét becsukta, szaladni kezdett, s szaladt egész úton, amíg a fürdőépületig nem jutott.

Itt már két csendőr állott meg a mormoló tömeg, többnyire parasztasszonyok. Sokan sírtak.

Az anya tüstént megértette, mi történt. Jajveszékelve támolgott a partra, a zárt csoport felé, melynek közepén kisfia feküdt. Nem engedték oda. Egy székre ültették. Ájúldozva kérdezte, hogy él-e még.

Már nem élt. Több mint egy negyedórai kutatás után bukkantak rá, közvetlen a cölöp mögött, ahol apja állott, s mire kihúzták, a szíve nem dobogott, szembogarának fényérzékenysége megszűnt. Az orvos tótágast állíttatta, rázta belőle a vizet, fölpolcolta a mellkast, mesterséges légzést alkalmazott, tornáztatta a kis, halott karokat, sokáig, nagyon sokáig, majd percenként hallócsővel figyelte a szívet. Az nem indult meg. Erre műszereit táskájába dobta, és elment.

Ez a halál, mely hirtelenül jött, látszólag szeszélyesen, már valóság volt, oly örökkévaló, oly szilárdul megformált és meredt, mint a földgolyó legnagyobb hegyláncolatai.

Az anyát parasztszekéren szállították haza. Suhajda még mindig meggyzín fürdőnadrágban üldögélt a parton. Arcáról, csíptetőjéről csurgott a víz, a könny. Eszelősen sóhajtozott.

– Jaj nekem, jaj, jaj.

Ketten támogatták föl. Kabinjába vezették, hogy végre felöltözzék.

Még három se volt.

(1925)

Esti Kornél

[részletek]

KILENCEDIK FEJEZET,
MELYBEN A BOLGÁR KALAUZZAL CSEVEG BOLGÁRUL,
S A BÁBELI NYELVZAVAR ÉDES RÉMÜLETÉT ÉLVEZI

– Ezt el kell mesélnem nektek – szölt Esti Kornél. – Múltkor egy társaságban valaki azt mondta, hogy sohasem utaznék olyan országba, melynek nem beszéli nyelvét. Igazat adtam neki. Elsősorban engem is az emberek érdekelnek az úton. Sokkal inkább, mint a múzeumi tárgyak. Ha beszédüket csak hallom és nem értem, olyan érzés fog el, mintha szellemileg süket volnék, mintha némafilmet pörgetnének előttem, zene és magyarázó fölírások nélkül. Idegesítő ez és unalmas.

Miután mindezt kifejtettem, eszembe jutott, hogy ennek az ellenkezője is épp annyira áll, mint minden dolognak a világon. Pokoli mulatság úgy járni-kelni idegenben, hogy a szájak lármája közönyösen hagy bennünket, s mi kukán meredünk mindenkire, aki megszólít. Micsoda előkelő magány ez, barátaim, micsoda függetlenség és felelőtlenység. Egyszerre csecsemőnek érezzük magunkat, gyámság alatt. Valami magyarázhatatlan bizalom ébred bennünk a felnőttek iránt, akik bölcsebbek nálunk. Hagyjuk, hogy helyettünk beszéljenek és cselekedjenek. Aztán mindent elfogadunk, látatlanul, illetve hallatlanul.

Ritkán volt részem ilyen élményben – mert amint tudjátok, tíz nyelven beszélek –, voltaképp csak egyetleneszer, akkor, amikor Törökországba igyekezve, Bulgárián is átszaladtam. Bulgáriában mindössze huszonnégy órát töltöttem. Azt is vonaton. Ott történt velem ez, amit kár volna elhallgatnom. Végre akármikor meghalhatok – egy hajszálér megpattan a szívben vagy az agyban –, s másvalaki – ebben bizonyos vagyok – ilyesmit nem élhet meg soha.

Hát éjszaka volt. Már éjfél is elmúlt. Vágtatott velem a gyors, ismeretlen hegyek és falvak között. Úgy fél kettőre járhatott. Nem tudtam aludni. Kiálltam a folyosóra levegőzni. Hamar eluntam magam. A táj szépségéből csak fekete packákat láttam. Eseménynek számított, ha fölvillant valahol egy tűzpont. Köröttem minden utas az igazak álmát aludta. Lélek se járt a kocsikban.

Épp cihelődtem, hogy visszatérjek fülkémbé, amikor lámpával kezében megjelent a kalauz, egy fekete bajuszos köpcös bolgár, aki éjszakai körsétáját – úgy látszik – befejezte. Jegyemet már régen látta. Nem volt velem semmi dolga. De köszöntésül – barátságosan – rám villantotta lámpáját és szemét. Aztán mellém állt. Nyilván ő is unatkozott.

Fogalmam sincs, miért és hogyan, de ekkor elhatároztam, hogy török-szakad, elbeszélgetek vele, mégpedig hosszan, kiadósan. Azt kérdeztem tőle bolgárul, dohányos-e? Csak ennyit tudtam bolgárul. Ezt is a vonaton tanultam a hirdetményből. Azonkívül még öt-hat szót tudtam, azt, ami az úton kénytelen-kelletlen ránk ragad, hogy *igen* és *nem* satöbbi. De – esküszöm nektek – többet nem tudtam.

A kalauz sapkája ellenzőjéhez emelintette kezét. Szétkattintottam dohánytárcámat és megkínáltam. Kivett egy aranyvégű cigarettát, mély tisztelettel. A kalauz gyufát kotorászott elő, meggyújtotta, s merőben ismeretlen nyelvén olyasmit rebegett, hogy: *parancsoljon*. Én erre feléje tartottam kéken lobogó öngyújtómat, s utána szajkóztam azt a szót, melyet életemben először hallottam.

Mind a ketten égtünk, pöfékeltünk, orrunkon eregettük ki a füstöt. Kezdetnek ez határozottan biztató volt. Ma is büszkeség dagaszt, mikor erre gondolok, mert még mindig hízeleg önérzetemnek, hogy mekkora emberismerettel alapoztam meg ezt a jelenetet, mekkora lélektani tudással ültettem el azt a kisdud magot, mely később – amint majd kiderül – terebélyes fává lombosodott, úgyhogy alatta kipihentem úti fáradalmamat, s hajnalban nem közönséges tapasztalatokkal tetézve vonulhattam vissza.

El kell ismernetek, hogy fellépésem mindjárt az első pillanattól fogva biztos és hibátlan volt. Azt kellett elhítenem, hogy született bolgár vagyok, és bolgárul legalább úgy tudok, mint a szófiai egyetem irodalomtanára. Ennélfogva kissé fásultan és hányavetin viselkedtem. Főképp nem fecsegetem. Ez ugyan nem teljesen rajtam múlt, de az mindegy. Az idegeneket az jellemzi, hogy mindig annak az országnak a nyelvén igyekeznek beszélni, melyben utaznak, ezen a téren túlságosan is buzgólkodnak, s akkor egykettőre kisül, hogy idegenek. Viszont az odavalók, a bennszülöttek csak bólintanak, jelekkel értetik meg magukat. Harapófogóval kell belőlük kihúzni a szót. Akkor is a használattól kifényesedett, kopott szokat vetnek oda, álmosan, az anyanyelv bennük szunnyadó gazdag és rejtett kincseiből. Általában fáznak a választékos fordulatok, a szabatos és irodalmi szerkezetek alkalmazásától. Lehetőleg nem beszélnek, amit okosan is tesznek, hiszen ha több óra hosszúra kellene előadniuk egy dobogón, vagy egy húszíves könyvet kellene írniuk, róluk is hamarosan kimutatnák részint hallgatóik, részint bírálóik – mégpedig nem egészen alaptalanul –, hogy tulajdon anyanyelvükhöz se konyítanak.

Tehát vidáman füstölgöttünk én meg a kalauz abban a meghitt csöndben, melyből a nagy barátságok, az igazi megértések, az életre szóló lelki frigyek támadnak. Komoly voltam és nyájas. Homlokomat néha összeráncoltam, aztán – változatosságból – földerítettem, s rápillantottam, igen figyelmesen. De a társalgást, melynek igézetes lehetősége már a levegőben lebegett, közvetlenül a fejünk fölött, valahogy mégiscsak meg kellett indítanom. Ásítottam és sóhajtottam. Egyszerre vállára tettem kezem, magasba vontam szemöldököm, úgy, hogy mindkettő egy-egy óriási kérdőjelle görbült, s fejemet fölvetve ezt mormogtam: – Na? – A kalauz, aki az érdeklődésnek ebben a pajtási formájában holmi gyermekkori emlékét fedezhette föl vagy egy cimborájának modorát, aki így szokott tőle tudakozódni, hogy – „mi újság nálatok, hékás?” – elmosolyodott. Beszélni kezdett. Négy-öt mondatot mondott. Akkor elhallgatott és várt.

Én is vártam. Erre megvolt az okom. Azen tűnődtem, hogy mit kell rá felelnem. Rövid habozás után döntöttem. Ezt mondtam: *Igen*.

Tapasztalatom tanított erre. Valahányszor nem figyelek a társalgásra, vagy nem értek valamit, otthon is mindig így szólok: *Igen*. Ebből még soha semmi baj nem háramlott rám. Még abban az esetben sem, ha ezzel valamit helyeselni látszottam, amit kárhozzatnom kellett volna. Ilyenkor el lehet hitetni, hogy gúnyosan igeneltem. Az *igen* legtöbbször *nem* is.

Hogy okoskodásom nem volt alaptalan, azt a következők fényesen igazolták. A kalauz sokkal közlékenyebb lett. Sajnos, újra elhallgatott és várt. Most kérdő hangsúllyal, kissé értetlenül és csodálkozva érdeklődtem: *Igen?* – Ez – hogy úgy fejezzem ki magam – végképp megtörte a jeget. A kalauz fölengedett, s beszélt, körülbelül egy negyed óráig beszélt, kedvesen, nyilván változatosan is, s nekem ezalatt nem kellett törnöm a fejem, hogy mit válaszoljak.

Ekkor értem el első döntő sikeremet. Ahogy a szavak patakozottak a szájából, ahogy fecsegett-locogott, abból nyilvánvalóvá vált, hogy engem már álmában se tartana idegennek. Ezt

a hitet azonban, bár szilárdnak látszott, fönn kellett tartanom. Ha egyelőre mentesültem is a felelgetés számomra fölöttébb kínos kötelességétől, s ha szájamat állandóan bedughattam is aranyvégű cigarettámmal, mintegy ezzel jelezve, hogy szájam „foglalt”, s nemigen ér rá beszélni, azért mégse hanyagolhattam el önfeláldozó szórakoztatómat, és időnként gondoskodnom kellett arról, hogy a társalgás tüzeit tápláljam.

Mivel értem el ezt? Nem szavakkal. Játszottam, mint a színész – egy kitűnő színész –, minden ízettel. Arcom, kezem, fülem, még a lábam ujjja is úgy mozgott, amint kellett. De óvakodtam a túlzásoktól. A figyelmet mímeltem, ellenben nem azt az erőlködő figyelmet, mely már eleve gyanús, hanem azt a figyelmet, mely hol lankad és szétszóródik, hol újra lobot vet és föllángol. Másra is ügyeltem.

Olykor egy taglejtéssel tudattam, hogy nem értettem azt, amit mondott. Ti természetesen azt hiszitek, hogy ez volt a legkönnyebb. Hát tévedtek. Ez volt, barátaim, a legnehezebb. Minthogy abból, amit karattyolt, én tényleg egy árva betűt sem értettem, vigyáznom kellett, hogy vallomásom ne legyen túlságosan őszinte és meggyőző. Nem is tévesztettem célt. A kalauz egyszerűen ismételte utolsó mondatát, én pedig bólintottam, mintha így szólnék: – Ja úgy, az már egészen más.

Később nem volt szükség arra, hogy az ötletek ilyen aprófájával élesszem a társalgás vidáman pattogó tüzeit. Anélkül is úgy lobogott az, mint valami máglya. A kalauz beszélt-beszélt. Hogy miről? Erre magam is kíváncsi voltam. Lehet, hogy a forgalmi szabályzatról, lehet, hogy családjáról és gyermekeiről, lehet, hogy a répatenyésztésről. Minden egyformán lehetséges. Csak a jó Isten a megmondhatója, hogy miről beszélt. Mondatainak üteméből mindenesetre kiéreztem, hogy egy kedélyes, vidám, hosszú lélegzetű és összefüggő történetet ad elő, mely széles, epikai mederben lassan és méltóságosan hömpölyög a kifejlet felé. Egyáltalán nem sietett. Én sem. Hagytam, hogy kitérjen, elkalandozzék, s mint patak csobogjon, majd visszakanyarodjék és beleszakadjon az elbeszélés kivájt, kényelmes folyamágáiba. Gyakran mosolygott. Ez a história kétségtelenül pajkos lehetett, s akadtak részletei, melyek egyenesen pajzánok voltak, talán dévajok és borsosak is. Rám kacsintott, keszegül, mint a cinkostársára, és nevetett. Én is vele nevettem. De nem mindig. Sokszor nem egészen voltam a véleményén. Nem akartam elkényeztetni. Csak módjával méltányoltam azt az igazán szívből fakadó, jóízű, aranyos humort, mellyel előadását fűszerezte.

Hajnali három óra lett – már másfél órája csevegtünk –, s a vonat lassítani kezdett. Álomáshoz közeledtünk. A kalauz kapta lámpáját, bocsánatot kért, hogy le kell ugrania, de biztosított, hogy nyomban jön, s akkor majd elmondja a végét, ennek a kutyateremtette bolondságnak a csattanóját, mert az aztán a legjobb.

Kikönyökölttem az ablakon. Megfürdettem zúgó fejem a hűs levegőben. A hamuszürke égen a pitymallat bazsarózsái nyiladoztak. Egy tejfőlszagú falucska hevert előttem. A pályaudvaron pár paraszt, pár kendős asszonyság várakozott. Ezekkel a kalauz bolgárul beszélt, akárcsak velem, de több eredménnyel, mert az utasok tüstént megértették őt, s a szerelvény végén levő harmadosztályú kocsik felé indultak.

Néhány perc múlva megint mellettem állt a kalauz – száján még ki se hűlt a mosoly –, és kuncogva folytatta. Rövidesen elcsattant az a csattanó, melyet ígért. Kipukkant belőle a kacaj. Úgy hahotázott, hogy rengett a hasa. Annyi szent, jó pipa volt, ördögös egy fickó. Még akkor is hahotázott, mikor kabátja zsebébe nyúlt, s onnan kivett egy gumiszalaggal átkötött,

ösztvér jegyzőkönyvet, abból egy gyúrt, piszkos levelet, mely valószínűleg szervesen a történethez tartozott – talán döntő érve volt –, s kezembe nyomta, hogy olvassam el, mit szólok hozzá. Istenem, mit szóljak hozzá? Irónnal írt, elmaszatolt cirillbetűket láttam, melyeket – sajnos – nem ismerek. Figyelmesen belemélyedtem a levél olvasásába. Ezalatt ő félreállt, és leste a hatást. *Igen* – dűnnyögtem – *igen, igen* – részint állítólag, részint tagadólag, részint kérdőleg. Közben a fejem is csóváltgattam, mintha ezt állapítanám meg: *jellemző, vagy: hallatlan, vagy: ilyen az élet*. Ez mindenre alkalmazható. Az életben még nem fordult elő olyan helyzet, melyre ne lehetett volna alkalmazni, hogy *ilyen az élet*. Ha valaki meghal, akkor is csak azt mondjuk: *ilyen az élet*. Megtapogattam a levelet, meg is szagoltam – enyhe penészszata volt –, s minthogy egyebet nem tehettem vele, visszaadtam neki. Jegyzőkönyvében még sok minden volt. Csakhamar kivett egy fényképet is, mely – nem kis meglepetésemre – egy kutyát ábrázolt. Szájam csücsörítve nézegettem a fényképet, mint rajongó kutyabarát. De észrevettem, hogy a kalauz ezt nem helyesli. Úgy rémlett, hogy egyenesen haragszik erre a kutyára. Hát én is elkomorodtam, s a kutyára vicsoorítottam a fogam. Ámulatom azonban akkor hágott tetőfokra, mikor a kalauz a jegyzőkönyv vászontáskájából egy selyempapirosba csomagolt rejtélyes holmit emelt ki, s arra kért, hogy ezt én magam bontsam ki. Kibontottam. Mindössze két nagy, zöld gomb volt benne, két csontgomb, két, férfikabátra való csontgomb. Csörgettem a két gombot, játékosan, mintha általában különös kedvelője volnék a gomboknak, de a kalauz ekkor kikapta a kezemből a gombokat, s gyorsan, hogy ne is lássa többé, eldugta jegyzőkönyvébe. Aztán pár lépést tett, elfordult, s a kocs falához dőlt.

Nem értettem a helyzetet. Odasiettem hozzá. Olyasmit láttam, amitől megfagyott a vér ereimben. Szeme tele volt könnyel. Ez a nagy, kövér ember sírt. Eleinte férfiasan, titkolva könnyeit, de aztán úgy sírt, hogy a szája vonaglott, és a lapockái reszkettek.

Őszintén szólva szédülni kezdtem az élet mély, kibogozhatatlan zűrzavarától. Micsoda ez itt? Hogy függ össze ez a sok szó a nevetéssel és a sírással? Mi köze egyiknek a másikhoz, a levélnek a kutyafényképhez, a kutyafényképnek a két zöld csontgombhoz, és mindennek a kalauzhoz? Őrület ez, vagy éppen az ellenkezője, az érzelem emberien egészséges kibugygyanása? Egyáltalán van-e az egésznek valami értelme, bolgáruul vagy más egyéb nyelven? A kétségbeesés környékezett.

Keményen megragadtam a kalauz két vállát, hogy lelket öntsek beléje, s fülébe ezt kiáltottam bolgáruul háromszor: *Nem, nem, nem*.

Ő könnyeiben fuldokolva egy másik, szintén egytagú szót dadogott, mely jelenthette ezt: *Köszönöm szíves jószágát*, de jelenthette ezt is: *Ronda ripacs, hitvány csirkefogó*.

Lassan magához tért. Halkabban pihegett. Zsebkendőjével törölgette nedves arcát. Megszólalt. Most azonban hangja tökéletesen megváltozott. Kurta, éles kérdéseket intézett hozzám. Bizonyára ilyesmiket: „Ha az előbb azt mondtad, hogy igen, miért mondtad nyomban utána, hogy *nem*? Miért helytelenítetted azt, amit helyeseltél? Legyen vége ennek a gyanús játéknak. Vallj színt. Hát *igen-e*, vagy *nem*?” A kérdések egyre gyorsabban és határozottabban kattogtak, mint a gépfegyverek, a mellemnek szögezve. Ezek elől nem lehetett kitérnem.

Úgy látszott, hogy kelepcébe kerültem, s elhagyott jószerencsém. De megmentett főlnyem. Kiegyenesedtem, metsző hidegséggel mértem végig a kalauzt, s mint aki méltóságán alulinak tartja, hogy ilyesmire válaszoljon, sarkon fordultam, és nagy léptekkel fülkémbe távoztam.

Ott fejemet a gyűrött kispárnára ejtettem. Oly gyorsan aludtam el, mint aki szívszélhűdés következtében szörnyethal. Déltájt forró verőfényben ébredtem. Valaki megkoccintotta fülkém ablaküvegét. A kalauz lépett be. Figyelmeztetett, hogy a következő állomáson ki kell szállnom. De nem mozdult. Csak állt-állt mellettem hűsége sen, mint a kutya. Ismét beszélt, halkan, folyamatosan, föl nem tartóztathatóan. Talán mentegetődzött, talán vádaskodott az éjszakai kínos jelenet miatt, nem tudom, de arcán mély megbánás, szívbeli töredelem mutatkozott. Én hűvösen viselkedtem. Csak annyit engedtem meg, hogy becsomagolja bőröndjeimet, s kivigye a folyosóra.

Az utolsó pillanatban mégis megesett rajta a szívem. Amikor bőröndjeimet már átadta a hordárnak, s én lefelé lépkedtem a lépcsőn, egy néma pillantást vettem feléje, mely ezt fejezte ki: „Az, amit tettél, nem volt szép, de tévedni emberi dolog, ez egyszer megbocsátok.” Majd bolgárul csak ezt kiáltottam feléje: *Igen*.

Ez a szó varázserővel hatott. A kalauz megenyhült, földerült, a régi lett. Arcára hálás mosoly suhant. Feszés vigyázzban tisztelgett. Így állt az ablakban, megmerevedve a boldogságtól mindaddig, míg a vonat el nem indult, s ő eltűnt örökre, mindörökre a szemem elől.

TIZENNYOLCADIK FEJEZET, MELYBEN EGY KÖZÖNSÉGES VILLAMOSÚTRÓL AD MEGRÁZÓ LEÍRÁST, S ELBÚCSÚZKODIK AZ OLVASÓTÓL

– Ordított a szél – szólt Esti Kornél. – A sötétség, a hideg, az éj jeges virgáccsal verte végig s összekarmizsálta arcomat.

Orrom sötétbíbor volt, kezem szederjes, körmeim lilák. Csorogtak könnyeim, mintha sírnék, vagy megolvadt volna bennem az élet, mely még nem fagyott jégkupaccá. Köröskörül fekete síkatorok ásítottak.

Én csak álltam és vártam, topogtam a kőkemény aszfalton, s körmeimbe fújtam. Télkabátom zsebébe rejtettem meggémberedett ujjaimat.

Végre messze-messze a ködben feltűnt a villamos sárga fényszeme.

A kocsí visított a síneken. Szilaj kanyarodással megállt előttem.

Föl akartam szállni, de alig nyúltam a kapaszkodóhoz, barátságatlan hangok rivalltak rám: „Megtelt.” Emberfürtök lógtak a fölhágóról. Benn, a kétes homályban, melyet egyetlen fémzálas körte világított meg vörösen, élőlények mozogtak, férfiak, nők, karon ülő csecsemők is.

Egy pillanatig tétováztam, majd hirtelen elhatározással fölugrottam. Semmi okom se volt finnyáskodni. Úgy fáztam, hogy fogaim összekocódtak. Aztán siettem is, nagy út várt rám: okvetlenül meg kellett érkezmem.

Helyzetem eleinte több volt, mint kétségbeejtő. Belecsimpaszkodtam az emberfürtbe, s magam is egy láthatatlan bogyója lettem. Hidak, alagutak alatt vágattunk el oly vad sebességgel, hogyha leesem, szörnyethalok. Olykor egy tűzfalat, egy deszkapalánkot, egy fatörzset súroltam. Életemmel játszottam.

A veszedelemnél is több szenvedést okozott az a tudat, hogy útitársaim egytől egyig gyűltek. Fönn a villamos tornácán röhögtek rajtam, lenn a fölhágón pedig azok, akikkel össze-

kovácsolt a végzet, nyilván a megkönnyebbülés sóhajával köszöntötték volna, ha lezuhanok, nyakam szegem, s ők ily áron szabadulnak egy kölönctől.

Sokáig tartott, míg a tornágra kerültem. Csak épp a peremén jutott számomra talpalatnyi hely. De hát fönn voltam a szilárd talajon. Két kezemmel keményen szorítottam a kocsí külső vázát. Nem kellett immár félnem, hogy lerepülök.

Igaz, itt a közhangulat ismét ellenem fordult, mégpedig viharosan. Ott lenn már félig-meddig megszoktak. Tudomásul vették létezőm, mint szomorú tény, s miután összekozmásoztak velem, ügyet se vetettek rám. Fönn azonban én voltam a legutóbbi föltolakodó, a legfrissebb ellenség. Valamennyien közös gyűlöletben forrtak össze ellenem. Nyíltan és sutytyomban, hangosan és halkán, szitkokkal, tréfás átkokkal, otromba, aljas megjegyzésekkel üdvözöltek. Semmiképp se csináltak titkot abból, hogy szívesebben látnának a föld alatt két méternyire, mint itt.

De nem adtam föl a harcot. Csak kitarítani – biztatgattam magam. – Állni a sarat, azért sem engedni.

Konokságomnak meg is lett a foganatja. Elkaparintottam egy kapaszkodósíjat, s azon csüngtem. Nemsokára meglökött valaki. Oly szerencsésen buktam előre, hogy beljebb vágódtam. Már nem közvetlen a kijárat mellett ácsorogtam, hanem a tornácon levő csoport kellős közepébe ékelődtem sziklaszilárdan. Minden oldalról szorítottak, melengettek. Néha a szorítás olyan erős volt, hogy elakadt lélegzetem. Néha egy tárgy – esernyőnyél vagy bőrrönd-sarok – a gyomromba bökött.

De a múltó jellegű zavaroktól eltekintve nem lehetett panaszkodnom.

Aztán eshetőségeim fokozatosan javultak.

Jöttek-mentek, fölszálltak-leszálltak. Már fesztelenül mozoghattam, bal kezemmel kigomboltam télikabátomat, előhalásztam nadrágzelebemből erszényemet, s eleget tehettem a kalauz többszöri ünnepléses, eddig eredménytelen felszólításának, hogy váltsam meg menetjegyem. Micsoda öröm volt legalább fizetnem.

Utána ismét egy kis zűrzavar támadt. Fölmászott egy tekintélyes, kövér ellenőr, akinek száz kilójától a zsúfolt kocsí csaknem kicsorrant, akár az a csordultig levő kávéscsésze, melybe egy jókora cukrot dobnak. Az ellenőr kérte jegyemet. Újra ki kellett gombolkoznom, s ezúttal szabadon levő jobb kezemmel kellett megkeresnem erszényemet, melyet imént bal nadrágzelebembe süllyesztettem.

De határozottan szerencsém volt. Amint az ellenőr alagutat vájva az eleven testek közt a kocsí belsejébe furakodott, egy viharos emberhullám engem is befelé sodort, és – eleinte nem hittem szememnek – én is benn voltam, benn a kocsí belsejében: „megérkeztem”.

Közben valaki fejbe ütött, télikabátomról lepattant pár gomb is, de mit törődtem én ekkor ilyesmivel. Büszkeség dagasztott, hogy idáig jutottam. Leülésről természetesen szó se lehetett. Az ülők kiváltságos társadalmát egyébként se láttam. Eltakarták őket az állók, a szíjon lógók, akik váltogatva részint tulajdon lábukon álltak, részint másokén, aztán az a mocskos pára is, mely fokhagymás, gyomorsavas leheletektől beszüremkedő téli ködből, ruhák áporodott kigőzölgéséből verődött össze.

E minden emberi méltóságából kivetkezett összepréselt, bűzös állatsereglet láttán annyira megundorodtam, hogy a célhoz és beteljesüléshez közel az a gondolat kísértett, leteszek a küzdelemről, nem folytatom tovább utamat.

Ekkor megpillantottam egy nőt. Az egy homályos sarokban álldogált, kopott ruhában, nyúlászór nyakbavetővel, a falnak támaszkodva. Elcsigázottnak, szomorúnak látszott. Egyszerű arca volt, szelíd, tiszta homloka, kék szeme.

Ha bírhatatlannak éreztem a szégyent és sajogtak a tagjaim és émelygett a gyomrom, akkor a rongyokban, az állati pofák közt, a dögletes levegőben őt kerestem, bújócskázva a fejek és kalapok között. Többnyire maga elé meredt. De egyszer találkozott tekintetünk. Ettől kezdve nem zárkózott el. Úgy rémlett, mintha ő is azt gondolná, amit én, s mintha ő is tudná, hogy mit gondolok erről a kocsiról és mindenről, ami körülötte van. Ez megvigasztalt.

Engedte, hogy nézzem őt, s én úgy néztem kék szemébe, mint a betegek abba a kék villany-mécsesbe, amelyet éjszaka gyújtanak meg a kórtermekben, hogy a szenvedők mégse legyenek egészen egyedül.

Csak neki köszönhetem, hogy nem vesztettem el végleg harci kedvemem.

Egy negyed óra múlva már ülőhelyet is kaptam a padon, melyet réztámaszkodók mértek ki négy utas számára. Egyelőre csak annyi hely jutott nekem, hogy a levegőben lebegve fél combomra ereszkedhettem. A köröttem ülők ronda nyárspolgárok voltak, belefészkeltek magukat vastag bundájukba és szerzett jogaikba, melyekből semmit sem akartak engedni. Én beértem azzal, amit adtak. Nem követelőztem. Tettettem, hogy nem veszem észre silány dolyfüket. Úgy viselkedtem, mint egy zsák. Tudtam, hogy az emberek ösztönösen gyűlölik az embereket, és sokkal hamarabb megbocsátanak egy zsáknak, mint egy embernek.

Így is történt. Miután látták, hogy közönyös vagyok, afféle senki és semmi, aki nem számít, kissé tovább húzódtak, s rendelkezésemre bocsátottak valamicskét a nekem dukáló helyből. Később már válogathattam is a helyek közt.

Néhány megálló után egy ablakülésre tettem szert. Letelepdedtem, és körülnéztem. Először is a kék szemű nőt kutattam, de az már nem volt ott, nyilván leszállt valahol, míg én az élet vad viadalát vívtam. Elvesztettem mindörökre.

Sóhajtottam egyet. Kibámultam a jégvirágos ablakon, de csak lámpaszlopokat láttam, szennyes havat, sötét-ridegen zárt kapukat.

Még egyet sóhajtottam, aztán ásítottam. Úgy vigasztalódtam, ahogy tudtam. Megállapítottam, hogy „küzdöttem és győztem”. Elértem azt, amit lehetett. Vajon a villamosban ki érhet el többet egy kényelmes ablakülésnél? Tűnődve, szinte elégedetten gondoltam vissza borzasztó tusám egyes mozzanataira, az első rohamra, mellyel birtokba vettem a villamost, a fölhágó szenvedésére, a tornác ökölharcára, a kocsi belsejében levő tűrhetetlen légkörre és szellemre, s szemrehányást tettem magamnak kishitűségem miatt, hogy már-már elcsüggedtem, hogy az utolsó pillanatban majdnem visszatörpantam. Nézegettem kabátom leszakított gombjait, mint harcos a sebeit. Mindenre rákerül a sor – mondogattam egy bölcs higgadt tapasztalatával –, csak meg kell várni. A jutalmat a földön nem adják könnyen, de végül mégis megkapjuk.

Most elfogott a vágy, hogy élvezzem diadalomat. Éppen ki akartam nyújtani zsibbadt lábaimat, hogy végre pihenjek és pihegjek, hogy végre föl is lélegezzem, szabadon és boldogan, amikor a kalauz odalépett ablakomhoz, kifordította az útirányjelző táblát, s ezt kiáltotta: „Végállomás.”

Elmosolyodtam. Lassan leszálltam.

(1932)

BABITS MIHÁLY

(1883–1941)

Curriculum vitae

Életem egy kis vidéki városban kezdődött, a mult század nyolcvanas éveinek elején [...]. Anyám aznap, amelynek estéjén megszülettem, mustostököt evett, ezt nagyon megkívánta, s utána hosszú levelet írt egy barátnőjének. Meg kell itt vallanom, hogy este születtem, nem pedig hajnalra, mint ahogy egy fiataalkori versemben írtam, lelkiismeretlenül, tisztán a rím és mérték kedvéért. A költők hazudnak, legalább régebben azt tartották róluk, s én azokban a boldog fiatal időkben voltam annyira költő, hogy egy jó rímért vagy szép lejtésű sorért nyugodtan föl tudtam áldozni a kicsinyes igazságot. Ezt a képességemet azóta elvesztettem, gyáván és tehetetlenül ragaszkodom minden jelentéktelenséghez, ami véletlenül igaz. A mustostök és a barátnőhöz írt levél is szóról szóra igaz. A levél olyan gyönyörű lett, hogy anyám azonnal föl is olvasta apámnak, s később szentül meg volt győződve, hogy költői pályámat ennek a levélnek kell tulajdonítani. Akinek a születése előtt pár órával az édesanyja ilyen levelet fogalmaz, abból nyilván csak költő lehet.

Én magam meghatottan, de némileg vegyes érzelmekkel gondolok erre a levélre, amelynek sorsom köszönhetem. Szeretném hinni, hogy ennek a sorsnak kialakulásában a mustostök is szerepet játszott. Az otthoni must édes zamatából talán beszívódott valami lelkembe és szavaimba is. [...] Mikor én születtem, már késő november volt. A szüret, akármennyire halogatták volna is abban az évben, már régen lezajlott, a pincékben csípős, szappanos mellékízű újbort forrt, mely karcolta és égette a torkot s már alig tűrte a «must» nevet. A Bácskában rámpásnak mondják azilyent. Vajjon ilyenből készítették azt a mustostököt, amelyet anyám azon a bizonyos novembervégi napon megkívánt? Annyi igaz, hogy az életem ép elég hamar lett csípős, égető és rossz mellékízű. Dehát ez más emberrel is így van, kivált ebben a huszadik századi Európában, s nem is illik rajta panaszkodni.

[...]

Nem kell hinni, hogy aki könyvekbe menekül, okvetlen az élet elől akar szökni. Sokszor inkább tágítani akarja életét, több életre szomjas, mint amennyit kora s végzete kiosztott. Az élet néha különösmód összeszűkül és megszegényedik ezen a magyar glóbuson. Így szűkült össze akkor is, habár csak szellemileg mert egyebekben bőség volt itt. Kártyáztunk, it-tünk, vendégeskedtünk és politizáltunk, de közben nem történt semmi, évről-évre. Tavasszal visszajöttek a fecskék s egész nyáron át elegánsan keringettek a félszer vakolathullajtó vályogoszlopai körül. Őszre megjelent a must és a mustostök. Télen jött a zsidó, csizmásan, kilábolt a hegyre, s megnézte a pincében a borokat. A kis sváb cseléd nagy flanelkendőbe bugyolálva gázolt át a havon, hogy vizet húzzon a szalmafonatos kútból, melynek csövéből jégcsapok csüggtek alá. Én közben felnőttem, elvégeztem tanulmányaimat s kikerültem a messze Erdélybe, a havasok közé. Itt éreztem először hideg szeleket, mintha valaki egy nagy és füledt családi szobában a rosszul csukódó ablak mellé kerül s megcsapja fülét a fagyos légvonat. A kis sváb cseléd facipői helyett halinacszomás oláhok léptei visszhangzottak a folyo-

són, s nagyszakállú pópák járták az uccákat, míg a magyar urak a Mexico-vendéglő terraszán ittak, kártyáztak és politizáltak, akárcsak otthon, a székszárdi prэшázakban. Én már akkor nyílt lázadásban voltam, nem kártyáztam, nem ittam azon túl, amennyit mégis dukál, s nem érdekelt az osztrák-magyar politika. A kuruckodás gyermekes játéknak tűnt fel előttem, hisz úgyse változtathattunk semmi lényegeset, s egészen más erők forrongtak körülöttünk. Jobb volt a könyvek közé vonulni, a szellem erőde még szilárdnak látszott, s már épült is a büszke magyar torony, minden eshetőségre: legyen mit mutatni messzeségeknek és századoknak! Tehát nem ittam, nem vadásztam és nem politizáltam, ami már maga is forradalomszámba ment Magyarországon, hol még a költészetet is csak a politika kedvéért szokás eltérni vagy engedélyezni. Kezdték rossz hazafinak tartani, amire én még büszke is voltam, tekintve e rettenetes vád silány hangoztatóit. Míg egy napon aztán egyszerre minden megváltozott, szinte egyik pillanatról a másikra, mintha betörték volna az ablakok és bezuhanna a vihar. A gertyák kialusznak ilyenkor, a papirok szerteröpülnek a szobában, az ajtók becsapódnak, a hideg szél ujját érezzük nyakunkon. Emlékszem, csakugyan szélviharral kezdődött, én akkor éppen megint otthon voltam, a rozoga, régi házban, ahol anyám hajdan a mustostököt megkívánta és a szép levelet megírta. Kellős közepét tapostuk a nyárnak. Én délben érkeztem meg Budapestről, útközben, jól tudom még, egy francia könyvet olvastam, mely bizonyos rejtelmes fizikai tüneményekről szólt, esetleges kozmikus befolyásokról, amik planétánk életét megváltoztathatják. Ebéd után hirtelen elborult, szinte egészen sötét lett, mint ítéletnapján, a fák derékban megcsavarodtak, az udvar közepén hatalmas portölcser emelkedett, s az emeletről egy ablaktábla csörömpölve zuhant a pázsitra. A kapu fölött magától csöngött a drótcsgengő. Minden olyan volt, mintha csakugyan valami kozmikus erő ragadta volna meg a világot, s az elemek harcával jelentené be, hogy ezentúl minden másképp lesz, mint eddig volt.

Valóban minden másképp lett, s azon a napon derékba törve, kétfelé oszlik az életem, mint különben talán mindenkié, aki akkor már ember volt. [...] A biztonságérzés és nyugalom eltűnt a világból, ez tűnt el legelőször, de mikor aztán legközelebb újból szülőföldemre utaztam, megállapíthattam, hogy eltűnt például a mustostök is; mert kinek lett volna még kedve ilyesmit élvezgetni? A következő évben eltűnt az öcsém is; ötévi hadifogság után került később haza, Japánon és Indián keresztül, sokáig nem volt felőle semmi hír. Eltűnt anyámnak jókedve, s mintha a kozmikus befolyás az állatvilágra sem maradt volna hatás nélkül, eltűntek a fecskék is: senki sem látott fecskéket hosszú-hosszú esztendőig. A félszer vályogoszlopairól darabokban eltűnt a vakolat, meztelen kitént a szalmás sár. A nagy házban minden avult, romlott és töredezett. Belül, a bejáratnál, a kerekoszlopos falépcsővel szemben, egy vászonrahúzott nagy térkép lógott, Magyarország régi mappája, mely valaha egy ügyvéd-nagybácsi irodáját bútorozta. Egyik napról a másikra rá kellett ébredni, hogy ez a mappa is avult lett. Egy reggel eltűnt Erdély. Az eleven ország épúgy omlott és töredezett, mint a vakolat a vályogoszlopon, amely szintén térképhez kezdett hasonlítani.

[...]

Közben eltűnt az ifjúság és az egészség is. Engem éveken át egy gonosz kór keze is fojtogatott: szószerint fuldokolva és lihegve jártam a világot, mintha a levegő kiapadt volna körülöttem. Ma Szent Balázs napja van, talán őhózzá kellene imádkozni megint, akihez akkor még verset is mondtam nagy bajomban, mert ő a fuldoklók védőszentje. Szent Balázs megsegített engem, levegőhöz juttatott még egyszer, legalább némi haladék-időre, ha ugyan érdemes volt még levegőhöz jutni. Az élet örök hitegető s a sors mintha labdázni akarna szívünkkel, olykor visszadobja egy-egy fodrát vagy csücskét annak amit elragadott. [...] Mondják, a fecskék visszatérése jót jelent; a ház ahová ők visszatérnek, nyugalmat és boldogságot ígér. De micsoda fecskéknek kellene visszatérni, hogy a mi életünk nyugalma és boldogsága helyreálljon? Nem is fecskéknek, hanem tündéreknek: akik hajdan az emberek közt éltek s most fölemelkedtek valami bizonytalan magasságba; vagy talán végkép elhagyni készülnek a földet, ahogy a római költő jóslata fenyegetett? Én még azt hiszem, hogy visszajönnek, még nem lehetnek olyan nagyon messze. Talán csak megsértődtek egy kicsit; talán félnek tőlünk s azért húzódnak el. Megijesztettük őket lármánkkal s vadságunkkal. Maradjunk kissé csendesen s figyeljünk! Álmomban már látom is őket közeledni; az Igazságot, térképpel a hóna alatt; a Jóságot, egy szerezcsen-gyerekekkel az ölében; s magát az isteni Unalom tündérét, lomha szárnycsapásokkal szálldogálva, egy tál mustostökkel a tenyerén.

(1939)

In Horatium¹

*Gyülöllek: távol légy, alacsony tömeg!
ne rezzents nyelvet: hadd dalolok soha
nem hallott verseket ma, múzsák
papja, erős fiatal füleknek.*

Nézz fel az égre: barna cigány ködök –
nézz szét a vízen: fürge fehér habok
örök cseréjükért hálásak,
halld, Aiolost² hogyan áldják, dallal.

A láng is hullám. Szüntelenül lobog
főnix³-világunk. Így nem is él soha,
mi soha meg nem halt. Halálnak
köszönöd életedet, fű és vad!

Minden e földön, minden a föld fölött
folytonfolyású, mint csobogó patak
s „nem lépsz be kétszer egy patakba”,
így akarák Thanatos⁴ s Aiolos.

Ekként a dal is légyen örökkön új,
a régi eszme váltson ezer köpenyt,
s a régi forma új eszmének
öltönyeként kerekedjen újra.

S ha Tibur⁵ gazdadalnoka egykor ily
mértéken zengte a megelégedést,
hadd dalljam rajt ma himnuszát én
a soha-meg-nem-elégedésnek!

1 Horatiusra/Horatius ellen.

2 A szelek királya a görög mitológiában.

3 Tűzben elégő és hamvaiból feltámadó madár az egyiptomi mitológiában.

4 A halál istene a görög mitológiában.

5 A mai Tivoli; Horatiusnak volt itt birtoka, őt nevezi Babits gazdadalnoknak.

Minden a földön, minden a föld fölött
folytonfolyású, mint hegyi záporár,
hullámtörés, lavína, láva
s tűz, örökös lobogó. – Te is vesd
el restségednek ónsulyu köntösét,
elégeld már meg a meglelégedést,
légy könnyű, mint a hab s a felhő,
mint a madár, a halál, a szél az.
Görnyedt szerénység, kishitü pórerény
ne nyomja lelked járomunott nyakát:
törékeny bár, tengerre termett,
hagyj kikötőt s aranyos középszert
s szabad szolgáljuk, állj akarattal a
rejtett erőkhöz, melyek a változás
százsínü, soha el nem kapcsolt
kúsza kerek koszorúját fonják.

(1904)

A lírikus epilógja

Csak én bírok versemnek hőse lenni,
első s utolsó mindenik dalomban:
a mindenséget vágyom versbe venni,
de még tovább magamnál nem jutottam.

S már azt hiszem: nincs rajtam kívül semmi,
de hogyha van is, Isten tudja hogy' van?
Vak dióként dióban zárva lenni
S törésre várni beh megundorodtam.

Bűvös körömből nincsen mód kitörnöm,
Csak nyílam szökhet rajta át: a vágy –
de jól tudom, vágyam sejtése csalfa.

Én maradok: magam számára börtön,
mert én vagyok az alany és a tárgy,
jaj én vagyok az ómega s az alfa.

(1904)

Messze... messze...

Spanyolhon. Tarka hímü rét.
Tört árnyat nyujt a minarét.
Bús donna barna balkonon
mereng a bíbor alkonyon.

Olaszthon. Göndör fellegek,
Sötét ég lanyhul fülleteg.
Szökőkut vize fölbuzog.
Tört márvány, fáradt mirtuszok.

Göröghon. Szirtek, régi rom,
ködöt pipáló bús orom.
A lég sűrű, a föld kopár.
Nyáj, pásztorok, fenyő, gyopár.

Svájc. Zerge, bércek, szédület.
Sikló. Major felhők felett.
Sötétzöld völgyek, jégmező:
harapni friss a levegő.

Némethon. Város, régi ház:
emeletes tető, faváz.
Cégérek, kancsók, ó kutak,
hizott polgárok, szűk utak.

Frankhon. Vidám, könnyelmű nép.
Mennyi kirakat, mennyi kép!
Mekkora nyüzsgés, mennyi hang:
masina, csengő, kürt, harang.

Angolhon. Hidak és ködök.
Sok kormos kémény füstölög.
Kastélyok, parkok, labdatér,
mért legelőkön nyáj kövér.

Svédhon. Csipkézve hull a fjord
sötétkék vízbe durva folt.
Nagy fák és kristálytengerek,
nagyarcu szőke emberek.

Ó mennyi város, mennyi nép,
Ó mennyi messze szép vidék!
Rabsorsom milyen mostoha,
hogy *mind* nem láthatom soha!

(1908)

*Máskép: Amerikai Leányszöktetés – szenzáció
szerelmi tragédia mozgófényképben előadva*

A gép sugarát kereken veti, képköre fénylik a sik lepedőn
mindjárt, szívem, új színek és alakok lovagolnak a fénylegezőn
olcsó s remek élvezet összecsoválni e gyors jelenéseket itt:
első a Szerelmi Tragédia, melyet a lámpa a falra vetít.

Ni – Ámerikában e nagy palotának a dús ura – milliomos
rendel, levelez, sűrög, üzleteit köti, telefonoz.
Titkára előtte. Beszélni akar vele. Várja. Magára marad.
Beszél neki. Karja mozog hevesen s ura szörnyü haragra gyulad.

Éjfélkor a hószinü lányszoba villanymécsese zöld. Jön a lány
bálból, kimerülten – a báli ruhában is oly ideges, halavány.
Vetkőzik az édes. Az éjjeli gyolcs fedi már. A komorna kimén.
Meggokocan az ablaka. Nyitja. Vetekszik a holddal a zöld szobafény.

Titkárunk az. „Édesem!” – Újul a kép. Palotájuk elébe mutat.
Fellekparójuk előtt ki az éjbe mutatja a hosszu utat.
Fellekparón kötelekből létra. Az emelet ablaka nyil.
Surrannak alá. Hamar: – Elbuj a hold köre. Rebber az ótomobil.

És tűnik a gépkocsi. Mind kicsinyebb-kicsinyebb. De a palota ébred.
Vádat sug a létra. Mi volt az? Utánok! A gép! Tova! S mozdul a képlet.
Nyargalnak az útközi fák növekedve szemünkbe: a kocsi sötét pont
nyargalnak az út jegenyéi. Kigyózik az út tova. Két kocsi két pont.

És fordul a kép. Jön a halmon a két szeretővel a gép lefelé.
Vakít ide: hallani szinte, amint robog a kanyarulat elé.
Nőnek az arcok. A hölgy a lovagra simul. De az ég henye fellege gyül.
S tűnik kanyarodva a gép. Jön a második. Ebben a dúlt öreg ül.

S elpattan a kép, valamint hab a síma vizen. Jön az új. Csupa álom.
Villannak az ég csodanyílai. Zuppan a zápor a messze határon.
Ó nézd, gyönyörű! gyönyörű ez a fény- és árnycsere kékbe pirosból!
S hogy gördül a két robogó! Hogyan is, hogyan is lehet ez papirosból!

S hogy gördül a két robogó; hegyeken tova, völgyeken, árkokon át!
Pornimbusz után pocsolás utakon ver a kereke sárkoronát.
Tágnak a messze prerik. Zug a zápor, a sík tavakon kopogó:
S sebesebben mint hir a dróton, a bús utakon tova gördül a két robogó.

S dacolva vonattal a síneken át kerekük suhan. Alszik a város.
Surrannak élénk magas ércemeletjei. Csöndje halálos.
S már az öregnek a kocsija csusszan a – csusszan a jól kövezett uton át:
Követi, keresi, hõn lesi, nem leli – nem leli lányu nyomát.

Zöldbeszegett hegy alatt toványúl sima tó vize, mint a lepény.
Most oda – lám oda jönnek a – szöknek a – törnek a lány s a legény.
A kocsi mint csodaparıpa ront oda, jaj neki – jaj bele vad kerekén
loccsan a – csobban a tó vize: jobb biz e tört szeretõknek a tó fenekén.

Még egy rémszerü kép (az apáról) a vásznon jó: az utolsó:
vágat a vad kocsi, mint robogó sír, fúrge koporsó.
Igy a halálkocsi Ámerikát szeli, szeldeli, szegdeli, jár:
drága szekér kerekén, sima tó fenekén csupa kéj a halál.

*

Ah! Ámerikába! csak ott tul a tengeren, ott van az élet!
Ah! Ámerikába miért nem utazhatom én soha véled...
Ott van az élet, a pénz, az öröm, s a kaland tere, küzdeni tér:
tengve a drága kenyéren unalmasan itt nyavalyogni mit ér?

(1909)

Fekete ország

Fekete országot álmodtam én,
ahol minden fekete volt,
minden fekete, de nem csak kívül:
csontig, velőig fekete,
fekete,
fekete, fekete, fekete.
Fekete ég és fekete tenger,
fekete fák és fekete ház,
fekete állat, fekete ember,
fekete öröm, fekete gyász,
fekete érc és fekete kő és
fekete föld és fekete fák,
fekete férfi, fekete nő és
fekete, fekete, fekete világ.
Áshatod íme, vághatod egyre
az anyagot, mely lusta, tömör,
fekete földbe, fekete hegybe
csak a csáklyád, fúr be furód:
s mélyre merítsd bár tintapatakját
még feketébben árad, ömöl
nézd a fű magját, nézd a fa makkját,
gerle tojását, csíragolyót,
fekete, fekete, fekete
fekete kelme s fekete elme,
fekete arc és fekete gond,
fekete ér és fekete vér és
fekete velő és fekete csont.
Más szín a napfény vendég-máza,
a nap a színek piktora mind:
fekete *bellül* a földnek váza,
nem a fény festi a fekete szint
karcsu sugárecsetével
nem:
fekete az anyag rejtett lelke,
jaj,
fekete, fekete, fekete.

(1906 vége)

Midőn az est, e lágyan takaró
fekete, síma bársonytakaró,
melyet terít egy óriási dajka,
a féltett földet lassan eltakarja
s oly óvatossan, hogy minden fűszál
lágý leple alatt egyenessen áll
és nem kap a virágok szirma ráncot
s a hímes lepke kényes, dupla szárnyán
nem veszti a szivárványos zománcot
és úgy pihennek e lepelnek árnyán,
e könnyü, síma, bársonyos lepelnek,
hogy nem is érzik e lepelt tehernek:
olyankor bárhol járj a nagyvilágban,
vagy otthon ülhetsz barna, bús szobádban,
vagy kávéházban bámészan vigyázd,
hogy gyujtják sorban a napfényü gázt;
vagy fáradtan, domb oldalán, ebekkel
nézzed a lombon át a lusta holdat;
vagy országúton, melyet por lepett el,
álmos kocsisod bóbiskolva hajthat;
vagy a hajónak ingó padlatán
szédülj, vagy a vonatnak pamlagán;
vagy idegen várost bolygván keresztül
állj meg a sarkokon csodálni restül
a távol utcák hosszú fonalát,
az utcalángok kettős vonalát;
vagy épp a vízi városban¹, a Riván²
hol lángot apróz matt opáltükör,
merengj a messze multba visszaríván,
melynek emléke édesen gyötör,
elmúlt korodba, mely miként a bűvös
lámpának képe van is már, de nincs is,
melynek emléke sohse lehet hűvös,
melynek emléke teher is, de kincs is:

1 Velencében.

2 Tengerpart, part.

ott emlékektől terhes fejedet
a márványföldnek elcsüggesztheted:
csupa szépség közt és gyönyörben járván
mégis csak arra fogsz gondolni gyáván:
ez a sok szépség mind mire való?
mégis csak arra fogsz gondolni árván:
minek a selymes víz, a tarka márvány?
minek az est, e szárnyas takaró?
miért a dombok és miért aombok
s a tenger, melybe nem vet magvető?
minek az árok, minek az apályok
s a felhők, e bús Danaida-lányok¹
s a nap, ez égő szizifuszi² kő?
miért az emlékek, miért a multak?
miért a lámpák és miért a holdak?
miért a végét nem lelő idő?
vagy vedd példának a piciny fűszálat:
miért nő a fű, hogyha majd leszárad?
miért szárad le, hogyha újra nő?

(1909)

-
- 1 Királylányok a görög mitológiában; férjgyilkosság miatt az alvilágban lyukas hordóba kell vizet hordaniuk.
  - 2 Szizüphosz – mivel kijátszotta az isteni törvényeket – az alvilágban egy követ görget egy hegyre, de amikor felér, a szikla legördül, és újra kell kezdenie a munkát.

Húsvét előtt

S ha kiszakad ajkam, akkor is,
e vad, vad március évadán,
izgatva belül az izgatott
fákkal, a harci márciusi
inni való
sós, vérizü széltől részegen,
a felleg alatt,
sodrában a szörnyü malomnak:

ha szétszakad ajkam, akkor is,
ha vérbe lábbad a dallal és
magam sem hallva a nagy Malom
zúgásán át, dalomnak izét
a kínnak izén
tudnám csak érezni, akkor is
– mennyi a vér! –
szakadjon a véres ének!

Van most dicsérni hősöket, Istenem!
van óriások vak diadalmaid
zengeni, gépeket, ádáz
munkára hűlni borogatott
ágyúk izzó torkait:
de nem győzelmi ének az énekem,
ércfalpait a tipró diadalnak
nem tisztelem én,
sem az önkény pokoli malmát:

mert rejtek élet száz szele, március
friss vérizgalma nem türi géphalált
zengeni, malmokat; inkább
szerelmet, embert, életeket,
meg nem alvadt fűrge vért:
s ha ajkam ronggyá szétszakad, akkor is
ez inni való sós vérizü szélben,
a felleg alatt,
sodrában a szörnyü Malomnak,

mely trónokat öröl, nemzeteket,
százados korlátokat
roppantva tör szét, érczabolát,
multak acél hiteit,
s lélekkel a testet, dupla halál
vércafatává
morzsolva a szűz Hold arcába köpi
s egy nemzedéket egy kerék-
forgása lejárta:

én mégsem a gépet énekelem
márciusba, most mikor
a levegőn, a szél erején
érzeni nedves izét
vérünk nedvének, drága magyar
vér italának:
nekem mikor ittam e sós levegőt,
kisebzett szájam és a szók
most fájnak e szájak:

de ha szétszakad ajkam, akkor is,
magyar dal március évadán,
szélnek tör a véres ének!
Én nem a győztest énekelem,
nem a nép-gépet, a vak hőst,
kinek minden lépése halál,
tekintetétől ájul a szó,
kéznyomása szolgaság,
hanem azt, aki lesz, akárki,

ki először mondja ki azt a szót,
ki először el meri mondani,
kiáltani, bátor, bátor,
azt a varázsszót, százezrek
várta, lélekzetadó, szent,
embermegváltó, visszaadó,
nemzetmentő, kapunyitó,
szabadító drága szót,
hogy elég! hogy elég! elég volt!

hogy béke! béke!
béke! béke már!
Legyen vége már!
Aki alszik, aludjon,
aki él az éljen,
a szegény hős pihenjen,
szegény nép reméljen.
Szóljanak a harangok,
szóljon alleluja!
mire jön új március,
viruljunk ki újra!
egyik rész a munkára,
másik temetésre:
adjon Isten bort, buzát,
bort a feledésre!

Ó, béke! béke!
legyen béke már!
Legyen vége már!
Aki halott, megbocsát,
ragyog az ég sátra.
Testvérek, ha túl leszünk,
sohse nézünk hátra!
Ki a bűnös, ne kérdjük,
ültessünk virágot,
szeressük és megértsük
az egész világot:
egyik rész a munkára,
másik temetésre:
adjon Isten bort, buzát,
bort a feledésre!

(1916)

Haragszik és dül-fül az Isten
 vagy csak talán alszik az égben,
 aluszik vagy halott is épen –
 ki költi őt föl, emberek?
 Anyák, sírjátok hangosabban:
 akit föl nem ver annyi ágyú,
 rezzenti-é gyenge sírástok?
 És ne is könnyel sírjátok,
 mert a könny mind csak földre hull
 hanggal sírjátok föl az égre,
 sírjátok irgalmatlanul:
 ne oly édesen mint a forrás,
 ne oly zenével mint a zápor,
 ne mint a régi Niobék:¹
 hanem parttalan mint az árvíz,
 sírjátok vagy a görgeteg
 lavina, sírjátok jeget,
 tüzet sírjátok mint a láva!
 A drága fiúk hullanak
 vérben a hóra napra-nap.
 Ne hagyjatok aludni senkit:
 ki ma csöndes, gonosz vagy gyáva,
 de érdemes-e félni még?
 és érdemes-e élni még?
 Ó, mért nem hallani hangotok?
 Menjete a piacra sírni,
 sikoltsatok a templomokban
 vadak asszonyai, vadakká
 imuljatok őrrjító, őrült
 imában!

És ha hasztalan
 ima, sírás: – mi káromolni
tudunk még, férfiak! Ma már
 hiszünk káromlani-érdemes
 alvó magasságot a Sorsban.
 Hányjuk álmára kopogó
 bestemmiáknak² jégesőjét!
 Mért van, ha nincs? Mért nincs, ha van?
 Tagadjuk őt, talán fölébred!
 Cibáljuk őt, verjük a szókkal!
 mint aki gazda horkol égő
 házban – a süket Istenét!

Süket! Süket!...

Ó ma milyen jó
 volna süketnek mint az Isten!
 Süket a föld, nem érzi hátán
 hadak alázó dobogását.
 Jó volna süketen csírázni
 mint virághagyma föld alatt:
 minden süket, földben, Istenben
 csak az ember szakadt ki a
 süket Istenből iszonyokra
 kikelt belőle féreg-módon,
 Isten férgének, viszkető
 nyüzsgésre, fájni – mert ami
 nem süket Isten: fájdalom,
 míg az Istenbe visszahal!

(1917)

1 Niobé: thébai királyné a görög mitológiában, aki tizennégy gyermeket szült, és ezért magát Létó istennő fölé helyezte, büntetésül Létó Zeusztól fogant gyermekei, Apollón és Artemisz lenyilazták Niobé gyermekeit. Niobé fájdalomában kővé vált, de még utána is könnyezett.
 2 Káromkodásoknak, istenekre szórt átkoknak.

Cigány a siralomházban

Úgy született hajdan a vers az ujjam alatt,
ahogy az Úr alkotott valami szárnyas
fényes, páncélos, ízelt bogarat.

Úgy született később az ajkamon, mint
a trombitahang, mint a trombitahang
katonák szomjas, cserepes ajkain.

De ma már oly halkán, elfolyva, remegve jön
mint beesett szemek gödreiben
remegve fölcillan a könny.

Nem magamért sírok én: testvérem van millió
és a legtöbb oly szegény, oly szegény,
még álmából sem ismeri ami jó.

Kalibát ácsolna magának az erdőn: de tilos a fa
és örül ha egy nagy skatulyás házban
jut neki egy városi zord kis skatulya.

És örül hogy – ha nem bírja már s minden összetört –
átléphet az udvari erkély rácsán
s magához rántja jó anyja, a föld.

Szomorú világ ez! s a vers oly riadva muzsikál
mint cigány a siralomházban.
Hess, hess, ti sok verdeső, zümmögő, fényes bogár!

Ha holtakat nem ébreszt: mit ér a trombitaszó?
Csak a könny, csak a könny, csak a könny hull
s nem kérdi, mire jó?

(1926)

Mint különös hírmondó...

Mint különös hírmondó, ki nem tud semmi ujságot
mert nyáron át messze a hegytetején ült s ha este
kigyultak a város lámpái alatta, nem látta őket
sem nagyobboknak, sem közelebbnek a csillagoknál

s ha berregést hallott, találgatta: autó? vagy repülőgép?
vagy motor a síma Dunán? s ha szórt dobogásokat hallott
tompán a völgyekben maradozva, gondolhatta, házat
vernek lenn kőművesek, vagy a rossz szomszéd a folyón túl

gépfegyvert próbál – oly mindegy volt neki! tudta,
balga az emberi faj, nem nyughat, elrontja a jót is,
százakon át épít, s egy gyermeki cívakodásért
újra ledönt mindent; sürgősebb néki keserves

jussa a bandáknak, mint hogy kiviruljon a föld és
a konok isteneket vakítva lobogjon az égig
szellem és szerelem – jól tudta ezt a hegyi hírnök
s elbútt, messze a hírektől; de ha megjön a füttyös,

korbácsos korhely, a szél, s ha kegyetlen a távolodó nap
kéjes mosollyal nézi, hogy sápadnak érte öngyilkos
bánatban elhagyott szeretői, a lombok és ingnak,
mint beteg táncoslány aki holtan hull ki a táncból:

akkor a hírnök föláll, veszi botját, s megindul a népes
völgyek felé mint akit nagy hír kerget le hegyéről
és ha kérdik a hírt, nem bir mást mondani: ősz van!
nagy hírként kiáltja amit mindenki tud: ősz van!

úgy vagyok én is, nagy hír tudója: s mint bércezt annál több
forrás feszíti, mennél több hó ül fején, öreg szívem
úgy feszül a szavaktól; pedig mi hírt hozok én? mit
bánom a híreket én? forrong a világ, napok állnak

versenyt az évekkel, évek a századokkal, az örült
népek nyugtalanok: mit számít? én csak az őszre
nézek, az őszre érzem, mint bölcs növények és jámbor
állatok, érzem, a föld hogy fordul az égnek aléltabb

tájaira, s lankad lélekezete, mint szeretőké –
óh szent Ritmus, örök szerelem nagy ritmusa, évek
ritmusa, Isten versének ritmusa – mily kicsi minden
emberi történéés! a tél puha lépteit hallom,

jó a fehér tigris, majd elnyújtózik a tájon,
csattogtatja fogát, harap, aztán fölszedi lomha
tagjait s megy, hulló szórétől foltos a rétség,
megy s eltűnik az új tavasz illatos dzsungelében.

(1930)

Csak posta voltál

Ki úgy véled, nyomot hagysz a világnak,
kérdesz a szőnyeget mely dupla lábad
nehezét únja s rímét ismeri:
marad-e rajta valami magadból,
vagy csak az utcán cipődre ragadt por
amit emlékül továbbadsz neki?

Aztán menj ki és kérdezd meg az utcát
melyet oly égve és merengve futsz át
naponta többször, hogy már azt hiszed,
minden ház lelked mély színeit itta
s lelked rongyait lengi mindenik fa
s a sarki szél is tégedet sziszeg,

kérdezd és olvasd amit rájuk irtál,
s vedd ki a szélből mit beléje sirtál
mint gramofonba mely megőrzene:
miről beszélnek? Régibb otthonodról
s a vad hegyekről, melyek alul egykor
közéjük jöttél, s amelyek felé

emléked visszanéz közülük; ez vagy
te, ez az emlék! egy csöpp Fogaras vagy
Pest közepén, azt hordasz és vetitsz,
s ha árnyat festesz a város falára,
az csak a hűvös havasoknak árnya,
mely rátapadt s amelyet közvetitsz.

Nem! hiszen ott is csak valaki voltál,
és a hegyekkel egy csak ott se voltál.

Mi voltál ott? keresd tovább magad!
Ott nyájas szállótőkéket cipeltél
s a barbár csúcsoknak *nemet* feleltél,
mert szülőfölded felelt általad.

Nagyapád háza s a szelid Dunántul:
de abban se lelheted igazánbul
magad lelkét, lázadó siheder!
Más voltál ott is! más táj, messzebb utak
voltak még amik rajtad áthuzódtak
s csak posta tudtál lenni és meder.

Életed gyenge szál amellyel szónek
a tájak s mult dob hurkot a jövőnek:
amit hoztál, csak annyira tied
mint a por mit lábad a szőnyegen hagy.
Nem magad nyomát veted: csupa nyom vagy
magad is, kit a holtak lépte vet.

(1933)

Elzengett az őszi boros ének.
Meggűlledt már hüse a pincének.
Szél s viz csap a csupasz szőlőtőre.
Ludbőrzik az agyagos domb bőre,
elomlik és puha sárrá rothad,
mint mezitlen teste egy halottnak.

Este van már, sietnek az esték
álnokul mint a tolvaj öregség
mely lábhegyen közeledik, halkan,
míg egyszercsak ugrik egyet, s itt van!
Nem tudjuk már magunkat megcsalni:
óh jaj, meg kell halni, meg kell halni!

Leesett a hó a silány földre,
talán csak hogy csúfságát befödje.
Most oly fehér mint szobánkban este
fekhelyünk, ha készen vár megvetve,
puha dunnánk, makulátlan párnánk:
s mintha a saját ágyunkon járnánk,

mint a pajkos gyerekek, ha még nem
akaródzik lefeküdni szépen,
sétálnak az ágy tetején, ringva,
míg jó anyjuk egyszer meg nem unja
s rájuk nem zeng: „Paplan alá! Hajjcsi!”
Óh jaj, meg kell halni, meg kell halni!

Már az év, mint homokóra, fordul:
elfogy az ó, most kezd fogyni az új,
s mint unt homokját a homokóra,
hagyja gondját az ó év az újra.
Mennyi munka maradt végezetlen!
S a gyönyörök fája megszedetlen...

Türelmetlen ver a szívünk strázsát,
mint az őr ha tudja már váltását.
Idegesen nyitunk száz fiókot.
Bucsuizzel izgatnak a csókok.
Öreg öröm, nem tud vigasztalni:
óh jaj, meg kell halni, meg kell halni!

Olvad a hó, tavasz akar lenni.
Mit tudom én, mi szeretnék lenni!
Pehely vagyok, olvadok a hóval,
mely elfoly mint könny, elszáll mint sóhaj.
Mire a madarak visszatérnek,
szikkad a föld, hire sincs a télnek...

Csak az én telem nem ily mulandó.
Csak az én halálom nem halandó.
Akit egyszer én eleresztettem,
az a madár vissza sohse reppen.
Lombom, ami lehullt, sohse hajt ki...
Óh jaj, meg kell halni, meg kell halni!

Barátaim egyenkint elhagytak,
akikkel jót tettem, megtagadtak;
akiket szerettem, nem szeretnek,
akikért ragyogtam, eltemetnek.
Ami betűt ágam irt a porba,
a tavasz sárville elsodorja.

Száradt tőke, unt tavalyi vendég:
nekem már a tavasz is ellenség!
Csak te borulsz rám, asszonyi jóság,
mint a letört karóra a rózság,
rémült szemem csókkal eltakarni...
Óh jaj, meg kell halni, meg kell halni!

(1936)

Balázsolás

Szépen könyörgök, segíts rajtam, szent Balázs!

Gyermekkoromban két fehér
gyertyát tettek keresztbe gyenge nyakamon
s úgy néztem a gyertyák közül,
mint két ág közt kinéző ijedt őzike.

Tél közepén, Balázs-napon
szemem pislogva csüggött az öreg papon,
aki hozzád imádkozott

förlémhajolva, ahogy ott térdeltem az
oltár előtt, kegyes szokás
szerint, s diákul dűnnyögve, amit sem én
s ő se jól értett. De azért

te meghallgattad és megóvtad gyermeki
életem a fojtogató

torokgyíktól, s a veszedelmes mandulák
lobjaitól, hogy fölnövén

félszáz évet megérjek, háladatlanul,
nem is gondolva tereád.

Óh ne bánd csúf gondatlanságom, védj ma is,
segíts, Sebasta püspöke!

Lásd, így élünk mi, gyermekmódra, balgatag,
hátra se nézünk, elfutunk

a zajló úton, eleresztve kezetek,
magasabb szellemek de ti
csak mosolyogtok, okos felnőttek gyanánt.

Nem sért ha semmibe veszünk
s aztán a bajban újra visszazaladunk
hozzátok, mint hozzád ma én

reszkető szívvel... Mosolyogj rajtam, Balázs!

ki mint a szepegő kamasz,
térdeplek itt együgyű oltárod kövén –
mosolyogj rajtam, csak segíts!

Mert orv betegség öldös íme engemet
és fojtogatja torkomat,

gégém szűkül, levegőm egyre fogy, tüdőm
zihál, s mint aki hegyre hág,

mind nehezebben kúszva, vagy terhet cipel,
kifulva, akként élek én

örökös lihegésben. S már az orvosok
kése fenyeget, rossz nyakam
fölvágni, melyet hajdan olyan megadón
hajtottam gyertyáid közé,
mintha sejtettem volna már... Segíts, Balázs!
Hisz a te szent gégedet is
kések nyiszálták, mikor a gonosz pogány
kivégzett: tudhatod, mi az!
Te ismered a penge élet, vér ízét,
a megfeszített percekét,
a szakadt légcső görcseit, s a fulladás
csatáját és rémületét.
Segíts! Te már mindent tudsz, túl vagy mindenén,
okos felnőtt! Te jól tudod,
mennyi kínt bír az ember, mennyit nem sokall
még az Isten jósága sem,
s mit ér az élet... S talán azt is, hogy nem is
olyan nagy dolog a halál.

(1937)

Jónás könyve

Első rész

Mondta az Ur Jónásnak: „Kelj fel és menj Ninivébe,¹ kiálts a Város ellen! Nagy ott a baj, megáradt a gonoszság: szennyes habjai szent lábamat mossák.” Szólt, és fölkele Jónás, hogy szaladna, de nem hová a Mennybeli akarta, mivel rühellé a próféta­ ságot, félt a várostól, sivatagba vágyott, ahol magány és békesség övezze, semhogy a feddett népség megkövezzé. Kerülvén azért Jáfó² kikötőbe hajóra szállott, mely elvinné őtet Tarsis³ felé, s megadta a hajóbért, futván az Urat, mint tolvaj a hóhért!

Az Ur azonban szerzett nagy szelet és elbocsátá a tenger felett s kelt a tengernek sok nagy tornya akkor ingó és hulló kék hullámfalakból, mintha egy uj Ninive kelne-hullna, kelne s percenként összedőlne ujra. Forgott a hajó, kettétört az árboc, deszkaszál nem maradt hű deszkaszálhoz. A görcs hajósok, eszüket veszítve, minden terhet bedobtak már a vízbe, s míg arcukba csapott a szörnyü sóslé, kiki a maga istenét üvölté. Jónás mindent kiadva, elcsigázva, betámolygott a fedélközi házba, le a lépcsőkön, a hajófenékre, s ott zuhant bódult félálomba végre gurítván őt az ázott, rengő padlat.

1 Jónás idejében Asszíria fővárosa.

2 Jaffa, a mai Tel-Aviv.

3 A Földközi-tenger legnyugatibb fele, „a világ vége”.

S így lőn hogy a kormányos belebotlott,
a deszkákat vizsgálva, s rája szólt:
„Mi dolog ez, hé, te nagy alható?
Ki vagy te? Kelj föl, s kiáltás a keserves
istenedhez, talán ő megkegyelmez!
Vagy istened sincs? Szólj! Miféle nemzet
szült? Nem te hoztad ránk a veszedelmet?
Mely város vall polgárának, büdös?
S e fene vízen át velünk mivégre jössz?”

S ő monda néki: „Zsidó vagyok én
s az Egek Istenétől futok én.
Mi közöm nékem a világ bűnéhez?
Az én lelkem csak nyugodalmat éhez.
Az Isten gondja és nem az enyém:
senki bajáért nem felelek én.
Hagyjatok itt megbujni a fenéken!
Ha süllyedünk, jobb itt fulladni nékem.
De ha kitesztek még valahol élve,
tegyetek egy magányos erdőszélre,
hol makkon tengjek és keserű meggyen
békében, s az Isten is elfeledjen!”

De a kormányos dühhel csapta vissza:
„Mit fecsegsz itt erdőről össze-vissza?
Hol itt az erdő? És hová tegyünk ki?
Innen csak a tengerbe tehetünk ki!
Ki is teszünk, mert nem türöm hajómon
az ilyet akit mit tudom mi bűn nyom.
Már biztos hogy te hoztál bajba minket:
magad mondod hogy Isten átka kerget.
Ha Isten üldöz, az ördög se véd meg.
Hé, emberek! Fogjátok és vigyétek
ezt a zsidót!” S már nyolc marok ragadta,
nehogy hajójuk süllyedjen miatta,
mert nehéz a kő, és nehéz az ólom,
de nehezebb kit titkos súlyu bűn nyom.

Jónás azonban jajgatott s nyögött
és meglóbálták a tenger fölött.
„Vigyázz – hó-rukk! Pusztuljon aki nem kell!”
S nagyot loccsant... s megcsöndesült a tenger,
mint egy hasas szörny mely megkapta étkét.
S már a hajósok térdencsúszva, kétrét
görbedve sírtak és hálákat adtak
könnyelmü áldozatokat fogadtak,
s a messzeségben föltűnt a szivárvány.

A viz simán gyűrűzött, mint a márvány.

Második rész

Az Ur pediglen készített vala
Jónásnak egy hatalmas cethalat
s elküldte tátott szájjal hogy benyelné,
halat s vizet vederszám nyelve mellé
minek sodrán fejjel előre, hosszant
Jónás simán s egészben úgy lecsusszant
gyomrába hogy fején egy árva haj
nem görbült, s ájultából csakhamar
fél-ébren pislogott ocsudva, kába
szemmel a lágy, vizes, halszagu éjszakába.

És így jutott a szörny-lét belsejébe
vak ringások eleven bölcsejébe,
és lakozék három nap, három éjjel
a cet hasában, hol éjfél a déllel
egyforma volt, s csupán a gondolatnak
égre-kigyózó lángjai gyulladtak,
mint fulladt mélyből pincetűz ha támad.
És könyörge Jónás az ő Urának
a halból, mondván: „Kiáltok Tehozzád,
hallj meg, Isten! Mélységből a magasság
felé kiáltok káromlok, könyörgök,
a koporsónak torkából üvöltök.

Mert dobtál vala engem a sötétbe
s tengered örvényébe vetteték be,
és körülvett a vizek veszedelme
és fű tekeredett az én fejemre,
bő hullámaid átnyargaltak rajtam,
és Egyetemed fenekébe hulltam
a világ alsó részeibe szállván,
ki fenn csücsültem vala koronáján!
Én aki Jónás voltam, ki vagyok már?
Ki titkaidat tudtam, mit tudok már?
Kényedre hány-vet hánykódó vized
s nyálkás hus-záraiba zárt a Cet.”

S lélekze Jónás, mivelhogy kifulladt,
sűrűn szíván kopoltyuját a Halnak,
mely csupa verdesés és lüktetés volt,
s a vízből-szürt lélekzet mind kevés volt,
a roppant haltest lihegve-dobogva
szokatlan terhét ide-oda dobta
kinjában, míg Jónás émelyegve s étlen
tovább üvöltött a bűzös sötétben,
s vonítva, mint a farkas a veremben,
nyögött: „Bezároltattál, Uram, engem!
Sarak aljába, sötétségbe tettél,
ragyogó szemed elől elvetettél.
Mindazonáltal szemeim vak odva
nem szűnik nézni te szent templomodra.
Sóvár tekintetem nyilát kilőttem
s a feketeség meghasadt előttem.
Éber figyelmem erős lett a hitben:
akárhogy elrejtőzöl, látlak, Isten!
Rejteztem én is elüled, hiába!
Utánam jöttél tenger viharába.
Engedetlen szolgálodat meggyötörted,
magányos gőgöm szarvait letörted.
De mennél csúfabb mélybe hull le szolgálád,
annál világosabb előtte orcád.
Most már tudom hogy nincs mód futni tőled
s ki nem akar szenvedni, kétszer szenved.
De te se futhatsz, Isten, énelőlem,
Habár e halban sós hús lett belőlem!”

Ekkor nagyot ficánkodott a Cethal,
Jónás meg visszarugott dupla talppal.
S új fájdalom vett mindkettőn hatalmat:
a hal Jónásnak fájt, Jónás a halnak.

És monda Jónás: „Ki táncoltat engem?
Ki az aki nem hágy pusztulni csendben?
Besóztál görgő tengered savával
és csapkodsz, mintha játszanál csigával.
Mert megfogyatkozott bennem a lélek:
de az én Uram akará hogy éljek.
Ebének kíván engemet a Pásztor
és megszabadított a rothadástól.
Jössz már, Uram, jössz, záraim kizárod
s csahos szókkal futok zargatni nyájad.
Mert imádságom eljutott tehozzád
és végigjárta a Magasság hosszát.
Csapkodj hát, csapkodj, ostorozva bölcsen,
hogy amit megfogadtam, ne felejtsem,
mert aki éltét hazugságba veszti,
a boldogságtól magát elrekeszti.”

Igy szóla Jónás, s eljött a negyednap
és akkor az Ur parancsolt a halnak,
ki Jónást a szárazra kivetette,
vért, zsirt, epét okádva körülötte.

Harmadik rész

S monda az Ur Jónásnak másodizben:
„Kelj föl és menj, mert én vagyok az Isten.
Menj, a nagy Ninivéig meg se állj,
s miként elédbbe írtam, prédikálj!”

S fölkele Jónás, menvén Ninivébe,
melynek három nap volt járó vidéke,
három nap taposhatta azt akárki
s kanyargós utcáiból nem talált ki.

Menvén hát Jónás, első nap kiére
egy sátrakkal telt, csillagforma térre
s az árusok közt akik vad szakállát
és lotykos, rongyos, ragadós ruháját,
ahol helyet vőn, kórusban nevettek,
kiáltott, mint az Ur meghagyta, ekként:

„Halld az Egek Urának Istenének
kemény szózatját, nagy Ninive, térj meg,
vagy kénkövekkel ég föl ez a város
s föld alá süllyed, negyven napra mához!”

Igy szólott Jónás, s szeme vérbeforgott,
kimarjult arcán verítéke csorgott,
de az árusok csak tovább nevettek,
alkudtak, csaltak, pöröltek vagy ettek
s Jónás elszelelt búsan és riadtan
az áporodott olaj- s dinnyeszagban.

Másod estére másik térre ére,
a színészek és mimesek terére,
kik a homokon illegve kigyóztak
s szemérem nélkül a nép előtt csókolóztak.
Ott Jónás a magas ülés-sorok csucsára
hágván, olyat bődült bozontos szája,
hogy azt hitték, a színre bika lép.
Mohón hökkenve némult el a nép,
míg Jónásból az Ur imígyen dörgött:
„Rettegj, Ninive, s tarts bünbánva böjtöt!
Haminckilencszer megy le még a nap,
s Ninive napja lángba, vérbe kap!”

S az asszonyok körébe gyültek akkor
s kisérték Jónást bolondos csapattal.
Hozzá simultak, halbüzét szagolták
és mord lelkét merengve szimatolták.

Igy ért, az asszonyoktól közrevéve,
harmadnap a királyi ház elébe.
Ott már tudták és várták és bevitték
egy nagy terembe, hol arany teríték
mellett heverték a Hatalmasok,
nyüzsgvén köröztük szép rabszolga sok,
és meztelen táncoltak ott a szolgák
vagy karddal egymást ölték, kaszabolták
játékul. Jónást meg egy cifra oszlop
tetejébe tették hogy szónokoljon
és jövendölje végét a világnak.

És Jónás akkor egy iszonyu átkot
kiáltva a királyra s udvarára
s az asszonyokra és a palotára
s a színészekre és a mimesekre
s az árusokra és a mivesekre
s az egész Ninivére mindenestül,
leugrott, és az örökön keresztül
kitört, s a termen át, s a szoborerdőn,
csarnokon, folyosókon és a kerten,
tavat megúszva, rácsokon lekúszva,
s a vízvezeték-csatornán lecsúszva,
utcán és bástyán, falmentén szaladva
rohant ki Ninivéből a szabadba,
egyetlen látomással dúlt szívében:
hogy kő kövön nem marad Ninivében.

És méne a pusztába, hol a sáskák
a gyér fü szomjas zöldjét mind levásták,
hol aki a forró homokra lépett
jó saru nélkül, a talpa megégett:
ott megfogadta, harmincnyolc napig
böjtölve s imádkozva ott lakik
s nem mozdul, míg nem messze kénköves
lángoktól lenne lenn az ég veres
s hallanék hogy a föld egyszerre szörnyet
dördül, s a nagy vár tornyai ledőlnek
s úgy elpusztul minden ninivei,
maga és apja s anyja, fiai
s lányai, huga-öccse, nénje-bátyja,
mint hajdan a Jeroboám¹ családja.

1 Jeroboám király szembefordult Istennel, ezért egész családja halállal lakolt.

S azontul, harmincnyolcból visszamenve,
a napokat számlálja vala rendre,
kiáltozván az Urhoz: „Halld, Hatalmas!
Hires Bosszuálló, szavamra hallgass!
Elküldtél engem, férgekhez a férget,
kik ellenedre s fricskád nélkül éltek.
Én inkább ültem volna itt a pusztán,
sorvadva, mint ma, gyökéren és sáskán
De böjt s jámborság néked mint a pélva,
mert vétkesek közt cinkos aki néma.
Atyjafiáért számot ad a testvér:
nincs mód nem menni ahova te küldtél.
Csakhogy a gonosz fittyet hány a jóra.
Lám, megcsufoltak, Egek Alkotója!
Szolgádat pellengérré állították,
mert gyöngé fegyver szózat és igazság.
Nincs is itt haszna szépszónak s imának,
csak harcnak és a hatalom nyilának.
Én Jónás, ki csak a Békét szerettem,
harc és pusztulás prófétája lettem.
Harcolj velük hát, Uram, sujtsd le őket!
Irtsd ki a korcs fajt s gonosz nemzedéket,
mert nem lesz addig igazság, se béke,
míg gőgös Ninive lángja nem csap az égre.”

S elmúlt egy hét, és kettő, három, négy, öt,
és már a harmincnyolcadik nap eljött.
Jött a reggel és a dél és az este:
Jónás egész nap az ég alját leste.
S már a láthatár elmerült az éjben,
s egy árva ház sem égett Ninivében.

Negyedik rész

Mert látá az Ur, hogy ott egyik-másik
szívben még Jónás szava kicsirázik
mint a jó mag ha termőföldre hullott,
s pislog mint a tűz mely titkon kigyulladt.
S gondolta: „Van időm, én várhatok.
Előttem szolgáim, a századok,
fujják szikrámat, míg láng lesz belőle;
bár Jónás ezt már nem látja, a dőre.
Jónás majd elmegy, de helyette jó más,”
így gondolá az Ur; csak ezt nem tudta Jónás,

s azért felette megharaguvék,
és mondta: „Mikor ide kijövök,
s azóta napról-napra s egyre többen
jöttek a városból kérdezni tőlem,
kicsit gúnyolva, kicsit félve-bánva,
hány nap van hátra még? S én számról-számra
közlém pontosan. S most szégyenben hagyta!
Hazudtam én, és hazudott a naptár.
És hazudott az Isten! Ezt akartad?
Bűnbánók jószándékát megzavartad.
Hiszen tudhattam! Kellett volna tudni!
Azért vágytam hajón Tarsisba futni...
Mert te vagy aki fordít rosszat jóra,
minden gonosznak elváltoztatója.
De már az én lelkem vedd vissza tőlem,
mert jobb nekem meghalnom hogysesm élnem.”

Tudnivaló pedig itt hogy kimenve,
a városból Jónás, ül vala szembe,
a város ellenébe, napkeletnek,
árnyékban, mert egy nagylevelű tőknek
indái ott fölfutva egy kiszáradt,
hőségtől sujtott fára olyan árnyat
tartottak, ernyőt eltikkadt fejére,
hogy azalól leshetett Ninivére,
fátylában a nagy fények fonta ködnek.
S örüle Jónás módfelett a tőknek.

Aztán egy reggel, hajnaltájra, szerzett
a nagy Uristen egy kicsinyke férget,
mely a tőknek tövét megrágtá volna
és tette hogy indája lekonyulna,
levele megpörögve kunkorodna
s az egész tők elaszva szomorodna.

Oly vékonyá fonnyadt, amely nagyra felnőtt:
nem tartott többet sem árnyat sem ernyőt.

S akkor az Isten szerze meleget
s napkeleti szárazító szeleket
s lőn hogy a nap hévsége megsütötte
Jónás fejét, és megcsapván, felette
bágyadtá szédítette, úgyhogy immár
úgy érzé, minden körülötte himbál,
mintha megint a hajón volna; gyomra
kavargott, és gyötrőn égette szomja
s ezt nyögte csak: „Lelkem vedd vissza, kérlek,
mert jobb már hogy meghaljak, semhogy éljek.”

S monda az Ur Jónásnak: „Lásd, valóban
méltán busulsz s vádolsz-e haragodban
a széleslombu, kövér tök miatt,
hogy hús árnya fejedről elapadt?”
S felelt, kitörvén Jónásból a méreg:
„Méltán haragszom azért, mígcsak élek!”

És monda akkor az Isten: „Te szánod
a tököt amely egy éjszaka támadt
s egy másik éjszaka elhervadott;
amelyért kezéd nem munkálkodott;
amelyet nem ápoltál, nem neveltél,
lombja alatt csak lustán elhevertél.

És én ne szánjam Ninivét, amely
évszázak folytán épült vala fel?
melynek tornyai vetekedve kelnek?
mely mint egy győztes harci tábor terjed
a sivatagban, és utcái mint
képeskönyv amit a történet irt,
nyilnak elém? Ne szánjam Ninivének
ormát mely lépcsőt emel a jövőnek?
A várost amely mint egy fáklya égett
nagy korszakokon át, és nemzedékek
éltek fényénél, s nem birt meg vele
a sivatagnak annyi vad szele?
Melyben lakott sok százszor ezer ember
s rakta fészket munkálva türelemmel:
ő sem tudta, és ki választja széjjel,
mit rakott jobb-, s mit rakott balkezével?

Bizd azt reám, majd szétválasztom én.
A szó tiéd, a fegyver az enyém.
Te csak prédikálj, Jónás, én cselekszem.
Ninive nem él örökké. A tök sem,
s Jónás sem. Eljön az ideje még,
születni fognak újabb Ninivék
és jönnek új Jónások, mint e töknek
magvaiból új indák cseperednek,
s negyven nap, negyven év, vagy ezer-annyi,
az én szájamban ugyanazt jelenti.”

Igy szólt az Ur, és Jónás hallgatott.
A nap az égen lassan ballagott.
Messze lépcsős tornyai Ninivének
a hőtől ringatva emelkedének.
A szörnyű város mint zihálva roppant
eleven állat, nyúlt el a homokban.

(1937–1938)

Jónás imája

Hozzám már hűtlen lettek a szavak,
vagy én lettem mint túláradt patak
oly tétova céltalan parttalan
s úgy hordom régi sok hiú szavam
mint a tévelgyő ár az elszakadt
sövényt jelzőkarókat gátakat.
Óh bár adna a Gazda patakom
sodrának medret, biztos útakon
vinni tenger felé, bár verseim
csücskére Tőle volna szabva rim
előre kész, s mely itt áll polcomon,
szent Bibliája lenne verstanom,
hogy ki mint Jónás, rest szolgája, hajdan
bujkálva, később mint Jónás a Halban
leszálltam a kinoknak eleven
süket és forró sötétjébe, nem
három napra, de három óra, három
évre vagy évszázadra, megtaláljam,
mielőtt egy még vakabb és örök
Cethal szájában végkép eltűnök,
a régi hangot s, szavaim hibátlan
hadsorba állván, mint Ő sugja, bátran
szólhassak s mint rossz gégémről telik
és ne fáradjak bele estelig
vagy míg az égi és ninivei hatalmak
engedik hogy beszéljek s meg ne haljak.

(1939)

IV. PORTRÉK A 20. SZÁZAD ELSŐ ÉVTIZEDEINEK MAGYAR
IRODALMÁBÓL

TÓTH ÁRPÁD

(1886–1928)

Meddő órán

Magam vagyok.
Nagyon.
Kicsordul a könnyem.
Hagyom.
Viaszos vászon az asztalomon,
Faricskálók lomhán egy dalon,
Vézna, szánalmas figura, én.
Én, én.
S magam vagyok a föld kerekén.

(1908)

Hajnali szerenád

Virrad. Szürkül a város renyhe piszka,
De túl, az enyhe, tiszta messzeségben
Új rajzlapját kifeszíti az égen
A hajnal, a nagy impresszionista.
Ezüst ónnal szeszélyes felhőt rajzol,
És álmodozva pingál enyhekéket,
S ragyogva tűzi az isteni képet
Az űrbe a hold, nagy rajzszőg, aranyból.

A sötétség, az éji, rút csuha,
Lebomlik a fák törzsén nesztelen,
S borzong a jó hüvösben meztelen
Az erdő, az örök buja csuda:
Most, mielőtt pompás testét kitarja
Mindenkinek, nyújtózik hallgatag,
S várja, hogy a vén, dús kéjenc, a Nap
Aranyfésűt tűzzön nagy, zöld hajába.

De itt, a szűk utcák közé bezárva
A szürke hajnal szennyes és sivár,
Nagy, sárga szirmát elhullatta már
A lenge gázláng, az éj bús virága.
Itt-ott mered csak, s furcsán, betegen
Lobog a kétes és nehéz homályba
Egy-két borús fa, mint faközöld fáklya,
Mely vakon leng a siket tereken.

Annuska, alszol? bús utcák során
A bús hajnalban járok egyedül,
S hogy vigasztaljon, halkán hegedül
Fantáziám, a magános cigány:
Erdőkkel, éggel, ajkad mosolyával
Hangfogózza dalát, míg ballagok,
Jó volna most megállni ablakod
Alatt egy édes, fájó szerenáddal.

A szívem adnám oda hegedűnek,
A szívem, melyből bú és vágy zokog,
Lopjon szivedbe enyhe bánatot
És kósza vágyat, mely árván röpülget,
Hogy szűz álmodban, halkán, édesen,
Nem is sejtve, hogy könny az, amit ejtesz,
Álmodban, mit reggelre elfelejtesz,
Sirasd el az én züllött életem.

(1912)

Elégia egy rekettyebokorhoz

Elnyúlok a hegyen, hanyatt a fűbe fekve,
S tömött arany diszét fejem fölé lehajtja
A csónakos virágú, karcsú, szelíd rekettye,
Sok, sok ringó virág, száz apró légi sajka.
S én árva óriásként nézek rájuk, s nehéz
Szivemből míg felér bús ajkamra a sóhaj,
Vihar már nékik az, váratlan sodru vész,
S megreszket az egész szelíd arany hajóraj.

Boldog, boldog hajók, vidám lengők a gazdag
Nyárvégi délután nyugalmas kék legén,
Tűrjétek kedvesen, ha sóhajjal riasztgat
A lomha óriás, hisz oly borús szegény.
Tűrjétek kedvesen, ha lelkének komor
Bányáiból a bú vihedere¹ kereng fel,
Ti nem tudjátok azt, mily mondhatlan nyomor
Aknáit rejtí egy ily árva szörny, egy – ember!

Ti ringtok csendesen, s hűs, ezüst záporok
S a sűrű napsugár forró arany verése
Gond nélkül gazdaguló mélyetekig csorog,
Méz- s illatrománnyal teljülvén gyenge rése;
Ti súlyos, drága gyöngyként a hajnal harmatát
Gyűjtitek, s nem bolyongtok testetlen kincs után,
Sok lehetetlen vágnak keresni gyarmatát
Az öntudat nem úz, a konok kapitány.

Én is hajó vagyok, de melynek minden ízét
A kínok vasszöge szorítja össze testté,
S melyet a vad hajós örült utakra visz szét,
Nem hagyva lágy öbölben ringatni búját restté,
Bár fájó szögeit már a létentúli lét
Titkos mágneshegyének szelíd deleje vonzza:
A néma szirteken békén omolni szét
S nem lenni zord utak hörgő és horzsolt roncsa.

---

1 Bányalég, szélvihar.

És hát a többiek?... a testvér-emberek,
E hányódó, törött vagy undok, kapzsi bárkák,
Kiket komisz vitorlák vagy bús vértengerek
Rettentő sodra visz: kalózkod s könnyes árvák –
Ó, a vér s könny modern özönvizébe vetve
Mily szörnyű sors a sok szegény emberhajóé:
Tán mind elpusztulunk, s nincs, nincs közöttünk egy se,
Kit boldog Ararát várhatna, tiszta Nőé.

Tán mind elpusztulunk, s az elcsitult világon
Csak miriád virág szelíd sajkája leng:
Szivárvány lenn a fűben, szivárvány fenn az ágon,
Egy néma ünnepély, *ember–utáni* csend,
Egy boldog remegés, és felpiheg sohajtva
A fájó őanyag: immár a kinnak vége!
S reszketve megnyílik egy lótusz szűzi ajka,
S kileng a boldog légbe a hőszin szárnyu Béke.

(1917)

Esti sugárkoszorú

Előttünk már hamvassá vált az út,
És árnyak teste zuhant át a parkon,
De még finom, halk sugárkoszorút
Font hajad sötét lombjába az alkony:
Halvány, szelíd és komoly ragyogást,
Mely már alig volt fények földi mása,
S félig illattá s csenddé szűrte át
A dolgok esti lélekvándorlása.

Illattá s csenddé. Titkok illata
Fénylett hajadban s béke égi csendje,
És jó volt élni, mint ahogy soha,
S a fényt szemem beitta a szívembe:
Nem tudtam többé, hogy te vagy-e te,
Vagy áldott csipkebokor drága tested,
Melyben egy isten szállt a földre le,
S lombjából felém az ő lelke reszket?

Igézve álltam, soká, csöndesen,
És percek mentek, ezredévek jöttek –
Egyszerre csak megfogtad a kezem,
S alélt pilláim lassan felvetődtek,
És éreztem: szívembe visszatér
És zuhogó, mély zenével ered meg,
Mint zsibbadt erek útjain a vér,
A földi érzés: mennyire szeretlek!

(1923)

Állok az ablak mellett éjszaka,
S a mérhetetlen messzeségen át
Szemembe gyűjtöm össze egy szelid
Távol csillag remegő sugarát.

Billió mérföldekről jött e fény,
Jött a jeges, fekete és kopár
Terek sötétjén lankadatlanul,
S ki tudja, mennyi ezredéve már.

Egy égi üzenet, mely végre most
Hozzám talált, s szememben célhoz ért,
S boldogan hal meg, amíg rácsukom
Fáradt pillám koporsófödelét.

Tanultam én, hogy általszűrve a
Tudósok finom kristályműszerén,
Bús földünkkel s bús testemmel rokon
Elemekről ad hírt az égi fény.

Magamba zárom, véremmé iszom,
És csöndben és tűnődve figyelem,
Mily ős bút zokog a vérnek a fény,
Földnek az ég, elemnek az elem?

Tán fáj a csillagoknak a magány,
A térbe szétszórt milljom árvaság?
S hogy össze nem találunk már soha
A jégen, éjen s messziségen át?

Ó, csillag, mit sírsz! Messzebb te se vagy,
Mint egymástól itt a földi szívek!
A Szíriusz van tőlem távolabb
Vagy egy-egy társam, jaj, ki mondja meg?

Ó, jaj, barátság, és jaj, szerelem!
Ó, jaj, az út lélektől lélelig!
Küldözzük a szem csüggedt sugarát,
S köztünk a roppant, jeges úr lakik!

(1923)

Körúti hajnal

Vak volt a hajnal, szennyes, szürke. Még
Üveges szemmel aludtak a boltok,
S lomhán söpörtek a vad kővidék
Felvert porában az álmos vicék,
Mint lassú dsinne, rosszkedvű koboldok.

Egyszerre két tűzfal között kigyúlt
A keleti ég váratlan zsarátja:
Minden üvegre száz napocska hullt,
S az aszfalt szennyén szerteszt gurult
A Végtelen Fény milliom karátja.

Bűvölten állt az utca. Egy sovány
Akác részegen szítta be a drága
Narfényt, és zöld kontyában tétován
Rezdült meg csüggeteg és halovány
Tavaszi kincse: egy-két fürt virága.

A Fénynek földi hang még nem felelt,
Csak a szinek víg pacsirtái zengtek:
Egy kirakatban lila dalra kelt
Egy nyakkendő; de aztán tompa, telt
Hangon a harangok is felmerengtek.

Bús gyársziréna bűgött, majd kopott
Sínjén villamos jaldult ki a térre:
Nappal lett, indult a józan robot,
S már nem látták, a Nap még mint dobott
Arany csókot egy munkáslány kezére...

(1923)

JUHÁSZ GYULA
(1883–1937)

Tiszai csönd

Hálót fon az est, a nagy, barna pók,
Nem mozdulnak a tiszai hajók.

Egyiken távol harmonika szól,
Tücsök felel rá csöndben valahol.

Az égi rónán ballag már a hold:
Ezüstösek a tiszai hajók.

Tüzeket raknak az égi tanyák,
Hallgatják halkán a harmonikát.

Magam a parton egymagam vagyok,
Tiszai hajók, néma társatok!

Ma nem üzennek hívó távolok,
Ma kikötöttünk itthon, álmodók!

(1910)

Milyen volt...

Milyen volt szókesége, nem tudom már,
De azt tudom, hogy szókéék a mezők,
Ha dús kalással jó a sárguló nyár,
S e szókeségben újra érzem őt.

Milyen volt szeme kékje, nem tudom már,
De ha kinyílnak ősszel az egek,
A szeptemberi bágyadt búcsuzónál
Szeme színére visszarévedek.

Milyen volt hangja selyme, sem tudom már,
De tavaszodván, ha sóhajt a rét,
Úgy érzem, Anna meleg szava szól át
Egy tavaszból, mely messze, mint az ég.

(1912)

Tápai lagzi

Brummog a bögő, jaj, be furcsa hang,
Beléjekondul a repedt harang,
Kutyák vonítanak a holdra fel,
A túlsó parton varjúraj felel.

Brummog a bögő, asszony lett a lány,
Az élet itt nem móka s nem talány,
A bort megisszák, asszonyt megverik
És izzadnak reggeltől estelig.

De télen, télen a világ megáll
És végtelen nagy esték csöndje vár,
Az ember medve, alszik és morog.
Benn emberek és künn komondorok.

Brummog a bögő, elhervad a hold,
Fenekig issza a vőfély a bort,
Már szürkül lassan a ködös határ,
És a határban a Halál kaszál...

(1923)

Anna örök

Az évek jöttek, mentek, elmaradtál
Emlékeimből lassan, elfakult
Arcképed a szivemben, elmosódott
A vállaidnak íve, elsuhant
A hangod és én nem mentem utánad
Az élet egyre mélyebb erdejében.
Ma már nyugodtan ejtem a neved ki,
Ma már nem reszketek tekintetedre,
Ma már tudom, hogy egy voltál a sokból,
Hogy ifjuság bolondság, ó de mégis
Ne hidd szivem, hogy ez hiába volt,
És hogy egészen elmúlt, ó ne hidd!
Mert benne élsz te minden félrecsúszott
Nyakkendőmben és elvétett szavamban
És minden eltévesztett köszönésben
És minden összetépett levelemben
És egész elhibázott életemben
Élsz és uralkodol örökkön, Anna.

(1926)

MÓRICZ ZSIGMOND

(1879–1942)

Tragédia

Mindenki a Sarudy lány holnapi lakodalmáról beszélt. Ebéd után leheveredtek az aratók a kereszték¹ tövébe vagy a villákból, gereblyékből rögtönzött apró sátorok alá, ahol egy-egy szoknya adott egy kis árnyékot a fekvők arcára. Elég az, csak hogy napszúrás ne kapjon az ember.

A nagy sárga mezőn vidáman izegtek-mozogtak ezek a hangyaszorgalmú emberek, s az embertelen nagy munka közben, amely úgy tetszik, mintha végtelen és határtalan volna, örömet találtak abban, hogy a karjukat mozgatták, szájukat jártatták, és a legények meg a lányok olyan kacagva csipkedték meg egymást szóval és kézzel, mintha ez volna az élet fő tennivalója.

Kis János megette az almás ételt, amit szeplős, málészájú fia, aki ijesztően hasonlított hozzá, kihozott utána. Azután körülnézett, de lusta volt a keresztig menni, s ott helyben dült el a tarlón.² A kalapját az arcára tette, s nyomban elaludt. Még annyit hallott, hogy Sarudy Pál bornyút is vágatott a lakodalomra.

Azzal elaludt.

Senki sem törődött vele, a tulajdon fia sem. Ez elővette a cserépfazekat, s belenézett, nem hagyott-é az apja egy kicsit neki is benne? Bizony nem hagyott. Olyan üres volt az edény, mintha a Bodri már ki is mosogatta volna. Ezzel felborította a mázas csuprot, s elment a kutya után földi mogyorót keresni.

Mikor Kis János felébredt, első dolga volt megnyalni a száját. Álmában lakodalomban volt, s nagyon jól teleette magát. Kedvetlenül gondolt rá, hogy elfelejtett mindent, azt is, hol volt, azt is, mit evett. Legalább ne ébredt vón fel.

Hozzá volt szokva, hogy neki egész életében mindenről le kell mondani, hát nem soká sajnálkozott. Másik oldalra fordult, s újra el akart aludni. Nem sikerült. Az arca olyan vörösré vált a kalap alatt, mint a főtt rák. Lelökte a pizsokban feketült szalmakalapot, s jólesett, hogy a mezei szellő hűvösen érte a bőrét.

– Egye meg a fene ezt a vén Sarudyt – gondolta magában –, eleget dógoztam neki életemben, meghíjhatna a jánya lakodalmára. Hadd laknék jól eccer.

Felemelte a hüvelykujját:

– Lesz húsleves. Jó sárga, zsíros tyúkhúsleves. Az jó lesz. Abbul megeszek egy tállal.

És már habzsolta is, szopogatta a sűrű, apró, sárgaszínű tésztacsigákat, amiket marokszámra eregetett le a nyeldeklőjén.

– Dógozni emberek! – kiáltotta valaki.

Kis János meg se mozdult. Eszébe jutott, hogy egyszer gyerekkorában valami lakodalomban volt. Rokona is volt az a család, mégse kapott az egész lakomából mást, csak tyúklábat.

Tehetetlen harag, vad düh fogta el. A keze ökölbe szorult, s érezte, hogy most olyat, de olyat tudna ütni, hogy minden törne-zúzna utána.

De a hüvelyke mereven állott, erről lassan az eszébe jutott, amire az imént gondolt.

– Azután töltött káposzta... Hatvanat megennék belőle... de ha ötvenet nem, egyet se.

– Dologra! – kiabáltak amott.

1 Egymásra merőlegesen rakott gabonakévékből álló kupacok.

2 A learatott gabonaföldön.

Ő is feltápáskodott. Éhesnek érezte magát. Odanézett a fekete falú cserépedényre. Üres... Úgyse volna benne, csak valami lötty.

Megrúgta az edényt; megvetően és dühösen. Annak beszakadt az oldala. Különben is drótozva volt már, s egy drótszál a bocskorához¹ akadt:

– Üssön meg a guta! – káromkodott Kis János, és lerugdosta a lábáról a kölöncöt.² – Már még élek, mindig ebbe a szegénységbe kell szuszogni. Az a vén bitang nem fog elhíjni.

Egész nap rosszkedvű volt. Észre se vette senki. Kis János amolyan láthatatlan ember volt, akit senki sem lát meg. Így élte le az egész életét, sohase volt egy percig sem érdekes ember. Se nem erős, se nem gyenge, nem kicsi, nem nagy; nem sánta, nem begyes;³ mi lett volna, ami feltűnt vón rajta. Olyan volt, mint egy ember; két szeme volt, meg egy orra. Bajusza is volt. És sohasem jutott eszébe semmi. Ha reggel volt, felkelt, este lefeküdt; mikor eljött az ideje, megházasodott. Akkor lakott utoljára jól, beteg is lett tőle. Katona nem volt, a faluból tízszer se volt kinn, akkor is csak a vásáron. Nevetni csak egyszer nevetett életében jóízűen, akkor, amikor az apja le akarta őt ütni, amért megette az egész tál galuskát, s amint feléje sújtott, a saját ütésétől megtántorodott, felbukott s falba vágta a fejét. Bele is halt.

Még ez az egy érdekelte: az evés. A feleségét emiatt szokta elverni, s ha gondolt valaha valamire, arra, hogy mit volna jó enni. De ezt nem tudott sokat elképzelni. Hiába, a tapasztalat nem segítette.

Este, ahogy hazamentek, s a gazdának megmondták, mit végeztek, – az ő falujokban mindenki a maga kosztján dolgozott –, azt mondta a vén Sarudy:

– Emberek, asszonyok, hónap este mindenki elgyűhet a lányom lakodalmára. Annyit ehettek, amennyi belétek fér.

Kis János majdnem elszédült. Valósággal megijedt. Attól ijedt meg, hogy nem bír majd megfelelni a feladatnak. A többiek ujjongtak, éljeneztek, de ő hallgatott. Ott állott hátul, sértődő este volt, senki se törődött vele. A többiek közt azután ő is elindult nehézkes léptekkel hazafelé.

Otthon megette a vacsorát; korpacibere⁴ volt. Csendesen, szótlánul. Felrúgta a macskát, amely a lábaszárára kapaszkodott s nyávogott. Nem gondolt semmit. De igen különösen érezte magát. Mintha nagy-nagy feladat várna reá, a legnagyobb életében. Nem volt tisztában vele, de félve gondolt a holnapi lakodalomra.

Egész éjszaka nem tudott aludni. Sokszor felébredt és ébren hánykolódott, de ha hozzáfogott arra gondolni, mi lesz holnap, igen nagy nyugtalanság fogta el.

Kinyújtotta a hüvelykujját:

– Először lesz tyúkhúsleves... Ebből megeszek egy dézsával.

Elmosolyodott. Arra gondolt, hogy ha egy kádba öntenék azt a sok krumplilevest, keménymagoslevest, meggy-, korpá-, lekvárciberét, meg azt a mindenféle habart lét, amit ő életében megevett, – ajajaj, olyan nagy kád nincs a világon, még az egri érsek pincéjében sincs olyan hordó. Ha azután együvé raknák azt a jó ételt, amit ő evett valaha, – avval tán még az az ócska fazék se lenne tele, amit ma felrúgott a mezőn.

1 Egy darabból szabott, sarkatlan cipő.

2 Súly, teher, kolonc.

3 Kidüllesztett mellű.

4 Korpából, gyümölcsből erjesztett, habart leves.

Hirtelen úgy tetszett neki, mintha a lábán volna a bocskor, s érezné, ahogy beleakad a dróttal az edény. Nagyot rúgott. Ha ágyon feküdt volna, az menten összerogy, de ez a szalmadikó¹ nem sokat törődik az ilyen fickándozással. Pedig Kis János nagyot rúgott. A szegénységet rúgta el magától.

Másnap reggel mogorván ébredt. Ahogy a rossz álmod kidörzsölte a szeméből, tisztán érezte, hogy igen nehéz a melle. Mintha pántok szorítanák.

– Egye meg a fene a vén Sarudyt, ma kieszem a vagyónábul. Eleget kapáltam neki.

Nem mert reggelit enni. Ebédre meg se kóstolta az ételt, félt, hogy estére nem lesz éhes.

Máskor, ha összeveszett a feleségével, akárhányszor megtette, hogy egész napon át nem evett egy falatot sem, észre sem vette. Most reszketett az egész belseje, és szédülés fogta el az éhségtől.

Összeszorította fogát, széles, erős, nagy csontú állkapcáját, és szürke szemeivel mereven nézett előre. Egy vadállat makacs dühével viaskodott önmagával. De nem evett, megállotta.

– Ötven töltött káposztát! – ismételte magában, s vasselhatározással vágta kaszájával a rendet. Taktusra, mint az aratógép.

Megszűnt körülötte a világ. Nem látta a nagy búzatáblát, se a körülötte dolgozó embereket, nem ismert senkit, semmit, nem volt múltja, jövője, egész valója egyetlen nagy akarattá keményedett. Úgy ment eléje, mint valami emberi léten felüli feladatnak. S érezte, hogy az egész belseje, gyomra átalakult, s hihetetlen munkára képes. Amint szikrázó szemmel belenézett a világba, képes lett volna vállalkozni arra, hogy a kévéket úgy eregesse le magába, mint a cséplőgépnél az etető a dobba.

Végre alkonyodott. Hazamentek a munkából. Otthon már dél óta állott a lakodalom. Idő sem volt a hozzákészülődéshez, le kellett ülni a terített asztalhoz.

Kis János egy zugba került; annál jobb. Fálnak veti a hátát, s akkor hadd jöjjön az ellenség. Ezzel a vak és vad elszánással szállott szembe valamelyik őse egy kétezer emberből álló török sereggel.

Hozták a levest.

János nem sokallt, nem kevesellt semmit. Jó mély cseréptányért kapott, amit a szakácsné színiöntött neki. Ujjnyi vastag volt a tetején a sárga zsír, mely már nem is szakadt karikákra, hanem egybefolyt.

Kis János fogta fakanalát, s nyugodtan, komolyan kezdett munkához. A béle reszketett, s alig bírt uralkodni a mohóságán.

A tizedik kanálnál rettenetes megdöbbenés érte.

Úgy érezte, jól van lakva.

Sápadtság futotta el az arcát. Megérezte, hogy roppant feladatot vállalt magára. Megérezte emberi kicsinységét. Mint valami szél suhant át agyán a gondolat, hogy nem fogja megbírni, amit vállalt.

Összerántotta a szemöldökét; alacsony homlokán függőleges ráncok gyűrődtek, széles vas állkapcája összekattant, s nekidült újra a csatának.

1 Szalmával körültekert lécekből álló ágy.

Gépiesen, ahogy a kaszát eregeti ívben jobbról balra, most a kanalat emelte taktusra a szájához, míg csak a tányér ki nem ürült.

Akkor szédülést érzett és utálatos csömört. Az étel túl zsíros volt kívánnnyadt,¹ gyenge, zsírtalan löttyökhöz szokott gyomrának.

Túrós csusza következett. Ízes, tejfölös, töpörtős, kövér. Jól telerakták a tányérját.

És Kis János kivette a sárga, csontnyelű törött villát, s ugyanolyan nyugodtan, mint az imént, ezt is sorra beraktározta. Nem érezte az étel ízét. Nyomást érzett odabent, és szeretett volna levegőre menni. Vagy legalább káromkodni egy nagyot, keserveset. És végtelen fájdalommal, irigységgel nézett körül a népen. Mindenki vidám volt, nevetett, habzsol. És ő már tudta, hogy vége. Ma már annyit evett, mint egész életében egy ülésre szokott. De összecskorította fogát, s odatartotta a tányérját a harmadik fogásnak. Ez lencse volt orzával. Kint, a cselédek és munkások közt nem tartották meg a szokásos sorrendet, amit odabent a vőfély verssel szabott meg. Azt adták, ami közelebb esett. Ez ebből evett, az abból, Kis János mindenből.

Így ment ez két óra hosszáig, megállás, pihenés nélkül.

Akkor jött a töltött káposzta.

– Ötvenet! – mondta magában Kis János, és a szemére fátyol szállott.

Nagy darab húсок voltak a töltött káposzták közé téve ráadásnak. És Kis János, amint a három hatalmas töltelék után egy ilyen darab szívós, fővetlen, rágatlan húsdarabot le akart gyúrni, – rémülten állott fel. A szeme kidagadt, szinte kiugrott szemöldökei alól, nyakán az erek kötélvastagságra dagadtak.

Utolsó józan eszével kirohant a házból.

Az eperfához ért, mikor megszabadult a bajtól. A torkán szorult darab, amely már szinte megfojtotta, visszacsúszott a szájába.

Szemébe könnyek gyűltek, s állkapcsát olyan keményen vágta össze, hogy éket se lehetett volna közé verni.

Azzal a szenvedély részegségével mondta el magában:

– Dögölj meg, kutya.

Újra lenyelte a húst.

És most is képtelen volt rá. Megakadt a torkán, s többet nem ment se le, se fel.

Az ember két keze a levegőbe kapkodott; sovány hosszú teste megfordult, s hanyatt vágódott.

Irtózatoss vonaglásban vergődött hangtalanul a földön, míg csak végleg el nem csendesedett.

Senki sem vette észre, hogy eltűnt, mint azt sem, hogy ott volt, vagy azt, hogy élt.

(1909)

---

1 Erőtlen.

Két szegény ember forgatta a földet a kert felső szélén.

Egymás mellett mentek az ásóval. Az öreg folyton diskurált,¹ s a fiatal annyira szórakozott volt, hogy szinte tehetetlenül állott meg, valahányszor az öreg megakasztotta a munkában hiábavaló beszédével.

Ez a fiatal munkás kemény fekete ember volt, vásott barna ruha volt rajta, katonabakancs és rendkívül ócska katonasapka, amelyet csak azokon a lenyűtt és félig csontvázra vált katonákon látni, akik tíz, tizenöt, húsz hónapos lövészárkok után vándorognak olykor végig az utcán, apatikusan² és gépiesen.

– Má mondtam a vénasszonynak, hogy dugja el a fokhajmát – szölt az öreg, aki a feleségét mindig vénasszonynak emlegette, s megint megállott, az ásó nyelére támaszkodva. – Aztat ilyenkor kő eldugnyi a földbe. Ősszel. Akkor lesz jó tavasszal.

– Nem fagy ki? – szölt tűnődve a fiatal.

– Nem. Sohase. Nem árt annak egytáján semmit a fagy, ha a földbe van. Mer ha rágyün a föld, akkor be van takarva, akkor nem árthat neki a fagy... Pedig most az is drága, a fokhajma. A fiatalember, mintha ráléptek volna, összerándult.

– Minden drága – mondta sötéten, s az ásóját emelte.

– Minden nagyon drága – bólintott az öreg. – Rettenetesen drága. Egy kiló kenyérnek az ára huszonhat krajcár; e még nem vón drága, de nem lehet kapni. A nagy világér sehun nem lehet kapni. Abba a mi falunkba meg a jóisten tudja micsoda jedző szorult, hogy minálunk sose kapni lisztet, cédulás lisztet. Más falukba mindenütt elláttyák az emberiséget, csak éppen minálunk nem. De meg a minap avval jön a vénasszony, hogy a jedző még aszongya, hogy aszongya: aki pedig ütet a szentekkel eszeházásítja, annak ű ellássa majd a baját.

Megcsóválta a fejét, s kicsit nevetett.

– Pedig a mostani világba könnyen megy, hogy az ember a jedzőt a szentekkel eszeházásítja.

A fiatalember most keményen a szemébe nézett az öregnek, s mintha nagy és erős dolgot jelentene ki, így szölt:

– Látja, István bátyám, én csak három napja vagyok itthon, de ezt én nem érthetem. Rossz világ ez! Tuggya... Én huszonhat hónapig voltam a fronton, de mondhatom, nekem semmi rövidségem nem vót.

– Meghiszem.

– Nekem ételem, italom megvót. Hús annyi vót, marhahús, hogy mán nem is akartuk ennyi. Mán kifordult az ember szájából a hús.

– Hő, jó vón itt. Egy kiló marhahúsnek az ára tizenkét korona. Aszongyák. Mer én bion nem vettem.

A fiatalember kissé fátyolos szemmel soká nézte; szembenézett vele.

– Mit evett fröstökre?³

– Hát igen jó paprikát vettem én a múltkor a szerbtül, Kovács Jánostul, merhogy ű most a szerb, mióta nincsen szerb... Tizenkét darabot adott tíz krajcárért. Még nem is drága, aszondom. Azt ettem vagy kettőt, kenyérrel.

1 Beszélgetett.

2 Egykedvűen.

3 Reggelire.

A katonaelem már nem figyelt, már a szeme megint messze kalandozott, magába merült. De az öreg folytatta.

– Ebédre meg igen jó iborkát savanyított nekem a feleségem, hát ebédre meg aztat eszek a kenyérre. Ha osztán vacsorára hazamegyek, főz a vénasszony. Bablevest vagy krumplilevest, ahogy gyün, máma ugyan káposztát. Mer az embernek megterem a kertjibe a krumpli is meg a káposzta is, az idén bion nem sok termett, de az is jó, azt is meg kell köszönni a jóistennek.

– Lisztje van?

– Hát van két méter búzám. Tiszta. Muszáj nekik őrlési engedélyt adni. Azt kaptam részibe.¹ Meg a cédulás lisztet² is kiszedi a vénasszony.

– Zsírja van?

– Avvan, hála istennek, jó órába legyen mondva. Avvan, hogy ne hazuggyak, van még vagy két liter.

– Csizmája van?

– Hát ammán nemigen van. Ezt a bakancsot vettem. Ki győzne most hatvan pengőket adni egy pár csizmáér, még ennek is nagyon örülök, hogy erre a bakancsra szert tehettem.

Az ember lassan elfordította a szemét az öregről.

– Huszonnyóc napom van, szabadság. Mi az itt, huszonnyóc nap! Most két nap Vargáék-nál vótam, kaptam este négy pengőt. Vett a feleségem egy liter tejet harminc krajcárér, vett egy negyed kiló szalonnát két forint ötven krajcárér, két kenyeret, kicsi pékkenyér, egy forint tízér, maratt tíz krajcár... Mi az huszonnyóc nap...

– Peig most mán rövidebb a nap, kisebb lesz a napszám³ – szolt a vén.

– Nekem semmim sincs télire... Három gyerekem van... – mondta nehéz szóval, mintha a tüdejéből szakadna ki a szó.

– Gyerekek!... Bolondság! – mondta az öreg. – Elég bolondság. Sok embert bizony a vére ver meg. Csinálják a gyereket, osztán a gyerek nem kérdezi, apám hun veszi kend. Az kiköve-teli az élést. Eriggy lopni!... Kérj a szomszédoktul; ha nem ád, vágd agyon...

Az öreg, vén korhelyek tágas hangján utánozta a más szavát, de a fiatal szinte megder-medt, szinte jéggé vált, csak rámeredt az öregre, s a szeme meghomályosodott, aztán lassan lehunyódott a szempillája, s szédülő fejjel esett rá az ásó nyelére. Talán el is bukik a hirtelen szédületben, ha meg nem kapaszkodik benne.

– Dógozzunk mán! – mondta morogva.

– A nem kíméli az embert – fordult az öreg is az ásóra, s kényelmesen kezdett hozzáké-szülni a munkájához. – A gyerek. Az bög, ha éhes... Avval is csak hasítja az ember szivit...

Az ásó belemélyedt a földbe. Öt-hat nyomot vetett fel, már megint nem bírta szó nélkül.

– A nem jó, az a te ásód. Nem ilyen kötött földhöz való ásó. Avval nehéz dógozni. Szaporát-lan, mer igen hosszú ásó. Kurta ásó kell az ilyen nehéz földhöz. Acélásó. Mint az enyém. Nem is túl hosszú, könnyen megy a földbe, van neki nyomintója is: mingyán szaporább a munka vele. A kapám is acélkapa. Micsoda. Evvel az acélkapával szétvágom az idevalósiak minden kapáját.

1 Munkabéreként termény egy része a fizetség.

2 Jegyre kapott liszt a háború idején.

3 Napi munka utáni bér.

A fiatalember odanézett az öreg ásójára s nagyot sóhajtott.

Azután a maga ásóját nézegette el. Gyenge ásó, csínján kell vele bánni, mert hajlik. Csupa kín vele dolgozni ebbe a szijjas¹ földbe.

S most egész tisztán látta, hogy be fog menni a házba. Ott van a bal sarokba a sifón.² A sifónból vett ki pénzt a gazdasszony. Azt a sifónt egy szeggel ki lehet feszíteni, s annyi pénz van benne, ezrek!...

– Hát sturmba³ vótál-é? – kérdezte az öreg.

Ráemelte a szemét, a szeme előtt fátyolos volt a világ, nem értette a szót.

– Sturmba. Ugyi sokszor.

Csak bólintott. Nem jött ki hang a torkán.

– Fene lakodalom lehet – nevetett kicsit az öreg, s megcsóválta a fejét. – Csak neki egymásnak a késekkel, oszt a torkára... Kit öltél meg először?... Embert...

A fiatal munkás lassan megmozdult. Úgy, elkésve értette meg a szavakat.

– Nem embert – mondta fejét megcsóválva csendesen. – Lyányt... Fiatal lyányt először...

– Lyányt – mondta természetesen az öreg, mintha a világon a legegyszerűbb dologról volna szó.

– Mikor Sabácba⁴ vótunk – mondta lassan, kicsit rekedt, szórakozott szóval a fiatalember, s a katonasapka alá felhúzta tűnődve a szemöldökét, gondolkozva, emlékezve. – Kilóttek egy házból, az ablakon... Hármat lóttek; az egyik golyó úgy mellettem pattant el a kövön, a másik golyó a szakácsnak ment bele a tarisznyájába, így-e el is szakasztotta a combját, a harmadik meg a cugszfirenek⁵ ment be itt a bal pofáján, de olyan bitang szerencséje volt, hogy két fogát kiütötte, avval elment. Akkor a kapitány Jurovics kiadta a parancsot, hogy egy fénrik⁶ hat bakával menjen be, s aki a házba találkozik, mindenkit le kell vágni, a gyereket is.

Nyugodtan s komolyan beszélt, de a keze aludva babrált az ásó nyelén, s folyton arra gondolt, hogy mire elindul: elkésik... Valaki hazajön s akkor *nem lehet megcsinálni*... Megállott, hogy abbahagyja a beszédet is, amit kezdett s azonnal induljon... De a lába nem akart mozdulni, a keze nem akarta elereszteni az ásó nyelét... s a nyelve újra kezdte, folytatta a beszédet.

– Akkor bementünk a házba. Olyan kicsit emeletes vót a ház. Három az aljába levő szobákba ment, lenn is egy lakás vót, meg fenn is. Ők odale mit csináltak, nem tudom, de mi ketten a fénrik úrral bementünk az emeleten a házba. Ott vót egy rendes szoba, urasan, bútorok, minden... ott vót egy asztal, körül székek, az asztal meg vót terítve, étel, ebéd vót... mert éppen úgy vót, hogy dél vót, ott ültek...

– Ha.

– Igen. Ebédültek... De a fénrik úr olyan vót, mint a sárga halál, „zofort”⁷ aszongya... Azoknak villa vót a kezébe, meg kés, ettek... Az ablak be vót zárva... nem ők lúttek... Aztán megfogtuk a palláson, egy lyány vót ott, olyan szógállólyány, az puffogatott a pallásrul... Mi-nek az. Egy bolond vászonceléd azt tegye fel magába, hogy ű lövöldöz... mikor úgy jöttünk doppelrájba,⁸ az utcán. Kellett neki háromszor lúni...

1 Kemény, kötött talaj.

2 Ruhásszekrény.

3 Ostrom, roham.

4 Szabács városa Szerbiában, 1914-ben a szerbek győztek a Monarchia elleni csatában.

5 Szakaszzezetőnek.

6 Őrvezető, Fähnrich.

7 Rögvest.

8 Kettes sorban.

-
- Osztán tik?
– Mi? – kérdezte a fiatalember, mintha álomból ébredne.
Az öreg rábámult.
– Osztán tik mindenkit levágtatok?
– Csak úgy, szuronyhegyivel... – morogta a katona.
– Osztán lány vót az első?...
– Mi?
– Aszontad, hogy az első lány vót...

De a katona, mintha megállott volna az esze, csak maga elé meredt, s mintha valahova távolba figyelt volna.

- Nagylyány, vagy kislyány?...
– Várják csak – szólott a fiatalember hirtelen –, hazalépek egy kicsit, mert elfelejtettem az asszonynek megmondani, hogy hun a láda kócsa...

Gyorsan lenyomta az ásót a földbe.

- Most ütötte a tizedet a toromba.

Ő maga is csak akkor vette észre, hogy kimondta a hazugságot, hogy a távoli óraütésekre figyelt: így határozta ő ezt még az éjjel, hogy mikor kilencet üt, elindul, de előbb azt fogja mondani, hogy tíz óra. Akkor osztán, ha valaha faggatnák: lesz egy tanú, hogy ő tíz órakerék még itt vót...

Az öreg megcsóválta a fejét, s utánaézett, ahogy nagyokat lépve, szinte szökdelve ment a katona a kivörösödött bakancsaiban, a gyűrött szürke sapkát a szemébe húzva.

- Mit beszél ez? – mondta magában félhangon. – Hogy mán tíz óra.

Kivette a nikkellóráját a zsebéből, s jól megnézte.

Kilenc óra volt rajta, három perccel múlt el kilenc óra.

A katona kiment az utcára s rendes, lassú léptekkel ment előre a templom felé.

Úgy ment, ahogy előre elgondolta. Se nem lassan, se nem szaladva, de inkább gyorsan, mert munka közben ment el egy kicsit. Hát sietni kellett... Figyelt, hogy nem látja-e ismerős, akinek köszönni kell, de mégis, mikor a kerítésen kinézett egy nagy bajuszú ember, úgy meredt rá, mintha váratlanul a hóhérját látta volna meg. A szíve, mintha nagy kalapács lett volna belől, ritka nagy kondulásokkal verte a mellét. Mint mikor félreverik a harangot.

A templom mellett magas orgonabokrok közt kellett bemennie a setét útra. A bokrok már meglehetősen üresek voltak, a levél sárgán hullott le a földre, balról fiatal diófák állottak az út szélén s nagy, tágas felszántott kert, jobbról mély árok, szakadék, s annak a fenekén a patak rendszeren csúszott. Az árkon túl volt a ház.

Körülpillantott, nem látja-e senki.

Errefelé már senki sem lakik, senki sem jár. Lemászott az árokba. Kicsit még mosolygott is magában, azelőtt sose jutott volna eszébe, hogy ebbe az árokba leereszkedjen. Csúnya akácok gödör, még a gyerekeknek se okos belemászni. De miket tanult ő katonasorban!... Hol járt, micsoda faluvégeken, hogy lopakodott ellenség után, vedettát¹ lefűlelni, házakat megkerülni, falut felgyújtani, disznót, csirkét levetni, tehenet kihalítani, felét kivágni, a többijét otthagyni; szinte úgy érezte, mióta itthon van, most került először kedvére való helyre. Mi is ez az élet... Ez az igazi, dolgozni! Ésszel megkerülni az ellenséget, s hátába támadni... Mi lenne

1 Lovas őrszemet.

a kevés magyar katonából, ha sokat törődne avval, hogy hány az ellenség, micsoda veszedelmekkel jár a játék. Közepibe!... Nincs most se törvény, se igazság! Csak erő, meg ész. Aki bírja, marja. Ilyen parton se tudna átmászni? Hát az olasz parton, a part ezer méter magas, osztán két kilométer szélességbe, fél kilométer mélységbe nincs egy tenyérnyi föld, akít a gránát meg ne mozgatott volna, szétvetette a vas, kitepte a belét, elszórt mindent, követ, földet, vassal bevetette, mint itt búzával a szántást... osztán mikor megáll az ekrazitos¹ eső, bele az átkozott, agyagos földbe, kidülledt szemmel bele, az agyag megmarkolja a lábát, lehúzza a testét, minden tenyérnyi darabjára ágyú tátja a száját, gépfegyver köpködi a golyót, mint a fergeteg a csupaszi síkságon, a puszkagolyó pereg, mint nyáron a jégeső, s hogy tusakodtak ott, hogy mentek neki a halálmezőnek, az oslaviai² temetőnek...

Míg a gödör szélén, akár az éhfarkas, ott leselkedett pár pillanatig, s zúgó fejében a csaták zúgása szikrázott végig: mégis mintha a lelke fenekén valami olyan gyávaóság kushadna, amit sohasem érzett a harctereken.

Hiányzott a kommandó.³ Nem állott megette a káplár paranccsal, se a Fährnich úr a sutogó rendelettel, senki se mondta: rajta, kutya, szorítsd... s hideg verejték volt a homlokán.

Ahogy végre észrevette magát, hogy már sok lesz a megdermedt heverésből, s ki akart ugrani, egy fiatal akácfavesszőbe akadt, s amint mérgesen ki akarta magát szakítani, egy tövis kegyetlenül beleszúródott a csuklójába, az ingen keresztül.

– Azt a mérges istenit! – mormogta s kicibálta a tövist. A vér szivárgott utána. Bekapta a szájába a sebet, s kimászott az árokból.

Valami vad düh nőtt benne, dühös ingerültség, a szeme égett.

– No megállj! – mormogta magában, s nem tudta, kire és mért fenekedik.

Nehéz, nagy léptekkel, lesütött fővel ment a házig, az ároknál nem volt kerítés, s a házig fűvön ment, csak néhány lépést. A ház sarkánál megállt, s a szívébe nyilallott. A nótás szájú, gögös, vasvillaszemű bakákra gondolt: ha látnák most, milyen patrujiba⁴ jár...

Összerántotta a szemét: most a szegénység az úr, most a szegénység kommandíroz... Az arcához nyúlt kemény ujjaival, mintha még egyszer bele akarna markolni az agyveleje gondolataiba... csakugyan kell-e, csakugyan muszáj?

Meghallotta a saját hangját messziről: azt mondta a felesége adósságáru „délíg megadom”.

Délíg megadom!... Délíg megadom... – forrt benne, mint mikor jobbról-balról gránát csapkod le, s rettenetes tölciséreket szaggat a fekete volhyniai⁵ földbe. Így állott ott, akkora ropogás, durrogás, az örületes csattogás közepett, mikor az égre lőttek a földről a fekete sarak, és a domb tetején a horvátok fojtogatták a szibériaiakat... Akkor a tisztek kihúzták a kardjukat, s szájról szájra járt: „Nem lehet tovább... forverc!”⁶

Most is úgy rohant be előrszegezett fejvel a tűzbe.

Egy pillanat múlva áttörte a tüzes falat a baka, a magyar: mindig legjobb előre!... S bent állott a konyha sötétjében.

1 Robbanószer szikraesője.

2 Több tízezer katona esett el az itteni harcokban az I. világháborúban.

3 Parancs.

4 Őrjáratban.

5 A világtörténelem egyik legnagyobb emberáldozatot követelő csatája a központi hatalmak és az orosz birodalom közt 1916-ban Nyugat-Ukrajnában.

6 Előre!

Csak úgy zihált a melle... Csak a fegyvere volna itt vele.

Fújt a tüdejéből a forró gőz, s a karja a vasvilla után nyúlt, ami az ajtó mellett volt odatámasztva.

Most mi lesz.

A konyha sötét volt és alacsony, szabad tűzhely, alatta fehérre meszelve a kemence... cserépfazekak... s vasvilla a kezében. Ezek a Vargáék is szegények voltak a háború előtt, csak most, hogy eladták a tehenet meg a bornyút, most vannak az ezrek...

– Mija? – kiáltott bentről egy gyereklány.

A katonának kinyílt a szája, s megállott a vére.

– Itthon vannak – motyogta.

Sápadt lett a fekete arca, s visszább torpadt.

Egy fiatal lány kinyitotta a szoba ajtaját, s ijedt és bámész szemmel, tátott szájjal nézett.

Hosszú pillanatokig néztek szembe. Lassan megismerte, hogy ez nem a Vargáék gyereke, hanem Szabó Eszter, a Szabó András lyánya...

– Itthon vannak? – kérdezte végre rekedten.

– Neem.

– Hát.

– Elmentek reggel.

– El?

– Egen, a vásárba. Hásze maga látta.

A katonának tágra nyílt a szeme. Ahá. Ez már támad. Ez már ellenség.

S erre mindjárt nyugodtabb lett, s folytatta a szeme a villámlást, mintha már joga volna felülkerekedni...

A lány mögött a Vargáék kislánya dugta ki a fejét. Ez is olyan gyerekesen ijedt szemmel meredt rá... Úgy nézett rá, éppen úgy, mint az a lány... ott a háború elején... a legelső gyerek... ott Sabácban¹...

Megmarkolta a vasvillát, a vére leszállott a szívére, s várt. Várta a parancsot...

Meredten s fakón vadult rájuk, amitől a gyerekeknek elállott a szava. A fejében alig fordult meg gondolat, tudta, hogy meg kell lenni.

– Délig megadom! – mondta hangosan, azzal felemelte a vasvillát s keresztülszúrta a kislányt.

A Varga gyereket, az ellenséget... Látta, ahogy belement a vasvilla a torkába, s vér szökött ki. Ezen már megkönnyebbült. Hogy ismerte már ezt a vért!... Hány embert szúrt már agyon... Mindenkinek így szökik a vére...

Kirántotta a vasat, s a gyerek, mint egy kis tömlő, bukott el a sötétes szobában.

A nagyobbik hangtalanul, eltátott szájjal, mint a remegő vad, meredt rá a katonának minden mozdulatára.

Ez intett, hogy be.

A lány hátrafelé bement, de a szemét egy pillanatra se vette le az emberről.

Ez utána ment, kemény, egyenes katonaléptekkel.

A nagy szekrényre nézett, amiben az ezresek vannak.

– Hol a kócs? – mondta.

---

1 Szabács varosa Szerbiában, 1914-ben a szerbek győztek a Monarchia elleni csatában.

A fiatal lány minden tagja folyton rázózott, mint valami gépszerű reszketéssel.

– Hol van a kócs? – kiáltotta újra a katona.

– Nem tudom – nyöszörgött a lány, s a foga zörgött.

– Ha meg nem mondd, téged is agyonszúrlak.

– Bent van a másik szobában a sifonban.

A katona intett neki, s előrement. Gyorsan kihúzta a sifon fiókját, s kétségbeesve kotorászott benne.

– Hamar!

A lányka iszonyatos rémülettel nézett fel rá ott guggolásából.

– Elvitte a néni magával.

A katona megvetően rántotta meg a száját, s a vasvillával a hasába szúrt. De a villa hegye nem ment át a ruhán, ezért újra fogta a villát, felemelte s teljes erővel belevágta.

Még most sem halt meg a gyerek, mert közben oldalt fordult s most karja a villa két szára közé került.

A katona körülnézett s meglátta az asztalon a nagy kenyérszelő kést. Visszament érte a nagy szobába, aztán be ismét, s kétszer a nyakába szúrt, aztán egy erős harmadik vágással az egész torkát kettémetszette, úgyhogy a feje szinte leesett.

– A fene egyen meg benneteket – egyenesedett fel.

A keze csupa vér volt, lecsapta róla a földre s látta, hogy a vér végigfrecskelt az ágyon s a szekrényen, ezen újra elmosolyodott. Nagyot fognak nézni, ha hazajönnek.

Ebben a pillanatban a bölcsőben felsírt a kisbaba.

A katona odanézett, s látta, hogy a picinek kiesett a szájából a cucli, azért sír.

– No, ne haragudj. Kis zsvány – mondta neki –, csak a kezemet hadd törüljem meg.

De a kicsi éktelenül kezdett sivalkodni. Erre ő szinte ijedséggel futott hozzá, fogta a cuclit, s a szájába nyomta. A gyerek mohón kapta be s elhallgatott.

– Véres lett egy kicsit – mondotta a katona, s csendesen mosolygott. – Nem baj, sose tudod, mitől hízol... – szólott szelíden. – Hát mikor én három napig olaszt ettem...

Fanyarul elhúzta a száját, ahogy eszébe jutott a borzalmas kilenc nap, mikor a doberdói¹ hegyeken az elesett bajtársakat rakták maguk elé fedezéknek, s amikor elfogyott minden a kenyértarisznyából, egy frissen elesett olasznak a vérét szívta ki, mint a hörcsög a csirkéét.

Most megtörülte újra a kezét, s oda-odanézett a kicsinek cuppogó arcocskájára...

A zsvány, a betyár kölyök... – mondotta magában.

Aztán a késsel hozzáfogott kifeszíteni a szekrényt. Nem ment, a vasvillát vette elő, de ezt előbb ki kellett cibálni a testből, s a vér csorgott róla. Most már aztán türelmetlenül feszítette a szekrény sarka alá s az egészet kiemelte.

Megfogta, hogy le ne zuhanjon s lármát ne csináljon.

Mindjárt meglátta a barna kis vászonzsákot, amelyből tegnap kivették a bőrtárcát, a sok pénzzel.

Körömmel bontotta ki a spárgát, amivel be volt kötve; nyugodtan és rendszeren.

Aztán a markába öntötte, ami benne volt. A nagy bőrtárca nem volt benne.

Azt elvitték a vásárra – mondta magában, s mérges lett saját magára. Egész éccaka ezen gondolkodott, aludni se tudott, kétszer is felkelt s a felesége kérdésére, hogy mi baja, azt

1 A Doberdó-fennsíkon zajlott 1916-ban az egyik legtöbb magyar áldozatot követelő csata.

mondta, hogy „hallom az ágyúzást...” mert csakugyan hallotta... S hiába gondolt végig mindent, mégse tudott mindent kigondolni... Erre se számított, hogy a gyerekeket itthon hagyják s a szomszédból híjnak hozzá egy pesztonkát¹... úgy gondolta, inkább őket adják oda valakihez... Arra se gondolt, hogy az ajtó nyitva lesz-e vagy se... meg erre se, hogy a bugyellárist elviszik.

– Egész meg van már rothadva az eszem – mondta –, a kefe vigye el...

Örült, hogy mégis valami pénz van a kis szütyőben. Az asztalra öntötte, s megszámlálta. Papír- és ezüstpénz volt, összesen száznegyvenöt forint meg valami krajcárok.

– Nem sok – mondta, s két tízest a lajbija zsebébe dugott. – Most má nem adhatja meg az egész adósságot, mert akkor megint nem marad egyébre. Meg hadd is várjon az a vén gazember... Háborúban adósságot kérni.

Az ezüsből kivett egy forintot, akkor bekötötte az egész pénzt egy zsebkendőbe, ami az asztalon volt. Mielőtt bekötötte volna, kivett még egy koronát is, mert itt nagy a drágaság, biztosan több kell most *arra* is.

A zsebkendő kis csomagját összetekerte, ahogy a dohányzacskót szokták, s a kabátja külső zsebébe tette.

Ezzel be volt fejezve a dolga, s most megállott némán, és újra mély szórakozottsággal nézett maga elé.

Az ajtó előtt ott feküdt a kicsi lány teste, úgy hevert ott, mint egy kis kutya a küszöb előtt, ő csak nézte, nézte s bólogatott.

– Ilyen kutya világ ez a mai – mondta, aztán nagyot sóhajtott. – Hát mikor a cigányszigeten² bementünk... a fáról úgy ráztuk a komitácsit,³ mint a rothadt szilvát... Rottmann hadnagynak a nyakát keresztüllőtték, a kezét rászorította a sebre, s az ujjá közt csak úgy húgyozott a vér, meg a száján... csakúgy ropogott a koponya, így hajigáltuk a levágott kezeket meg a koponyákat, egymásra feküdtek a szerbek meg a magyarok, osztán egymás torkát keresztülharapták...

A bölcsőbe megmozdult a piciny... erre föleszmélt, maga sem tudta miféle álomból... Most, hogy már el volt végezve, zsebében volt a pénz, már nem izgatta semmi...

Szétnézett, nincs-e valami tennivaló... Egy pillanatra arra gondolt, hogy a kis testeket felrakja az ágyra... Ne feküdjenek ott szegények... de hirtelen összeborzongott, s úgy érezte, a világért sem tudna hozzájuk nyúlni...

Gyorsan elindult, elkerülte a küszöbnél a piciny hullát, nem lépte keresztül, eszébe villant a babona: ha keresztüllépi a gyereket, nem nő meg... Kint a pitvarban odatámasztotta a vasvillát, ahonnan elvette, aztán kilépett a szabadba.

Fel akart sóhajtani, hogy végre az ég alatt van, s amint a száját kinyitotta, hogy teleszíjja magát friss levegővel, egyszerre bezárta s kedvetlenül fojtotta magába a mozgást... Ki csak innen, még meglátják... Mintha fonákul volna valami... Máskor ilyen gyilkolás után büszkeségtől pattant szét a melle, most pedig...

Gyorsan elkushadt a ház mögé, s mélyen lehajtott felsőtesttel vetette be magát a sűrűbe. Az árkon olyan gyorsan átjutott, hogy észre sem vette, aztán a setét úton visszament a templom felé.

1 Dajkát, gyermekvigyázót.

2 Belgrád alatti sziget, szerb katonák húzódtak oda, 1914-ben rajta keresztül foglalták el Belgrádot a Monarchia katonái.

3 Szerb katonát.

Ahogy a kerítés mellett elment, valaki rákiáltott:

– Hé, öcsém.

Fakó arccal nézett oda az ismerős hangra. Akkor ráeszmélt, hogy István bácsi az ásásból kiált.

– No. Gyere ásni má. Má kerestek.

– Má nem megyek délig. Megyek, veszek egy ásót. Mert avval nem lehet ásni.

– Hun veszel?

– Átmegegyek a vásárba... István bácsi... hány óra is vót, míg dógoztam... Tíz, ugye?

Az öreg nevetett.

A katona nem mertefirtatni a kérdést:

– Hallottam, mikor ütött...

Avval továbbment, de valahogy az a gyanú vett erőt rajta, hogy az öregnek órája van. Mint-ha az után nyúlt volna a zsebébe, de visszanézni nem mert többet.

A falu másik részébe ment, a sárközbe,¹ ott bement ahhoz az úrhoz, akinek a felesége adós volt ötven forinttal.

– Meghoztam, amit tudtam, tekintetes úr – mondta a szikár kis öregnek.

– Jól van.

– Nem tudok többet adni, csak húsz pengőt.

Az öreg elvette a pénzt.

– Jól van. Hun szerzett maga reggel óta. Magának még reggel nem vót pénze. Most megmán van.

A katona sötéten nézett az öreg, kopott úrra, aki cinikusan² járt, s kegyetlen szókkal leplezte, hogy mégiscsak sajnálja a szegény embereket.

– Maguk, barátom azt hiszik, hogy elég kölcsön kikunyorálni a pénzt, azután majd megadja a nagyharang. Ismerem én jól az ilyenféle urakat. Meg kell egy kicsit szorongatni a gégejüket, akkor eszükbe jut, hogy kötelesség is van a világon. – S nagyot nevetett kurta, döcögős hangján. – Mint a huszár a kozáknak... – fecsegett tovább, s egy háborús anekdota jutott eszébe. – Magával nem történt valami ilyen história?

A katona már el akart menni, de nem akarta megsérteni az urat azzal, hogy végig sem hallgatja a beszédét:

– A kórágyon feküdt két sebesült baka, az egyik a szerb csatatérről került oda, a másik az északiról... Na... Azt kérdezi az, amék a szerb csatatéren sebesült meg: Mongyad csak cim-bora, csakugyan olyan borzasztók azok a kozákok? Igaz, hogy torzonborz nagy szakálluk van? A fejükön olyan nagy medvebőr kucsma, s rettentő huj-huj kiáltással törnek előre?

A katona úgy állott a mozgékony kis ember előtt, mint egy iskolásgyerek, nehezen lélegzett, s csüggedt, szomorú arcán borzasztó unalom volt, míg az öregúr ugrálását nézte, és oktató, leckéztető hangját hallgatta. De az öreg, akinek a keze nagyon mocskos volt, mert éppen műtrágyaoldatot csinált, s a munkát hagyta abba a katona kedvéért, fás hangján tovább mondta az adomát.

1 A patak melletti terület.

2 Gúnyosan.

– Hát, aszongya az, aki az északi harctérről jött: hát tudod, testvér, így mondja: amikor először gyűtt ránk (s hangsúlyozta népiesen, hogy *gyűtt*) vagy ezer darab muszka, hát e kicsit szorongtunk, de azután *eltaláltuk a fortélyukat*... Na... Hogyhogy? kérdi a másik sebesült, a szerb harctérről való, mert az még nem látott muszkát, hát örült, hogy na, most meg fogja tudni a fortélyukat!... Hát tudod, azt mondja az orosz földön jártas-köttes katona, már mint az ilyen okos emberek szokták elárulni a tudományukat: azt mondja, hogy: hát tudod, mikor gyűn a kozák, akkor az nagyot ordít! De mikor az ember beleszúrja a hasába a bajonétot,¹ hogy az hátulról gyűn ki –, akkor a kozák *elcsendesedik!*

Nagyot kacagott hozzá. Ahogy egészséges emberek, akik sose voltak a harctérnek felé sem, nagyot tudnak nevetni azoknak a harctéri adomáknak, amelyekről, ha komolyan veszi az ember, egy kicsit a hátába áll a hideglelés. Hja, de hát ezek a mai idők! – teszi hozzá.

– Azér mondom, barátom, hogy: ez a magyar ember!... Ilyen huncut kutyavér van a magyar emberbe a háborúba. Másféle ember, francia vagy angol megijedne, osztán sokat beszélne, hogy hű, az borzasztó, amilyen a kozák! Nagy süvege van, meg borzasztóan ordít, mikor támad... Így mondaná el egy tót vagy olá vagy egy sváb... A magyar? A magyar meg azt mondja rá: kitanultuk a *fortélyukat*!... Mikor az ember úgy beleszúrja a hasába a bajonétot, hogy az hátulról gyűn ki: akkor a kozák elcsendesedik, hahahaha... Azt meghiszem, az ebat-ta, akkor elcsendesedik... No jól van, kedves barátom, csak azt az egyet tanulja meg, hogy adós sose legyen... soha adósságot! Soha... Minden bűnnek az a melegágya: az adósság... Inkább koplalni, nélkülözni, dolgozni! Csak adósság ne legyen...

– Hát, Sóvágó úr, ha én itthon lettem vóna, akkor nem is gyűlt vóna az az adósság...

– Jójó, jó van na, jójó... csak azért mondom – motyogta kicsit megsértődve az öregúr, hogy nem tekintetes úrnak szólította, s megveregette a vállát a nagy fekete embernek, aztán mit sem törődve vele, sietve nekilátott a munkájának.

A katona kiment az udvarról azzal az érzéssel, hogy a pénzével együtt annyi ennek az úrnak, mint egy légy. Mi köze hozzá, mit törődik az övele, érdemes volt azért... hogy ennek visszaadjon húsz forintot...

Csámpásan, kedvetlenül ballagott most hazafelé.

S hát igazán olyan nagy valami az az adósság?... Ennek annyi a pénze, hogy ez soha, míg él, nem fogja elkölteni azt a húsz forintot... akkor mire neki... akkor mér követeli annyira? Hogy még a húsból is kész volna kivágni... mikor ő maga is tudja, hogy az asszonynak kellett, míg ő oda volt huszonhat hónapig... Hogy éljen meg három gyerekkel? Míg ő oda harcol... meg kórházakban fekszik, meg újra oda harcol...

A katonasapkáját a fejébe húzza, s busaszemmel,² véreres szemmel néz körül. Minek éljen az ember, ha csak arra él... Huszonhat hónapig odaki lenni, olyan időkbe, hogy se foglyot, se sebesültet: csak halottakat csinálni... Ez a haszna, ez a vége...

Benyitott a kis kapun a kis udvarra. Egy kicsi házba lakott a felesége a három gyerekkel. A gyerekek az udvaron játszottak a kis kocsi-val, kert nem volt a házhoz; csak olyan kis zsellér-ház³ volt az; putriféle.

– Hát te minek jöttél haza? – kérdezte csodálkozva az asszony.

1 Szuronyt.

2 Az indulattól kimeredt szemmel.

3 Zsellér: föld nélküli bérmunkás.

Az ember megállott, és csöndesen nézett rá...

– Ne beszélj sokat, hanem gyere.

– Hová?

– Majd megtudod – s elfordította a fejét, úgy mondta –, a vásárba...

– A vásárba?

– Oda.

Nem szólt többet; az asszony gondolkozva nézte, ahogy bement a házba.

– Mit akarsz venni? – kérdezte s utánament.

– Ásót akarok venni, mert avval nem lehet ásni. Nem való az az ásó ilyen kemény földbe – mormogta –, homokra való ásónak megjárja, de ilyen földbe nem...

Az asszony nem szólt, gondolta, valahol kért vagy egy forintot ásóra. Restellte is magát, mert eladta az ura új ásóját húsz krajcárért.

A legnagyobb gyerek beszaladt, s az apja térde közé futott.

– Édesapám.

– No fiam – s megtörölte az ujjával a gyerek orrát.

De a kislának kerekre nyílt a zeme.

– Mi van a kezén? – kérdezte.

– Mi?

– Piros.

– Piros?

– Megvágta? – szólt a gyerek.

Az asszony is odanézett.

– Nem én vágtam meg, fiam, hanem te. Te vágta meg a kezéd, nem én.

– Én? – s a gyerek csodálkozva nézegette a saját kezét.

Az apja nem hagyta, hogy soká nézze, a nagy erős markába fogta a gyerek kicsi fekete kezét.

– Várjál, bekötöm.

A gyerek zsebébe volt egy kendő, azt kihúzta, s gondosan bekötötte vele a gyerek kezét.

Ez csodálkozva nézte, mit csinál az apja, de nem szólt ellene, mint gyerek, nem szokta az apja tettét bírálni; elfogadta, hogy annak úgy kell lenni.

Egy perc múlva már otthagya az apját, s újra kiszaladt.

Az ember sokáig csöndesen ült, nézte, hogy a felesége szó nélkül, mintha valamit nem értene, de csöndesen, engedelmesen készülődik. Persze a vásárra, jutott eszébe.

Ott ült a rozoga asztalnál, a kezét ott fektette maga előtt.

Szelíden nézte a feleségét, ahogy csöndesen mozgott a szobában; szomorúan nézte.

– Reggel, mikor mentem a munkába, az úton találkoztam a vén Sóvágóval.

Az asszony még lejjebb hajtotta a fejét.

– Kérte a pénzt? – mondta gyorsan.

– Kérte.

– Mit mondtál?

– Hogy délig megadom.

Az asszony ijedten nézett fel.

– Délig?

– Délig.

– Mingyán dél...

– Mán megadtam.

A szók lassan pattogtak el, közben csönd volt és valami rettentő feszültség.

– Megadtad! – mondta az asszony elfulladva.

– Meg – szólt lehajtva a fejét az ember. Nagy bánat volt a szívében, és nagy szomorúság, de alig állotta, hogy ne mosolyogjon, ha a felesége arcát nézte. Most mit fog szólani, ha az egészet megtudja!... Csak úgy tett, mintha szomorú volna és megtörött...

– Nem az egészet – mondta később, s az asszony lassan kötözte a szoknyája madzagát. – Csak húsz forintot.

– Húsz forintot – ismételte az asszony.

– Húszat.

– Hol vetted?

– Hát... Vargáéktul.

Az asszony gondolkodva nézett rá.

– A Vargák – mondta csodálkozva, sőt titkos ijedséggel. – Azok elmentek a vásárra.

Az ember intett, s nem nézett rá. Nem mert ránézni. Nem érzett semmi ijedséget és sajnálkozást, sem meghiúsítottságot. Szerette a feleségét, de mulatott rajta, de semmibe se vette, mert csak asszony... Szerette a feleségét, érette tette, s most félt, hogy el ne mosolyodjon: mint a temetésen a koporsó mellett; mert nem illendő nevetni a nehéz komoly dolgokon...

– Akkor hogy adtak neked pénzt?

Az ember nem szólt, kissé elmeredve nézett, aztán felemelte a fejét.

– Hallod: kiraboltam őket.

Az asszony nem szólt: úgy maradt, ahogy volt, s fekete szeméit ráfüggesztette az urára. Csak nézte, nézte s nem szólt.

– Mikor tegnap ott voltam a napszámér... előttem vették ki a pénzt a sifonbul... mán akkor gondoltam... az éccaka is azt gondoltam...

Az asszony szeme fölvilágított: megértette, mi baja volt az urának az éccaka, hogy nem tudott aludni, pedig máskor úgy alszik, hogy szinte szégyen... ha a gyerek fölébred, észre se veszi...

– De azért nem gondoltam, hogy meg kell csinálni... csak hogy lehetne... Reggel osztán, hogy az öreg Sóvágó olyan sokat beszélt, hogy az adósság így-úgy... akkor mán tudtam, hogy meglesz...

Az asszony sóhajtott, nehezet, kínosat.

– Hanem otthon hagyták a gyerekeket... Meg a Szabó András lányát velük, hogy játsszon velük...

Az asszony csak nézett, nézett, s a szája lassan kinyílt.

Az ember lassan, minden szót ritkán bakkantva¹ ki, mondta:

– Azokat muszáj vót... megölni.

Az asszony még mindig nem szólt, csak állott.

– Te errül senkinek se szólj; a szegénység vitt rá – szólt az ember a példabeszéd bibliai egyszerűségével.

Avval felállott.

– Hozzál vizet – mondta kevés tűnődés után –, véres vagyok.

1 Kilökte.

Az asszony szótalan, sokára megfordult, kiment.

Akkor ő levette a kabátot, az ingujja csupa vér volt. Levetközött, az inget is levette.

– Mosd ki – mondta az asszonynak, mikor az bejött.

Az asszony fogta az inget, s a ládából a másikat vette elő, de az inget egy pillanatra sem tette le.

Mikor az ura jól megmosdott, törülközőt adott a kezébe, aztán az inget, a tisztát.

Kivitte a vizet s másikat készített. A tálat a konyhába tette le, addig folyton a hóna alá volt szorítva az ing, úgy volt kinn az udvaron is.

Aztán hozzáfogott s mosta az inget.

Mikor az ember a csizmáját kipucolta, megmosdott, felöltözött, egészen jól érezte magát.

A fésűt a hajába vájta, s a tükörbe nézegette magát.

Jó lett vóna egy-egy sturm után ilyen mosakodás. Meg a tiszta ing – mondta magában –, de akkor abba a fertelmes vérbe kellett lenni egész hétig is, míg megszáradt az emberen, pedig de büdös...

Hangosan is szerette volna elmondani, de érezte, hogy a felesége rettenetesen meg van zavarodva, s szégyellte azt mutatni, hogy ő nem érzi a bajt...

Az ajtóba állott, s elnézte, az asszony milyen buzgón mossa a véres inget, különösen az ujját. Még ki is önti a vizet kétszer is, nagyon jól kimossa.

– Meglesz mán? – szólott – Mert én délután még dógozni megyek.

Az asszony megnézte a világosan az inget, nem látott rajta semmit, kiterítette a kis kamrában.

A gyerekei után kiáltott.

– Jóska, gyertek csak.

A kisfiú kicsi kocsiban húzta a legkisebbet, s ragyogott az arca. Most mindig kinn vannak, pedig már csípős az idő, mert nagyon büszkék a kis szekérre, amit apjuk csinált az első éjszaka, mikor hazajött.

– Vigyázz, baj ne legyen – szólott az anya. – Vigyázz, mert agyonverlek. Megyek a vásárba.

– Mit hoz?

Az apa elmosolyodott:

– Mízeskalácsot – mondta. – Csak vigyázz, baja ne legyen a kicsinek!

Az asszony hirtelen felnézett rá. Az ember megértette a gondolatát.

– Másnál is van olyan pici – mondta kerülő szóval –, kis gyámoltalan pondró...

Az asszony kicsit megnyugodott, látta, hogy azt nem bántotta.

Mikor vasárnapiasan kimentek az udvarról, egymás után, elől az ember, utána az asszony, aki még messziről is visszakiabált a kis gyerekeire, úgy haladtak előre, mint boldog falusiak, akik örülnek, ha kimozdulhatnak egyszer-egyszer az unalomig megszokott hétköznapból. De az arcuk komolyabb volt, mint az élet rendes parasztkomolysága: amely a legkomolyabb kifejezést edzi be a vonásokba: a testi kimerültség nyugalmát.

Az arcukon valami nehéz komorság borongott. A férfi kicsit bólogatva, maga elé sötétedve haladt előre, s észre sem vette, hogy a felesége lassan sírásra pityeredett arccal szaporázza a lépést utána.

Kimentek a faluból, végig a nagy utcán, kiértek a szántóföldek közé. Az út sáros volt, de nem volt mély a sár. A novemberi természetesen ott borongott az állandó őszi köd, a lekopaszott fák üresen s óbégatva állottak.

Mikor felértek a töltésre, amelyen végig kellett menni, hogy rövidítsék a kanyargó ország-
utat, az ember egyszer megállott.

– Nézd csak, nézd csak.

Az asszony ijedve nézett fel; semmit se látott.

– Így van szembe velünk a muszi¹ frontja – szólt az ember.

Kinyújtotta a karját, s végigmutatott a folyó tulsó partján.

– Ott a falu, csakúgy, mint itt... Templom van a közepin... Csak ott jobban látszik a domb odaát... Te, mán én nem is értem, hogy maradhat a víz partja drót nélkül... Hinder-
nisz²... milyen jól lehetne itt grábnit³ csinálni a jó kemény földbe.

Az asszony kereken kötött kendője alól csodálkozva nézett az urára. Mióta itthon van, még ilyen beszédesnek nem látta.

– Szép az – mondta az ember csillogó arccal –, ahogy ez a tőtés megy, úgy van a stellung,⁴
csak nem áll ki a földből, hanem lefelé van ásva; árok... Csak épp annyi áll ki, az ember feje
amennyi, hogy el lehessen látni a földeken. Vigyázz...

Azzal rémülten leugrott a töltésről a belső oldalra. Olyan gyorsan és egyszerre, hogy a fele-
sége azt hitte, fővel bukott lefelé.

– Gyere le onnan – kiáltott rá az ura –, gyere le rögtön, az istent beléd... mer leváglak...

Az asszony belesápadt, úgy megrémült az ura villogó szemétől. Gyáván és ijedten lekupo-
rodott, lesuttant a töltésről. A ruhája csupa sár lett.

A katona hirtelen nagyot nevetett rajta, ahogy látta az asszony keserves csúszását, le is
üledett szegény a sárba.

– Látod, ilyenek vagyunk odaki a *Felden*,⁵ mindig sárosak, mint az ürgék... Phű, mikor
esők járnak, osztán vederrel kell kihányni az árokból a vizet. Egész nap, egész éccaka furt⁶
dógozik az ember. Mer van ugyan, van a víznek olyan kútféle ásva, vizesgödör, de nem min-
denütt elég a... Sokat megmerül a bakancs, még a tiszturak is, míg végigmegy a major úr a
süccgrábnin,⁷ csizmaszárig gázol a latyakban...

– Minek híjtál ide a sárba – mondta az asszony gyáva mormogással. Nem mert most úgy,
mint valaha kipattanni az urára, nem volt vele tisztában, hogy józan-e.

A katona nevetett.

– Legalább megtanulod, hogy milyen a katonasors. Különben egy percig hallottam is
ágyúszót... Meg úgy láttam, mintha odaát muszi mozogna... Tudja isten: csak úgy láttam...

Átnézett a töltésen a tulsó partra.

– Mán úgy megszokja az ember az ilyet... Mer szigorújan ki van hagyva a kommandó,
hogy nem szabad fenn járni a föld színén, mert leszedik az embert! De ha megyünk a vízért,
mer négyezer-ötszáz lépésre kell vízér menni, sose megy az ember a lóvgrábniba,⁸ hanem
fenn. Nem bolond a muszka, hogy egy emberre ágyúval lőjjön... Meg számár is, nem tudja

---

1 Orosz.

2 Akadály.

3 Lövészárkot.

4 Állás.

5 Föld, harctér.

6 Folytonosan.

7 Lövészárookban.

8 Futóárok.

eltalálni... Hanem azér néha így rájön az emberre, hogy: hű a mérges istenit, most!... akkor osztán leugrik az árokba ész nélkül... Pedig hát mindegy... eccer úgyis meg kell halni...

Az arca szomorú volt, sóhajtott is egyet, a kemény fekete szeme olyan szomorúan nézett. Az asszony most megérezte a hangján, hogy megbánta... hogy fél... Fél már szegény...

– Látod te – mondta a katona, és sokáig nézte a vízpártot... – Ha itt vóna most a hátunk megett a sveerehabic,¹ akkor eccer csak hallanád, hogy: bumm!... aztán megindulna fenn a gránát... sziiij... hasítana a levegőbe. Számolnál, de hiába nézel utána az égbe, ott nem látni semmit, hogy merre megy, csak a hangja sivít, mint a vasdaru... siiiijju... akkor le: ropp!... s ott a falu megett fel egy nagy füstfelleg, nagy kétaraszos, ott az ég alatt, nagy fekete füst, felveti a földet, fát, sarat, követ, mindent, amit tanál... Akkor a bóbakter² beleszól a telefonba, hogy kétszázal rövidebbet. Barátom: az az igazi világ... No mennyünk fel innen, mer átázik a cipőd.

Megfogta az asszony kezét és felsegítette olyan figyelmesen, mint egy kisgyereket.

Tovább indultak, de az asszony visszaesett arra a helyre, ahol voltak, ott maradt a nyomuk a sáros dombparton, a cipőjéről nagy vastag sarat rázott le.

–Teremtő isten, ez az ember nem tiszta...

Lehajtotta a fejét, és a szemében lassan könnyek gyűltek... Siratta a régi urát.

Sokáig mentek, ballagtak a vízpárton a töltés peremén.

– Hallod! – fogta meg hirtelen az asszony karját az ember.

Ez rettenve nézett rá: már megint?

De az ember szelíden nézett reá:

– Hallod!... – szólott, s csak a hangjában volt valami kimondhatatlan gyöngédség, amit szóba kiadni nem tudott, mert az ilyen szegény emberek nem tudják szóval becézni egymást.

– Hallod!... milyen ez a világ... úgy van köztünk a víz, mint itt... Ilyenformán is... De akik ezen a partján vannak, azok mind egytestvérek, egymást segítik, kedvelik, egykézre kell dógozzanak... aki meg a másik parton van: azt mind le kell lúni...

Sokáig nézett mély sugárással az asszony szemébe...

– Folyik a víz, folyik csendesen, úgy folyik, mint az embernek a napjai folynak, mindig folynak, mégse múlnak el... De aki a másik parton van, azt mind le kell lúni... geveerrel,³ masingeveerrel,⁴ ágyúval, sverével,⁵ handgranáttal,⁶ mindennel, azt mind le kell lúni... érted ezt te...

Az asszony félve meredt az ura szemébe, nem értette, nem is figyelt a szavaira, mert folyton attól reszketett, hogy ha rájön az örülés, torkon fogja s bedobja a vízbe... Pedig nem félt tőle. Ha megtette volna, se félt volna szegénytől. Hiszen ismerte. Tudta ő, hogy ki volt... ez az ember... azelőtt... s ha most nem is az, aki vót, azért ő nem félt tőle... nem, ő úgy odaadta magát neki, a drága emberének; hát istenem, ha úgy rendelte az Isten, fogja torkon, ölje meg. Dobja a vízbe... szegény, miket kellett neki abba a háborúba szenvednie, hogy odáig jutott...

1 Nehéztarack, ágyúféle fegyver.

2 (Meg)figyelő.

3 Puskával.

4 Géppuskával.

5 Nehézágyúval.

6 Kézigránáttal.

S a szája sírósan elbiggyedt, a szeme nedvesen elfátyolosodott, s úgy odaemelte az arcát, a nyakát a drágája elé, úgy kínálta magát: úgyse lehet ezt tovább folytatni, soká nem lehet ezt vinni... nem lesz jó vége...

A katona szeme nem látta azt, ami előtte van, csak a saját gondolatát látta...

– Pedig hallod – mondta eltűnődve –, én azt mondom neked: nem a muszka van a másik parton... hanem a másik parton vannak a gazdagok... Mink vagyunk itt, tudod, ezen az ódalon, a szegény emberek... mind itt vagyunk, akiknek büdös putrija van... rongyos ruhája, nincsen enni való kenyere... csak sok gyereke, pedig az a gyerek nem mondja, hogy hun veszed: azt mongya, ereggy lopni... csak sír: avval is fájdittya a szülei szívét...

Az asszony nézte, elcsorduló fájdalommal, nézte a szegény vergődő emberének a szemét.

– Minek mondd ezt – kérdezte lecsorduló könnyel.

A katona előrehajlott.

– A másik parton van a tisztí menázs¹... ott vannak a szép nagy házak, terített asztalok meg a nagy hambárok,² sok búza benne, sok bab, kolbász, ódalas, sonka... Oda süt még a nap is, még a madarak is oda járnak, mert ott jó danolni... ott vannak a jó emberek, amékek senkit se bántanak, mert krajcárt adnak a kódnak.

Mintha megszűnt volna gondolkozni. Az asszony nem mert moccanni, szólani, csak nézte a szegény meggyűrt arcot, csak nézte, s egyre jobban elcsiporodott a szíve csipegő sírásra.

A katona felemelte a kezét lassan a sipkájához, s azt egy parányit lejjebb igazította a szemére.

– Azér most ott is megtanulták egy kicsit, hogy kell sírni...

Átalintett a másik partra, s belekacsintott a felesége szemébe, hamisan, malíciával.³

– A gránát nem nézte... sok úrfi elpotyogott... el ám... Harmadikán este masíroztunk el Koltovból,⁴ reggel három óra tájban értünk egy erdőbe, Lukovicéből mentünk; osztán Zizimbe állottunk meg az erdőbe. Aszonták, ott a svarmlénia.⁵ Fenét vót. Semmi se vót. Kezdtünk celteket⁶ csinálni. Egyszer csak három gránát lecsap. Semmi puskalövés, semmi, csak jön a gránát. Szalad egy baka, hogy mi az, mi az. Hát tegnap elszórták itt a mieinket. Rögtön sturmolni: hát ötkor mentünk sturmolni, már nyóc órakor meghalt egy kadett,⁷ megsebesült a hadnagy Sándorfi, a hadnagy Órás, a dinsztfürende⁸ őrmester; nem is maradt több tiszt, csak a kompanikommandáns.⁹ Na... mind, mind vége lett az uraknak... én meg itt vagyok...

Kicsit bólintva, magába merülten cuppantott:

– Ott mindegy... honnan gyűtt... a túlsó partrul vagy az errülső partrul... ha mán ott van, a gránát nemigen válogattya... – Hirtelen mély fájdalommal kiáltott: – De hogy itten még azután se mindegy... azt a kutya mindenségit ennek a világnak: hát itten még most se mindegy? Hát mi az istennyila ez, hogy haza kell nekem huszonhat hónap után gyünni, osztán itt van az én három gyerekem, meg itt van az én egy feleségem, osztán semmitek sincs

1 A tisztikar ellátása.

2 Gabonárólólók.

3 Rosszindulattal.

4 Ukrajnában.

5 Rajtvonal.

6 Sátrakat.

7 Tisztjelölt.

8 Szolgálatvezető.

9 Csapatparancsnok.

téllére... Se liszt... se zsír... se lencse... semmi isten fenéje... Hisz énnekem huszonnyóc napra vissza kell menni... hát mit csináltam volna annyi kis időn veletek, hogy ellássalak. Nem ad nekem ezen a földön egy ember se egy darab kenyeret, ha minden gyermekem éhen döglök is...

Elfordult, s a szeme síróra húzódott...

Az asszony mélyeket sopántva lélegzett. Már látta, elveszett ember...

De az ember egyszerre megindult, nehéz lépésekkel, de megindult, s ment, ment előre...

Az asszony is utánaeredt, s meg sem állottak a városig, a vásárig.

Nem is szólottak egymáshoz. Úgy mentek a sokadalomban, csámpásan és bolyongva, olyan idegenül...

Az asszony elbáméskodott, elszórakozott is a sok ember közt... Falusi asszonyok, hátukon s mellükön cipelték a kosarat, a kosárban tejfel volt, és gombolyagba összenyomott túró... Nem főzött a gyerekeinek túrós galuskát, amióta az ura odavan, csak kétszer... Odapillantott az emberre: vajon észreveszi-e.

De az ember nem látott semmit, csak ment előre. Kis csizmákat látott az asszony. A gyerekek még most is mezítláb vannak... s már reggelre fagy volt. Ruhát is látott... jó kis ócska ruhákat árultak egy szekérről, ócsón lehetett volna szerezni... De az ember csak ment, lépegetett előre, lehajtott fővel, ment előre tovább... Húsz darab libát olvasott meg egy ház tövében, micsoda libák, istenem... neki csak három tyúkocskája van... egyik tojik, szegény mán hagyogató, nincs kedve ebbe a hidegbe...

Szinte elmaradt az embertől, aki már eltűnik a szeme elől... Lám, ott áll a vasas zsidó sátora előtt...

Utánaballagott. Az ember türelmesen állt, várt, ásót válogatott. Felvette, letette sorba. A legjobbat akarta. Pengette a kövön, egymáshoz ütötte, a hangját figyelte. Körömmel próbálta a keménységét. Végre egyet megtartott.

– Mi az ára? – kérdezte.

– Forint negyven.

– Sok.

– Tegye le.

Az asszony ijedten villant rá az urára, akinek a szeme lángot vetett. Jaj, azt hitte, rögtön agyonvágja a zsidót avval az ásóval.

Nem, csak a zsebébe nyúlt, s odaadott három koronát.

Visszkapott egy hatost.

Azt odaadta az asszonynak.

– Ne... vegyél a gyerekeidnek mézest...

Az asszony azt hitte, meghal... Mézest... egy hatosért...

Elöntötte szemét a forró könny. Hát az ura is ilyen kemény tud lenni... Jól tudja, hogy nincs otthon semmi, se csizma, se ruha, se étel... Osztán vegyen egy hatosért¹ mézest...

Összeszorította a fogát, elfordult, hogy meg ne lássa a síró szemét, felszítja az orrát, s mézeskalácsost keresett... Soká nézegette az apró mézes mogyorót... be hitvány... kukoricaliszttel van csinálva... be sovány... méz nélkül, és jóisten, be drága...

Felduzzasztotta a száját betegen: hát evvel megy haza... Mézessel a vásárból... egy hatos ára mézes...

1 Korona, hatos: korabeli pénzegységek.

Az ember már türelmetlenül várt rá, oda se pillantott, megérezte, mikor közelért, megindult gyorsan hazafelé az úton.

Az asszony nem mert pisszenni sem. Ment, ment megtörten, csüggedten, életkedve vesztetten, csak ment szaporán a nagylépésű ura után.

Mikor a töltésre értek, a katona mindig a másik partot nézte.

Egyszer megállt.

Megfogta az asszony karját s hozzáhajolt.

– Köztünk van a víz... – mondta.

Az asszony nem értette.

– Nem értjük meg egymást soha, mert köztünk van a víz...

– Ejh! – rántotta meg a vállát az asszony.

Most már unta az ura bolondságát. Már nem is számított neki. Ez is csak magának rabol, még a gyerekeire se gondol...

– Így nem is lehet megérteni egymást, ha köztünk van a víz... mondta az ember. – Mikor a muszkák átjönnek s itt maradnak nálunk... meglátjuk közlőről a képüket, a szakállukat, a beretvált arcukat... a szemüket, csak épp hogy a szavukat nem értjük: akkor már nem vágjuk le őket... enni adunk nekik... amit mink eszünk... csak addig ellenség az ellenség, amíg köztünk van a víz...

Hirtelen a zsebébe nyúlt s kivett belőle egy kis csomót. A markában tartotta egy percig, s nézte... egy gombolyagba kötött kis kendő volt, ahogy nézte az asszony.

Akkor kinyújtotta a karját, s messze bevetette a vízbe...

Az asszony éles szemmel meredt rá.

Kitalálta, hogy ez a rablott pénz.

– Ajjaj – sóhajtott, s azt gondolta: – Ezér érdemes volt?... Hát érdemes volt ezér?...

Aztán megindultak. Lassabban, mint az elébb, mint aki elvesztette a célt. De egyformában, ahogy az életet robotolja a szegény.

Nem szóltak többet egymáshoz egy szót sem. Mintha elidegenedtek volna, mintha meggyűlölték volna egymást.

Mikor a faluba beértek, mindjárt a szélső háznál, beszélgetőket láttak. Egyszerre belenyíltott mind a kettőjükbe, hogy *arról* beszélnek.

Vásárról hazamenőknek beszélte Suta Kis Istvánné: s mikor a házaspár megállott a közeliükben, egy kicsit elhallgatott s rájuk bámult.

– Hallják a gyereksírást – folytatta aztán –, csak hallják, pedig ott volt a Szabó Andrásék lánya velük, amán jóforma lány, tizennégy esztendő, mi van azokkal a gyerekekkel, hogy egyre sír... átküldték a kis Erzsust, nézze meg. A gyerek nem tudott bemenni, mert a kapu be volt zárva, bemászott a kerítésen. Bemegy szegény gyerek, hát bokáig való vérbe ott fekszik a szegény ártatlan meggyilkolva... A Vargáék nagyobbik lányája az ajtóba, a másik, az Eszter meg a kis házba.

– Borzasztó, borzasztó – tördelték az asszonyok a kezüket...

– Borzasztó – mondta a katona felesége, mert úgy érezte, mindenki őket nézi –, borzasztó – s húzta az urát, hogy menjenek onnan.

A katona nem szólott egy szót sem, csak nézte a vajakoló¹ asszonynépet, undorral és megvetéssel. Ilyen ordítást csapni... ezek igazán nem tudják, mi a háború...

1 Sápítózó.

Elment csöndesen, szinte észrevétlen a felesége után, aki szinte futva ment előre.

Mikor utolérte, lihegve a sietéstől, ráförmedt:

– Hová szaladsz mán no...

Az asszony vissza sem nézett, még gyorsabban igyekezett előre.

– Én is úgy hagytam a három kicsit – mondta aztán vissza elfúlt szóval.

Az ember hirtelen megállott, megtorpant.

A három kicsit... az ő három gyermekét...

Hideg verejték ütött ki a homlokán. Ah, ha ő most úgy találná meg azokat... Kettévágott gégével.

De hát az nem lehet... ki bántaná!... Ne szaladj, akarta kiáltani: *hisz én itt vagyok...*

Az egész falu végig felfordulással volt. Mindenfelé asszonyok, gyerekek szaladtak a templom felé.

A katona kezdett megzavarodni. Ez az általános és közfelzúdulás, a borzalomnak ez a teljes becsülése egyszerre az ő idegeire is rászállott, s ahol elvetett szót meghallott, az mind korbácsütéssel hasított végig a lelkén.

Úgy megnyugodott, mikor a kapun beért.

A gyerekei ott állottak a ház előtt, s az anyjuk leguggolt hozzájuk és csókolta őket.

Komolyan, fakó arccal nézte a kedves gyerekeit, aztán megfordult, még mielőtt megcsókolta volna valamelyiket, ahogy az ajka kívánta. Érezte, hogy keresik.

Két csendőr állott meg a kapuban.

Az egyik leemelte a fegyverét, s lövésre készen tartotta.

Neki a szeme se hunyorított.

A csendőrök rászegezett szemmel jöttek az udvarra.

– Járt maga a Varga-házba mámma? – kérdezte a fekete, az őrmester.

– A Varga-házba? – szólott a katona nyugodtan.

– Mégpedig ma.

– Éppen ma?

– Éppen ma.

– Mer tegnap jártam.

A csendőr a szemébe meresztette a szemét.

– Azt tudom, hogy tegnap járt. Napszámért.

– Napszámért. Igen.

– De mámma vót ott?

– Mámma?... Mínek lettem vóna ma.

– Mi van a zsebedbe? – kiáltott rá a másik csendőr.

A katona hidegen odanézett a tegezésre, de akaratlan lepillantott a zsebére. Egy fehér kendőnek a csücske lógott ki s véres volt.

Nyugodtan kihúzta, gondolkozott, micsoda vér ez.

– Hogy magyarázza ezt? – szólott az őrmester.

– Hogy? – szólott a katona.

– Ki vele! – S a két csendőr úgy emelintette a szuronyos fegyvert, hogy bármely pillanatban használhassák.

A katona csendesen elmosolyodott, s mintha nem törődött volna velük.

– Megvágta magát a kisfiam. Az ő kezét törültem le vele. Be is kötöttem.

A csendőrök meglepetve figyelték.

A gyerek után néztek, aki nagy, okos szemmel bámészkodott rájuk az anyja mellől. Az asszony reszketve fojtotta könnyeit, s nem is nézett reájuk, a legkisebb gyereket szorította a szívére, másikat kezén tartotta.

– Mér van bekötve a kezed, kisfiam? – kérdezte szépen az őrmester a gyereket.

Az még nagyobbra nyitotta a szemét.

– Én nem tudom – mondta s az apjára nézett. – Édesapám bekötötte, mikor hazajött, pedig az övé vót véres.

Mindenkinek az arcán meglepetés volt, a katona azonban hosszan elnézte a kisia okos, csillogó arcát. Szeretettel nézte, elmosolyodva nézte...

– No fiam – mondta –, most csendőrkézre adtál.

Akkor odafordult bizalmas egyszerűen a két csendőrhöz, a fekete őrmesterhez.

– Hát én vótam... csendőr urak...

A kapu, a kerítés rakva volt rémült arcú, bámészkodó falusiakkal. Mindenki kidülledt, kimeredt szemmel nézte a borzalmas gyilkost. Csak ő maga nem volt megrémülve.

Hidegen, nyugodtan hagyta bilincsbe tenni a kezét.

– Hát tuggya, csendőr úr – mondta mégis, gyerekes mentegetőzéssel, mintha egy kicsit szépítgetni akarná magát –, azelőtt én se tudtam vóna ránézni a gyilkosságra... Ha édesanyám csirkét ölt... vagy a feleségem: megmondhassák! Én bizony oda se dugtam az orrom... de hát a háborúba sok mindent megszokik az ember, amiről nehéz osztán idehaza leszokni...

Mikor indulni kellett a csendőrökkel, akkor tért észre még egyszer. Végre. Mikor a családjátul vinni akarták.

Akkor végignyilallott benne, hogy mindennek vége, nagyot nyögött, nyöszörgött, s kétségbeesett tekintettel nézett a kisfiára, aki eltorzult arccal, elgörbült ajkakkal sírni kezdett.

– Fiam – mondta –, kisfiam! hoztam neked egy kis mézest... idesanyádtul kérd el...

A gyerek felnézett az anyjára, s ő azalatt gyorsan kiment a kapun.

(1916)

1.

A kis kutya, a puli fülelt, szimatolt s a következő percben vicsorítva kezdett ugatni.

– Mija? – szólt rá a juhász.

A kutya csak még jobban ugatott.

– Városifélék? – kérdezte a juhász.

A kutya egy pillantásig hallgatott.

– Pusztabéli?

A kutya ugatni kezdett.

– Akkor mi bajod?

A juhász végigheveredett a subáján,¹ a szamár árnyékában és többet nem törődött az egésszel.

Egy idő múlva a két komondor is észrevette, hogy idegenek közelednek s mély konduló ugatással ők is rákezdtek. Olyan fertelmesen acsarkodtak, mintha nyúznák őket.

De a juhász már tudta, hogy valamelyik pásztortársa közeledik, a puli azt jól megmagyarázta neki.

Jósokára volt, mikor a két szamaras juhászt ki lehetett venni, ahogy a leégett pusztán közeledtek. Lassan jöttek a szamáron, és a szamár lába előtt két kutya is ott poroszkált.

A puli a gazdája lábához állt s abba nem hagyta egy pillanatra a csikorgó csaholást.

A komondorok lassan meg-megbékéltek, hogy felismerték a sorstársat. Talán a kutyákat is megismerték. Egy-egy időt hallgattak, aztán egy-egy verset ugattak, de nem vették nagyon a lelkükre az ugatási munkát.

Csak a puli nem hagyta abba, az úgy visított, mintha késsel metélték volna.

Mikor a két vendég ideért a nyáj közelébe, a komondorok összeverekedtek a jövevény kutyákkal, egybekeveredtek s a földön mardosták egymást. Az egyik juhász a szamárról rájuk bögött, a botját is felemelte, hogy mindjárt agyoncsapja valamelyiket, de aztán csak hagyta s bedöcögött a bakratóval a bunda felé.

– Hé.

– Netché.

A juhász felkönyökölt és nézte a közeledőket.

Elkurjantotta magát:

– Iszkite.

Erre az ebek kicsit barátságosabban marták egymást.

Az egyik vendég már a földön volt és hosszú kacsázó léptekkel közeledett.

– Aggyon Isten.

– Fogaggy Isten.

Felállott a becsület kedvéért, pedig a vendég nem érdemelte a megbecsülést, mert rossz-akarója volt. Hallotta a múltkor is a csárdában, hogy azt mondta, hogy az ő nyája a pusztá betyárja. Mér mond ilyet. Mikor neki módja van, hogy arra legeltesse, ahová csak szegődése engedí?

De hát nem mutatja meg az ember mindjárt, hogy mit érez és mit gondol. Kezet fogott velük és azt mondta:

¹ Pásztorviselet, szőrös, ujjatlan, hosszú bunda.

– Szájj le tésis.

Erre a másik juhász is leszállott a szamárról s a két csacsit kicsapták. Azok ottmaradtak egy álltó helyükbe s meg se moccantak többet, csak a bőrük reszketett a pöcsik¹ csípése alatt. De különben legfeljebb csak a fülüket mozgatták s egy igét se szóltak.

A két juhász levette a szamaráról a bundát, ők is leterítették a kiégett földre s ráheveredtek. Így ültek szembe egymással, s maguk elé néztek. Nem beszéltek.

Nyájajuhász volt mind a három ember, olyan juhász, aki egész esztendő kinn töltött a nyájánál, soha falunak színét se látta, hacsak lakodalomba be nem mentek, vagy vásárra olykor. Kemény pusztai emberek voltak. Körülöttük a nagy ég, semmi más, mert az égen csak kerengtek a felhők, de a földön nem volt más, csak a tücskök peregetek. Meg egy vadkörtefa búsult görbén nemigen messze.

A nagy nyáj messzebb járt, a kistattyú volt vele. A juhász kisfia, olyan tizenkét esztendő s ihederke, csak egy nagy kalap, meg egy kis szűr, ennyi volt az egész gyerek, meg egy kis kíváncsiság. Úgyhogy el is kezdte visszafelé terelni a nyáját és alkonyat felé ide is ért az apjához.

Ezek még akkor is hallgattak. A juhász napokat el tud tölteni hallgatva. Ha együtt vannak, együtt hallgatnak. Még ilyenkor, ha vizitába² jön, akkor se vakognak.

– Hát az asszony – mondta az egyik vendégjuhász.

Aki megszólalt, nagy veres ember volt. Szeplős, nagy kemény ember. Kék szemű és verheyes³ bajszú. Hogy a haja milyen volt, nem igen látszott, mert a kalap egész a szemöldökére volt akasztva.

A másik vendég is megmordult. Az kisebb ember volt, tömpe orrú, vizslató szemű. Szíjta a pipáját, odanézett, de nem szólt.

– Itt vót.

– Mikor?

– Van egy hete.

– Mikor gyün megint?

– Majd elgyün.

– Van eleség?

– Van valami.

– Elég lesz két hétre?

– Tíz napra.

– Tíz nap.

Újra hallgattak.

Most mán a gyerek is itt állott. Csak állott a görbe kampójára támaszkodva, és szótlatlan nézte a vendégeket. Szerette volna kitalálni, mit akarnak, minek jöttek, de nem mert szólani. Meg nem is akart. Ha azok nem, ő sem. Nem sürgős.

Mán lassan lefelé konyult a nap. Az is kíváncsian nézte a három embert, a se tudta, kik ezek s mit akarnak. Sajnálta is, hogy neki mán el kell menni a maga nyájával az akolba. Vajon odáig kisül-e?

Hát nem sült ki, mert csak feküdt a három ember és pipázott. Ültek, keresztbe vetett lábbal.

---

1 Bögöly.

2 Látogatóba, vendégségbe.

3 Vöröses.

A vendéglátó gazda csak egyszer pillantott körül, akkor is úgy tett, mintha a nyáj után nézne, pedig azt nézte, hogy a botja kezügybe van-e?

Mikor a nap lement, egy kicsit megelevenedett a határ. Madarak kezdtek felettük repkedni, apró madarak nagy csapatban. A muslincák felhősen kavarodtak fel a fűből vagy honnan, arra vadásztak.

- Hallod.
- No.
- Van neked egy szíjad?
- Van.
- Láttam tavaly búcsúkor, ki van verve rézzel.
- Megvan.
- Aztat kéne eladni.
- Eladni?
- El.
- Nem eladó.
- Nem?
- Nem.
- Mír nem?
- Hát csak nem. Magamnak csináltam.
- Magadnak?
- Magamnak. Meg a fiamnak.
- Meg a fiadnak?
- Annak.
- Kettőtöknek?
- Hát.

Evvel újra tovább ültek.

Aztán már egészen setét lett. Olyan hirtelen lett setét, mintha elfújták volna a gyertyát.

- Hát nem adod el?
- Mondtam.

Erre a nagyobbik juhász vette a botját, csendesen közelebb húzta magához, mintha fel akarna állani. A gazdajuhász meg se moccant, lesett, mint a komondor, de résen volt.

– Ez az utolsó szavad?

De mán akkor a gazda ugrott is felfelé. A másik kettő meg rá.

Egy, kettő, csattantak a botok. Előbb a két bot az egy boton, azután az egyik bot a gazda fején.

Az megtántorodott.

– Ezir gyüttetek?

Nem szólhatott többet, a két vadember ráhajtott, és egy perc alatt agyonra verték. Ott feküdt a juhász a földön s még akkor is vágtak egyet-egyét rajta.

A kisfiú ott volt mellettük, s csak nézett. Olyan hirtelen esett a dolog, hogy meg se mocchanhatott.

- Vedd le az apád szíját – mondta neki a veres ember.
- A fiú állott.

– Veszed le rögtön?

A gyerek halálsápadtan és az embereket szemmel tartva, odament az apjához, s annak a derekáról leoldotta a szíjat.

– Add ide.

A gyerek a szíjat felemelte, és nézte, hogy melyiknek adja oda. Csak nézett, s nem vette észre, hogy az egyik bot a levegőbe emelkedett és fején érte. Olyan sújtást kapott, hogy abba a percbe leesett s kiadta a lelkét.

A négy kutya, mintha nem értette volna a dolgot, csak most jött észbe. A két komondor nekiesett a másik kettőnek, s torkon kapta egymást és hempergett. Vérben és nyíva, ordítva.

A puli meg ráugrott a veres juhászra s a lábába harapott. Az a botjával verte s rúgta, míg agyon nem csaphatta.

A négy komondort látni se lehetett a sötétben. Azok kikészítették egymást.

A két ember állva, botra támaszkodva várta el, míg a kutyáik végeztek, s mikor azok véresen és sebeiket nyalogatva a közelbe jöttek, akkor azt mondta a veres juhász:

– Kaparjatok.

A két kutya hozzáfogott kaparni. Gödröt. De lassan ment.

Erre az emberek elővették a szamár hátáról a kurta nyelvű ásót, és segítettek nekik.

Hogy a gödör megvót, a kisebb juhász fogta a gyereket, beletette. De az ember mégis nagy vót.

– Ott a szíj.

Rákötötte a nyakára, avval húzta bele.

Mire a hold feljött, akkorra be volt kaparva a vendéglátó gazda fiától és három kutyájával. Tüzet raktak a sírra ganéból, s megsütötték a szalonnájukat. Jóízűen megvacsoráztak.

– No e megvan – mondta a veres juhász –, akkor ballagjunk.

Megindította a nyáját, a háromszáz juh elindult a pusztán, de nehezen indult meg, mert már szerettek volna éccakázni. Nem értették, hogy mért kell éhomra tovább sétálni a nagyságos pusztán. De ha kell, csak mentek. Utánuk ballagdogált a négy szamár, meg a két sebesült komondor.

A két juhász nyugalmasan lépdelt megettük.

2.

Tíz nap múlva egy magas, fekete asszony bodászott¹ a nagy pusztán.

Fejér vászonruhája volt, a lábán nagy bocskor volt madzaggal erősen megkötözve és feje be volt kötve vászonkendővel.

A hátán balyu volt, s sebesen ment, pedig már harmadik napja gyalogolt. Nagyon messze van a falu, mert az ura, hogy a maga nyáját legeltette, nem könnyen kapott mezőt.

Már örült a szíve, mikor meglátta messziről a görbe vadkörtefát, ennek a táján szokott volt az ő ura legeltetni.

De most sehol se látta az embert.

Tanya, falu errefelé napi járóföldre nem volt. Ember sehol, csak a merő puszta. Ha valaki nincs a helyén, azt meglelni s megkeresni ember nem tudja. Lelte a régi tűzhelyet, elüldögélt felette.

---

1 Keresve baktatott.

Az egész napot járta azon a tájon, ahol emlékezett. De még a nyáj nyomát se lelta. Nem találta a friss csapást, az apró fényes birkabogyókat. Elszáradt régi nyomok, többhetes. Eső is volt, vihar, már régen elmosta.

Meghált a nagy és ijedelmes ég alatt, s nem bírta ésszel felérni, hova lett az embere. Kevés szunnyadás után útrakelt napkelet felé, hogy más juhászokat leljen, akik talán tudnak valamit róla mondani.

Elérkezett olyan tájra, hogy füstöt látott, vidám füstöt.

Ez nem az ő embere, már a tűzből látta. Az ő emberének, szegénynek még arra se volt kedve, hogy tüzet égessen, ha nem kellett. Szárazon szeretett mindent, s hidegen az ételt. Az reggelibe sose rakott tüzet, úgy ette a kenyeret, szalonnát s hajmát. Csak déllére tüzelt vagy estére, hogy tarhonyát vagy lebbencset vessen, azt is a gyerek miatt.

Nagy veszett kutyák rontottak rá, de nem félt tőlük, tudott a nyelvükön, juhászgyermek volt, juhászné maga is. A kutyák aztán csahitoltak, de nem bántották.

– Jó napot, jóemberek – állított be a tűzhöz.

Nagy veres juhászgazda volt ott, meg három bojtár.

– Nem látták, merre jár az én uram a nyájjal. Az az én uram, aki napnyugatra jár.

– Háromszáz birkával.

– Háromszázzal, igen. Az az, éppen az. Bodri juhász. Az a neve nekie.

– No üjjön le kend, nénémasszony.

Az asszony csak állott, de hogy nem volt sürgős a szó, kicsit leguggolt úgy batyustól, s a két bokájára guggolva juhászosan pihent.

– Hát én nem tudom, merre van az ura. Elment napnyugtára.

– Ugyan hová ment volna?

– Azt meg nem mondta, hová megy. Dunántúlra eredt.

– Dunántúlra?

– Tizenkét napja vagy tizenhárom, erre járt. Mondta, hogy egy kicsit el kell innen menni neki, mert valami baja van a fogdmegekkel.

– Neki?

– Neki.

– Fogdmegekkel?

– Törvénnel.

– Sose mondta. Éppen ma két hete voltam itt nála. Nem szólt felőle.

– Hallgató ember volt.

– Hallgató, de azt megmondta.

A veres juhász odaadta a villát, amivel a bográcsot keverte.

– No egyék kend.

– Ettem.

– Egyék csak, mintha a magáét enné. Nem szánom én kendtül.

De az asszony csak megingatta a fejét. Nem nyúlt a villához, nem merített a bográcsba, pedig abba jó hús volt, kásával. Jól élnek ezek így reggelente már.

Nézte a juhokat. Volt ott vegyesen birka is, magyarszörű juh is. Csak nézte, csak nézte mereven, mintha a magáét nézné. Ha az ura elment, nem lesz neki többet se birkája, se juha.

– Még arra is emlékszek – mondta a veres juhász –, hogy mikor itt járt, volt neki egy szíjja. Rézzel volt kiverve.

- Az ü vót – mondta az asszony –, szerette aztat a szíjat, mindig derekán viselte.
- Kértem tülle, adja ide, nem adta.
- Nem. Azt nem adta volna senkinek ez világon.
- Ígértem neki mindent, de meg se billent rá.
- Ó, én lelkem, egy uram – riadt fel az asszony, s a kezeit összekulcsolta.
- Akkor mondta, hogy el kell neki menni.
- Mondott-e engem?
- Nem, csak kérdeztem, nem felelt.
- Egy szót se?
- Annyit mondott: vót itt. Kérdeztem, mikor: vagy egy hete. Így mondta.
- Vagy egy hete? Úgy mondta?
- Úgy.
- De hát akkor csak egy hete, hogy itt járt.
- Csak egy hete vóna?

Az asszony körülnézett a legényeken, de azok nem tudták.

- Ezek nem látták, mert akkor még nem voltak itt.
- Hun vótak?
- Ki erre, ki arra.
- Újak?
- Újak, nem újak, nem vótak velem.

– Mégis akkor minek gyüött?

– Csak elgyüött. Erre került a nyájjal, kicsit eldarvadozott. Valaminek kellett lenni, mert nagyon hallgatott.

– Ü vót – mondta az asszony.

Száraz szemekkel nézett maga elé, de egyre jobban nyugtalan lett a szíve.

- Semmi jelt nem hagyott?
- Jelt? Minek? Nem volt olyan adó.
- Hát akkor...

Felállott.

– A gyerek nem vót vele?

– Gyerek? Láttam eccer, egy suttyó gyerekkel ketten voltak a nyájjal.

– Igen.

– Két komondora is vót, meg egy pulija.

– Úgya, úgy.

– Hát várja meg, talán visszagyün őszre.

– Majd utána mék.

– Hát csak menjen kend. Itt is elmaradhat. Vagyunk emberek. Itt is elmaradhat egy napot.

– Dunántúlra mondta?

– Dunántúlra.

– Hát akkor elmegeyek utána a Dunántúlra.

– Csak mindig napszállat felé.

– Majd megkérdzem.

Evvél az asszony felállt, megrázta a vállán a batyuját, aztán biccentett egy kicsit s elment.

A juhászok soká néztek utána. Ettek, ittak. Bort a csobolyóból.¹ Azután felkeltek, s a nyáj után néztek.

Az asszony pedig ment, ment, elment. Elveszett a nagy pusztán. A nap egyre feljebb hágott az égen, s nézte, ahogy a fekete asszony vászonfehérben tovább ballagott a pusztán. Az pedig csak ment, csak ment. Haza se nézett, csak elment, addig ment, addig ment, míg a pusztát el nem nyelte. Addig ment, addig ment, míg el nem érte a Dunát. Azon is átment, ladikos embert lelt, az áttette. És ment.

Ment, amerre hallotta, hogy juhászok szoktak legeltetni.

Ment az egész nyáron, ment, amíg csak a hó le nem esett, minden földet bejárt, minden nyáját megkeresett, minden juhással leült, s megkérdezte, ilyen meg ilyen derék kis hallgatag embert a háromszáz juhával.

Téllére hazament a falujába. Kinyitotta a házat az ereszbe dugott kulccsal, s eltöltötte a telet. Mán akkorára a malaca is megnőtt, a tyúkjai, csibéi megszorodtak, mert a szomszédok vigyáztak rá, míg ő odajárt.

Tavasz nyíltával nem bírt maradni tovább. Volt a pulinak egy fia, az is olyan okos kis fekete kutya volt, azt mondta neki:

– Gyere, puji, keressük meg a gazdád nyomát.

Ment újra a pusztára. Vitt magával, amit a hátán vihetett, s kigyalogolt, ahol tavaly hagyta volt a gazdát.

Rátalált a nagy körtefára megint. Letanyázott, mintha ott akarta volna eltölteni a nyarat.

Ott is volt két hétig, háromig, nem számolta. A kutyát őrizte. Mikor elfogyott az elesége, megint hazament, s aztán újra megpakolta magát és kiment. Ki a nagy pusztába, ahol már más juhász terelte a nyáját.

Teltek a meleg napok, az esős napok. De ő nem tudott elszakadni a helytől, csak téblábolt a nagy merevenben.²

Egyszer augusztusban a puli valamit talált. Egy kalapot hozott.

– Az uramé, – mondta az asszony – hol vetted puji?

A kutya elvezette.

Egy kicsi, sima homokban kotort a kutya. Dühösen vakogva, csahintva, vicsorgatva. Kapart.

Aztán egy kezet kapart ki.

Az asszony a tíz körmével esett neki a homoknak, s nemsokára ott volt előtte az ura. Megrohadva, megundokodva. A nyakán volt a rézveretes szíj.

A fiát is meglelte. Úgy feküdt a gyerek hason, a fejében volt a nagy kalapja, ahogy azt megemelte, ott volt a fejcskékjén a nagy szakadás. Nézte az anya száraz szemekkel. Csak egy botütés és vége. Nem szenvedett soká.

Egész nap elült a sír mellett. Estére bekaparta a homokot. Kis dombot rakott rá s a dombba két kórót tűzött kereszt formán, akkor elment kelet felé.

Reggelre nyáját ért.

– Hun van az a veres juhász, – kérdezte – aki tavaly errefelé legelt?

– Szögedébe – mondták idegen juhászok.

1 Csutorából, lábas kulacsból.

2 Pusztaságban.

-
- Ugye.
  - Sok csintalanságot leltek rá a pandúrok, elvitték vallasni.
- Az asszony meg se szállt, elindult s ment Szögedébe.
Harmadnap odaért. Ment a csendbiztoshoz, s mindent előmondott.
Pandúrok mentek ki, s őt is vitték, szekéren, lovon.
Felásták a sírt, leírták, amit láttak. Levették a szíjat a hótt juhászról, s vissza Szögedébe.

3.

A vizsgálóbiztos vallasott.

Egyik rabot a másik után. Szó szóra ment, ez a szó a másikra hajazott, a veres juhászra lassan sereg lopás, gyilkosság igazolódott. Már megérett a kötél, mikor azt mondja a vizsgáló ember:

- Hát a Bodri juhász?
- A veres ember szeme meg se rezdült.
- Bodri juhász?
  - Az, úgy híjták, míg élt.
  - Míg élt?
  - Míg élt, Bodri juhász volt a neve. Hát az hova lött?
  - Nem esmerem, uram.
  - Ott legeltetett kendtek mellett a csobori pusztán. A kislefával.
  - Lehetséges.
  - Esmeri mán?
  - Hajazok. Amék elment a Dunántúlra.
  - Azt kellene tudni, hova ment. Dunántúlra-e vagy merre?
  - Vót nálam, mikor elment, igen. Hogy valami baja van a törvényvel, egy időre elmegy napszállatra.
  - Szállatra, vagy nyugovásra?
  - Nyugovásra, gondolom.
  - Én is úgy gondolom. Hát azt is kend nyugtatta el.
  - Én, uram?
  - Fiaival egybe.
  - Soha, uram.
  - Nézze, gazda, magának mán úgyis kész az igazság. Még azt az egyet meg kell ismernie.

Mit tett magának a Bodri juhász?

- Semmit, uram.
- Semmit se tett?
- Nekem egy szalmaszálat se tett keresztbe.
- Akkor mér mondta kend a csüri csárdában, hogy a Bodri juhász is ott legeltet, ahun nem kéne?

A veres juhász megrántotta a szemöldökét.

- Nem mondtam én azt.
- Hallották.
- Azt nem hallotta senki fia.
- Hallották, maga tudja jól. Kinek mondta?

- Ha mondtam, nem azért mondtam.
- Hát miért?
- Nem miatta szóltam, juhásznak ott szabad legeltetni, ahova szegődése van.
- Háromszáz juha volt. Hova lett vele? Főd hátán el nem sikkadhatott. Igaz?
- Igaz.
- De ha ő nincs, a juhának meg kell lenni. Birka vót vagy juh?
- Inkább birka vót, ha vót.
- Vót, vót. Övé vót, vagy uraságé vót?
- Ű tudná megmondani.
- Magának hogy mondta?
- Én nem szóltam vele soha.
- Akkor honnan tudja?
- Mondták. Láttam. Mellettem legeltetett. Nem volt beszélő ember. Hallgató ember vót.
- Hallgatott?
- Hát... hallgatott.
- Akkor is hallgatott?
- Mikor?
- Mikor kendtek agyonverték a bottal. Űtet is meg a fiát is.
- Fia is vót?
- Vót egy fia. Csak egyet vágott kend a fejére, kész vót.
- Ne tessék nekem ilyet mondani. Én nem beszéltem vele soha, se vele, se a fiával.
- Ha nem beszélt vele, akkor nem beszélhetett. Hallgató ember volt.
- Mit akar tőlem a tekintetes úr?
- Hogy megkönnyebbüljön. Eggyel több vagy kevesebb.
- Ami nem illet, nem vállalhatom.
- Gondolkozzon rajta.
- Nincs mit gondolkozzak.
- Ásót is vittek magukkal?
- Ásót?
- A számáron.
- Szamáron?
- Mer tiszta munka vót.
- Nem enyém, uram.
- A birkát elhajtották?
- Vót nekem birkám, tekintetes uram, nem vótam kíváncsi a máséra.
- Pedig szép birka vót. Háromszáz. Derék ember vót a Bodri juhász. Maga szerezte, maga takarította.
- Lehetséges. Nem tudok felőle.
- Ott van a birka még most is a nyájjal, vagy eladta kend?
- Nekem ilyet ne tessék mondani.
- Hajja-e kend?! Nem gyermek! Aki beismerte minden bűnét, ne cigánykodjon háromszáz birka miatt. Mi az kendnek? Most, mikor már tisztán mehet az Isten elébe, a Bodri juhász szennyezze be a lelkét kendnek?
- Nem tehetek róla.

– Szembe köpöm kendet, mint egy taknyos gyereket. Odamentek, napszállat után fejbe-
ütötték, a kutyákat is elölték, a homokba ásták.

A veres juhász megmakacsolta magát, a szeme égett, és szembenézett a vizsgálóbíróval.

– Nem illet, uram.

– Lóduljon kend, pimasz. Nem akarom többet kendet látni.

A juhász megingott.

– Ki a szemem elől. Nyájajuhász kend? Csorvasz¹ himpellér!² Tudja meg, hogy az akasztó-
fán sem lesz békessége.

– Ami nem enyém, nem vehetem magamra.

– Mars!

A juhász megfordult, s elindult nagy, kemény léptekkel az ajtó felé. Mikor odaért, s a kezét
rá akarta tenni a kilincshez, hátratántorodott.

Nem tudott a kilincshez nyúlni. Nem tudott moccanni, csak nézett, nézett mereven, és a
szája elkezdett habot verni.

A kilincshez akasztva ott lógott a szíj, rézzel kiverve.

A juhász lassan a fejéhez nyúlt, aztán visszafordult.

– Tekintetes uram... beismerem...

A vizsgálóbíró nem szólt egy szót se, csak nézett az emberre parázs szemmel, csak úgy égett
a szeme.

– Mink öltük meg Bodri juhászt a háromszáz birkájáért meg a két szamaráért.

Evvel meghajtotta a fejét.

A vizsgálóbíró nézte, azután csengetett.

Két pandúr lépett be.

– Vigyétek. Adjatok neki huszonöt botot.

A juhász lehajtotta a fejét, és megrokkadtan ment ki az ajtón.

– Köszönöm alászon.

A bíró utána nézett s eltűnődött:

– Barbárok.

(1931)

1 Rossz, alávaló.

2 Gazember.

KRÚDY GYULA

(1878–1933)

Szindbád útja a halálnál

Ötödik út

Abban az időben Szindbád, a csodahajós igen szegény volt, elhagyatott, és beesett, sárga arcát többnyire a hold világította meg, amikor éjszakánként Sztambul külvárosában bolyongott.

Régezte azt írták volna a meseírók, hogy Szindbád gonosz emberek kapzsisága miatt vesztette el vagyonát. Pedig nem így történt. Szindbád a maga könnyelműsége és kapzsisága miatt ment tönkre. Szíriai kereskedőkkel kockázott, s a perdülő kockán elúszott Szindbád vagyonkája, hajója, selyemköpenye. Kifosztott koldusként bolyongott az éjszakában, és valóban igen céltalannak látta az életet, amelyhez pedig mindig ragaszkodott.

Ebben a nyomorúságos időben a hajósnak még a szerelemhez sem volt kedve, és csupán megszokásból bámult utána egyik-másik asszonynak: A cipők, a nyergesek, a magos sarkúak vagy a szalagos félcipők még meg-megdobbantották szívét, ha csinosabb nő viselte lábán, de tovább már nem jutott Szindbád.

A szegénységben elerőtlenedve, ellustulva nem vállalkozott könnyű kalandokra, és dehogy is örült, ha bársonyos, álmodozó vagy révedező pillantásokkal találkozott a szeme.

A gazdag és vidám Szindbád azelőtt messzi utakra is hajlandó volt, ha egy szoknyafodrocscsa csalogatta. Ment Pestről Budára, a Népligettől a Margitszigetig vagy talán még tovább is. De most a legközelebbi sarokig sem ment, ha elsuhant mellette egy kedves kis nő, akinek fehér fátyola volt és szalagos félcipője.

Szindbád a sorsra, a véletlenre bízta élete hajóját, csak homályosan sejtette, hogy most is, mint már annyiszor, valamely leány vagy asszonyféle akad útjába, aki majd új életet önt belé, friss vért az ereibe és új gondolatokat kiegészített agyvelejébe. Harminc esztendő volt, és már tizenöt esztendő kora óta a nőknek és a nőkért élt.

Csak a nők mulattatták, csak ők érdekelték. Amit tanult, olvasott vagy utazott, mind csak azért tette, hogy a nőknek hazudhasson, mesélgethessen. A legszebb tengeren, a legnagyobb felhők és a legpirosabb vitorla alatt sem látott mást, mint a tengerparton fürdő halászleányt.

Ismeretlen nagy városok aranyos tornyai alatt bolyongva, a csodák világa nem hatotta meg szívét, de felvillant a szeme, ha egy kedvére való asszony lépkedett el mellette.

A nőket kereste mindenütt: erdőbe utazva vagy a téli tájon szánon nyargalva. A színházban csak a balett, a templomban az imádkozó asszony érdekelte. Midőn céltalannul, ok nélkül utazott messzi tájak felé, ismeretlen szigetországok világában titkon és igazán csak az idegen, eljövendő nőket leste a szemével, a szívével.

Sokszor bolyongott kisvárosok girbe-gurba utcáin, idegen kis házak között, ahol teljesen ismeretlen emberek laktak, és mint a lesben álló vadász fut keresztül az izgalom, úgy állott meg Szindbád az ablak alatt, ahol egy csinosabb, kedvesebb női fejet fedezett fel. Ah, mily óriási diadalom volt ismeretlen városokban, ismeretlen nőket elcsábítani! – aztán tovább utazni! Csókokat lopni nőktől, akik soha nem látták, nevét nem tudták, hírét sem hallották!

Gyakran üldögélt Fiumében¹ egy kávéházban, a hátulsó ablaknál, ahonnan a kilátás egy szűk, nedves utcácskára nyílik, ahol az emeleti ablakokon tarka ruhákat szárítanak, és egy varróiskola van ott valahol, ahol fiatal süldőleányok varrogatnak. A varróleánykákat megleste Szindbád, és velük sokszor elmulatgatott, midőn estefelé hazamentek, és sokszor kedves emlékekkel utazott tovább...

Máskor a soktornyú Lembergbe² ment, ahol vallásos zsidónők tarka ruháikban szívesen néztek az idegen utazó szemébe, és a megvesztegetett kapus titkon nyitja ki előttük a fogadó ajtaját az esthomály beálltával. Sok tüzes szem, sok forró csók, sok őszinte szívből jövő ölelés emléke fűzte Szindbádot a szeles Lemberghez.

Így élt Szindbád, amíg fiatal volt, és gyakran hódított meg nőket hevesességével vagy közönyével.

Akkoriban – midőn szegény és a szegénységében ellustult volt – egyszer találkozott végre egy leánnyal, aki virágot árult egy táncoshelyen, és megigézetten, telepedett le Szindbádhoz. Szindbád álmosan nézte a táncospárokat, és eleinte ügyet sem vetett a leánnyra. Csak jó darab idő múltán vette észre, hogy a leánynak harmatos szeme van és szív alakú arca. Az ajka sokatmondólag remegett, amint Szindbád az arcát az ajkához nyomta. A keze lehanyatlott.

– Nos, mit akarsz mondani? – kérdezte Szindbád azon a fojtott, mély hangon, amely hasonlatos volt a mélyhegedű hangjához, és amely hangon némely nőkkel beszélni szokott.

A leányban valami csendes zokogás rejtőzött, amely olyanforma volt, mint egy hosszú és hatalmas sírás maradványa. Lassan, fojtva felelt, hogy zokogása elő ne törhessen.

– Szeretnék meghalni, és nemsokára meg is fogok halni.

Szindbád, bár már sokszor hallott ilyent a nők szájából, szelíden megsimogatta a leány nedves, meleg arcát.

– Kár volna érted, még fiatal vagy.

A leány csak a vállát vonogatta, és elszántan nézett maga elé.

– Pedig úgy lesz, ahogyan mondom.

Szindbád álmosan, félig lehunyt szemmel nézte a táncoló és kurjongató mulatókat.

– Talán szerelmes vagy? – kérdezte később.

– Nem vagyok szerelmes.

– Hát?

A leány a nedves, összegyűrt kendőjét a szájára szorította, és a zokogással együtt a mondanivalóját is visszafojtotta. Szindbád elfordította a fejét, és hallgatott. A virágáros lány egy darabig még sóhajtozva, pihegve, mint egy sebzett madár üldögélt Szindbád asztalánál, aztán a kosarát felkapva, gyorsan tovasietett. A hajós elgondolkozva nézett utána. Tizenhat éves lehetett a leány, és aranybarna haja koszorúban volt, mint a virágszál. A termete karcsú, vékonyka: igen szép menyasszony lesz belőle a másvilágon – gondolta Szindbád, amíg tunyán felhajtotta poharát.

A zene zengett, és a szivarfüst könnyű fellepként lebegett a lámpások körül. A nők – itt többnyire könnyűvérű, éjszakai nők találkoztak – farsangi jókedvvel emelték kezükkel uszalyukat, és a fényes cipőket könnyű por lepte be. A hajdíszek megbomlottak, és a kiszabadult hajszálak, mint a hosszú fűszálak a szélben, röpködtek tánc közben. A nők többnyire itt

1 Magyarország tengeri kikötője; ma Rijeka.

2 A mai Lviv.

tanultak meg táncolni, és a valcert mindnyájan férfimódjára táncolták, mint azon idős, de még nem elvirult, hervatag, de még szépségére büszke, hatalmas termetű, bécsi asszonyosság táncolta, aki csak néha-néha ereszkedett a táncolók közé, és briliánsai, valamint mályvaszínű selyemuszálya előtt tiszteletteljesen nyitottak utat a ház fiatal hölgyei. A zene ilyenkor vígában, erőteljesebben zengett az emelvényről, a szemüveges karmester fogatlan szájával sűrűn kiáltotta:

– Brávó, Téssza!

És a bécsi hölgy hatalmas termetével, büszke, gúnyos mosollyal lendült tova gavallérja karján.

Diákok, iparosok, éjszakázó lumpok zörögtek cipőikkel a tánchely parkettján, szélesre kötött nyakkendők libegtek, és a söröspalackok nagyot puffantak.

A szív alakú arcocska ismét megjelent Szindbád mellett.

– Kérem az urat, kísérjen haza! – mondta szégyenlősen, megzavarodva a virágáros hölgyecske. Fejére immár zöld harasztkendő volt borítva. A szeme még vörös volt az előbbeni sírástól, és gyöngye, halovány szeplőcskék látszottak finom, ideges orra mellett.

Szindbád készségesen felállott, és olyanformán hajolt meg a kis virágárusnő előtt, mintha az hercegnő volna:

– Parancsára állok! – szólt, és karonfogva a leányt, ünnepélyesen és gyors léptekkel kivezette a tereméből.

Szótlanul mentek a téli hajnalban. Az utcákat nagy hó borította, és a kocsik tompán gördültek tova pislogó lámpásaikkal. A Keleti pályaudvar órája bágyadtan világított a magasból, sötét árnyak suhantak el a hó világította téren, a leányka erősen kapaszkodott Szindbád karjába.

– Ezen az úton már egyszer megtámadtak... Azért kértem. Bocsásson meg.

A kendőt az arcára húzta, és a keze remegett Szindbád kezében.

A Nefejejs utcán befordultak, és egy kapu előtt megállottak.

– Isten áldja meg önt, köszönöm, hogy elkísért – mondá a leány, és a csengő gombját hosszasan megnyomta.

Szindbád csodálkozva nézett a leányra:

– Nos? Már elválnék egymástól? Hisz még meg sem ismerkedtünk! Engedje meg, hogy szobájába kísérjem, idekünn hideg van, megfáztam.

– Máskor, uram.

– Szép gyermekem, nem bánja meg, ha szeretni fog...

– Máskor, uram. Most valami dolgom van otthon. Kérem, maradjon itt a ház előtt. Valami virágot vagy egyebet ledobok önnek ablakomból, ha szobámba értem.

Így szólt a leányka, és ugyancsak kellett vigyáznia, hogy a fojtogatott zokogás el ne némítsa hangját. A kendő alatt forrón és erősen megszorította Szindbád kezét.

– Ön jó fiúnak látszik...

A kapu e percben felnyílt, és a leány kendőjét arca elé rántva, gyorsan, titokzatosan besurrant a kapun. A kaput dörögve vágta be valaki, és Szindbád elégedetlenül tett néhány lépést a ropogó havon.

– Bolond kis teremtés – dünnyögte.

Néhány perc múltott el. Az éjszaka, a hajnal nagyon csendes volt a Nefelejcs utcában. Hallani lehetett, hogy valahol messze döcög egy szekér... Ekkor odafent, a magasban hangos robajjal nyílt ki egy ablak.

– Odalent van, uram? – kiáltotta egy gyöngye hang nagyon messziről.

Szindbád a magasba fordította a fejét.

A szürke felhők alól, a hideg magasságból egy fehér lepke szálldosott lefelé. Egy fehér madár röpült le a téli éjben a havas föld felé. A virágárusnő volt, aki levetette magát a ház harmadik emeletéről.

Szindbád, mint babonás ember, később egy marék véres havat vett a kezébe, és magában azt gondolta, hogy a szegény leány kiomlott vére feloldozza őt eddigi balsorsa alól. Csillaga újra felragyog, és hajója szerencsés szelekkel röpül tova.

(1911)

Az ezredesnek aznap agyon kellett löni egy embert, a Kaszinó megbízatásából, miután a velszi herceg látogatásáról elnevezett Angol-szobában így döntöttek az urak.

A párbajt délután tartják meg a kaszárnában, annak az embernek, aki a Kaszinót megsértette, nem szabad élve eljönni a hely színéről. Az ezredes vállat vont. Jó, hát majd belelövök az újságíróba – mondta egykedvűen. De közben nagyon megéhezett. Éppen csak annyi volt izgalma, amely a halálos párbaj napján elfogta. Fertelmes, soha nem érzett éhség vett rajta erőt. Éhes volt a gyomra, éhes volt a szája, félálomban forgatta a nyelvét, szájában soha nem érzett, soha el nem ért ételek ízeivel. Azt mondták neki, hogy az az újságíró, akit a Kaszinó Angol-szobájában halálra ítélték, és az ítélet végrehajtását rábízták, az ország legjobb céllövőjére: az újságíró olyan koldus-szegény, hogy tepertőt vacsorázik esténként, papirosból, tíz körmével, a sót a mellénye zsebében tartogatja, és a retek, hagyma az íróasztala fiókjában várja, amíg a tepertőt elfogyasztja, jó borra persze nem telik neki, ezért messzi utakat tesz meg, amíg valamely olcsó kocsmát elér, ahol hideg bort lötytyenthet égő gyomrába.

Az ezredes, aki legfeljebb annyit szokott gondolkozni az élet és halál dolgai felett, mint egy bástya a sakkjátékban, fertelmesen megéhezett, és olyan gusztusok vettek rajta erőt, mint az asszonyokon szokott bizonyos állapotokban. Végül még meszet eszem! – morfondírozott magában az ezredes.

Civilben volt, bő esőköpönyeg volt rajta, kanárisárga cipője nyikorgott, boternyőt vitt a kezében, benézegetett a csukott fiákerembe, mert azt hitte, hogy áluhájában onnan nem ismeri fel őt senki, amint a párbaj előtt némi bolyongást tett az esős városban. Ezt az órát úgy sem mondja el soha senkinek, azért bizonyos habozás után, körültekingetés, gyanakodások után végül csak elszánta magát, és beugrott egy külvárosi hentesüzletbe. Őszülő bajszának egykedvűen köszönt a hentesné – az a mindenkori hentesné, a maga zsiradékos ruhájában, fehér kötényében, könyökig felgyűrűt ruhájú, pállott karjaival. Az ujján a karikagyűrű már elég mélyen be volt nőve, tehát régi háziasszonynak számított, mint ahogy a faderekakban is elmélyednek a tavaszok jegygyűrűi. A tepertő éppen frissiben párolgott, szagoskodott, ingerkedett a hentesné apró orra előtt, és az ezredes a tepertős tálra mutatott.

– Egy fél kilóval – mondja az ezredes.

– Az sok lesz, uram – szólalt meg most az asszony olyan intelligens hangon, hogy az ezredes meghökkent. – Ebből a tepertőből elegendő néhány dekával is, így uzsonna idején. Különben nem állnék jól gyomra állapotáért. Nem könnyű étel.

– Adjon tehát húsz krajcár árút – felelte mogorván az ezredes, aki nem szerette maga körül az okoskodásokat. A hentesné verseskönyvet vett elő, amelyből kiszakított néhány lapot, hogy staniclit¹ formáljon belőlük. Az ezredesnek eszébe jutott az ő újságírója. Azt mondják, hogy az is verseket ír.

– Miféle versek ezek? – kérdezte, mintha áluhájában ál-foglalkozású embernek akarna feltűnni itt a hentesné előtt.

– Járt ide egy császárszakállas öregúr, aki verseskönyveket hordott nekem. Ismeri talán. Vajdának hívták... Vajda Jánosnak.

– Ismerem – felelt elpirulva az ezredes, most nem mondott igazat. De csak nem állhat sokáig diskurzusban egy Üllői úti hentesnével.

1 Tasakot.

A hentesné még kiválogatott néhány húsos zöldpaprikát is egy kosárból, nagy darab barna kenyeret szelt le. Csak tessék eltenni – mondá jólelkűen, mialatt a papirosba burkolt csomagot átnyújtogatta az ezredesnek, hogy az esőköpenyége belsejében elhelyezze azokat. Az ezredes maga sem tudta, miért engedelmeskedik ennek a sohase látott asszonyszemélynek.

– Aztán miféle kocsmában lehetne ezt elfogyasztani? – kérdezte bizonyos leereszkedéssel.

– Itt van a közelben az Arabs Szürkéhez címzett korcsma. Egy simli meg egy cigány van a cégérébe festve. Csak tessék nyugodtan odamenni: ott adnak sőt is, bort is – mondta a hentesné, és már elgondolkozva nézett ki a nyitott ajtón, mintha újabb vevőket várna.

Az ezredes vadászkalapjához emelte a két ujját, aztán boternyőjét lóbálva kiment a hentesboltból, s alig vette észre, hogy már odabent is ül az Arabs Szürkéhez címzett kiskorcsmában. Az embernek csak az első lépést kell megtenni a züllés útján, a második lépés már természet-szerűleg következik. Az ezredes, a Kaszinó tagja, valóban még álmában sem gondolhatta, hogy valaha az Arabs Szürke vendége legyen. Hallotta ugyan néha a Kaszinó társalgójában, abban az ünnepélyes teremben, ahol még a bőrfotelek is bronzból látszottak öntve lenni, nemcsak a kandalló díszei, hallotta is, hogy a fiatal grófok milyen mulatozásokat csaptak némely reggel bérkocsisokkal a külvárosi korcsmákban, ahol verkliszó mellett megtáncoltatták a konyhai személyzetet, de ő a maga részéről sohase gondolt arra, hogy ebben az életben valaha egy ilyen külvárosi korcsma vendége lehessen. És íme, most itt ül, veres terítékű asztal mellett, fekete nyelű kést és villát, valamint porcelántányért tesz elébe egy felgyűrt ingujjú legény, aki voltaképpen csak azért él, hogy a söröshordót fél kézzel felemelje, ha majd megtelik a korcsma látogatókkal.

– Hogy hívnak, fiam? – kérdezte az ezredes atyai hangon.

– Jánosnak hívnak – felelt a legény minden jelentőség nélkül.

– Nohát, János fiam, tudd meg, hogy én még ma agyonlövök egy embert, akit sohase láttam, akit nem ismerek, akit elémbe állítanak, mint egy sajbát a katonaságnál.

A Jánosnak nevezett legény talán nem is értette meg az ezredes szavait, mert voltaképpen már hosszabb idő óta várakozott a friss csapolásra, csak a klinikai szolgák megérkezését várta. Ezeknek az egyenruhás embereknek a megérkeztével adatott meg arra nézve a jel, hogy érdemes a hordót a szokott ceremóniák közepette csapra verni. A lókereskedőknek, akik az egyik sarokasztalnál kártyáztak a természetes korcsmáros vezetése mellett, amúgyis inkább spricer kellett, mert azt maguk mellé állíthatták a székre, és a szivar- vagy pipahamut akkor halászhatták ki belőle, amikor éppen akarták. Az a néhány „futó” vendég, bérkocsis, akinek erre volt fuvarja, hullaszállító kocsis, hivatalos kézbesítő, postás, lóvasúti, akinek éppen erre volt dolga, amúgy sem szokott mást inni, mint bort, mert a borban több az érték, mint a sörben. Csak a klinikai szolgák jelentették a komoly sörözőket, akiknek volt elég idejük a sörök elfogyasztásához, és a sörök mellett szokásos beszédek meghallgatásához – mert odaát amúgy is befejeződött a mindennapi boncolás, az életunt tanár véglegesen megmosta a kezét, megcédulázta a hullákat, amelyeket már végleg el lehetett temetni, míg másokéra talán holnap is szükség lehet, hogy az ördög vinné el a szokásukat. Mondom, a klinikai szolgák huzamosabb látogatóknak ígérkeztek, miután dolgaikat elvégezték. János tehát mit sem felelt az ezredesnek.

De talán az ezredes nem is várt feleletet, mert szótlánul kiteregette maga előtt a tepertőt tartalmazó papirosokat, a hűvös zöldpapríkákat, nagy élvezettel szelt a barna kenyérből, és azon a ponton volt már, hogy hozzákezdjen a falatozáshoz, amikor János megint előlépett a mérőasztal mellől:

– Sört vagy bort? – kérdezte vakmerően.

– Egy jó korsó sört – felelte az ezredes, pedig a szívbillentyűi miatt egy katonaoorvos eltiltotta neki a sörivást. János bólintott, mert tudta, hogy még egy korsóval kell lenni a tegnapi megcsapolt hordóban. És már indult is a csap felé, amikor hirtelen megállott. Nem, mégsem adhatja oda az ezredesnek ezt a tegnapi sört, mert azt voltaképpen egy környékbeli házmesternek szánta, aki elcsapott a kezéről egy leányt, de azért minden este ideküldözgeti sörért a kislfiát.

– Tessék inkább bort inni – mondta János visszakiáltozva az ezredeshez.

Az ezredes felfortyant:

– Volt maga katona? Így tanítják manapság a katonákat? Sört kértem, sörré van kedvem.

Azt a...

A hullaszállító kocsisok és más alkalmi vendégek az ezredes asztala felé pillongtanak, aminthogy a söntésben és szalonokban egyformán szórakozásuk az embereknek a hangos szót meghallani. Aki hangosan mer beszélni, az nem lehet mindennapi ember.

– Gib im, János – mond most a gazda, aki valamely bonyolult kártyapartiba volt elmélyedve. – Gib im – kiáltotta és a kezében tartott kártyával nagyot ütött egy másik kártyára, amely véletlenül az asztalra, a kék abroszra került. Az ütés után fürkésző pillantást vetett az ezredesre, aki az ő korcsmájában hangosan mer beszélni. A gazda valaha fiákeresmester¹ volt, elég jó emberismerete volt, de még az ő tekintete se ismerte fel a Kaszinó tagját a sárga cipős zsentlémenben. – János tehát a hordó többszöri megdőlésével kicsapolt még egy korsóval a tegnapi hordóból, és a csap alatti maradékot a lyukon át kiöntötte egy edénybe, amelyet majd talán mégiscsak megmenthet az ellenséges házmester részére, aztán elrúgta a hordót, mintha arra többé ebben az életben semmi szükség nem volna. Hiszen ott volt már az új hordó a mérőasztal alatt, a klinikai szolgálk bizonyosan megörvendeznek neki, és beváltják ígéretüket, amelyeket Jánosnak tettek arranzve, hogy falusi sógorasszonyát, aki egy régi pattanását akarja meggyógyítani, majd gondjaikba veszik.

Az ezredes pedig ezalatt a tíz ujjával eszegette a tepertőt. Egyik keményebbre volt sülve, a másik lágyan omlott el a szájában. Mint az élet – gondolta magában az ezredes, és eszébe jutottak mindenféle fiatalkori évek, amikor vidéki garnizonokban szolgált és tisztiszolgájával a hónap vége felé titkon tepertőt hozatott a hentestől, otthon maradt, mintha már hadnagy korában is törzstiszti vizsgára készülődne, ahelyett hogy követte volna bajtársai példáját, akik a nem fizetett vacsorához a nagyvendéglőben azért ittak meg annyi pezsgőt, mert a pusztá vacsorakontót szégyellték volna. Pezsgős számlával garnírozni a hitelt: ezen igazán nem lehetett megütődni senkinek. Még borotválkozni is megtanult, mint mondá, csak azért, mert idegen kezét nem ereszt közel az arcához. A sámfákat maga verte be a csizmáiba, mert a legénye ügyetlen volt. A finom bajuszpedrőt pedig elzárta szekrényében, mert a tisztiszolga szemében egyszer alattomos pillantást vett észre a bajuszpedrős skatulya felé. Ó, ezek a régi tisztiszolgálk, még arra is hajlandók voltak, hogy az orvosságot bevegyék a gazdájuk helyett, de a bajuszpedrős skatulyának ellentállni nem tudtak.

1 Fiákert, azaz könnyű kétszemélyes lovas bérkocsit hajtó személy.

Az ezredes evés közben megemelte a söröskancsót, és gyanakodva az ablak felé fordította: – Bizonyosan az a kófic¹ is, akit ma a másvilágra küldök, ilyen iszik, mert jobbra nem telik neki! – gondolta magában az ezredes, behunyt szemmel hajtott fel a korsóból, mintha ama kófic lelkiüdvösségeért inna.

S az ezredesnek ízlett a sör. Isten tudná megmondani, hogy mi az íz, amely az állott sörből fakad. Mintha a komló virágozna ki benne, mintha csillapítana, mérsékelne, jóllakatna ízével. Az állott sörnek éppen úgy vannak kedvelői, mint a frissen csapolt sörnek. Miért isszák némely vidéken „csizmából” a sört, miután azt felhajtani amúgy sem tudja egyszerre senki? És az igazi sörivók, a rendes emberek miért nem kapnak mohón a frissen csapolt sör után, hanem kívárlják megülepdedését, miközben elgondolkozó szemmel nézik a kriglit?² Van valami rejtély a sör körül, amely rejtélyre voltaképpen sohasem jó rá emberfia. – Ilyenféléket gondolt magában az ezredes, miközben keserű sörét iszogatta, a tepertő apróságait felszedegette, a zöldpaprika szára körül még mindig felfedezett apró kis húsos darabocskákat, amelyeket onnan kivagdalni nem volt utolsó élvezet. És a barna kenyér majdnem oly tüneményes volt, mint az egykori prófun, amelyet valahol, valamerre egy hadgyakorlaton evett, és a prófunton megéreződött a nyergek és lószerszámok szaga. Most már barátságosabban tekintett körül az Üllői úti kiskorcsmában, miután ama tintapocsékoló kivégzéséhez még éppen elegendő ideje volt.

Az élet furcsa – gondolta magában éppen a Kaszinó ezredese, amikor a korcsmárosnét pillantotta meg, aki bizonyosan most kelt fel délutáni szenderegéséből, és töntrögve végighaladt az ivóban, hogy elsősorban megnézze a férjét, vajon nem kaphatná-e rajta olyan bűncselekményen, amely miatt majd estére, a családi szobában komoly szemrehányásokat lehetne tenni?

– Borsócskám! – kiáltott fel a természetes korcsmáros, amikor nevének lopakodó közeledését ama hangtalan és örökéletű posztópapucsokban észrevette. Lekapta a fejről pirosbojtos sapkáját, amelyet nem emelt meg senki előtt, és meglengette azt a levegőben. – Borsócskám! – kiáltotta még egyszer, aztán nagyot durrantott a kezében levő kártyájával az asztallapján, mint a nyerek szokták. Ezzel a durrantással bizonyára a felesége délutáni álmát akarta helyre igazítani, mert az asszonyok délutáni álmai lehetnek veszedelmesek is. Néha megálmodják az igazat, és akkor többé nem lehet beléjük visszacsókolgatni a régi lelket. Féltékenység szokta kínozni az ilyen délután alvó korcsmárosnékat, akik mindig azzal a gondolattal ugranak fel csak félig lehúzott éberlaszting cipőikben, hogy éppen most kapják rajta az urukat a szolgálóval való szerelmeskedésben. Lehet akármilyen tekintélyes tiszteletreméltó múltja egy korcsmárosnak, dicsekedhetik apjával, anyjával, akiktől családi erkölcsöt tanult: olyan korcsmáros még nem akadt a világon, akire méltán ne lett volna féltékeny a felesége. Pedig ugyebár nehéz dolog egy korcsmárosnak elszökni a maga otthonából, hogy méltatlan szenvedélyeknek éljen? Pedig ugye, nehéz eltévedni a maga korcsmájából másrr idegen kocsmákba, ahol persze hitelben lehet dorbézolni mint szakmabelinek; hiába veszi el este a pénztárcát az asszony? Pedig ugye szinte a lehetetlenséggel határos, hogy egy ismert korcsmáros szerelmi kalandokba bonyolódhatnék a maga környékén, mert hiszen ez megakadályozná üzleti tevékenységében? – És a korcsmárosnét a világ kezdete óta mindig aggodalommal hajtják fejüket délutáni álmokra. – Ezért durrantott kártyáival akkorát az Arabs Szürkéhez címzett vendéglő tulajdonosa, amikor cimborák között üldögélve, megpillantotta feleségét.

1 Haszontalan, erkölcsileg értéktelen ember.

2 Félliteres söröskorsót.

Az ezredes is szemügyre vette a korcsmárosnét.

Jelenség ő, akit joga van minden vendégnek megszemlélni akár vérmes, akár jámbor gondolatok kíséretében. Az ezredes a következőket gondolta a korcsmárosnéról:

Nem egészen értéktelen asszony, habár persze Denise grófnőt vagy más ismerőseimet nemigen lehetne hozzá hasonlítani. Helyes volna, ha a nép és a polgárság asszonyai sok ilyenféle női lényt tartalmaznának...

Tudniillik az ezredesben még néha-néha felfortyant a gőg, amikor a maga hivatottságára gondolt. Voltaképpen ma délután egy embert kell kivégeznie, aki megsértette az újságjában a Kaszinót... A mellénygombja tájékán azonban megmozdult valami idegszál, amelyről idáig vajmi keveset tudott, és az idegszál megint fertelmes éhséget jelentett gazdájának. Ha babonás ember lett volna az ezredes, még tán valami különös intésre is gyanakodott volna. De nem volt babonás ember, ugyanezért hódolatteljes pillantásokkal kísérte a korcsmárosné mozdulatait, amelyek egyszerre rugalmasak lettek, amikor férjét csak kártyás cinkosok, nem pedig konyhai szolgálok között találta. Nincs nagyobb szégyene egy asszonynak, mint ha a saját szolgájával csalja meg őt ura. A korcsmárosné jó kedélyhangulatban tehát vállalta, hogy az ismeretlen vendég fejbólintásait, köszönetését észrevegye.

– Mivel szolgálhatok? – kérdezte a korcsmárosné, amikor az ezredes körülbelül tizedszer is köszönt. Az ezredes, mintha álmában beszélne, itt az Arabs Szürke bolthajtása alatt így szólott:

– Nem kell azt hinnie, asszonyom, hogy valóban az vagyok, aminek különös öltözetemben látszom. Igen rendes társadalmi állásom van, csak pillanatnyi körülmények kényszerítenek arra, hogy olyan ruhában mutakozzam, mint bármely polgári egyén a városban. Ismétlem, asszonyom, csak annyi az egész, hogy idő előtt fel ne ismerjenek, mielőtt dolgomat bizonyos úrral, bizonyos helyen ezen a környéken elintéztém.

És az ezredes ekkor valamely irányba mutatott, amelyről a korcsmárosné aligha találhatta ki, hogy az irány az Üllői úti kaszárnyát jelenti. A fogadósné a köténye zsebébe nyúlt, és türelmetlenül megcsörgette a kulcscsomagját.

– Talán a férjemmel beszélne, ha valamely kívánsága van – felelt egészségesen az asszony, és már távozóban is volt posztópapucsában. De az ezredes felélénkült:

– Ez a dolog, az én ügyem pedig csak egyedül nagyságos asszonyra tartozik – mond az ezredes hirtelen elhatározással. – Szeretnék valamely olyan ételt enni, amely véleményem szerint egyedül az Arabs Szürkénél található.

– Mi legyen az?

– Kérem, hogy ne nevéssen ki furcsa ötletemért. Én például most valamely pörköltmaradékot szeretnék enni, mely délről a fazék fenekén maradt, és jól összefőtt a maga levével. Nem baj, ha kissé megkozmásodott is. Én ugyanis azt hiszem, hogy minden ételnek a vége jó, amely legtovább főtt. És pénzem is van.

– A mi vendégeink korán reggel szeretik a perkeltet – mondta a korcsmárosné.

– A pörköltet.

– A perkeltet – felelt a korcsmárosné. – Majd utánanézek, hogy van-e valami maradék a konyhán. Délben marhaperkelt volt.

Az ezredesnek villogni kezdett a szeme, pedig a szemöldökbozontok már régen nem voltak ehhez hozzászokva. A korcsmárosné darab idő múltával kiszólt a konyhaablakon.

– János, add oda ezt az úriembernek – szölt, és becsapta az ablakot.

Hát valóban pörköltmaradék volt az, amelyet János otromba ujjával a tányéron hozott. Sűrű volt a leve, mint a kifőtt paradicsomé. Kozmás a húsa és többnyire csak olyan csontos darabok voltak benne, amelyeket a kocsmárosné egyetlen vendégének sem adott volna oda. Hiszen valószínű, hogy a különös úriembert amúgy sem látja többé az életben. Az ezredes nagy deliciával nézegette a húsdarabokat. Villájával megforgatta egyiket-másikat, különösen a kozmásabbakat, mintha ezeket kedvelné leginkább. A csaposlegény darabideig bizonyos leereszkedéssel állott mellette. Olyan étel volt ez, amelyet még az erre tévedő konfertáblisok¹ se vettek volna szívesen, mert ezek a kocsisok is a frisset szerették az ételben. Az ezredes, miután kiválasztott egy kedvére való darabot (a csontosak közül), szájában megforgatta a húsnevet, és a stílszerűség kedvéért ujjával piszkálta ki a csontot a fogai közül. Úgy látszik, mindenáron el akart zülleni...

– Tudja, János – mondta a pörköltcsont szopogatása közben –, én az osztrigát is szeretem, de ma ilyen fura gusztusom van, hogy olyan ételeket egyek, mint amilyen ételekkel valahol, valamerre, valaki táplálkozni szokott, hogy annak az embernek a helyébe képzeljem magamat. Igen, olyan akarok lenni, mint egy nyavalyás kófic, aki most valahol a végrendeletét írja, ha van hozzávaló esze. Én ezt a „perkeltet” vezeklésből eszem. Előre bocsánatot kérek, előre bejelentem a szándékomat, mert nem akarok váratlanságokat előidézni. Egy úriembernek, mielőtt valakit arculütne, illik előre figyelmeztetni azt a bizonyosat, aki a pofont előbb-utóbb megkapja. Csak a haramia üt orvul, hátulról. Én előre figyelmeztetem az úriembert, hogy rossz vége lesz a dolgainak. De most halála küszöbén leereszkedem hozzá, megbékülök vele, vezeklek vele együtt, habár én igazán ártatlan vagyok...

A csaposlegény gyufaszállal piszkálta a fülét, mintha egy árva szót sem értett volna a vendég szavaiból.

– Nem tanácsos itt verekedni. A gazda nagyon erős ember.

Az ezredes mosolygott a bajsza alatt. Mintha csak azt akarta volna mondani, hogy álöltö-zete nagyon sikerült; senki se ismeri fel benne a Kaszinó tagját. A megmaradott kenyérből hintett a pörköltzaftra, és azt a villájára tűzdelte:

– Látom, hogy itt értenek a pörköltalj elkészítéséhez, úgy érzem, hogy paradicsom is volt a lében, pedig az nem mindenütt szokásos. Az odasült zöldpaprika és krumpli is megteszi a magáét. De mégiscsak az a legérdekesebb, hogy az egész ételnek olyan íze van, mintha már nagyon régen készült volna azoknak a fiákereseknek és más vendégeknek a részére, akik valamely okból nem tudnak visszajönni. Várakozni kell nekik, eresz alatt kell álldogálniok, bele kell bámulniok a járókelők arcába, és privát mulatságként ki kell számítaniok, hogy ki állna be vendégnek a járókelők közül, ha a kocsi véletlenül nem volna elfoglalva. Szerencsére azonban el van foglalva a kocsi, a pasasér² valamely szép hölgynek udvarol egy olyan emeleten, amelyet a kocsissal nem szokás közölni. Úgy látszik, mostanában nem jönnek ide a kocsisok? – tudakozódott az ezredes.

A csaposlegény jóformán maga sem tudta, hogy miért felel az idegennek, aki semmi körülmények között se állná meg helyét az idevaló vendégek között. Azt se lehetne rá mondani, hogy a rendőrségtől jött, hogy itt valami után nyomozzon, mert hiszen a rendőrségi emberek hamarosan felismerhetők teszik magukat, ha nem a szokásaikkal, hát a hangjukkal.

1 Egyfogatú bérkocsi hajtói.

2 Utazó, vendég.

A csaposlegénynek tehát még jobban le kellett ereszkedni a vendéghez, amikor kérdésére felelt (miután az a házmester sörét megitta).

– Talán lovat akar eladni az úr? A fiákeresgazdák csak úgy hatra szoktak jönni a Ferenciek teréről, a Gizella térről meg azokról a helyekről, akinek merre van dolga.

Az ezredes csaknem megpukkadt nevében. Valóban nem árt néhanapján álruhába öltözködni, hogy az ember megismerkedjen a „néppel”. Rudolf királyfit sokszor kárhoztatták a Kaszinóban, hogy nem viselkedik mindig rangjához méltóan, de íme kiderül, hogy a királyfinak volt igaza, amikor álruhában elvegyült a „nép” között. No hiszen csak az kellene, hogy Lucziánovics, Wampetics, Müller vagy valaki a Kaszinó fiákeresei közül itt találná az Arabs Szürkénél. Volna másnap heccelődés a Kaszinóban! Nevetett, de tisztára törölte a tányért a piros zaftoktól, még a kenyér héját is felhasználta erre a célra.

– Azt mondják, hogy a mágnások sokat esznek – fordult most szemhunyorogtatva a csaposlegényhez. – Nem tudom, hogy kimehetnék-e a nagyságos asszonyhoz a konyhába, mert nem ismerem önagysága természetét. De mindenesetre szeretném tudni, hogy nincs-e odakint valami kis disznóhúsmaradék? Persze, hideg disznópecsenyét gondolok, amelyből éppen csak a vége, a resztlije, a csonkja marad meg – az „abgesnitesz”, mint mondják. Csak éppen egy falatnyit, amelyet már nem is lehet egy komplett porciónak eladni, de az ilyen magamfajta délutáni vendég ezt szívesen eszi. – Bizonyosan az a halálra ítélt lurkó is ilyesmit szokott enni, amikor az éjszakai korhelykedés után felébred a tömeglakásban vagy a menedékhelyen, ahol az ilyenfajta emberek lakni szoktak. Meg vagyok győződve arról, hogy ég a gyomra, fáj a feje, kábult a halántéka, talán éppen a zálogházban van most a barátja kabátjáért.

Az Arabs Szürke vendégének tagadhatatlan szerencséje volt mindenben, amelyet fékezhetetlen gyomoridegei ezen a napon elképzelték. Az ezredes gyomra, amelynek éppen olyan borlópo alakja volt, mint a legtöbb emberi gyomornak: valamiképpen nem érezte jól magát ezen a napon, ideges tünetek mutatkoztak benne, amelyek befolyásolták még az ezredes szigorú gondolkozását is. Miért kíván ez a gyomor mindenféle olyan ételeket, amelyeket az ezredes sohasem vehetett volna tudomásul, csak éppen a mai napon, akkor is szánalomból szegény ellenfele iránt, akihez jószívűségében odáig akart leereszkedni, hogy pusztán gavalériából szegényes életmódját akarta utánozni. Ne mondhasa, hogy egy életpáholyban ülő úr durrantotta le, hanem egy olyan valaki, akinek volt érzéke a szegénység bajai iránt is. A csaposlegény valóban visszatért egy darab disznóhússal, mégpedig a karajnak azzal a végével, amely leginkább megsült volt, maradt rajta némi konyhakorom is, és csontok szerepeltek, mint jégtörők, amelyek próbára teszik a fogakat. Némelyek a karajnak a szép, sima, egyenletes részeit szeretik, de az ezredes mindenben hasonlatos akart lenni nyomorult ellenfeléhez, mert azt hitte, hogy annak a bizonyos újságírónak amúgy sem telik jobb falatokra. Csak éppen retket és hagymát kért az ételhez, pedig ezektől a szagosítóktól egyébként tartózkodni szokott.

– Módomban lett volna a Kaszinóban reggelizni, talán éppen rákot, amely ezekben a hónapokban jónak mondható – magyarázott az ezredes a csaposlegénynek, akit furcsaságával lassan büvökörébe vont. – Ismerem Finkelstein kisasszonyt is, aki a rákokat a Kaszinó konyhájának szokta liferálni, és ebéd előtti sétáimban a piacon figyelmeztetni szokott, hogy miféle rákokat szállított ma a Kaszinónak. A múltkor megtudtam a kisasszonytól, hogy az apró, levesnek, tölteleknek való tisztai rákok mellett egy különösen nagy rákot küldtek a Kaszinónak. Ennek a ráknak csak egy ollója volt – mint egy kard. Valóságos buzogány a farka. Ezt a rákot

kísérjem figyelemmel, vajon mi történik vele a Kaszinóban. Nyomban a Kaszinóba siettem tehát, és bejelentettem igényemet a féllábú rákra. Valóban igen szép porció lett belőle, miután még három más rákkal garnírozták ökelmét. Ez a három kisebb rák is a családhoz tartozott, mert ritka példányok voltak. De az öreggel egyik sem vetélkedhetett. Az embernek szemesnek kell lennie, ha jó falatokhoz akar jutni. Igazam van, János?

Az ezredes szavaitól talán más, jelentékenyebb ember, mint az Arabs Szürke csaposa is zavarba jöhetett volna. Az ezredes vagdalta, majd csontjairól rágicsálta a hideg disznóhúst, hogy minden tekintetben hasonlatos legyen ahhoz a nyavalyáshoz, aki talán ugyanígy eszik valamely kocsmában, ha ugyan van neki pénze ennyivalóra. Az ezredes jó ember volt, és szívesen látta volna vendégül azt a nyomorultat, akit a Kaszinó határozatából kifolyólag ma délután hat órakor a másvilágra kell útbaigazítania; természetesen egy másik asztalnál kellene ülnie ennek a bizonyosnak, mert a legjobb szív sem szegheti meg a lovagi könyvek szabványait. Hányszor kénytelen egy fedél alatt ülni például halálos ellenségeivel a társadalmi úriember? Utóvégre nem lehet botrányt csinálni minden véletlen találkozásból. A sült hús vége valóban jól át volt sültve, az ezredes evés közben valamiféle ígéretet tett Jánosnak arra nézve is, hogy ha megint erre lesz dolga (és kezével hátrafelé mutatott), nem mulasztja el látogatását az Arabs Szürkénél.

– Sajnos, előre nem tudom megmondani a napot – mond az ezredes, amikor a kezeügyébe került retket felvágta, és figyelmesen szemügyre vette annak a húsát. A retken látszott, hogy szakemberek látogatják az Arabs Szürkét, mert kifogástalannak bizonyult minden felvágott retek. Könnyed verejték mutatkozott hófehér húsukon, de nyoma sem például annak a barna hernyónak, mely féregútjában a retek szívéhez alattomosan közeledik, nyoma sem a fásult, rothadásos részeknek, amelyeknek a megpillantása úgy elszomorítja a retszakértőket, mint ha arra gondolnának, hogy már nincsenek a világon sem tisztességes emberek, sem retkek, a külszín csal, és pudvás lehet belülről a legbecsületesebb gyümölcs is. Az ezredes retkei nem csaltak. Valóban azt adták belülről is, amit külsejükkel ígérték. Egészséget.

Az ezredes ropogtatott – retket, szegények ételét, amelynek fogyasztása sok mulatságos megjegyzésre adott alkalmat bizonyára már az Arabs Szürkében és más előkelő fogadóban is.

– Az osztrigát is nagyon szeretem – szólalt meg az ezredes a retekevés ceremóniái közepette, mire János valóban gyanúsán nézegetett vendégére, hogy vajon nem akarja-e őt végleg falhoz állítani ez az idegen ember. – De ma csak ez a koszt járja, böjti koszt, a vezeklés kosztja, mert az embernek valahogy mégiscsak gondoskodni kell a maga lelkiismeretéről is. Ha teli hassal, francia pezsgő hangulatában puffantom le azt a szegény ördögöt, akkor még utólag valamely szemrehányást tehetnék magamnak, hogy nem küzdöttünk egyenlő fegyverekkel. Én vidám és bátor voltam, tehát okvetlenül nyernem kellett, mert a bátraké a szerencse. Mondom, az osztrigát is nagyon szeretem, de sohase ettem meg többet két tucatsnál. Egy barátom ugyanis abba halt bele, hogy huszonnyolc osztrigát evett meg együttlében. Huszonnyolc darabot, az igaz, hogy a kisebb fajtából. Más dolog a polip, tengeri pók, amelyet fejszével szoktak agyonütni a halászok. A tengeri pók lábai savanyú pácban bőséges vöröshagymában, borssal, fűszerrel éppen olyan ártatlan eledelek, mint akár az angolna. Nincs itt maguknak valamely szalámicsutkájuk? – kérdezte hirtelen nyugtalanzkodva az ezredes, mintha szalámiszagot érzett volna. – Tudja, János, a szalámirúdnak a végét gondolom, amelyet már félretettek, mert a kicsinysége miatt nem alkalmas arra, hogy belőle vágjanak. A szalámirúdnak a végét, ahol a

spárga van: nem mindenki tudja megrágni, de hál' Istennek az én fogaim egészségesek, talán a rézkrajcárt is el tudnám harapni.

A csaposlegény immár teljesen az ezredes szolgálatában állott, mert volt valami varázslat az idegen szavaiban, amelyet napestig lehetett hallgatni. A jégszekerényben csak keresgélni kellett. A kiskorcsmák jégszekerényében gyakran akadnak ilyen szalámirudacsok, amelyek néha hetekig várnak a szakértőre, máskor pedig nyomban megtalálják a maguk gazdáját egy siető bérkocsis alakjában, aki majd valahol várakozás közben előveszi őket a köpönyeg zsebéből.

Így jutott el az ezredes különös étvágyában a liptói túróig, amely csípős volt, átható szaga volt, vékony lemezekben helyezkedett el a sós kiflin, mert az igazi sajt kemény szokott lenni. Már éppen befejezni készült étkezését, amikor az Arabs Szürke előtt gyors perdüléssel állott meg egy fiáker és a kocsiból egy halvány, magastermetű fiatalember szállott ki.

Ha az ezredesnek lett volna érzéke a civilek öltözködése iránt, észre kellett volna vennie azt a keresettséget, amelyet a fiatalember öltözékével elárult. Galléros köpönyege volt, feketéből, amilyenben a regényhősök vannak a múlt században. Kihajtós inggallérja volt és csipkés kezelője. Fehérpettyes kék nyakkendő hanyagul volt a nyakán megkötve, és a mellénye teremtuccse hímzett, fehér mellény volt – mintha az összes ruhadarabokat valamely színházból kérte volna kölcsönbe. De az is lehet, hogy örökbe. Olyan vékony lábszárai voltak, mint egy komédiásnak. És lábszárai karcsúságát még fokozta a szűk fekete nadrággal is. Magassarkú, nőies cipője volt.

A fiatalember nagyon halovány arccal lépett be az ajtón, mintha segítséget keresne itt. Dúlt vonásai bizonyos leküzdhetetlen félelmet mutattak, mintha menekvésében ért volna ide. Hosszú haja volt, amely homlokába, fülére hullott. Az arca szőrtelen, szenvedélyes, epedő... No ezért a pénzért lehetne valami muzsikusz is – gondolta magában az ezredes, akinek figyelmét nyomban felköltötte a bérkocsiból kiugró fiatalember, pedig egyébként nem szokott embertársaival törődni. Valami vonzódást érzett ehhez a különös fiatalemberhez, azt se bánta volna talán, ha az más hely hiányában az ő asztalához telepedik. Ám a fiatalember nem nézett se jobbra, se balra, hanem egyenesen a mérőasztalnak tartott, mint valami gyógyszerárban a sürgős esetekben. Vonagló ujjával pénzdarabot vett elő, és alkoholista mohósággal kopogtatott a pénzdarabbal a mérőasztal bádorgján. A csaposlegény féloldalt elfordult az ezredestől, hogy végigmérje a kopogtatót.

– Egy pohár erős szilvóriumot¹ kérek – szólott a fiatalember, valamely másvilági hangon. – Szilvaszeszt – tette hozzá kesernyés nevetéssel, mintha önmaga felett gúnyolódna, hogy olyan helyzetbe került: szilvaszeszt kell innia.

Az ezredes, bár második „fröccsét” mérette ki (hogy talán ezzel is hasonlatos legyen ama részeges újságíróhoz), csendesen megcsóválta a fejét, és arra gondolt, hogy mi lesz az ilyen emberből, aki már kora fiatalságában korcsmák mérőasztalai előtt ácsorog.

A fiatalember azonban még mindig nem törődött az ezredes kötekedésével, amint az kihívólag nézegette őt. A csaposlegény arcába meresztette a szemét, mintha élete nagy bajában attól kérne kegyelmet. A csapos azonban érzéketlenül nyújtotta feléje a szeszes poharat. A fiatalember a poharat a szájához kapta, és már éppen felhajtani készült azt, amikor váratlanul az ezredes gunyoros, lenéző, dölyfös arcával került szembe a tekintete. Bár az ezredes ezt bizonyára nem akarta: igen sértő volt az arckifejezése, mint közönségesen lenni szokott.

1 Szilvapálinkát.

Hja, a nagyvilági életben szükségünk van olyan arckifejezésekre is, amelyek nem mások, mint álarcok. Némely embernek csak akkor látszik meg az igazi arca, amikor a halál csinálja azt.

A fiatalember, amint az ezredest megpillantá, oly rémületet fejezett ki a tekintetével, mintha az ördöggel vagy a halállal találkozott volna. A pohár kicsusszant ujjai közül, és sikoltva törött el a görbe padlón, pedig ezeket a pohárkákat rendszerint vastag üvegből öntik. Aztán hirtelen felemelte a kezét a fiatalember, és eltakarta a két szemét, mintha nem bírná tovább látni a rémet, amely elébe állott. Vakon, imbolyogva fordult meg, és szellem-lépéssel szökkent ki az ajtón. – Gyerünk a laktanyába – kiáltotta hörgő hangon a kocsis fülébe, aki olyan gyorsan vágott lovai közé, mint a halál. (Valóban, mint a későbbi megbeszéléseknél kitűnt, ezt a fiákerest nem ismeri vala senki ezen a környéken, pedig itt, az Arabsnál minden valamirevaló bérkocsi meg szokott fordulni. Még ha kerülőt is kellett evégből tennie.)

– Hát a fizetéssel mi lesz – ordított János, a gazda is felugrott csendes kártyázásából, mert ilyen dolog már régen fordult elő korcsmájában, nem lehet ezt tűrni, még ha néhány fillérről van is szó. A gazda éppen azt akarta parancsolni Jánosnak, hogy futamodjon a bérkocsi után, ha kell, a laktanyáig is, amikor az ezredes, a másik idegen, most csendes, komor arccal intett:

– Azt a pohárkát majd én fizetem.

Az ezredes szavai, bár azok meglehetősen csendes hangon mondtak ki: feltűnést keltettek a korcsmában. Vajon mi köze volt a fiatal idegennek az idősebb idegenhez? Vajon miféle titok rejtezik itt? Végre egy bölcs fiákereszmester (nyugalomban) oldotta meg a kérdést a maga természetes eszével. Így szólott a kártyázóasztalnál:

– Valószínűleg a bácsikája! – mondta hüvelykujjával az ezredes felé bökve. És tovább folyt a játék, mert a klinikai szolgák még mindig nem érkeztek meg. Némely napokon több a boncolás.

Az ezredes most nagyon elcsendesedve ült helyén, mintha valami búskomoly sejtelem szállotta volna meg a fiatalember korcsmai megjelenése óta. Bár nem volt mondható kalandos gondolkozású férfiúnak: még az a különös ötlet is felbuggyant benne, hogy ez a fiatalember volna az az újságíró, akivel neki a mai nap folyamán halálos párbajt kell vívnia. Hiszen az ezredes sohase látta az újságírót, ő a Kaszinó megbízásából teend mindent, amit elégtételnek lehet nevezni, akár halállal is végződjön az. János, a csaposlegény az iménti jelenettől még felhevülten állott helyén, és az ezredesnek panaszkodott, miután a gazda megint elmélyedt a kártyázásban.

– Jól néznénk ki, ha csupa ilyen vendégünk volna, aki földhözvágja a poharat, és aztán fizetés nélkül megszökik!

Az ezredes csak bölongatott a legénynek, miközben többször elővonta zsebéből óráját. Még körülbelül negyedórája volt a párbaj előtt, amelyhez éppen kellő időre akart megérkezni. (Kétpercnyi séta innen a laktanya.) Tudniillik az ezredes egészen feleslegesnek tartotta, hogy a civilekkel, a párbajsegédekkel, orvossal hosszadalmasabban ismerkedjék a párbaj előtt, amit nem lehet amúgy sem elkerülni. Az ő szekundánsai, az ezredesek – orvosa, Kosztká Emil bizonyosan a helyükön lesznek. Ami pedig nincs jogában senkinek, feltételezni, hogy P. E. G. szolgálatonkívüli huszárezredes gyávaságból késlekedik. Csak éppen a felesleges beszédet akarja elkerülni. Vezényszóra löni, aztán zsebre tett kézzel várni, hogy az ellenfél tud-e még visszalöni. De valószínűleg nem lö már vissza. Habár egy haldoklóról mondják, hogy végső erejével még elsütötte a pisztolyát és talált. Bolondság, ez egy században egyszer fordul elő.

Ha valóban ezt a bolondos külsejű fiatalembert találná ott maga előtt a kaszárnya fedett lovaglójában, amint kihajtott fehér gallérjával és hosszú, fehér manzsettáival biztos célpontnak állana ki pisztolya elébe – ha valóban az a nyavalyás, beszámíthatatlan fiatalember volna az ellenfél: akkor igen kellemetlen volna a dolog, de a helyzetben ez mit sem változtatna. Utóvégre az ezredesnek semmi köze sincs az illető személyéhez, se rokonságához, se esetleges szeretőjéhez, se apjához, se anyjához: a Kaszinó döntött ebben az értelemben, a Kaszinó döntése ellen pedig nincs apelláta...

– Kérek abból a pálinkából én is – szólalt meg most az ezredes, szinte akarata ellenére, mert most már némileg restelkedett, hogy ennyire azonosítja magát ellenfelével, aki valóban csak egy újságíró lehet hímmzett, fehér mellényben, amint a pisztolypárba jhoz öltözködik.

János nem értette mindjárt a szót, mert hiszen nem volt beszélyíró, aki nyomon követhetné egy ezredes gondolatait, de lassan észbekapott, és pálinkát öntött egy pohárkába, talán éppen olyanba, amelyet az imént az ismeretlen, fiatal úr elejtett. Az ezredes rövid szagolás után szilárd kézzel leöntötte a pálinkát gallérja mögé. Valóban különösen erős pálinka volt – nyilván azoknak a kocsisoknak a kedvence, akik téli hóföregtegből érkeznek meg ide a város végére, miután egész napjukat mindenféle haszontalan pasasérokkel töltötték. Vagy pedig azok a kocsisok kedvelték ezt a pálinkát, akik egész életükben hullákat fuvaroznak a szomszédos bonctani intézetbe. Szó se róla – mindenki kedvelte az Arabs Szürke híres pálinkáját a környéken –, mért ne ízlene az az ezredesnek is.

– No, most már csak mehetünk – mond az ezredes, miután titokban krákogott egyet-kettőt, mert a világért sem akarta észrevétni, hogy a kocispálinka kissé elkábította. De hát megitta a nyavalyás tintafaló helyett.

A fizetéshez az asszony jött elő a konyhából, mégpedig palatáblával és krétával, ami nagy mulatságot szerzett az ezredesnek. Elgondolta magában, hogy milyen jó tréfa volna, ha egyszer Stettner, a Kaszinó főpincére is táblán számolna, és a visszajáró pénzt ezüsttálca helyett a szoknyazsebből adogatná elő. Az ezredes, hálából, hogy az asszonnal van dolga, a legropogósabb bankjegyet kereste elő a pénztárcájából, amely olyan keményre volt vasalódva, mintha még a múltónapi nyugdíjból maradt volna meg. Az asszony számolt, a pénz iránti tiszteletből mindig meghajlított nyakkal, jámboran, naivan, mintha a legfontosabb dolgot művelné, amelyre az élettől megbízást kapott.

– Reményilem, minden jó volt? – kérdezte az aprópénz visszaadása után, miután a ropogós bankon még egyet roppantott, mielőtt azt férfias pénztárcájában elhelyezte volna. – Talán csak a perkelt...

– A pörkölt igen jó volt – felelt türelmetlenül az ezredes, mert gyanakodni kezdett, hogy ezt a szót az ő bosszantására találta ki az asszony.

Majd szivartárcájában keresgélt, miután ott egyenkint szemügyre vette kincseit, a különböző szivarokat, amelyeket néha hetekig tartogatott, hogy kellő, illendő alkalommal gyűjt-hasson rájuk. A csaposlegénynek való rövid szivart hamar megtalálta, amelyet át is nyújtott a legénynek, mint valami érdemrendet, de a maga számára nem tudott hirtelenében szivart választani. Végre is egy bunkóformájú havanna szivarra esett a választása, amelyen szivarra az Arabs Szürke fennállása óta nem gyűjtöttek rá ebben a helyiségben.

Nem, most már semmi körülmények között se akart hasonlítani ahhoz a kófic emberhez, miután azt látni vélte. Miután megállapította róla, hogy az ejtette el a pálinkáspoharat, miu-

tán az ezredest megpillantotta és felismerte, mert az ezredes feltette magáról, hogy őt az egész városban ismerik. Pláne ellenfelei.

Nem, sehogya se illett volna más arca ez az emberfeletti réműlet, csak az ellenfele arcára.

Komolyan és ünnepélyesen gyűjtotta meg kis bunkóját az ezredes, miután az aranypiros papírszalagot megvetéssel leszakította róla. Mily balga volt, hogy csak egy délutánra is el akarta felejteni rangját, társadalmi állását, baráti körét és megszokott életmódját, hogy „leeresztedjen” egy ismeretlen emberhez, annak feltételezendő szokásaihoz, mintegy kiengesztelésül azért, hogy estére agyonlövi – megszabadítván őt a földi élet gyötrelmeitől. Az a legnagyobb számár, aki valaha is bocsánatot kér valamiért, mert igazi megbocsátásról amúgy sem lehet szó –, mondta az ezredes, kis bunkós szivarja rágyújtása közben. Hátrább az agarakkal annak, aki az életét félti: pöffentette az első füstgomoly, amelyet az ezredes szétfűjt maga körül, mintha mindent el akarna egyszerre fűjni, ami ezen a délután történt vele.

A havanna valóban ízletes volt, mint az utolsó szivarhoz illik.

Ezzel a szivargyűjtási jelenettel körülbelül végeztünk is az Arabs Szürkével és mindazokkal az urakkal, akik oda a város különböző részeiből megérkezendők voltak, mert errenézve belső ösztönzésük volt. Bizonyos, hogy a klinikai szolgák végtére megérkeztek, mert még a klinikán sem boncolnak éjjel-nappal. Megjöttek a város különböző részeiből a hullaszállító kocsisok, mert hiszen a hullaszállításban is bekövetkezik némi szünet. És estefelé a ház elé állottak a fiákeres urak, akiknek ezen a környéken volt valahol az istállójuk. Dolog lett a mérőasztal körül, és a nyíló konyhaajtón át új „perkelt”-szag áramlott ki. Jánosnak, a korcsmárosnénak és még másoknak is éppen elég idejük volt már elfelejteni az ezredest, aki itt félelmetesen forgatta délután kerek szemeit, de voltaképpen kedélyes ember volt, aki még a csaposlegénnyel is szívesen szóbaállott. Amikor estefelé egy késői hullaszállító kocsi jelentkezett a mérőasztal előtt, és ott mogorván megállott, mint aki elégedetlen a foglalkozásával. A lábfejevel álltában megvakarta a másik lábszárát, és mindaddig egy szót sem szólt, amíg két pohárával le nem eresztett az erős pálinkából.

– Valami civilbe öltözött ezredest kellett fuvaroznom – mondta, miután piszkos zsebkezdővel megtörölte a bajuszát, és Jánosnak is volt ideje az odahallgatásra. – Ezek az urak egész életükben fényes egyenruhában járnak, és soha semmi dolgunk nincs velük, mert azt a katonaság intézi el. Ha egyenruhában halnak meg. Az én fuvarom persze civilruhába öltözött a halála előtt, hogy nekünk is legyen vele dolgunk. Azt mondták, hogy párbajban lelőtték őt a kaszárnyában. Mostanáig gondolkoztak azon, hogy hová szállítsák. Végre is itt vagyunk mi, nekünk kell fuvarozni mindenkit. Ott van már a Szvetenay utcában.

A csaposlegény nem felelt a hullaszállító kocsisnak, mert éppen egy belvárosi fiákeres jött be, akinek itt sok ismerőse volt, és vigyázni kellett a rendelésére, mert hamar lármát csinált.

Éjfél felé, amikor csillapodott a vendégforgalom, János, a csaposlegény a hátát a szekrény sarkának vethette, és a délutáni vendég furcsaságain gondolkozott. Nem, sehogya se jutott eszébe, hogy ő volna az a bizonyos hullá, amelyet elfuvaroztak. Aki után a cifra szivarszalag maradt a sarokban.

(1928)

Ablakokat nyitni. Hideg időjárás.

Ablakból kiesni. Veszedelembe rohansz.

Abrosz. Mérgelődéssel telik el napod, mert önmagadban csalódtál.

Ágy. Ágyat látni: fiataloknak házasság, öregeknek váratlan öröm és vigasság.

Álmodni. Csalódás.

Anya. Édesanyát látni: ajándékot jelez. Édesanyát holtan látni (az 1756-os könyv szerint): öröm.

Apa. Boldog családi élet. Saját apját élve látni: egészségre vall.

Asztalt látni: öröm. Asztalt teríteni: jólét. Asztalt leszedni: kikerül a szerencse.

Barlang. Titkok felderítése. Benne lakni és kiköltözni: jól őrizd titkodat. Barlang, ha mély: nagy titok.

Beszennyezni valamit: lustaság.

Bokor. Félelmet jegyez.

Bögre. Jólét jelvénye. Törött bögre a világ fennállása óta: haragot mutat.

Cica. Fegyelmezetlenség jegye.

Csizma. Sietség jegye. Jegyez: utat, amelyben elkésel.

Csók. Általában szomorúságot jelez.

Csónak. Életed folyását előírás szerint irányítod.

Deszka. Haláleset. Gyalult deszka: halál. Deszkat árulni: halál.

Eb. Az 1756-os könyv szerint: ebet látni gyönyörűség. De a fehér eb jobb, mint más színű eb.

Edény. Házi kellemetlenség. Edénytörés: mindig baj. Nőtlen embernek: agglegénységet ígér.

Ének. Énekelni és vigadni: szomorúság.

Erdő. messziről látni: félelem. Sötét erdőben járni: megcsalás jegye. Nagy fájdalom.

Erkély. Veszedelem.

Ernyő. Csak nagy vigyázattal kímélheted meg magad közeli károsodástól.

Fecske. Szerelem. Szerencse. Jóakarát. Repülő fecske: váratlan út. Fecskecsicsergés: szerelmesnek igen jó.

Fejsze. Életveszély. (Fejszét látni jegyez még szerencsétlenséget is.)

Fű. Fűben járni: hosszú élet jele.

Fürdő. Patakban: lábadozás betegségből. Kádban: lázas betegség. Folyóvízben: erő és kitartás.

Esőben: szépség.

Göndör. Göndör haj: pénz.

Gyermek. Minden álmoskönyv szerint általában szerencse.

Gyertya. Általában hosszú életet jegyez.

Halott. Rossz idő. Mindig időváltozást jegyez.

Harapás (embertől) minden álmoskönyv szerint: féltékenységet jegyez. Állati harapás: civakodás.

Havat látni: rövid betegség.

Hegyre mászni: terveid ellenkezője történik.

Hetes szám: minden könyv szerint (álomban) szerencsétlenség jele.

Inni pohárból: jó társaság, amely hasznodra válik.
Izzadság. Többnyire betegség jegye.
Karácsony. Minden könyv szerint jó jel.
Kék (szín): többnyire harag.
Kenyér. Az életnek jó jele.
Levest enni: gyarapodás.
Medve. Nyereség a játékban.
Mezítelenül látni magunkat: nagyon jó.
Misét hallgatni: jó vállalkozás.
Nyúl. Rendszerint félelem.
Ördög. Többnyire nyereség. Ha benned volna: nagy nyeresémet jegyez.
Őrzőangyalt látni: veszély jegye.
Péntek. Vendégség.
Pénzt nyerni: nagy gond. Pénzt a földre szórni: rosszullet.
Rabnak lenni: öröm. Rabok lánc, mennél hosszabb, annál jobb. Rabnak lenni betegnek:
nagy könnyebbség.
Takarítani (szobát): irigység
Táska. Ajándék.
Templomban imádkozni: szerencse, vidámság, haszon.
Tű. Megszakadt barátság.
Vándorlóval beszélni: hirtelen halál.
Vér, amely folya lábad előtt: veszedelem.
Zár. Titkos ellenség.

(1925)

KARINTHY FRIGYES

(1887–1938)

Előszó

Nem mondhatom el senkinek,
Elmondom hát mindenkinek
Próbáltam súgni, szájon és fülön,
Mindnyájatoknak, egyenként, külön.
A titkot, ami úgyis egyremegy
S amit nem tudhat más, csak egy meg egy.
A titkot, amiért egykor titokban
Világrajöttem vérben és mocsokban,
A szót, a titkot, a piciny csodát,
Hogy megkeressem azt a másikat
S fülébe súgjam: add tovább.
Nem mondhatom el senkinek,
Elmondom hát mindenkinek.
Mert félig már ki is bukott, tudom
De mindig megrekedt a féluton.
Az egyik forró és piros lett tőle,
Ő is súgni akart: csók lett belőle.
A másik jéggé dermedt, megfagyott,
Elment a sírba, itthagytott.
Nem mondhatom el senkinek,
Elmondom hát mindenkinek.
A harmadik csak rámnézett hitetlen,
Nevetni kezdett és én is nevettem.
Gyermekkoromban elszántam magam,
Hogy szólok istennek, ha van.
De nékem ő égő csipkefenyérből
Meg nem jelent, se borban és kenyérből,
Hiába vártam sóvár-irigyen,
Nem méltatott reá, hogy őt higgyem.
Nem mondhatom el senkinek,
Elmondom hát mindenkinek.
Hogy fájt, mikor csúfoltak és kínoztak

És sokszor jobb lett volna lenni rossznak,
Mert álom a bűn és álom a jóság,
De minden álmnál több a valóság,
Hogy itt vagyok már és még itt vagyok
S tanuskodom a napról, hogy ragyog.
Én isten nem vagyok s nem egy világ,
Se északfény, se áloévirág.
Nem voltam jobb, se rosszabb senkinél,
Mégis a legtöbb: ember, aki él,
Mindenkinek rokona, ismerőse,
Mindenkinek utódja, őse,
Nem mondhatom el senkinek,
Elmondom hát mindenkinek.
Elmondom én, elmondanám,
De béna a kezem s dadog a szám.
Elmondanám, az út hová vezet,
Segítsetek hát, nyujtsatok kezét.
Emeljetek fel, szólni, látni, élni,
Itt lent a porban nem tudok beszélni.
A csörgőt eldobtam és nincs harangom,
Itt lent a porban rossz a hangom.
Egy láb mellemre lépett, eltaposta,
Emeljetek fel a magosba.
Egy szószerket a sok közül kibérlek,
Engedjete fel lépcsőjére, kérlek.
Még nem tudom, mit mondok majd, nem én,
De úgy sejtem, örömhírt hoztam én.
Örömhírt, jó hírt, titkot és szivárványt
Nektek, kiket szerettem,
Állván tátott szemmel, csodára várván.
Amit nem mondhatok el senkinek,
Amit majd elmondok mindenkinek.

(1930)

Jókedvű voltam, sok mindent elfelejtettem, körülményesen meggyújtottam a szivarom, és nekivágtunk az Andrássy útnak. Én szép és drága feleségem mosolygott rám a fátyol alól, én szép kedvesem, aki, íme, szeretett, és megengedte, hogy szeressem.

A fiatalemberrel a Duna-parton találkoztam, hat óra felé. Elment mellettünk, már alkonyodott akkor, nem vettem észre. Már húsz lépésnyire lehetett, mikor hátulról megpillantottam. Egyszerre elhallgattam, és zavart nyugtalanság fogott el. A karcsú derék egy rakodóhajó háttéréből vált ki élesen, de mégis, azt hiszem, a lépéseiről ismertem rá. Kicsit kopottak a ruhák. A kezében széles füzetet vitt. Tizennyolc vagy csak tizenhét éves talán... még haboztam, nem mertem elhinni... el akartam fordulni, de egyszerre éles nyilallás vonaglott át a szívemen, és utána oly heves dobogás fogta el, hogy meg kellett álljak. Egy mozdulatát láttam meg, amint a kezét felemelte, és maga elé tartotta, ó jaj, rettenetes, ez volt a kéz, még a vágást is megismertem rajta, amit a tornateremben...

A feleségem csodálkozva nézett rám, és én hebegve mondtam:

– Kérlek... várj rám... beszélnem kell ezzel a fiatalemberrel...

És otthagytam őt és előresiettem. Nemsokára aztán meglassítottam a lépteimet. Már alkonyodott. A fiatalember nem fordult meg. Tudta, hogy mögötte vagyok. Nyugodtan ment tovább, egy hajókötélnél nyugodtan megállt, és a csendes Duna felé fordult s nézett át, messze a hegyek felé. Borzasztó zavarban voltam, a torkom köszörültem. Melléje álltam, hogy észrevétessem magam. Lopva a száját néztem, mely fiatalabb és keskenyebb volt még, mint az enyém. A szeme nagyobb és világosabb. Ó, ő volt az. És a füzet a kezében, a régi füzet... amit a szekrényem fenekére tettem és elfelejtettem... Nehéz, szorongó izgalom volt ez.

– Hát... nem látsz?... – mondtam végre halkán.

– De igen – mondta, de nem fordult felém.

Zavartan hallgattam. Aztán elszégyelltem magam. Nevetséges. Egy tizennyolc éves fiatal ember! A találkozás különös, de fel kell találjam magam. Elfogulatlan leszek. Örüljön, hogy alkalma volt meglátni engem.

– Azonnal megismertelek – mondtam hangosan –, amint elmentél mellettem.

– Tudom – mondta.

– Hát mért nem jöttél oda? Nem vagy kíváncsi rám?

Nem felelt. Ideges lettem.

– Jó, tudom, milyen tartózkodó és gőgös vagy. De látod, ennek semmi értelme... Hidd el, rájöttem, hogy semmi értelme... Majd elmagyarázom neked... Magad is belátod majd, hogy nem maradhattam tartózkodó és gőgös... De hát miért nem nézel rám... Nézd, bajuszom van... Huszonhat éves vagyok... De furcsa vagy. Haragszol rám?

Nem felelt. A szája keserűen összehúzódott.

– Eh!... – mondtam. – Ez a nagyszerű hallgatás! Jó, jó, emlékszem már... Hát aztán? Örökké nem csinálhatja azt az ember. Né, még talán szemrehányásokat teszel. Ugyan kérlek, a nagy hallgatásod nem olyan nagy dolog... Nem látom, hogy sokat használt neked... A ruhád nagyon szájalmas, édes fiam. És sovány vagy. Már engedj meg, nem tudnék ilyen ruhát felvenni... Na, mi az! Sírj egy kicsit, kapsz egy krajcárt!

Most nézett rám először. Keményen rám nézett, a szemembe. Aztán megint elfordult.

– Sokat beszélsz – mondta szárazan.

Megsértődtem.

– Ó! Ugyan! Nagyon tökéletesnek képzeled magad. Igenis, beszélek, mert tanítani akarlak... érted? Végez, idősebb vagyok nálad... és én azóta sokat láttam... és sokat tapasztaltam... te gyerek vagy... mit tudod te...

Egyszerre elcsuklott a hangom, lehorgasztottam a fejem, és egészen halkán és zavartan mosolyogtam, és halkán és zavartan felemeltem a kezem, és zavartan mosolyogva suttogtam:

– ...Hát mit tegyek?... hát azt nem lehetett, ahogy te gondoltad. Hidd el, kérlek, nem lehetett... én próbáltam... de igazán nem lehetett...

Most felém fordult. Elgömbült szájjal, gyűlölettel nézett rám.

– Hol a repülőgép? – kérdezte rekedten.

Zavartan dadogtam:

– Hát... mit tegyek... feltalálták... Farman... a Wright-testvérek... nem voltam ott... De hidd el, ők is elég jól csinálták... egész jó, aránylag... lehet vele repülni...

– Látom – mondta gúnyosan. Aztán megint rám nézett. – Hol az Északi-sark?

Lesütöttem a szemem:

– Valami Peary elérte... Kérlek, hát nem volt időm... te tévedtél... nem lehet mindent... én akkor az egyetemre jártam...

– Úgy – mondta.

Aztán:

– Hol a büszke és szabad Magyarország?

– Kérlek alássan... igazán furcsa vagy... dolgozunk rajta... én is... de az nem megy olyan hamar... az embernek élni is kell.

Hadarni kezdtem:

– De látod... azért én igyekeztem... hogy legyen valami abból... amit neked, megígértem... írtam ám. Elég jó dolgokat írtam... Nézd meg csak kérlek a kirakatokat... a nevem ismerik... jónevű vagyok... ahogy te akartad... és az emberek eléggé tisztelnek... És látod, könyveket is írtam... ahogy te elgondoltad... nézd csak... itt van egy... elég jó...

Idegesen kapkodtam ki a zsebemből egyik könyvem, amiben humoros rajzok és novellák vannak, és mutattam neki.

– Nézd csak... elég jó...

Egyetlen pillantást vetett csak a könyvre, nem nyúlt utána.

– Igen, láttam már – mondta kurtán. – Elég jó.

Kinyújtotta a karját az alkonyodó láthatár, az elgömbülő hegyek felé.

– Hol a nagy szimfónia, a rettenetes színjáték a szürke láthatárról és a gögös istenekről, akik ott lüktetnek és vonaglanak a láthatár mögött?

Elpirultam.

– Hát, kérlek... azt nem lehetett... Azt nem lehet három felvonásban megcsinálni... Te tévedtél... A szürke láthatárt nem tudja eljátszani egy színész... aztán rájöttem, hogy ez nem is a megfelelő műfaj... és nem is tudnék elkészülni vele... Hanem írtam erről egy csinos szonettet... egy előkelő revü hozta... és tetszett... és azóta jobban fizetnek...

Nem felelt. Komor hallgatásba merült, tekintete eltűnt a távolban. Akartam még mondani valamit, megmagyarázni, hogy milyen fiatal ő... de homályosan emlékeztem rá, hogy ilyenkor, mikor így néz, nem lehet őt zavarni. Egyszerre eszembe jutott a feleségem, és nyugtalankodni kezdtem.

– Kérlek... – mondtam – jöjj velem, bemutatlak a feleségemnek. Ó, ennek örülni fogsz. Nagyon szép asszony... értékes, nagyszerű nő... látod... és én meghódítottam... szeret engem... látod... vagyok valaki... ahogy te akartad...

Most rám nézett, és a szemében végtelen gúny volt.

– Meghódítottad – mondta. – Ugyan! Ó, milyen büszke vagy rá! Te mentél hozzá és meghódítottad!... A várkastély leszállt a hegyről, és ostrommal bevette a völgyet!... A tölgy meghódította a folyondárt, és szerelmesen körülcsavarta... Miért nem jön ide a feleséged?

Összehúztam a szemem.

– Ostoba vagy – mondtam. – Gyerek vagy. Ezek fantazmagóriák. Nincs igazad. Nekem van igazam. Én felnőt看t vagyok, és megismertem az életet. Mit tudsz te az életről! Téged mindenki kinevetne!

Egészen mellém állt, a szemembe nézett. Most láttam meg sűrű és barna haját.

– Nem akartam megismerni az életet... azt akartam, hogy az élet ismerjen meg engem... Igaz, engem mindenki kinevetne, és te nem akartad, hogy miattam téged kinevessenek... De te tudod, nézz a szemembe, merj a szemembe nézni!... te tudod, hogy te vagy a neveltség és kicsi... és hogy nekem van igazam... és hogy nem neveltség, amit én mondok... te tudod, hogy nekem van igazam... te szegény... te kicsi... te senki... Merj a szemembe nézni...

El kellett fordulnom; a helyzet ostoba és kínos volt. Ő lassan távolodott el tőlem, aztán nem nézett többé rám, lassan, gondolkodva indult meg...

Percek múlva, halkán tudtam csak megszólalni:

– Hová mész? Maradj... – suttogtam. De nem fordult már vissza. Csak a szavát hallottam még, távolról:

– Emlékezz rá, hogy egyszer még, utoljára, találkoztál velem... És ha van még benned valami belőlem, mártsd be tolladat a lenyugvó nap tűzébe, s írd meg nekik... írd meg ezt a találkozást... és írd meg nekik, hogy hagytalak el, és hogy tűntem el, beleolvadva az alkonyodó égbe, ifjan, szépen és végtelenül szabadon, hogy ne lássalak többé...

Ezeket nagyon messziről hallottam már, és a karcsú alak vékonyodott, elfolyt, felemelkedett. Még néztem, azt hittem, hogy látom, de aztán rájöttem, hogy a vörös égen egy vékony felhő lebeg csak.

A feleségem türelmetlen lett.

– Ki volt ez a fiatalember? – kérdezte.

– Egy régi ismerősöm – mondtam neki zavartan. – Kedves fiú...

– Igen – mondta a feleségem kicsit élesen. – Csak rossz modora van. Miért nem mutatkozik be? Pedig feltűnően hasonlít hozzád.

Aztán idejöttünk a kávéházba. Nehéz kedvemről lassan oszolt el a görcs.

A téma szép – mondtam magamban, felvidulva. – Versnek kicsit hosszú volna. De egy novellát lehet belőle csinálni. Röviden, szatirikusan. Ma úgyis kedd van, szállítanom illik valamit.

Papírt kértem, és rövid habozás után leírtam a címet: „Találkozás egy fiatalemberrel...”

És csak tompán fájt már a seb.

(1913)

Nyilván úgy volt, hogy szívszakadva vágytam a cirkuszba, de talán éppen úgy vágytam a hegedűre is – aztán előbb kaptam meg a hegedűt, ellenben a cirkuszba nem vittek el, csak így lehetett, hogy szaggatott időközökben megújra álmodtam a cirkuszról –, egyszer messziről láttam dombok mögött, és mintha valaki vezetett volna a kezemnél fogva. Máskor idegen, nagy város közepén egyszerre ott álltam, de ugyanaz a cirkusz volt, ugyanaz a bejárat, kétfelé nyíló vesztibül.¹ Már ekkor úgy volt, hogy jegyem is volna, be is mehették, és mégis összeza-
varodott az álom, és megint nem voltam bent.

Utoljára aztán végigálmodtam. Ott álltam a pénztár mögött, a bejáratnál, és egy izgatott, szakállas, sánta ember, az igazgató állt mellettem, a bejárat tarka függönyét fél kézzel félrehúzta, és kiabálva hadart: „Erre tessék, erre tessék, tessék besétálni, mindjárt kezdődik, tessék, tessék.” Az emberek pedig özönlöttek – rengeteg ember, tarka népség, cselédek, katonák, kalapos asszonyok és borotvált urak – lökdösték egymást, nevettek és hangosan beszélgettek. Tudtam, hogy rögtön meglát az igazgató, meg is látott, és bosszankodva mondta, mialatt megfogta a karom, „tessék, tessék, van jegy? Akkor tessék, ha nincs, akkor alómars!” Mire ijedten elszorult a szívem, makogni kezdtem, hogy nincs jegy, de én nem is a nézőtérre akarok, hanem a hegedűm... és kétségbeesetten mutattam a hegedűmet, amit, természetesen, hónom alatt szorongattam. Lehajolt a szájamhoz és dühösen kivárta, míg végighebegtem, hogy nincsen jegyem, de komponáltam egy éneket, saját magam, a hegedűmön, és ha beenged, bent eljátszom a közönség előtt. Erre olyan hangosan kezdett nevetni, hogy a torkába láttam, mint valami mély alagútba, aztán ridegen, szórul szóra ezt mondta: „Ifjú bajtárs, elmebeteg, a te szíved nagyon hemzseg.” Én ezt roppant ötletes versnek találtam, és láttam, hogy az igazgatónak jól esett önkéntelen elismerésem, megveregette a vállam és azt mondta, várjak, talán lehet valamit csinálni, majd megbeszéljük.

Később be is jött a sötét folyosóra, ahol dideregve álltam, és leereszkedő jóindulattal mondta, hogy a hegedülés így magában egészben véve paralelepipedon.² Én rögtön értettem, hogy ez azt jelenti, hogy nem nagyon bízik a sikeremben. Esküdni kezdtem, mire elkomolyodott, és tudtomra adta, hogy hát jó, megpróbáljuk, de előbb szólni kell a katonai fenntartásnak, ahol bélyeget kapok, mint császári és királyi garmada. Addig, míg ez meglesz, megmutatja nekem az egész cirkuszt hátul, a színészeket, állatokat, mindent, hogy fogalmam legyen, miről van szó, mi kell a közönségnek.

Nekem dobogott a szívem boldog izgalmamban, hogy mégis bent vagyok, de amellet féltem. Görcsösen szorongattam hónom alatt a hegedűt, és erőlködtem, hogy ne felejtsem el a melódiát. Rengeteg függöny közt vezetett el, amiken mindenféle élő festmény volt. Fönt, a magasban, piros ruhás emberek dolgoztak. Vártam, hogy színészeket vagy műlovarnóket is látunk majd, de nem, széles, sok lépcső következett. Alig tudtam követni, oly sebesen futott a lépcsőn. Aztán bársony tapétás szobákon mentünk keresztül: véletlenül kinyitottam egy ajtót, melyen rikító lárma, zajongás bukott be, és rengeteg emberfejet láttam nyüzögni. Az igazgató rám kiabált, hogy csukjam be gyorsan, az a közönség, várja az előadást, és annak nem szabad ide benézni.

1 Előcsarnok.

2 Paralelogramma alapú, hatoldalú idom.

Aztán kis vasajtót nyitott ki: óriási, félkör alakú csarnok terült el mélyen. Ennek a pompás, szökőkutas és pálmaerdős csarnoknak a közepén egy szép arcú férfi összeszorított szájjal és vad szemmel fojtogatott egy nőt. A nő nehéz, hörgő torokhangokat hallatott csak – borzasztó látvány volt, hangosan ordítani kezdtem, és átkozódva követeltem, hogy szakítsák ki a kezéből. De az igazgató lefogta a kezem. Ostoba, mondta, hisz ezek a színészeim, az egész játék, különben pedig nem is igazi emberek, viaszból vannak, mint a panoptikumban.¹ Mikor jobban odanéztam, láttam, hogy a nő arca igazán természetellenes, és a szemei üvegből valók.

Szégyelltem magam, és másról kezdtem beszélni, de a szívem még rendetlenül zakatolt. Most egy rendetlen, nagy szobába vezetett az igazgató, ahol tarkaruhás és kifestett fiúk és lányok ültek, padokban, mint ahogy iskolában szokás. Ez a bohóciskola volt, mint ahogy megtudtam. Engem is beültettek a padba, és az igazgató egymás után hívta ki a katedrához a felelőket. Az egyik kézen járva jött ki és a fejét néha hozzátűtögette a padlóhoz. Ennek meg kellett ismételnie a mutatványt. Aztán egy magas férfit hívtak ki, aki kést szedett elő, és felvágta a mellét. Vér és tüdő ömlött ki a sebből, a férfi hangosan nyöszörgött, és a földre roskadt. Az igazgató helyeslően bólintott.

– Így jó lesz – mondta –, ez tetszeni fog.

Az öngyilkos helyrement, a padból tűt és cérnát szedett ki, és összevarrta a mellét, sziszegve és fintorogva. Akkor láttam, hogy számtalan ilyen varrott heg szántotta végig a mellét.

Mások is jöttek, akik megint mást tudtak. Voltak hasbeszélők, akik oly csodálatos hűséggel utánózták emberek és állatok hangját, hogy alig hittem a fülemnek. Az egyik gyerekhangon beszélt oly tökéletesen, hogy könny szökött a szemembe, mert a haldokló gyermek hangját adta – de mikor arcába néztem, álméklodva láttam, hogy a szeme és szája mozdulatlan. A másik síró és átkozódó asszonyi hangot ábrázolt – aztán más nőimitátorok is jöttek, rekedt, kacagó bűgás hangzott fel, és a sötétben vészes szemek lobogtak.

Az igazgató ekkor benézett egy könyvbe, és a nevemet mondta. Felálltam a padban, végignézettem, aztán gyorsan kérdezett:

– Hát te mit tudsz?

A hegedűmre mutattam, és újra dadogtam valamit a melódiáról, amit komponáltam. Nevetés futott végig a termen – az igazgató mérgesen ütött az asztalára.

– Még mindig azzal a hegedűvel bosszantasz – mondta. – Micsoda ócskaság!

Azt akartam mondani, hogy a melódia, amit komponáltam, igen különös, és hogy én szeretném eljátszani, ha megengedik. De ő egy fiút hívott ki, és elküldött vele, hogy mutassa meg nekem a hangszereket.

Egy másik szobába vittek. Itt óriási gépek és szerszámok álltak, mindegyik egy-egy hangszer. Voltak ott óriási trombiták, amiket fújtatók mozgattak – egy-egy nyomásra valóságos mennydörgés szakadt ki a torkukból. Aztán szoba nagyságú triangelek, gőzkalapáccsal. Egy óriásdob tetején idomított elefántok jártak körbe, és a lábukkal doboltak. Volt egy csodálatos orgona, ezt villamos gép hajtotta, ez egyszerre mozgatót harminc zongorát és ezer acélsípót – a legmagasabb síp olyan volt, mint egy gyárkémény. A karmester magas hídon állt; mikor szétvágta két karját, egyetlen akkord harsant fel, és szélörvény lett – azt hittem, azonnal kiröpít a szabadba. A zenészek előtt olyan klaviatúra volt, mint amilyeneken szedőgépeket hajtának – pappaszemmel dolgoztak, egyre a kottákat nézve.

1 Hírességek viaszfiguráit bemutató kiállítóterem.

Szédülve és zúgó fülekkel kerültem vissza egy másik osztályba, ahol már várt az igazgató. Elmondtam, hogy láttam a hangszereket, de egyiket se ismerem, és nem tudok ezeken játszani. Vállát vonogatta, és azt mondta, hogy nagyon sajnálja, ez esetben gébic. Ekkor két függönyös ajtó előtt álltunk, mely a színházba vezetett. A színészek ezerféle maszkban, sietve indultak be az egyikre, melynek hasadéka sokszínű villanyfény csapott ki egy-egy függönylebenésre. Ide akartam bemenni, de az igazgató azt mondta, hogy ha nem tudok semmit, akkor talán jobb lesz előbb a hullakamrárt megnézni.

A másik ajtón mentünk be – sötét folyosó vezetett lefelé a pincébe. Pislákoló gázfény szíszeggett nagy távolságokban. Kétoldalt a ködös és sűrű homályban fülkék nyíltak – fehér köpenyeges, szennyes arcú szolgák jártak ki-be. Borzongás fogott el, és nem mertem benézni. A folyosó legvégén megállt az igazgató, és valakivel beszélgetett. Lopva néztem körül – a fal hosszában meglapulva hosszú bádogasztalok húzódtak –, a bádogasztalokra sorba meztelen hullák voltak kirakva: aggok, gyerekek –, aztán régi, preparált testrészeket is láttam. Nehéz, fojtó formalinszag¹ áradt a mélyből. Láttam, hogy még egy másik, egészen sötét folyosó nyílik, lefelé. Az igazgató rólam beszélt – mintha beajánlott volna az orvosnak, hogy ott marad-hassak. Az orvos a sötét folyosó felé nézett.

Ekkor könyörögni kezdtem, hogy ne kelljen itt maradnom – elmondtam, hogy inkább kitanulok valamit, amivel felléphetek, ha másképp nem megy. A fejüket rázták, és az orvos megjegyezte, hogy csak akrobatizmussal² mehetünk valamire, mert a közönség már türelmetlen.

Most aztán egy magas, padlásféle helyiségbe vittek – kis szelelőlyukakon keresztül mélyen alattam láttam a várost. A falak mentén sorban keskeny és magas létrák támaszkodtak. Kötelek, nyújtók és hálók heverték szerteszét – a létrákon rózsaszín trikós artistafiúk dolgoztak. Egy létrát tettem elém, hogy másszak fel rajta. Mikor a tetején voltam, alulról kihajlították a létrát az utca fölé – görcsösen megkapaszkodtam –, és mikor lenéztem, láttam az egész várost, akkora emberek szaladgáltak az utcákon, mint a hangyák. Ekkor halkán sikítottam, és elvesztettem eszméletemet.

De megint újra ott voltam, és hosszan, heteken és hónapokon keresztül tanultam és gyakoroltam. Fel- és lemásztam a létrán – mikor ez már jól ment, és valahogy meg is tudtam állani a létra tetején, akkor egy széket nyújtottak fel –, a széket óvatosan egyensúlyozva felállítottam, és felálltam a székre. Később két és három székekkel csináltuk ugyanezt. És hosszú, hosszú idők jöttek.

Aztán, sokára, végre-végre ott álltam a színpadon – de már ekkor az arcom keskeny és rán-cos volt, és be volt festve, mint azoké, akiket először láttam. Most már úgy volt, hogy sok-sok év óta vagyok itt, és a cirkusz minden zegét-zugát ismertem. Rózsaszínű trikó volt rajtam, és fáradtan ödögtem a félhomályos oldalfüggönyök között, ahol izzadó szolgák futkostak, hordták a szőnyeget. Nehéz, állandó zúgás zizegett, és én fáradt voltam tudni, hogy mi az. Egyszerre éles, beteg világosság támadt – szemeim előtt szétcsapódtak a bársonyfüggönyök. Zsúfolt emberfejek szorongtak a függönyön túl – rövid taps zendült fel, aztán várakozó, sut-togó csönd.

1 Erős fertőtlenítőszer szaga.

2 Légtornászmutatvány.

Ott álltam, egyedül, a tágas és fehér fényben úszó színpad szőnyegén. Most nesztelen lép-tekkel középre futottam – a reflektor kúpja követett mindenütt. Kígyómozdulattal hajlongtam kétoldalt a páholyok felé. Aztán megkaptam a létrát, és sebesen, nesztelenül – oly könnyen, hogy nem éreztem a testemet – felkúsztam a négyemeletes magasságba. Ott egyetlen vékony pálcán óvatosan felemelkedtem, s egyensúlyozva inogtam néhány pillanatig. Ekkor vaslábú asztalkát nyújtottak felém egy pózna végére állítva. Elkaptam az asztalt, és két lábbal könnyedén megtámasztottam a létra felső fokán. Aztán rákúsztam az asztalra, és felállottam rá, folyton egyensúlyozva közben. Most három szék következett egymás tetején – elégedett zúgást hallottam, és felkúsztam az építményre. Az utolsó szék lábbal égnek állott; az egyik lábára, mely inogva csendben körbefogott, visszafojtott lélegzettel helyeztem el egy óriási kocka alsó sarkát. Az egész épület oly könnyen remegett alattam, hogy éreztem, a pulzusom lüktetése lüktetve végigfutott a létra legalsó fokáig. Végre a pózna következett: percekig tartott, míg egyenesen rá tudtam illeszteni a kocka felső sarkára. Aztán lassan kúsztam fel a póznán – a tetején voltam, megálltam és pihentem. A veríték forrón, lassan folyt le arcomon. Minden izmom megfeszült, mint az íj, és remegett. Vártam, míg az épület ingása eléri a holtpon-
tot – ekkor halálos csöndben kiegyenesedtem, kibontottam trikómat, és kihúztam a hegedűt... Remegő kézzel illesztettem rá a vonót... most egyik lábammal tapogatózva, lassan elengedtem a póznát – előredőltem... egyensúlyoztam néhány percig... s felhasználva a rémület csöndjét, mely odalent kitérítette a szájakat s marokra fogta a szíveket... lassan és remegve játszani kezdtem a melódiát, amit régen, régen, régen hallottam egyszer zengeni és zokogni a szívemben.

(1916)

A harmadik nap alkonyán pedig kilépett a bolt keskeny kapuján, és csendesen megindult az úton. Kétoldalt feketén füstölögtek a romok. Lent a kiszáradt árok fenekén találta az elsőt azok közül, akik Pilátus háza előtt kiáltozták Barabbás nevét. Elfeketült nyelvvel vonított a vörös felhők felé.

Megállt előtte, és így szólt:

– Itt vagyok!

Az pedig felnézett rá, és zokogni kezdett.

– Rabbi, rabbi! – zokogott.

És a mester szelíden folytatta.

– Ne sírj! Állj fel, és jöjj velem! Mert visszamegyek Jeruzsálembe, Pilátus háza elé, és új törvényt kérek magamra és reátok, akik Barabbást választottátok, s akikkel ezt mívelte Barabbás.

A nyomorult pedig feltápáskodott, és az ő öltönyét megragadta.

– Mester! – kiáltott elfulladva és könnyek között – ó, mester, jövök! Mondd meg, hogy mentsem meg magam! Mondd meg, mit tegyek! Mondd meg, mit mondjak!

– Semmit – mondta ő szelíden – csak azt, amit három nap előtt kellett volna mondanod, mikor Pilátus megállt a tornácon, és megkérdezett titeket: „Kit engedjek el hát közülük, Barabbást, a gyilkost vagy a názáretit?”

– Ó, én bolond – kiáltott a nyomorult fejét öklével verve –, ó, én bolond, aki Barabbást kiáltottam! Barabbást, aki ide juttatott!

– Jól van – folytatta szelíden a mester –, most jöjj hát velem Pilátus háza elé, ne törődj semmivel, ne figyelj semmire, csak rám, és amikor én intek neked, kiáltsd egész szívedből és egész tüdődből: „A názáretit!”; mintha azt kiáltanád: „Az életemet!”

Az pedig követte őt.

És találnak útközben egy másik nyavalyást, akinek Barabbás elvette házát, feleségét, gyermekét, és szemeit kiszúratta.

És ő homlokon érinté csendesen kezével és így szólt:

– Én vagyok az. Jöjj velem Jeruzsálembe, és amikor én kezemmel érintelek, kiáltsad: „A názáretit!”, mintha azt kiáltanád: „A házamat! A gyermekemet! A szemem világát!”

Az pedig felzokogott és követte őt.

És találtak még másikat is, kinek lábai és kezei kötéllel voltak összekötve és nyakára hurkolva, őt magát pedig arccal lefelé bűzhödt mocsárba nyomta le Barabbás, tetvek és csúszómászók közé.

Odament hozzá, és megoldotta kötelékeit, és így szólt:

– Ismerlek téged. Te költő voltál, aki a lélek rajongó repülését hirdetted: Jöjj velem, és amikor intek, kiáltsad: „A názáretit!”, mintha ezt kiáltanád: „A szabadságot! A léleknek és a gondolatnak a szabadságát!”

Az pedig megcsókolta az ő saruját, és csak a szemével könnyögött, mert a szája még tele volt sárral.

És így mentek tovább, és egyre több béna és sánta és nyomorult bélpoklos csatlakozott hozzájuk, akiket Barabbás tönkretett. És mindegyik külön-külön zokogva verte mellét, és könnyögött neki, hogy intsen majd, ha kiáltani kell: „A názáretit!”, mintha azt kiáltanák: „Békesség, békesség! Békesség e földön!”

Estére pedig megérkeztek Jeruzsálembé, Pilátus háza elé.

Pilátus a tornácon ült és estebédjét költötte Barabbással, a gyilkossal. Kövéren és fénylő arccal ültek ott, nehéz borokat ittak, és drága ételeket ettek aranyedények fenekéről: skarlát-piros palástjuk messze világított.

A názáreti pedig, élén a sokaságnak, mely követte őt, a tornác elé járult, és felemelvén átszegezett kezeit, szelíden szólni kezdett:

– A pászkák ünnepe nem múlt még el, Pilátus! Törvény és szokás, hogy húsvétkor egyikét az elítélteknek elbocsátod, úgy, ahogy a nép kívánja. A nép Barabbást kívánta, engem megfeszítettek – de vissza kellett térnem halottaimból, mert láttam, hogy a nép nem tudta, mit cselekszik. E sokaság mögöttem megismerte Barabbást, és most új törvényt akar. Kérdezd meg őket újból, amint a törvénykönyveinkben meg vagyon írva.

Pilátus pedig gondolkodott, aztán vállat vont, s kiállván a tornác szélére, csodálkozva nézett végig a sokaságon, és szólt:

– Hát kit bocsássak el már most, Barabbást vagy a názáretit?

És akkor ő intett nekik.

És ekkor zúgás támadt, és mint a mennydörgés, zengett fel a sokaság.

És a sokaság ezt kiáltotta: „Barabbást!”

És rémülten néztek egymásra, mert külön-külön mindegyik ezt kiáltotta: „A názáretit!”

A Mester pedig halovány lett, és megfordulván végignézett rajtuk. És külön-külön megismeré mindegyiknek az ő arcát, de e sok arcból egyetlen arc lett az esti homályban, óriási fej, mely ostobán és gonoszul és szemtelenül vigyorgott az ő arcába, véres szemei hunyorogtak, és szájából büdös lé szivárgott, és torkából úgy bömbölt rekedten: „Barabbást!”, mintha azt hörögné: „Halál! Halál! Halál!”

Pilátus pedig zavartan lesütötte az ő szemeit, és mondá neki: „Te látod...”

Ő pedig bölintott fejével, és csendesen felmenvén a lépcsőn, kinyújtotta kezeit a hóhér felé, hogy kötözze meg.

(1917)

MÓRICZ ZSIGMOND,
a tősgyökeres
NÉPIESCH

Igen, most valami újat kezd a kezdő író: júliusra tebát beiratkozik a népies iskolába, ahol Móricz Zsigmond osztályfőnök úr vezetése alatt káromkodástant, asztamateremtetteológiát, kutyafalógiát, beszéd- és förtelemtant és köpészetrajzot tanulmányoz; rendkívüli tantárgynak heti két órában helyesírásról leszoktató testgyakorlatokat végez. Első írásbeli dolgozatait itt nyújtja be a Nyugatnak.

(Folytatás)

Turi Dani ozstán mégis hazakódócott, de a lelke fenekin, meg a fenekelkin nagy, nagy keserves fenekedésekkel győzte az életyit.

– Hej, muramista, muramista – ódódzott a nyelvije nekije –, bé tökkel vágtaal csülökbe.

Megaztánis a felesége eszmélkedett a jobbérzésébe, és attul úgy, de úgy összefancsorgott a lelke leve-se, hogy szinte bőrzött. Akkor, mint a kanoroszlány, kibicsakta a nyakát, a szeme is megnyikkant bele – aztán akkor úgy ment Turi Dani, szélesen, peckésen, nagytehetem-séggel, úgy ment végig araszolva a nagy utcán. De közben tarajashorgas, úri böfögés nyomta, nyefegette a torkát, azt meg legyúrte keserűen: izgatta, vágta, gyömösölte, gyomrintotta a nagyérzés, nagyfeneérzés, hogy az erei úgy daggantak a nyakacsiggályán, mint téli teplincze a vágáskor. Az a szeginasszon! Az a szeginasszon!

Eccere Bira jön vele szembe, az meg csak ránézett, megnézte a testivel egészbe, és csak úgy sunysuttyából odapistangolt a nagyerős hím szemébe. Csak úgy, a hóna alól nézte, de a cippes derekát végigrizsákolta valami fortymeleg.

– Hej, muramiste, te Bira, merre lófrász? – beszélt Dani, de a szemét már elöntötte a hímes vérharag.

– Merre? – rüstölt a ján, nyelveskésen. – Merre, hát mér, aszongya, kee! Amerre fekete jérce jár: a lábán.

S megrisszantotta újfent a derekahajlását.

Dani akkor nem szólt, hanem eccercsak nagybüszke hímdagadás fogta el: – a két szeme elnyálladt, betaknyadzott a hévtül: kicsurgott a pörses, duzzadt férfiszája: – a nyakaere fél-méterre kilógott, és úgy megszoríngatta zekéjét, hogy kicsattant a golyvás hátulja. Azzal csak félkézbe kapta a jánt, egyet roppantott és megcsóválta a feje fölött. Úgy lett meg a ján, aztán visszaesett, mint a rongy, nyaflán, szétnyúlva, kehesen.

A férfi csak nézte, és már torlakodott a torkában a nagyutálat. Valami erős, mélységes lágy-ság fogta el, héj, muramiste, muramiste – azzal fogta, béköpött, odapökött az erős, széles tenyerébe egy féllitert, azt hozzácsapta a jánhoz, hogy csak úgy liccsent.

Úgy ment el, mint az Isten.

Kimeresztette a nyakát.

Vitte a nagyerős lelke.

A tábla végébe meg ott állt a walesi herceg felesége, annak a törékeny testét végigbizsenbozsongatta valami borsódzás, babzás: – úgy nézte a férfit, hogy málladt tőle a fehér melle. Különösen a köpést nézte. Ilyen szépet, igazit, hímeset még nem látott. Ilyen igazi, erős férfit.

Az meg csak jött felé.

– Mi járatban erre, Turi uram – kérdingette a hercegzasszony csak úgy közömbösen.

– Instállom, usgye, aszongya, butykos, lölkem – mondta Turi Dani makacs-mereven. S egyszercsak, fogta, s akkorát bömbent, ordantott a torkával, hogy a szája kétoldalt kirepedt a füléig. Valami forróság fogta el a hercegzasszonyt: – a hímség ilyen fürtelemszép nyikkanására. Elszédült, megkábult, összebágyadt, lecsuppan, odariggyent a férfi zekés melletetejére. Először látott igazi férfit. Erős, ösöztönös, nagyszerű, igazi, félliterköpő, füligrepedtszájú, füstös férfit. Az igazit. A nagyot. A kérlelhetlent. Az ösöztönöst.

– Te szép, te én uram, mura, mura – nyögte elaléltan, pihegve, mint nyaratszaki csibbe.

Dani meg nézte.

Aztán egyetlen, morczos mozdulásával a körmefeketéjének, felhasgatta végig a hercegzasszony hasát. Úgy hagyta ott, kibuggyanva. Az még akkor is szerelmesen tátogott, tinpegett utána.

Úgy ment el döngve.

Vitte a nagylöttyös indulat. A férfit.

Két uralkodó herceg jött vele szembe három bölénnyel. Dani oda se szottyant nekik, áttaposott rajtuk. Belerúgott, átrúgta. Hozzá sziszegett a fogával, keresztül a foga-húsán.

Három másik ember jött.

A tömörkény, meg a gárdonyi, meg a mikszát.

– Mi járatban – mondta a tömörkény. – Mi járatban, gazduram. Itt nem lehet átmenni, gazduram. Dram.

Dani csak nézte. Vérbenyihhant, a szeme.

Nagyot, keservetesen fohászzkodott a gyomraveleje. Két kezével odakapott, megfogta, forgatta a népiescht és csak úgy szőrmentében, riszálva, odakente a palánkhoz. Még be is sózta, paprintotta kevésé. Egyet ropigott a fogával, s leharapintotta a két másik népiesch fejét. Úgy meningélt továbbáság, népies irányban.

MISKÁROLÓ

A gazda hatfele indult korpára malacnak. Még kissé tugymékolt a ládarekeszben, csetvett, pisztomált, mint akinek nem sietős.

– Mi a fenét miáskol annyira? – vetette az asszony, zsőrhetnékje támadván, igaz is, mit kell neki reggeli-reggelvén, hogy éppen annyira... de csak úgy, inkább tisztességadásból. Láthatná, pitymázik a napocska. – Mit nem lel?

– Ezt az izé miskároló csaklit, te, hogy a hernyó nyüvessze... Hová a kórságba kajta-baj-tátok?

– Ott nézze kend, ahol van, nem ahol nincs – bökte az asszony a szemivel a ládafenekére. Ott is volt. – No, leli?

– E a, e hát – biccent a hitese, s már fente a lábszíjhoz, s rakta csak úgy hanyagul, kenyér meg pityóka közé, a déli elemózsiához. Mint akinek odakell csak, arra.

S már dübörgött-loholt kifele. Az asszony nem szólt, csak úgy gondolvást hagyintott utána, minek a neki. A tehen már nedvedzett idén, kétszeris, az emse még tyúknyi, nem kell annak még miskárolás.

Az meg csak ballagott, hunnyogva-hüppenve, agyarán a pipával. Igaza van a csoroszjának, gondolta magának, a nap is hányja bogarát, odafent jó kis szellő vakaródzik. Jó is lesz az, a repcének, majd ha dűlni kezd.

Eközben az útra ért, ahol ágadzik. De nem a rétság fele fordult, mint különben. Átbakant, jobbra, a márgaföld irányában.

Ott vót a kis kulipintyó. A haragosáé.

Az ablakon át meg is látta mingyárt. Otthon volt, pöszmét sajkált. Bérnapszámra kellett volna, de nincs munka. Csak úgy, az ajtóruđ mentén tisztelt be hozzá.

– Aggyisten – lötytintette a kalapszederjét.

Az csak morgott valamit. Ültek, pipáztak.

Déltájra megmukkant az ember.

– No.

– Hát így.

– De nem a, a má nem.

– Nem-e? Hát márgakubikus kend, vagy cservesz? Az anyád...

Pipázott, felállt, egyet bökött, a bicskával, szépen egyenesen. A hasa alá annak. Meg se nyiffant az ember. Lehuppant, lassan. A fejőszékre buggyant a béle, rángott egy párat. Aztán nem izgett többet.

A másik próbálta a miskárolót, csukódik-e. Csóválta fejét.

– Kijár a szöge ennek – mondta –, a fene vigye. Be kell kalapálni.

Indult a kovácshoz.

Az ágadzásnál érték utól a magyar csendőrök.

– No, gyűjön kend, gazda – szíveskedtek neki. Az már értette. Ment szépen.

A kovács előtt vitték. Ott megállt egy szuszra. Az egyik csendőr, szikár, csutkás, nagycsontú ember, szöszmételte, hogy akar valamit.

– No, mi ké?

– Hát csak, ha nem törvénytűlsó... Mert be kéne adódjék ez a miskároló itten... Kijár a szöge ennek.

A nagycsontú bólintott. Ő is ipari munkás volt, állatszámadó.

– Hát csak adja kend. Majd béviszem.

– Úgy a. Aztán szójjanak majd az asszonynak. Hogy vigye haza. A Sándornak kell majd, jövő ilyenkor. Disznóra. Isten mint nap.

S ballagtak tovább, a törvény felé.

Ady Endre
MOSLÉK-ORSZÁG

(Megjelent német és francia fordításban is)

Jött értem a fekete hajó
Jött értem fekete vizen.
Álom-királyfit, vitt tova vitt
Moslék-országnak mentiben –
Fekete hajó, fekete vizen.

Moslék-ország, hajh, cudar ország,
Hajh, Hortobágy, zsír-szívű rém;
Hajh, Átok-város, Redves-ugar:
Pizok-hazám, mit kapaszkodsz belém?
Fekete vizeken jöttem én.

Vagyok a nyugati sirály –:
De magyarnak köpött ki a föld
Moslék-ország a nyakamon ül
Engemet Moslék-ország örökölt:
Nyöszörög a hájszagú föld.

Már nem megyek el, fekete hajó
Moslék-ország hagy' örülj, szegény!
Laza ferdinen, laza ferdinen
Fekete vizen, fekete legény,
Hajh, kutyafáját, szomorú legény.

LEKÖPÖM A MÚLTAT

Leköpöm a múltat
A lélek-pókot, a cudart,
Leköpöm a lelkemet is,
Mert visszanyihog a múltba.

Én vagyok Málé király
Én vagyok Málé király
Holdfényes, szelíd arcom
Belelobog a nagy éjbe.

TÖRPE-FEJŰEK

Nem dolgozni jöttem ide
Nem dolgozni jöttem ide
Törpe-fejű, mit akarsz tőlem?

Nehéz munka az enyém
Nehéz munka az enyém
Mi vagyunk az Új Undokak.

De jött hozzám egy törpe
De jött hozzám egy törpe
S kérdezte, mit akarok?

„Ti vagytok az Új Undokak
Ti vagytok az Új Undokak
MenjeteK dolgozni ti is.”

Felgerjedt szittyá vérem
Felgerjedt szittyá vérem
S rászóltam Törpe-fejűre:

Hát maga megbolondult,
Hát maga megbolondult,
Hogy mindent kétszer mond,
kétszer mond?

ZÁPOLYA ÚR VALLATÁSA

Bíztatva hüvelyzem már másnak
Estjét a Minden-bírásnak.
Hűhós, nagy estveledések,
Beh, én mindenről lekések!
Beh kallóznak már simó tenyerek,
Beh félvén-félek, beh mervén-merek!
Szent jóízét bővizű imáknak
Hagyom már mái Zápolyáknak,
Bíztatva hüvelyzem már másnak
Estjét a Minden-bírásnak.

Leírom ide, doktor úr, hogy miről van szó. Az öcsémről, a szóke, piros képű kisfiúról, akinek sötét szemei mindig a messzeségbe néztek. És még egy dologról. A fekete csöndről.

Egyszerre nőtt meg.

Tegnap este még egészen kicsiny, kedves, pötyögő gyermekecske volt. És reggelre nagy kamasz lett. Iszonyú izomzattal, vastag sörtehajjal és gonosz, égő, félelmes szemekkel. Ó, hogy fáj a szívem ezen a reggelen. Tudtam, éreztem... hogy jó a fekete csönd. Óriási denevérszárnyakon.

Tele lett a rózsabokros, tiszta kis udvarunk utálatos, bűzös dudvával. A ház tetejéről le hullott a cserép, s a falakról lepattogott a vakolat.

S jöttek borzasztó éjjelek. Kishúgaim álmukból hangosan fölsírtak. Apám meg édesanyám meggyújtották a gyertyát, és álomtalan, üres arccal néztek egymásra. Senki se tudta, mi történik, és mi fog történni. Csak én. Csak én. Én éreztem, hogy jó a fekete csönd.

Richard, az állati, undok kamasz, pénteken kitépte az udvaron a fiatal fákat, és lassú tűzön megpirította a fehér cicát, az Anikóét. A kis állat irtózatosan vonaglott, amíg gyenge, rózsaszínű bőre barnára pörkölődött.

Hogy sírtunk mindannyian. Richard pedig röhögye otthagyt bennünket.

Éjjel betört a zsidó boltjába, és kiszedte a pénzt a fiókból. Elszaladt vele, és elszórta az utcán. Reggel az ágyában aludt, amikor láttuk, hogy át van löve a tenyere. A csendőr lötte át. Édesanyánk letérdelt az ágy mellé, és gyengéden lemosta a vért. Richard nyugodtan aludt.

Ó, milyen utálatos volt.

Körülállottuk és sirattuk Richardot, a szóke, piros képű fiúcskát. És szorongva vártuk mindannyian a fekete csöndet.

Az édesapám egyszer kétségbeesve rákiáltott:

– Richard! Te gaz, gonosz állat, menj közülünk, ne lássunk többé!

Richard nem szólt semmit, de megette a húst mind, ami a tálban volt. A húgaim sóvárogva nézték, amint felfalta az ételt egymaga. Az apám az édesanyámra tekintett. Könnyes volt a szemük. Láttam, hogy apám halálsápadt, reszket. Félt Richardtól.

Fölugrottam és arcul ütöttem Richardot. Ő a falhoz vágott engem, és kirohant a szobából.

Lázasan feküdtem az ágyamban. Még vérzett is a fejemen a bőr, ahogy Richard megcsúfolt. Akkor jött meg. Éjjel. Betörte az ablakot, s a szobában termett. A szemeim közé vigyorgott, és rikácsolva beszélt:

– Fölgyújtottam az ispán házát, mert a lánya benn alszik a szobában, hófehér ágyban. A melle lassan emelkedik fel-le. Azután bekap az ágyába a tűz. Az én tüzem. Tüzes ágyban ébred föl. És a fehér lábát sötétbarnára csókolja a piros tűz. És kopasz lesz a feje is, mert a haja elég. Kopasz! Hallod, kopasz! Az ispán gyönyörű szóke lánya kopasz lesz.

Elvittük Richardot az orvoshoz. Azt mondta, hogy Richard bolond.

Miért lenne bolond? Miért éppen bolond?

Nem, ó, nem. Mindez a fekete csönd miatt volt. Jól tudom én azt.

Elvittük a bolondokházába. Amikor észrevette, hogy az ápolók megfogják, nekik esett. Véresre verte valamennyit. Azok aztán megkötözték, és vaspálcákkal ütötték dühös káromkodások közben. Richard véres tajtékot köpött a szájából, és bömbölt. Ó, de hogyan, milyen iszonyatosan süvöltő hangon. Megtöltötte a hangja a levegőt, mérföldekre.

Mikor apával hazautaztunk a tébolydából, észrevettem, hogy a vasúti kocsik sarkai is tele vannak azzal az iszonyatos hanggal. Ha odaértél az ujjaddal valahová, menten kitört az elrejtőzött szörnyű bömbölés.

Richard még az éjjel hazaszökött. Széttörte az ablak vaspántjait. Leugrott az útra. A homloka bezúzódott. De azért hazajött. Szaladva.

...És nyomában a fekete csönd.

Hajnal volt, három óra. Ébren voltam, amikor Richard hazaért. Jól hallottam mindent. A kapun mászott be.

A fekete csönd pedig beborította a kis házunkat nedves, undok szárnyaival.

A virágok elhervadtak a kertben. Az alvókat nehéz, kínos álom lepte meg. Csikorogtak az ágyak, nyögő, fájdalmas sóhajtások hallatszottak.

Csak én voltam ébren, és füleltem.

Richard halkán átsietett az udvaron. Bejött a szobánkba, ahol azelőtt együtt aludtunk. Én nem merem mozdulni. De Richard nem is törődött velem. Zihálva ledőlt az ágyra és aludt.

Ezután úgy történt minden, ahogy a fekete csönd akarta. Ránehezedett a mellemre, és belebújt a vérem csöppjeibe. Irtózatossá volt. Menekülni akartam tőle, de odaköltözött az ágyamhoz, és károgova a fülemben sűgött iszonyú rémségeket.

Főlkeltem. Előkerestem a kötelet. Egy erős hurkot kötöttem rá, és odalopóztam Richard ágyához.

Úgy éreztem, mintha az agyvelőmet és a vállaimat mázsás kövek nyomnák. A térdeim roskadoztak.

Nagy, véres feje alatt átdugtam a kötelet, és belefűztem a végét a hurokba.

Egy kicsit vártam.

Richard mélyen hörgő lélegzettel aludt. Jól tudtam, hogy ha fölébred, megöl mindannyiunkat, hogy rá fog ütni öklével édesapánk szomorú arcára, hogy a hajuknál fogva végigvonsolja kis húgaimat az udvaron. Nem is haboztam hát egy pillanatig se. Teljes erővel nekifeködtem a huroknak. Richard levegő után kapkodott, de nem ébredt föl; azután egy iszonyú nyögött, és kirúgta az ágy fenekét. Állati nagy teste vonaglott a kezeim között, de nem sokáig.

Egyszer csak hallottam, amint a fekete csönd elkezd kacagni. Örületesen, hangtalanul. Elöntött a hideg rettegés.

Richard kihűlt teste összezsugorodott a kezeim közt.

Gyertyát gyújtottam.

Az ágyban egy kis gyöngye gyermek feküdt. Szederjes kék arccal.

Az én kis bolondom volt, a szőke, piros képű, petyegő Richard öcsém. És sötét szemei a végtelenbe néztek.

A fekete csönd pedig – tisztán hallottam – kacagott.

Azt szeretném, hogy ne halljam többé ezt a kacajt, mert akkor fáj nekem a hátamban és a fejemben, és nem akarom látni a kis Richard sötét szemeit, amelyek a végtelenbe merednek; mert ez összeszorítja a torkomat, és sohase tudok aludni. Egyáltalán, doktor úr, nem tudok rendszeren aludni.

(1908)

TOVÁBBI SZEMELVÉNYEK

LACKFI JÁNOS

Útszéli ballada

Az útpályán homok,
tégla- és cement,
némi leptogyogott
szalma, s még odalent,
a meredek kanyarban
egy-egy kis fakereszt
virággal körberakva,
de túl cementen, téglán
neccharisnyában ott
sétálgatott a széplány.

Az útmentén juhok,
gumicsizmás juhász,
aszfalton itt-amott
bogyó-potyogtatás,
tehenek híg lepénye,
lócitrom, baktatás
kopott trágyás-szekéren,
s az állatok ganéján
cicanadrágban ott
sétálgatott a széplány.

Úttesten pár pocok,
békák, sünök, kutyák,
macskák: lenyomtatott
véres szőr- s bőrruhák,
jó keményre lapítva
a testnyi puhaság,
elfoszlik csont s az irha,
s taposva kígyón-békán
rövid farmerban ott
sétálgatott a széplány.

Körben a gondozott
hepehupás mezők,
zebra-szántásnyomok.
Zöld, sárga, kék a föld,
mint összekent paletta,
barnás húsát a rőt
alkonyban megmutatta,
de a dombok karéján
vörös tangában ott
sétálgatott a széplány.

Bozótban kondomok,
zsebkendők halmai,
spermiumok halott,
csöpp ebihalai,
valódi csatátér ez,
gyermeksereg, aki
nem nő fel és nem érez,
autók vonultak cédán,
s egy szál csontvázban ott
cidrizett még a vénlány.

Ez a könyv azért íródott, mert pár esztendővel ezelőtt egy régiségkereskedésben megvettem egy arasznyi, széles szájú, kék porcelán kannát, amelyen lótuszok között két hattyú tollászkodott. Nem volt szükségem semmiféle kannára, legkevésbé olyanra, amelyen hattyúk me-rengenek. Rögtön megbántam, hogy megvettem, már a csomagolóban. Otthon be se tettem a porcelánok közé, egy darabig azzal a gondolattal játszottam, elajándékozom, van olyan barátunk, aki gyűjti a szecesszió jellegzetes alkotásait. Végül nem adtam oda senkinek, de a konyhába degradáltam. [...]

Megváltozott lényem legdöbbenetesebb új vonása az az érdeklődés volt, amellyel – számára is váratlanul – nálam csaknem tíz évvel idősebb testvérem felé fordultam. Ha találkoztunk, ha együtt lehettünk, majdnem riasztó látványt nyújtottunk a kívülállóknak, mert röhögtünk, tomboltunk, soha nem hallott dalokat bömböltünk egy képzeletbeli gitár kísérete mellett, s az egymást elvesztett, majd újra megtalált fivér-nővér félpénz-ismertetőjeleként titokzatos szavakat illesztettünk egymás mellé, értelmes hangrendű, mégis érthetetlen fogalmakat.

Egyszer, mikor felugrott hozzánk, a szokottnál is kevesebb ideje volt, míg a teát készítetem, kijött velem a konyhába, hogy addig is beszélgethessünk. Mindig mulattatta a minden négyzetcentiméterén beépített, csepp helyiség, csodálkozott, hogy lehet főzni benne. Háttal álltam neki, így éreztem, hogy mozdul, felemel valamit; a teásdoboz volt a közelében, gondoltam, azt nézi meg. De mikor megfordultam, a hattyús kannát láttam a kezében, óvatosan megfordította, hogy ki ne loccsanjon belőle a víz.

– Hol a ragasztás? – kérdezte a fivérem.

Rábámultam. Ha új játékot talált ki, nem ismertem a szabályait.

– Megáll az ész – mondta. – Pesten csinálták? Semmi nyoma, hogy eltört.

– Ez? – kérdeztem. – Vadonatúj. Már amilyen vadonatúj tárgyak a BÁV-ban vannak. Honnan szeded, hogy törött? Most vettem, nincs egy éve.

– Menj a csodába – szólt rám majdnem haraggal. – Hiszen én törtem el.

És ment be a szobába, vitte a kannát, én meg utána a teával, és míg betöltöttem, még mindig az volt az érzésem: játszik. Csak amikor már az asztalhoz ültünk, s ő elmagyarázta a többieknek, hol állott nálunk a Szent Anna utcai lakásban ez a kanna, amelyet ő gyerekkorunkban eltört, de amelyet valaki mesterien összeragasztott, értettem meg, hogy szó sincs semmiféle játékról, éppen csak nem erről a kannáról beszél, hanem a hasonmásáról, aminek abban a korban, amikor gyártották, ezer meg ezer testvére lehetett. A Szent Anna utcai lakásban volt egy hattyús kannánk, ő eltörte, kidobták, elfelejtettük, elfelejtettem. Én bizonyos, hogy igen. Az a valaki, aki újévi üdvözlőket ír újabban, esküvőre jár, konfirmációra, rekviemre, összekeresgéli a rokonait, vizitel, vendéget hív, az az idegen, az nem. Az emlékezett erre a kannára, ami család, káprázat, nem igaz, nem azonos azzal, ami valaha eltört, és az ő otthonában állt, de: valahol persze mégiscsak azonos, hát meg kell venni, haza kell hozni, mert ott kell lennie, ahol ő él, az ő közelében.

Az idegen arc születése

A tükörből tűnik elő. Valahonnan a tükörből. Halántékát megtámasztja egy tenyér. Idegen. Pont ugyanúgy, mint egykor, régen. Akkor, még évtizedekkel ezelőtt, egy fényképen: mikéntha idegen kéz lenne, mintha valamiféle idegen tenyérre támasztaná a halántékát, és úgy nézne bele a kamerába. A képkivágás felveti ezt a lehetőséget is. Az idegenkezűség lehetőségét. Idegen tenyéren nyugszik, mintha... Nyugszik, mikéntha Isten tenyerén, mondhatja bárki is, aki ránéz a képre. Mint valami idegen tenyér támasztja meg a halántékát – a saját tenyere. Egy tenyér, ha csattan! Olyan az egész, mint valami régen megálmodott pillanat, úgy tér vissza az az egykori tenyér, ott a fényképen, ide a tükörbe, ahogy figyelni önnön magát. Abban az arcban még annyi minden más volt! Még lehetőség volt abban az arcban, ott, azon a képen. Itt, a tükörben, ez egy másik arc. Másik arc, ami már nincs is. Ami van – szóra sem érdemes. Inkább csak fáradt ez az arc, mint aki azt mondja magában, elfáradtam, Uram, megérdemli a békés halált minden írnok, aki éjszaka a papír fölé hajol. Néz a tükörbe, és hallgat. Néz, aztán nem is néz, csak csukott szemmel befelé figyel. Figyeli, ahogy történnek belül, valahol mélyen, a sejtjeiben talán, legbelül a dolgok. Valami zajlik. Lepusztul az arc, és a pusztulásban születik egy másik. Idegen arc. Romos. Mint aki felépített valamit, aztán hirtelen elpusztította: az utolsó, megszentelt pillanatban.

PARTI NAGY LAJOS

Kispárizs¹

Hátul az udvarban bála szezon, kilós fazonár, ez volt kiírva egy tortatálca hátulján a Frici vaskapujára, legalábbis Aranka így emlékezik, mikor betolja az olasz pacallevest a mikrohullámúba, s nézi az Expresszet az amerikai-konyhában, hogy megjelent-e, hogy Second Handomba jól rátermett eladót keresek, nyelvtudásút, hogy megjelent-e ma az ő hirdetése, az Arankáé, könyököl az újság fölött, korombéli asszony joggingban, s nem zizeg a bizsutól, ámbár telne, hálísten platinára is, s nem csak fogban.

Legutóbb két éve, Riminibe menet is vitt nekije virágot, a szegény keresztmamának, kálát zölddel, épphogy beugrott, az igaz, a Frici kint dudált az Audiban, hogy jöjjön már, persze csak halkat, rövidet, ugye mégis, temető.

„Használt, válogatott amerikai ruha 45 kilogrammos bontatlan csomagban”, erről jön neki az eszébe a keresztmama, vagyis az Expresszről a konyhaasztalon, ha egyszer ilyen csapongó és bolondos az emlékezete, szinte fantázia, néha csak elréved és megvan, és erről a bála, istenem, minden este bála, hátul az udvarban, anno. Anno Ibusárt, vagy -sárótt, hogy még magában se nevezze meg azt a helységet. Pedig hát szép ikrás idők, mozikarcú szelek és ifjúság, te szép sólyom, s ahogy most Aranka visszaréved plébek, hát most is melege lesz a nehezedő koszorúerekben, üröme és öröme. S megáll a szájában a kiwi. Titkos is volt a bálabontás, meg nem is, amolyan szocialista petting, vagy kapitalista anno, mikor a keresztmamát belegyűrték a konténerbe tülekedés során.

Hiába volt asszisztens, hazajött az operaházi takarítónősegből és asszisztens lett a keresztmama, de hiába, ugyanúgy helyezkedett és furakodott, mint mindenki, szovjet katonatisztnék, téesz-irodisták, mindegy volt. Nem volt egy pillealkat, mégis beledöngönyözték abba a nagy vasládába, nem volt kímélet és mese, murrogattak és fújtattak az asszonyok, ha vágta a perem a lépüket vagy az ilyesmijüket, hát vágta, ügyesnek kellett lenni, és az is voltak, de sajnós egy alkalommal a keresztmama túlhajolt, megbillent a kövérkés egyensúlyával és anynyi. Akkor már egyszerűbb volt a kislángi cipésznél, gondolja Aranka, járt át az ibusári krém opelon, trabanton, és mint valami ugróiskolában, próbálta, passzintgatta a zsúfolt pincelép-csön a divatárut, legföljebb leesett, karja tört, zúzódása, de telitalpú mind, boltba olyat nem látott a vidéki nő, noha gyárihibás.

Előszörre tán nem is bánta a keresztmama, annyira a mélybe, a titkos és meleg mélybe még élő asszony el nem jutott, habzsolta, ölelte a sűrűjét, fúrta magát bele és bele, bálabontás-kor hét-nyolc köbméter is megvolt az, ha nem több, géprongy, így hívták hivatalosan, hogy géprongy a Vagongyárnak Belgiumból.

Az első kosztümkabátot K. János védőgázás lemezhegesztő vitte haza, miután, eléggé sajnós, beletörölte az emulziós kezét, így terjedt el, hogy a Vagongyárban legújabb párizsi divatba

1 (Mikrohullám, amerikai konyha. Egy korombéli asszony. Expressz és emlékezet. Annó, Ibusárt. Géprongy a Vagongyárnak Belgiumból. Szögvas és bébidoll. Áfészes Frici. Minden este bála. Szocialista petting. Gólyák mackónadrágban. A szíves asszony nerce. Ötkapcsos fejszerűlés. Kokottan, lábujjhegyen. Pávakör. A szegény keresztmama túlhajol. Párizs gyomra. Lastexnadrág, mahagónikonty. Lüsztér az éjszakában. Exit, kála zölddel. Second Hand és Rimini.)

törülük a trutyis kezüket az emberek, vagy Belgába, de ez anno Ibusárott eléggé mindegy volt. K. Jánosné kipucolta az úgynevezett blézerből az ura kezenyomát, s így tett a többi asszony is, seb- és tisztasági benzin reszketett estelente az Üzbég–Magyar Barátság lakótelep felett.

Legalább egy fehér nadrágkosztümöt keress ballagáshoz, szisztegték az asszonyok tavasz-utón, zsorzsettot, hallod? S szelték a kenyeret hajnalban, míg az emberük borotválkozott, meg hogy a Cselesztánének komplett amerikai bébidollt turkált az ura, mert szereti, azér, s ezen halkan elveszekedtek a Barbon-arcú, szögvastekintetű férfakkal.

Brüsszel vagy Párizs gyúlékonyan száradt a tavaszi szelekben.

Akkor az áfészes Frici csak beleszimatolt a levegőbe, máris tudta a jövőt. Szépen átlopatta a bálákat a Vagongyár csipisz kerítésén, hazahúzta kézikocsin, a szőke, nagyorrú Frici. És attól a naptól megmozdultak a dermedt ibusári éjszakák, hátul az udvarban karbidlámpánál euró pázkodtak ki az asszonyok, s vitték haza az édes terhet Toldi-biciglin, rítt a nyereg, hasuk meleg volt, mint a rúzs. Akárha bál után.

Csoda, ha sok volt a tumultus, s nem ritka az ötkapcsos fejszerűlés?

Néha át kellett hívni a Kokker gyári őrt, az csinált rendet, hogy belelőtt évégett a plafonba, olyan is előfordult. Ilyen tekintetben nem volt unikum, hogy a keresztmamát, ki hiába volt megbecsült asszisztensnő s Pávakör-tag, őszintén megmondva, belelőkték.

Bele, husikám, bele a Párizs gyomrába, mint súgta később, már az infúzió.

Mesélték, hogy a Fekete rendőr felesége egyszer, ugyanígy háromnegyedes nercet fogott, nem mondja, molyhibásat, de nercet, menekült véle a mázsához, sikítózott, hogy ő szíves asszony, ne bántsák, hát csak bele-belebokszoltak, szivesanyádat, aztat, s akkor a Fekete rendőrrel kétszer elváltak színházba, megyeszékhelyt. De a szőrmeáru ritkaság volt, a belgák adtak rá, s komolyan vették, hogy mi szívja a vagonolajat, s mi nem, a bőráru nem, a bundaféle nem. De flanell sok volt. Meg jersey.

Tolongtak, mint a gólyák, nem kellett oda, csak a nagymérleg, meg egy kis világosság. Hosszú, féllábú árnyékuk sebesen imbolygott a deszkafalon, nyári kosztüm, estélyi ruha, fészülködőköpeny, télikabát, mindegy volt, próbálták otthonkára, mackónadrágra, húzkodták föl, ki mire érte. Az áfészes Frici csak szítta a cigerettáját, és szabályosan rimánkodott, hogy az isten szerelmére, holnap is nap lesz, nemá megbolonduljanak, menyecskék, de hiába, egyre forrt és sustergett az a rozsdás, gyomorszájig érő vasláda, forrt, mint a karbid. Az égen, a fészker likacsos egén rozsgotak a márciusi csillagok, megannyi türeszelő, brilliáns, beszakadt köröm.

Minek, miért, hát egy kis szar gyerekholmiért, morogták az asszonyok hazakeveredve, meg hogy hol jártunk volna, hát a kispárizsban, na, s úgy is érezték magukat, kokottan, lábujjhegyen. Mint aki púdert és naftalint vacsorált. Az esküvőnk óta nem volt ilyen jóm, gondolták, és ingott a kontyuk a heverőn a zokniszagú, fényes sötétben.

Aranka hámozza a második kiwit fitnesszileg, és jól emlékezik, hogy esti gyors-gépíron volt Sárbogárdon, kedd volt eszerint vagy csütörtök, hogy ő ott volt aznap délután, mikor a keresztmama nem jött haza este. Várták tizenegyig, éjfélig, tologatták neki a vacsorát, de semmi. Utána kellett menni, zörgetni a sötét, kihalt vaskapun, megmagyarázni, hogy ő kicsoda és mit akar a zavarással, mire végre a Frici kinyitotta, beengedte.

Azután viszont nagyon rendes volt, természetesen, mondta és kezicsókolom, és hátrament vele a fészerbe, meggyújtotta a lámpát. Hát de vacog, aranyos, de vacog, mondta neki, és megsimogatta a kardigánjánál fogva, hogy ő nem tudja, mivel konkrétan nem emlékszik,

de nyugodtan túrjon csak bele az Aranka, és akkor ő ott a karbidlámpánál belehajolt, és nem győzte szégyelleni a feszes, barna lastexnadrágját, a kis hülye, hogy mégis, egy idegen, pizzamás férfi, és turkált ott és majdnem sírt, de szerencsére hamarosan beleakadt a gyűrűje a keresztmama műkontyába, mahagóni volt, mindenki olyat hordott, de ő volt az, a Jolika keresztmama, egy kombinéban, hason.

Komplett nagyestélyit szorított magához szegény, lüsztert vagy lamét, nem is tudja már, valami csillogót, úgy feszegették le róla a kezét a Fricivel ájultában, gyűrött, de újszerű állapotú nagyestélyit, amit aztán rá is húztak nagy nehezen, mert merev volt, s nehéz, mint a viasz.

Odatámasztották a falhoz, és pofozgatták, szólongatták a hűvös éjszakában. A Frici egész fehér volt, dadogott, egy fillért se, mondta, egy huncut fillért se fogadok el a ruháért, Aranka, édes, és kihozott a konyhából egy csésze császárkörtét. Csak hogy ne legyen baj. Az úton hazafelé a keresztmama szédelgett, hányt nagyon, de hogy a lépe megrepedt volna, azt nem látták külsőleg, csak az orvos mondta exitkor.

Ennélfogva bezárt a kispárizs, nemsokára a Vagongyár is, megállt a község a korszerűségben. Mikor a Frici felfüggesztette lejárt, kivette az ipart. Aranka mindent neki köszönhet, a Riminit, a Second Hand-et, a Budapestet, mert feljöttek tizenöt éve, hisz a nap is feljön, a hold is, és egy darab van az életből, aranyom, hiába február, s akkor van dél, ha csönget a Frici pacalja a mikrohullámúban.

A büfti gének

[részletek]

Három hajléktalan ült a budapesti Szabadság-téren, nézték a tévét. [...] a felfedező, Kis Henrietta tizedesnő kapott parancsot, hogy hívja fel a központot rádión. Hajléktalanok, jelentette, három darab hajléktalan polgár. Na és, aranyom, mondta egy ideges, síkos hang, na és? Csak az a helyzet, jelentem, hogy kábé mint a követség, akkorák, vagy a nemzeti bank. Legalábbis ülve. Igen, ülve, tessék elhinni, van egy nagy pad, illetve nőtt, az tisztára méretarányos hozzájuk... Még magyarázta volna, de Kis Henriettát hamar félbeszakították a központban, s az ügyeletes bizonyos Lajossal akart beszélni. Megint hagyátok, hogy igyon, üvöltötte ez a hang a sápadt rendőr fülébe. Jelentem, egyáltalában nem hagytuk, és ezek a micsodák tényleg itt vannak, mondta a rendőr, és parancsot kérünk vagy intézkedést, de azért egy kommandóskocsi legjobb volna, ha ki bírna jönni. Itt egy nagyon csúnya hallatszott a rádióból, és a központ megszakította az adást. Pedig milyen puha, szép téli szó ez, hogy „kommandóskocsi”, mint a sültgesztenye vagy a bélmosónő. Mint a száncsgö. Be vagyunk rúgva, azt mondták bent, közölte szárazon Bizonyos Lajos, és felállt. De azt nem mondták, basszaj, hogy mi legyen az intézkedés. Hogy igazoltatás, például. Vagy hogy ez kinek a hatásköre? A követség ablakaiban intelligens arcú, vonzó férfiak ácsorogtak, villogtak a vakuk, surrogtak a tenyéryi kamerák. Aranyszínű nők barna, piros és sárga gyerekeket ültettek belülről a párkányra, aztán mintha vezényszóra, egyszerre eltűnt mind, s leszaladt az összes roló. A mellékutcákban megszólaltak a szirénák, azok hárman fölkapták a fejüket, de nem voltak nagyon meglepve. Közelebb húzták a kannát a lábukhoz, az egyik, a fiatalabb férfi mutogatott, talán a Parlament, talán a szirénák felé, azután ülve maradtak, rágyújtottak a hőésésben. Úgy látszott, megbeszélnek valamit, de hogy mit, az nem hallatszott, noha csönd volt a Szabadság tér fölött. Nagy csönd és Sopiane-füst. Baromi büdös, mondja Tubica, hogy a tüdejét vagy mijejt majd kiköpte ott keringtében. Hát, így kezdődött, délutánra aztán a civilizált világ szeme Magyarországra szegeződött, a tévétársaságok megszállták a tetőket, a követség ablaka-it, népes kíséretével a helyszínre érkezett a belügyminiszter. Jelentették neki, hogy rendkívüli esemény, az esemény kivételével nem történt, egy kisebb káreset volt, mikor az intézkedő rendőr, már a tér lezárása után igazoltatást foganatosított, akkor a személyazonossági okmányok valahogyan leestek, és az egyik, az arányosan nagy súlya miatt csúnyán meghúzott egy Toyotát, szerencsére nem követségit. [...] A középkorú, spicces asszony csuklott egyet. Nagyjából akkora volt, mint a nemzeti bank épülete, de sovány.

Lépett balra kettőt, jobbra kettőt, puszt dobott a Juszt Lászlónak, aztán visszahuppant. Nevettek részeg egérhangon, s nyúltak a kannáért, az volt a feltétel, hogy a kanna marad, különben nincs tárgyalás meg béke.

Három óra körül az egyik férfi közölte, hogy neki kisszükségeznie kell, és vagy hívják ide a Czeizel Endrét, aki visszacsinálja őtet, vagy hadd menjen el a tévé háta mögé a dolgára. Na, majd pont az kéne, horkantották az illetékesek, kik rádión követték az eseményeket. Jó hogy nem a Kossuth térre, morogta egyikük és bele is izzadt a gondolatba. Épp földet ért a miniszterelnök helikoptere, aki rövid megbeszélés után elállt tervétől, hogy darus kocsi és sisak segítséggel, veszély ide vagy oda, kezét fogjon a nagyranőtt polgárokkal. A válság-stáb

bevonásával alkonyatra konkrét tervet dolgozott ki, s a pszichológus-főhadnagy közreműködésével némi huzavona után az illetők ráálltak, hogy rendőri biztosítás mellett szépen, komótosan, nézve a láb elé, nem kerget a tatár, elsétáljanak a Népstadionba. „Ott majd meglátjuk a továbbiakat, barátaim.” Ez tűnt a legjobb ötletnek, a Népstadion, ahonnan kimászni nem nagyon tudnak, és lehet őriztetni őket vízágyúval, reflektorral, mondta állítólag Tubicának egy magát megnevezni nem akaró szakértő. S még azt is elárulta, hogy bizonyos cégek a majdani reklámtevékenység fejében át akarták vállalni a költségeket. Esteledett, megértheti, aki értelmes ember, hogy cselekedni kellett, mielőtt végképp berúgnak azok hárman, mondja Tubica, úgyhogy föl lettek noszogatva, és szépen el is indultak, ment minden, csak a Hilda makacsolta meg magát a Keletinél, hogy ő utazni akar, de le lehetett beszélni, eléggé meg voltak már ijedve a felhajtástól, némán caplattak az elálló hóesésben, az opál szatyraikat meg a kannát négy teherautó vitte utánuk. Azt azért kérték szépen, hogy legyen sziréna, mint a Kriminálisban. Tubica a fülemhez hajolva elárulja ma reggel a tetőn, hogy ez a bizonyos „bor”, ez még csak minta, nincs benne minden komponens, tehát ez nem köt meg, ez 24 óra után kiürül a lélegzettel, és akkor vagy újra kell tölteni a szervezetet, vagy vállalja az ember a szégyent, kéremszépen, hogy élete végéig csak egy sárcipőnyi szaros galamb, semmi más, uram, semmi más, és ezt ő, Tubica, majd bolond lesz vállalni, ez az eset neki pont jó volt, látta a hatásmechanizmust, a hibákat, és eljön a nap, és meg fogok lepődni, noha ilyen zajos elefántcirkusz, mint ezekkel a nyomorultakkal, ilyen ővele és az embereivel nem lesz, annyi szent. Hanem csöndes növekedés és azután megragadás, néz a szemembe mélyen Tubica, nem úgy mint ezek a hülyék, barátocskám, hogy kérhettek volna bármit, de csak a Czeizel Endrét kérték, meg egy piszoárt. Különb is, mondja, fél órája járt arra, a Népstadion felé, és persze, hogy hajnaltájt egyszercsak elmúlt az óriáság. Összehuttyant, mint a tót orgona. Elmúlt ahogy jött, az illetők most csak néznek másnaposan, nem értik a készültséget, meg a deres rendőrautókat. Ülnek összebújva a kezdőkörben, s akkorák, mint minden ember.

A világ végére

[részletek]

[A regény, amelyből itt csak néhány részletet idézünk, elsősorban arra mutat rá, milyen nehézé teszi Izraelben – mindkét fél számára – a mindennapi életet a feloldhatatlannak látszó arab–izraeli konfliktus. Az első és második jelenet a háborús mozgósítás idején játszódik. Ora, a sokat próbált, életerős zsidó asszony szeretne soförje segítségével átjutni az izraeli hadsereg ellenőrző pontján, s közben egy beteg arab kislfiút szorít magához, rajta akar segíteni. A fárasztó és veszélyes utazás végén az arab soför egy elhagyatottnak látszó iskolaépületbe viszi őket az éjszaka leple alatt, hogy ott gyógyítsák meg a kislfiút, mielőtt továbbutaznak. Kiderül, hogy az iskolaépületben éjszakánként arab asszonyok, gyerekek és betegek keresnek menedéket, próbálják ápolni, gyógyítani egymást, s mint kitaszított páriák bolyongnak az otthontalan sötétben. Ora szenvedéseit csak fokozza, hogy nemcsak saját családja és a zsidók fájdalmát, hanem az arabok szenvedését is képes átérezni. Gyűlölet helyett részvétellel van irántuk. A harmadik jelenet megértéséhez azt kell tudnunk, hogy Ora fiát behívták a hadseregbe, közvetlen életveszélyben van. Ora képtelen elviselni a tehetetlen otthoni rettegést – mikor hozzák meg imádott fia halálhírét –, inkább keserves gyalogtúrára indul a beteg és megtört Avrammal. A szépséges táj azonban csak percekre feledtetheti vele a kétségbeejtő helyzetet. Szüntelenül a fára gondol, a legbékésebbnek látszó pillanatokban is a halál nyomaival szembesül.]

A rendőr hosszan szemléli őt meg a kislfiút, aztán félig hátrafordul, szemlátomást tanácskozni akar valakivel. Egyik ujjá hanyagul az Ora melletti nyitott ablakon. Ora nézi, és arra gondol: döbbenetes, hogy tud egyetlen vékony ujj lefékezni, megakasztani, eldönteni egy sorsot. Néha milyen vékonyak az önkény ujjai. A zsarú odaszól az egyik tisztnek, de az éppen telefonál. Lelke mélyén Ora tudja, hogy ő a gyanús. Őbenne van valami, ami azt jelezte a rendőrnek, hogy itt valami bűntény lappang. A fiatalember most megint feléje fordul. Ora úgy érzi, ha még egy percig így nézi, ő összeomlik.

A kislfiú felébred, és zavartan pislog az elemlámpa fényében. Ora mosolyog, és szorosan megragadja a vállát. A gyerek lassan a fény felé emeli cingár karját, s egy pillanatig olyan, mint az anyaméh vízében lebegő magzat. Csak ekkor veszi észre a fény mögött levő arcot és egyenruhát, szeme tágra nyílik, teste hirtelen összerázkódik, mire Ora még jobban magához szorítja. A rendőr behajol, és a gyereket fürkészi. Arcáról valami keserű lemondás sugárzik a gyerek arcára. A lámpa fénye most a gyerek testére siklik, s megvilágítja a feliratot: *Simon Peresz, a béke reménye*. A rendőr két szájszöglete önelégült mosolyra húzódik. Orára súlyos kimerültség ereszkedik, mintha már lemondott volna arról, hogy megértse, mi történik. Csak azért tud ülve maradni, mert karján érzi Jazdi heves szívdobogását. Nem érti, honnan tudja a gyerek, hogy most hallgatnia kell. Hogyan képes erre a fantasztikus nyugalomra? Akár egy kis fogolyfióka, amely mozdulatlanságba dermed, ha anyja vészkiáltását hallja.

[...]

Odabent az iskolában teljes némaság és sötét, fényt csak a hold meg az utcai lámpa ad. Szami meg a szakállas eltűnik, elnyeli őket az egyik szoba. Ora megáll és vár. Amikor szeme megszokja a sötétséget, látja, hogy egy jókora előadóteremben van, amelyből folyosók nyílnak többfelé. Itt-ott üres virágládák, s a falakon a rendre, a csöndre és a tisztaságra buzdító plakátok összevisszasága. Ora orra gyerekevejték szagát érzi, távolról öltözőszekrény-bűzt, de leginkább a saját ruhájából áradó hányásszagot. Eltűnődik, vajon hogyan fogja megtalálni Szamit és Jazdit, de szólongatni nem meri őket. Óvatosan jár a sötétben, apró léptekkel, karját maga elé nyújtva, míg az előadó közepén lévő kerek tartóoszlophoz nem ér. Tekintete végigpásztazza a falakat, arcképeket lát, de nem tudja őket azonosítani, talán Herzl és Ben-Gurion, de lehet hogy a miniszterelnök meg az iskolaigazgató. Szemben, a sarokban kövekből rakott kis emlékmű, fölötte nagy kép, mintha Rabint ábrázolná. Fölötte a falon fekete fém-betűk. Ora lassan körbejárja az oszlopot, fél kézzel oldalát érintve. A forgás fölidézi benne gyerekkora édes szédüléseit, és ujjbegyein a kis égető érzést.

Mintha a forgás vetítené elé, rongyos férfiak, nők és gyerekek homályos képei jelennek meg előtte, némák, alázatosak. A menekültek kétségbeesésébe burkolózva. Arrébb állnak, a falnál, és őt bámulják. Ora megdermed rémületében. Visszajönnek, gondolja. Egy csalóka pillanatig meg van győződve, hogy az ő mozgása keltette életre a lidérces álmot, amely mindig ott pislálkol a távolban.

[...]

Avram és Ora gyönyörködik a sas röptében, a galileai és goláni hegyekben, a lilán izzó párában és a Kinneret-tó kékségében, ám Ora egyszer csak észrevesz egy táblát, amely Roi Dror őrmester áldott emlékét őrzi. [...] Szó nélkül fölkelnek, és a hegytető túlsó végére menekülnek, de új búvóhelyükön egy másik tábla várja őket, Zohar Mintz törzsőrmesteré. [...]

– Jaj, Avram, mikor lesz ennek vége? Mondd meg nekem, mikor lesz ennek vége? Már nincs is hely a halottaknak.

(Nemes Anna fordítása)

HÁY JÁNOS

A Pityu bácsi fia

[részlet]

Pityu: [...] [V]alami baptista volt, vagy mormota vagy mi.

Jani: A mormota az nem egy állat?

Pityu: Nem, az is vallás. Már ennyi vallás van, nagyobb helyeken. Jó, itt a faluban csak katolikus, meg református, de Pesten majdnem mindenki más vallású. És onnét lehet tudni ilyen dolgokat, mert azok másképp gondolkodnak a dolgokról és olyanokat is elmondanak, amit még a pápák is letagadtak, meg a szentek is.

Jani: Fú Pityukám, azért ott Pesten nagyon összezavarják az embereket.

Pityu: Hogyhogy össze?

Jani: Hát hogy beszélnek összevissza mindent. Az ember meg meghallja, érted, úgy gondoltam, hogy össze, hogy meghallja.

Pityu: Hát persze, hogy beszélnek és az ember hallja. Nem lehet nem hallani, amit hallasz. És mindenhol beszél valaki.

Jani: Ja, annyian vannak, hogy mindenhol van valaki.

Pityu: Ahol meg nincsen senki, ott meg ott van a rádió, meg a tévé. Az is mindig beszél.

Jani: Meg a hangosbemondó.

Pityu: Milyen hangosbemondó?

Jani: Hát a pályaudvaron például, hogy személyvonat indul, meg kettes vágány.

Pityu: Szóval mindenütt. Otthon meg ha te nem beszélsz, vagy az asszony se, akkor meg áthallatszik a szomszéd, akkor meg az mondja.

Jani: Hallani, mit mond a szomszéd?

Pityu: Tisztán, a szavakat rendesen, még ha suttognak akkor is. Hogy oltsd le a villanyt, ilyeneket is.

Jani: Akkor az is hall titeket. Olyan mintha lehallgatókészülék lenne a fal, egy nagy mikrofon. Még jó, hogy nem átlátszó.

Pityu: Micsoda?

Jani: A falak, mert akkor aztán tisztára olyan lenne, mintha színpadon lakna az ember. Hogy mindent látnának belőle, hogy mikor vakarja meg a tökét, ilyesmit.

Pityu: Nem átlátszó. Vasbetonból vannak. Nagyon korszerű.

Jani: Jól hangzik, hogy vasbeton, nem olyan, mint hogy téglá. Az olyan vidéki dolog, majdnem olyan, mint hogy vályog.

Pityu: Az biztos, a vasbeton nagyon korszerű. Egy vasbetonelem egy fal, néha kettő is.

Jani: Az jó hogy az ember hallja, mit csinálnak mások, de rossz lehet arra gondolni, hogy azok is hallanak téged.

Pityu: Sokat hallgatunk, akkor nem hallanak, ha hallgatunk. És az asszony is sokat hallgat, a gyerek meg napköziben, meg a téren.

Jani: Szar ott az ennivaló.

Pityu: Hol?

Jani: A napköziben..

Pityu: De legalább van.

Jani: Itt falun csak az jár napközibe, akikkel kibasznak a szülei.

Pityu: Nálunk mindenki. (Kutyaugatás) Már megint vonyít, tényleg kikészíti az embert.

Jani: Persze nem kéne mindent megjegyezni.

Pityu: Mit nem kéne megjegyezni?

Jani: Amit Pesten mondanak. Olyan sok hülyét is szoktak.

Pityu: De elfelejteni se könnyű, ha mindig hallod. Jó szag van itt.

Jani: Kolbász. Fokhagymás.

Pityu: Azt érzem, a fokhagymás hússzagot, meg a füstölést.

Jani: Hát nem is lánholt, mert azt csak a gyárakban csinálnak, lánholtkolbászt, mert nincs idejük kivárni a füstölést.

Pityu: Összeszaladt bennem a nyál.

Jani: Hát azt nem csodálom. Főleg ha ritkán érez ilyet az ember.

Pityu: És én ritkán.

Jani: Különben ez nem étel, érted.

Pityu: Hogyhogy nem étel?

Jani: Hogy inkább gyógyszer. Még a rákra is jó.

Pityu: Milyen rákra?

Jani: Mindenfélére. Mikor már a morfium nem hat, akkor ebből napi tíz deka még meggyógyíthat.

Pityu: El is tudom hinni, hogy jó, mert ennek nincs olyan műtrágyaíze, mint a gyógyszernek.

Jani: Csak nincs szabadalmaztatva, mert a gyógyszergyárak nem hagyják.

Pityu: Hát persze, nekik a morfium az üzlet, meg a kalmopirin.

Jani: Tegyel el egy szálát. Jól jön ott Pesten. Még az utcára is leviheted.

Pityu: Minek vinném az utcára?

Jani: Hát abban a büdösben ilyen jó szag, azért megváltoztatja az ember kedvét.

Pityu: Az igaz. Ez a szag már önmagában hangulat. Olyan jó érzés.

Jani: Akkor nyomj egyet a táskádba. Érted, befér az oda.

Pityu: Teszem, teszem, persze, hogy elteszem, mert aztán ilyen tényleg nincsen boltban.

Jani: Ja, ha boltban lenne, akkor nem itt lenne.

Pityu: De itt van.

Jani: Itt. Azért ilyen, mert itt van.

Pityu: Akkor egy másikat is raknék, mert ugye, ilyen azért csak itt van, tényleg. Megmutatom a szomszédoknak, hogy milyen rokonaim vannak vidéken, hogy mit csinálnak, mert azok aztán nem tudják, hogy vidéken mi a jó. Hogy ott aztán vannak ilyen kolbászok.

Jani: Honnét tudnák. Disznót is csak szétszedve láttak. Nem tudják, milyen egészben. Hogy van neki szeme és lát, azt nem tudják.

Saját halál

[részlet]

Nézzük inkább, hogy valóságosan hol vagyunk.

A teljességnek olyan élményében részesülsz, aminek ezen a nyomorult árnyékvilágon legfeljebb a vallási vagy a szerelmi elragadtatottság lehet a hasonlata. És a nőknek valószínűleg a szülés. Bátrabb nők elmondják, hogy szülés közben összecúsúszik öröm és fájdalom, amitől kozmikus nagy erotikus kaland lesz belőle. Mentem kifelé, ami nem valaminek a vonzása, nem ígélet, hanem a teremtő erő érzékelése. A teljesség ténylegesen beváltja benned önmagát. Vitt. Nem kifelé a tudatomból, miként az ájulás, hanem befelé a tudatomba. Egy irdatlan erő vitt el, amely egyszerre működik kívül és belül, s ezért a tudatnak sem érdemes ilyen különbséget tenni. Túl voltunk mindazon, ami személyes és szenvedélyes.

Az embert levetkőztetik, úgy hever a lepedőn, hogy bármely pillanatban bármely testrésze kész legyen bármilyen életmentő beavatkozásra. Hiába a fájdalom, a légszomj, a halálfélelem, a kétszázas pulzusom, a testi érzeten enyhén átdereng a nárcisztikus és exhibicionista elégedettség.

Olyan rosszul azért nem mutathatok.

Az élet szadomazochista alapszerkezetébe a halottas ágyán is rendesen beleilleszkedik az ember. Készséggel kiszolgáltatja önmagát, utolsó leheletével még bosszút áll.

De a telefonszámot már nem tudja kimondani. A film elszakad. Nem látom az ágyat, nem látom a nagy ápolónőt. Lehúzták a nagy főkapcsolót. Másik film folytatódik. Űrben lebeg. Nem mondhatok mást, mint hogy van benne valami a nagy szellemi felismerések vagy a nagy szerelmi egyesülések örömeiből. Valaha tudtam, életidőmben mégsem így képzeltem el. Aha. Az erő rajtam kívül és bennem működik, elfúj és beszívott magába, test többé nem vagyok, s ezért nem is vagyok hozzákötve többé sem az értelmi, sem az érzelmi fölfogáshoz. Valami ilyesmi. Tudom, hogy most halok meg. Ami nem tölt el örömmel, nem tölt el fájdalommal. Semmiféle érzés, ami ez idáig ismerős. De nem is felejték. Még leginkább azt lehetne mondani, hogy kinyílik az emberi időszámítás, de egyszerre nyílik előre és visszafelé. A halál jelenének nincsenek többé sem térbeli, sem időbeni határai. Tudom, hogy mi fog történni, ha akarom, akkor láthatom, hogy mi történik, és jól tudom, hogy mi történt.

Emlékezetem teljességét élem át, s ugyanezt teszi velem a térérzékelés. Egymásba vannak írva. Szellemileg a legpazarabb hímnős állapot, euforikus állapot. Isten sajnos nem fellelhető az idő teljességében, be kell látnom, hogy nem létezik, hiába hittem. Milyen nevetséges voltam ezzel az egész emberi hiszékenységgemmel. Kínos tévedés. Az erő azonban minden emberi képzetnél hatalmasabb. Elképzeléséhez túl erőteljes lehetett a testem. A lélek emlékezete az istenekről alkotott képpel ugyan figyelmeztetett. A teremtő erő fogad vissza magába. Miközben a tudatomban még működik az időszámítás, visszanezék rá, amint elkülönített rétegeit és eseményeit épp elhagyom. Az időtlenségben nincs helye a felejtésnek. Jobb híján erre szokták mondani, hogy halála pillanatában visszapergeti magában élete eseményeit az ember. Őszintén szólva nem perget vissza semmit. De végre tisztán látja át, hiszen az időtlenségben

az emlékezésnek sincs helye. Egy életen át nem értette, mert a lelket és a testet soha nem látta egyben.

Testén keresztül érinthetetlen maradt a lelke.

Ami azt jelenti, hogy halálával leválik róla, ami eddig sem tartozott hozzá. Ez pedig valószínűleg nem más, mint a nyelvhez kötött fogalmi gondolkodás. Ezzel volt bekötve a többiek közé. Előbb megszabadulni az örökös testi érzetektől, aztán megszabadulni a nagyra tartott gondolkodástól. Visszatérés egy olyan őszállapothoz, amelyben fogalmi gondolkodás sem létezik, hiszen a szemlélet és az érzékelés között sincs különbség. Leválik a gondolkodás, megszűnik a keresztkapcsolat a tudat érzéki és érzelmi, mentális és kognitív tartalmi között, s ezzel egy időben kárpótlóan válik felfoghatóvá, hogy ezek a tudattartalmak a személyiségem közöségi történetétől függetlenül miként kapcsolódnak a teremtő erő otthonához, ahhoz az univerzális struktúrához, ami viszont a tiszta szemlélet számára sem belátható. Sajnos nincs magyar ige, amivel e sorsdöntő történést jellemezni lehetne.

Egyetlen rövid, billenő mozdulatról van szó. Valahonnan átfordulni, s ezzel valahová kerülni. Németül van rá leíró jellegű ige. Umkippen. Franciául szintén talál rá igét az elme, basculer. Átbillenni, a sötétben derengő úrból, ahol minden együtt van, védettség, erő, átbukni.

Kimozdulni a védettség és az erő kozmoszából, átfordulni, leválni az egyedül lehetséges őszállapotról.

Átbillenek, belekerülök, holott nincsenek róla fogalmaim, hová, mibe kerültem, belebillenek. Sötétben derengő úrból lök ki az erő, átbillenek valahová, ahol van távolság, nincs levegő, van határvonal, de mindezeknek a dolgoknak nincsenek önálló fogalmi.

Miközben a tudat terébe káprázatos fény kerül.

Az őszállapothoz képest mindenestre ismeretlen. Értsük úgy, hogy az univerzum érzéki minden ízében ismerős, fogalmilag viszont teljességgel ismeretlen. Mozgásom irányt kap az erőtől. Az erő kifordított a végtelenség ismerős kozmoszából. A kimozdulás, a kifordulás, a mozgás, a tér elváltozása először történik meg, először látom, hogy a mozgásnak kiszabott iránya van. Mégis sok mindennek van neve. Nem mindennek. Egy fogalmi gondolkodásban gazdag élet tapasztalatával nézek vissza arra, amiről fogalmak híján nem gondolkodhatom, hiszen először történik. Nem a fogalmaimmal értelmezem, amit először élek át, hanem az elvonatkoztatás tapasztalatát működtetem. Amiről evilági nyelven azt lehetne mondani, hogy kozmikus meglepett. Mert ezek szerint a fogalmi gondolkodás szintjén túl is van elvont gondolkodás.

Az először és az utoljára nem szétválaszthatók.

„Az anyák lovaglósülésben szülnék a sírokon.”

Az elvonatkoztatás szintjéről visszatekintve, elmondhatatlan örömet okozott a mély kollegiális tudat, hogy Samuel Beckett tényleg nem tévedett. Anyám megszülte a testet, én megszültöm a halálomat.

Soha nem láttam még fényt, nevét nem ismerem.

Isten ugyan a fény univerzumában sem föllelhető, a fény mégis az ő leghitelesebb hasonlata. Az értelmezés szempontjából mulatságos kis előnyt jelentett, hogy nem csak író voltam előző életemben, aki a szavak értékével és értékelésével foglalkozik, hanem fényképész, aki a fény mibenlétével.

Távoli fényforrásból érkezik, szórt fénye van. Erő visz felé, s a közeledés sebességéből lesz a visszanevező tudat számára belátható a szándék. Az erő egyesíteni fog velem. Halálom lesz a születésem. A közeledéstől nem a fény minősége változott meg, hanem értékelhetőbbé vált. Olyan volt a fény, mintha mattüveget löktek volna egy valójában nagyon erősen sugárzó fényforrás elé, nem direkt, úgymond fátyolos.

Ovális nyílás erősen fodrozott peremén török meg.

Ahogy barlang mélyéről látja az ember a kinti világot egy borús napon. Még nagy utat, nem tudja megbecsülni, hogy mekkora utat kell odáig megtennie. Az utat nem ismeri, még soha nem tette meg.

A személyét sem ismeri, akinek bármikor, bármit meg kéne tennie vagy fel kéne becsülnie. Valójában nem tudná, mit jelent az út, ha nem az erő vinné a fényforrás felé ilyen föltartóztathatatlanul.

Ettől viszont tudomása lesz öntudatlan önmagáról, a fény állandósága jelöli ki a pozícióját. Ez hát a születés útja, mondja önmagának, igazán nagyon érdekfeszítő, nyugtázza elégedetten önmagában. Ki is pillantok a halálom idejéből, annyira érdekel a születésem, lássam, mit művelnek a világban, amelyet éppen elhagyok. Látom ám, amint egy kéz a melleme valamit rácsatol vagy éppen lecsatol a mellemről. Kezek küszködnek mindenféle huzalokkal. De a fényforráshoz képest erősen megváltozik a pozícióm. Mintha nem csak a fényforrás felé haladnék, valósággal siklanék, hanem a roppant erő síkosan elfordítana. Mintha egyenes bordázata vagy redőzete lenne a térnek. A barlang ovális bejárata eltűnik. Másik két tenyér a mellkasomra tehenkedik. A két tenyér súlyát nem érzem, de világosan felfogom, hogy most török a bordáimat. Látom, amint az emberi árny guggol fölöttem, látom, amint teste egész súlyát ütemesen nyomkodja belém a tenyerével. Gondolom, a medikus lehet. A mennyezeti neonok jéghideg fényében nézek ki a halálból.

Hasamig láttam le a testemen.

LJUDMILA ULICKAJA

Daniel Stein tolmács

[részletek]

ELKE RAUSCHE: Mi a legborzalmasabb emléke a háborús időkből? És mi a legörömtelibb?

DANIEL STEIN: Ez alatt a sok év alatt sok ostobaságot és hibát követtem el. És volt valami, amit azóta is nagyon bánok. Az a legborzalmasabb emlékem. Egyszer telefonáltak a rendőrsre, hogy a partizánok megtámadtak két német katonát, akik a telefonvonalat szerelték. Az egyik meghalt, a másik el tudott menekülni. De menekülés közben észrevette, hogy az emberek, akik a mezőn dolgoztak, valakinek mutatják, hogy ő merre menekül. Visszajutott a csapatához, ahonnan telefonáltak nekünk, hogy ez és ez történt. Parancsot kaptunk, hogy toroljuk meg az esetet a falun. Ez annyit jelentett, hogy minden tizedik lakost le kell löni, a falut pedig föl kell gyújtani. Nagy erőket szedtek össze, német katonai és csendőri alegységeket, nagyjából 250 embert. Körülvették a falut, átkutatták a házakat, az embereket mind kizavarták a házakból, a mezőre. Kétszáz emberből ki kellett emelni húszat, hogy aztán agyonlőjék őket.

Odamentem Reinhold őrnagyhoz, és azt mondtam:

– Rendőrparancsnok úr, a fronton vagyunk. Ennek a területnek ön a gazdája, ön felel az emberek életéért és haláláért. Minek ártatlanokat megölni? Ezek parasztok, ők látják el élelmiszerrel a mi seregünket is.

Jó viszonyban voltunk Reinhold őrnaggyal, különben nem engedhettem volna meg ilyesmit magamnak. Azt felelte:

– Jó, akkor találja meg azokat, akik a mezőn a partizánoknak segítettek. Nekem több nem kell.

Kutyaszorítóba kerültem. Odamentem a falumegbízotthoz, és elmagyaráztam neki, hogy valakinek meg kell halnia. És ha talál két embert, azzal húsz másikat megmenthet. De arra a kettőre rá kell mutatnia.

Rögtön megértett. Odahívta a falu bolondját, egy tizenhét éves szellemi fogyatékos fiút és az erdészt. Ez az erdész pár héttel azelőtt föladott egy srácot, aki egy faluszéli házból németekre lövöldözött. A németek az erdész följelentése alapján megtalálták a fiút, a fegyvereket, és agyonlőtték. Én is ott voltam a kivégzésen, fordítanom kellett az ítéletet: „A Nagynémet Birodalom nevében...”

És ebből az áruából most áldozat lett. Emlékszem, abban a pillanatban azt gondoltam: mégis diadalmaskodik az igazság...

Az erdész letérdelt elé, úgy könyörgött:

– Tessék az úrnak megmondani nekik, hogy én ártatlan vagyok. Ha akarják, megmutatom, hol rejtőznek a partizánok...

Szörnyű helyzet volt, neki is, nekem is. Neki azért, mert a falubeliek is hallották, hogy mit mond, és száz százalék, hogy bosszút álltak volna. Nekem azért, mert le kellett fordítanom, amit mondott, a németek között akár sziléziai származásúak is lehetek, akik értették az erdészt. Kockáztattam. A válaszban mindenképp szerepelnie kellett a „partizánok” szónak. Azt mondtam a parancsnoknak:

– Azt mondja, hogy ártatlan, és nem ő mutatta a partizánoknak, hogy az a katona merre szaladt.

A rendőrparancsnok annyit mondott: likvidálni!

Erre az erdész neki kezdett rimánkodni, ígéretet, hogy akár most rögtön odavezeti őket a partizántáborba... Megint fordítottam valami mást.

Végül mind a kettőt agyonlőtték, az erdészt meg a bolondot. Az erdész házat fölgyújtották. De csak azt, és nem az egész falut. Később tudtam meg, hogy az erdésznek tizenegy gyereke volt.

És az a bolond fiú meg végképp ártatlan volt... Ez az emlék mindmáig súlyos teher rajtam. Borzalmas emlék...

Igen, hogy mi volt örömteli... Ne haragudjon, most nem tudok... Talán azok az órák, amelyeket Marysia Valewicz-csel töltöttem. Első szerelem volt, olyan intenzív örömrészt váltott ki belőlem a női szépség, a női báj... Igen, nyilván...

CHRISTOPH EKKE: Tetszik önnek a városunk?

DANIEL STEIN: Freiburg nagyon meghatott. Megérkezésem napján fölfigyeltem arra a kis patakra, amely a kikövezett medrében végigkanyarog az egész városon. És arra gondoltam, hogy egy ilyen szerény kis patak is mekkora dísz a városnak. Arra gondoltam, hogy ez egy középkori nevezetesség, amely napjainkig fennmaradt. Aztán kértem a főtérre, megmutatták az új zsinagógát, amelyet a háborúban lerombolt régi helyett építettek, és láttam, hogy a patak a zsinagóga melletti forrásból indul, az a forrás pedig azoknak a könnyeit szimbolizálja, akik az itteni zsidó áldozatokat siratják. Kétezer zsidó lehetett itt, elvitték őket Franciaországba, ott haltak meg egy haláltáborban. Azt hiszem, ez a leggyönyörűbb emlékjel a Soáról, amit láttam. És a patak igazán szép dísz Freiburg városának.

ANDREAS WIEGEL: El lehet menni nyaralni Izraelbe, hogy ön meg tudja mutatni nekünk a legkedvesebb helyeit?

DANIEL STEIN: Hogyne, persze. Szoktam idegenvezetni. A szeretesség nem szakma. Nekem most az idegenvezetés a szakmám. Meghagyom maguknak a címetet, előtte írjanak, és fogadjuk önöket. Csak mindenképpen előre szóljanak, mert néha sokan jönnek egyszerre, és nagy csoportoknak nem örülök annyira.

ELISABETH BAUCH: Milyen a viszonya a zsidókkal? Úgy értem, ők hogyan viszonyulnak önhöz?

DANIEL STEIN: Nekem a zsidók a testvéreim. Ott van az édestestvérem családja, ők már régen megszokták, hogy van egy különös rokonuk, aki katolikus pap. Az unokatestvéreimmel – három unokahúgom van meg egy unokaöcsém – nagyon szoros és szeretettel a kapcsolatom. Vannak tudós zsidók, sőt rabbik is, akikhez tartalmas barátság fűz. Amikor megérkeztem Izraelbe, antifasiszta harcosként vártak, sőt hősként. Vannak, akik kibékültek azzal, hogy keresztény vagyok. És vannak, akiket ez idegesít. De személyesen nekem szóló ellenségességet nem érzek, bár a kereszténység történelmének vannak olyan lapjai, amelyeket legszívesebben kitépne az ember. De sajna, ez lehetetlen... A zsidók félelmének és a keresztényekkel szembeni bizalmatlanságának megvan a történelmi alapja, hiszen az Egyház gyakran lépett fel pogromok kezdeményezőjeként...

FATIMA ADASHI: Hogyan viszonyul azokhoz, akik nem hisznek?

DANEL STEIN: Kedves Fatima! Őszintén megmondom, tulajdonképpen soha nem találkoztam olyan emberekkel, akik ne hittek volna. Az emberek többségének, azokon túl, akik teljesen és feltétel nélkül elfogadják az általuk választott vagy a szüleiktől örökölt vallást, megvan a saját elképzelése a Magasabb Erőről, a világnak arról a Mozgatójáról, akit mi, hívők Teremtőnek nevezünk. És vannak emberek, akik saját eszméjüket imádják istenként, azt nyilvánítják istennek, annak szolgálnak és azért rajonganak. Ilyen eszme akármi lehet: ebbe az emberfajtába tartoznak a meggyőződéses kommunisták és a fasiszták is. Néha ez egyáltalán nem valami nagy eszme – például a földönkívüliekben való hit vagy a vegetarianizmus –, de az ember bármilyen eszmét képes bálványozni. Mondjuk, a vegetarianizmus nem veszélyes a többiekre, de a fasizmus – az már nagyon veszélyes.

Volt egy orvos barátom, aki szavakban tagadta, hogy Isten jelen volna a világban, de olyan önfeláldozóan szolgálta a betegeket, hogy az ő szóbeli istentagadásának egyáltalán nem volt jelentősége. Egyforma a viszonyom a hívőkkel és a hitetlenekkel. Csak annyi a különbség, hogy ha keresztények követnek el bűnöket, miattuk különösen szégyellem magam.

(Morcsányi Géza fordítása)

A fehér király

[részletek]

Csákány rám szólott, hogy csukjam be gyorsan az ajtót, mert mind kimegy a meleg, megfáznak szegények, ahogy körülnéztem, láttam, hogy körben a falak tele vannak kis kivájt odúkkal meg kalitkákkal, volt, amit csak összefont fűzfavessző zárt le, volt, amit vékony drótháló, és volt, amit csak egy keretre feszített nejlonharisnya- vagy tüllfüggönydarab, de mindegyik mögött mozgott valami, közelebb léptem, láttam, hogy madarak, de rengetegféle, egy csomó olyan is, amelyet egyáltalán nem ismertem, meg persze rigók, sármányok, pacsirták, mind izgatottan és látható nyugtalansággal ugrándoztak ide-oda a rácsaik mögött, volt, amelyik egymás után többször is nekirepült a dróthálónak, amikor meglátott. Rengeteg madár volt ott, több mint háromszáz, de az is lehet, hogy ötszáz, a falakat teljesen elborították a rácsok, Csákány körbemutatott, úgy mondta, hogy ezek a csöppségek az ő pici, tollas gyermekei [...]. Visszatette a cérnát a fiókba, aztán felemelte az ujját, suttogva mondta, hogy most figyeljek, csendesen, csendesen, és láttam, hogy ő is nagyon figyel, de annyira, hogy még levegőt se vesz, és ettől én is visszafojtottam a lélegzetemet, és elmélyült körülöttünk a csend, és akkor egyszerre csettegni kezdett egy cinke, és a szemközi falról egy másik felelgetni kezdett neki, és akkor egy harmadik madár is megszólalt, nem ismertem meg a hangját, de akkorra már egy negyedik madár is énekelt, meg egy ötödik is, aztán már az összes, de nem egyszerre, és nem is úgy összevissza, mint amikor bejöttünk, hanem valami nagyon bonyolult rendszer szerint, úgy, hogy a sok kis dalból kikerekedett valami nagyobb egész, olyan volt, mint egy igazi koncert, csak sokkal hangosabb, és ott ültünk Csákánnyal a kellős közepén. Percekig tartott, de az is lehet, hogy egy negyedóráig, Csákány lehunyta a szemét, úgy hallgatta, és közben végig mosolygott, és ide-oda ringatózott a székén, én is éreztem, hogy megmozdul a lábom, egypárszor én is erre-arra döntögettem a székem, nagyon sűrűn körülvert ez a furcsa vibráló madárdal, olyan volt, mintha gőzben ültünk volna, vagy sűrű, meleg ködben, éreztem, hogy mindjárt meg fog fájdulni a fejem. Aztán a madarak elfáradhattak, mert lassan szétesett az énekük, újra lehetett már hallani külön is egyiküket-másikat, Csákány akkor egy nagyot sóhajtott, a kabátja ujjával megtörölte a szemét, rám nézett, a madarak felé intett, és suttogva azt mondta, hogy nem bírják elviselni egymás közelségét, azért énekelnek, bizony, amit mi ilyen szép szívgyönyörködtető muzsikának hallunk, az igazából csak kiabálás, káromkodás meg fenyegetőzés, mert az énekesmadarak igazából gyűlölik egymást, nem is gondolná az ember, hogy mennyire, a sárgarigók a legvadabbak, még a mezei pacsirtáknál is sokkal harciasabbak, gyorsan bele is szoktak pusztulni a fogságba, de addig legalább élvezhetjük a haragjukat, mert ez a mi fülünknek ének, gyönyörűséges ének. Nem is gondolnám, mennyi fáradtság van e mögött a hangverseny mögött, hogy mennyit kellett kísérletezni a madarak elhelyezésével, hogy melyik melyikre hogy reagál, hosszú évek munkája ez, de megérte, mert ilyet csak a mennyországban lehet hallani, de még az is lehet, hogy ott se. Én meg mondtam, hogy igaz, mert ilyen szépet még soha életemben nem hallottam, és felvettem az iskoláskabátomat, aztán mondtam, hogy köszönöm, hogy megvarrta, meg azt is köszönöm, hogy segített rajtam, tényleg nagyon jó ember, köszönöm szépen, de most már igazán mennem kell, mert édesanyám már biztosan nagyon aggódik.

Csákány akkor azt mondta, hogy jól van, menjek, ha akarok, de azért ő szeretné, ha megnézném azt is, amiért idehívott, mert az még a madárdalnál is sokkal, de sokkal fontosabb, valami olyasmi, amit már nagyon régóta nem látott senki sem. Azzal kigombolta a kabátját, és a belső zsebéből elővett egy megsárgult borítékot, és letette elé az asztalra. Rögtön meg akartam fogni, de Csákány rám szólt, hogy várjak, mert előbb még kérdezni akar valamit, mit tudok, mi történt az arcával. Akkor én mondtam, amit a többi munkástól hallottam, hogy a Duna-csatornánál elkapta a fekete himlőt, és szerencséje volt, hogy nem halt bele, de az arcát örökre elcsúfította. Csákány erre megrázta a fejét, hogy nem ez az igazság, de hogy mi, azt jobb, ha nem tudom, azt nem kell mondja, hogy csúnya dolgok történtek vele, mert az amúgy is látszik, de képzeljem el, hogy mikor levették a kötéseket, és először a tükörbe nézett, akkor elájult, amikor pedig magához tért, hát többet nem emlékezett a régi arcára. Csákány akkor a borítékra mutatott, és azt mondta, hogy ebben a lezárt borítékban, ebben az ő régi személyi igazolványa van, akkor kapta vissza, amikor kiengedték a hadikórházból, és ott, abban az igazolványban ott az egyetlen kép róla akkorról, amikor még ép volt az arca. Ő nem egy gyáva ember, de tudjam meg, hogy azt a régi képet azóta se volt bátorsága megnézni, inkább azt hazudta, hogy elvesztette, és csináltatott egy másik igazolványt ezzel az új arcával. Csákány elhallgatott, a borítékra nézett, aztán rám, és azt mondta, hogy szeretne kérni tőlem egy nagy szívességet, ne szóljak semmit, csak vegyem ki a borítékból az igazolványt, és nyissam ki, és nézzem meg azt a régi képet, aztán csukjam be, és tegyem vissza a borítékba, és vigyem magammal, és őrizzem meg. Ennyit kér tőlem, tudja, hogy ez nagy dolog, de neki nagyon sokat jelentene, és ha megteszem, akkor arra kér, hogy amikor ezután rá gondolok, akkor próbáljak meg ezzel a régi arccal rágondolni, próbáljam elképzelni, hogy milyen lenne most, annyi év után, hogy öregedett volna meg, merre ráncosodott volna, tudja, hogy ez nehéz, és nem bánja azt se, ha nem sikerül, de mégis azt kéri, hogy próbáljam meg, mert neki attól sokkal könnyebb lenne az élet. Persze ha úgy érzem, hogy nincs hozzá elég erőm vagy bátorságom, akkor nem kell, nyugodtan hazamehetek.

Én akkor Csákányra néztem, a csupa sebhely, csupa forradás arcára, és akkor azt mondtam, hogy jól van, megteszem, és kibontottam a borítékot, a megsárgult papír annyira el volt már vékonyodva a sok zsebhen hordástól, hogy szétfoszlott az ujjaim között, és kivettem a papír közül az igazolványt, az elzsírosodott, sötét borítóról teljesen lekopott a címer és a felirat, na és akkor kinyitottam az igazolványt, és megnéztem a képet, ott volt az első oldalon, rossz, fehér-fekete kép volt, Csákány legfeljebb ha tizenhét éves lehetett, amikor készült, a haja oldalt szépen el volt választva, és mosolygott, kigombolt nyakú fehér ingben volt, látszott, hogy nagyon kiáll az ádámcsutkája, alatta meg cirill betűkkel oda volt gépelve a neve, nem tudtam elolvasni, de nem is akartam, hanem az arcát néztem, a száját, az orrát, a szemét, a vonásait, a sima, tiszta bőrét, hiába mosolygott, mégiscsak volt az arcában valami elszánt keménység, a szája élesen görbült felfelé, és akkor, úgy ahogy kérte, próbáltam elképzelni, hogy milyen lenne most, de nem nagyon sikerült. Ahogy azt a fiatal arcot néztem, valahogy az apám jutott eszembe, az apám és az apám fényképe, amit a régi katonakönyvből vettem ki, és éreztem, hogy mind a két szememből kicsordul egy-egy könnycsepp, és akkor becsuktam az igazolványt, és a boríték maradékaival együtt betettem az iskoláskabátom belső zsebébe, és Csákányra néztem, és mondtam, hogy köszönöm, nagyon fogok vigyázni rá, az a két csepp könny meg kétoldalt végigfolyt az arcomon, a kezem fejével letöröltem, és mondtam, hogy akkor most én elmegyek haza.

[...]

Léghajó

H. J.-nak

Elhagy végre minden ballasztot,
túlrepülni a léthatáron –
mit már annyiszor elszalasztott,
csukott szemmel teszi az álom.

Csergetakaró: hogy utálta
szedegetni a sok merev szöszöt,
mintha egy őszhajú banya járna
láthatatlan a bútorok közt,

mint egy eljövendő öregkor
ezer cetlije, dobozkája,
amit félt felejteni akkor,
azt most leejti, kidobálja,

óriáskagylót hajít ki, nem kell,
kiürült parfömös üvegcsét,
egyikből halkán szólt a tenger,
másikból halkán szállt a nemlét,

szerelem kis relikviáit,
sőt, a szülői lámparnyóit,
mely a szerelemhez világít
álmatlanul, hiába felnőtt,

vigyék inkább idegen párák,
könnyű szívvel, merülőpróba,
vakon beszáll, valahol várják,
az irányíthatatlan léghajóba.

ESTERHÁZY PÉTER

Kis Magyar Pornográfia

[részletek]

A vérbő ötvenes évek elején egyszer Mátyás úgy leszidta az imperialistákat, hogy maga is megbánta. Bánatában aztán vadászatra rándult át Munkácsra, mindazonáltal telisde-teli volt életörömmel. [...] Az estéli visszakocsizáskor a kíséretében lévő ávosok egyike amaz aggodalmának adott kifejezést, hogy vajon a határnál nem-e fog az utazás késedelmet szenvedni. [...] Mind e közben a legmagasabb kíséret egyik tagja a zöld parolis ávo működését nem éppen a leghízelgőbb módon tette szó tárgyává, oda célozván, hogy némi kenyőpénz fejében bárki is könnyen átjuthat a határon, még ha vámköteles tárgyak volnának is a birtokában, különösen a Szovjetunióval határos határon.

Már erre a főtitkár is annak adott legmagasabb kifejezést, hogy a hallottak (lásd még A valóság tükrözése: egy túlkapas c. írást) felől közvetlenül akarna meggyőződést szerezni. A terv akként lett megállapítva, hogy Rákosi az ún. háttérben marad. Ő egyébként megszállottként szeretett szabadságos ávosnak felöltözni, a sapkája mellett virág volt, kenyerestartisznya az oldalán, a kardot a mentével együtt felkötötte a hátára, vágott egy útszéli meggyfáról botot magának, úgy haladt a dűlön, akár akárki más, aki öreg szülejéhez iparkodik hazafelé – volt is dolga a biztonsági öröknek: sok. Így élvezte a nép szeretetét.

Úgy is történt, a határsorompóhoz érve, az evégből kijelölt ávos a csészáról leszállva, miközben szolgálati fegyverén hidegen csillant a krassz holdfény, szóba ereszkedett a pirospozsgás fiatal őrrrel, hogy sietősen át szeretne jutni. Az legott megtörténhetik – válaszolt vidáman a fiú, kinek nap mint nap öröme telt a szolgálatban, szerette a virrasztásokat, a férfit próbáló riadókat, a kemény vicceket, hajnalban a húskés levegőt, a setét erdő irdatlan roppanásait, és gyűlölte a nép közelebről meg nem határozott ellenségeit –, hogy ha nincs az elvtársnál vámköteles áru.

De épp ez a bibi, hogy volna néhány kila gyertya, cukor, kávé, farmer és számítógépecske, de nem szeretnék emiatt, mit mondjak, egy percet sem vesztegetni. A fiú hajthatatlan volt, hová gondol, jó ember, drága elvtárs?! Hiszen ez részemről esküszegés lenne! (Szentigaz!) A kudarcától immár rettegő ávos homlokán, mint csigák ezüst kondenzcsíkja, hideg veríték kúszott, s szeme meredten búvólta a fiút. (A meredtnézés elemi óvatosságnak számított, mert akkortájt könnyen előfordult, hogy valakinek azt mondták: „Magának ide-oda jár a szeme.” Ezután biztosra lehetett venni, hogy az az elvtárs, akinek állítólag, kiemelés tőlem, ide-oda járt a szeme, gyanúba keveredik, és akkor már nem zörgött a haraszt, ha nem fűtta a szél.)

A hold szenvtelenül mosolygott az égről, mint akinek mindegy, az igazság győz vagy a hamisság. De a hű fiú nem hallgatott a csábos ígéretekre, hanem kiadta a végső ütőkártyát: Nincs az a pénz! – Pedig akkor az nagy pénz volt.

Ekkor a háttér csalitjából előlépett Rákosi Mátyás, kit a pirospozsgás ór a patyomkin-ruházat dacára üstöllést felismert, s tisztelegvén, a további parancsot várta. Hárásó, ember vagy, hékás – kiáltotta Mátyás örömmel –, éber kolumnista (este volt és fáradt) az álarc mögött is felismeri és leleplezi az ellenséget!

(1984)

„Vége”, mondta ki húgunk. A pillanat valószínűtlensége, hihetlensége, mondta később a kórház előtt, benne valami léhaság képzetét keltette, hogy ha nincs, ami van, akkor lehetne bármi, üres lyuknak érezte önmagát, mondta, levegőbe vajt sötét hiánynak. Én semmire sem tudtam gondolni, csak arra, hogy ez a tehetetlenség hiba, aminek nem volna szabad megtörténnie.

Húgunk tévedhetetlenül látta meg az egyetlen ismerős részletet, s finoman ráhajolt anyánk kezére. Finomsága megint viszolygást keltett bennem, szegény, aznap bármi rossz volt, amit csinált. „Imádkozzunk”, mondtam, amin én azt értettem, imádkozzunk és menjünk már innét. Őcsém villámló tekintettel pördült felém, mint kit pápista álnok vipera csípett volna meg, mintha valami disznóságot mondtam volna, illetlen nyegleséget. Nem mertem nyugtatni, gyorsan belefogtam a Miatyánkba, mint egy zugárus. Húgunk elhúzta a száját; mert gyerekkorunk óta ilyenkor apánkra gondoltunk, atyánkra, a miénkre, illetve épp ezt a gondolatot szoktuk hessegetni, és ezt neveztük, a hessegetést, a Miatyánk imádkozásának.

Az ajtóból anyánk kezelőorvosa figyelt minket. Arcáról nem lehetett leolvasni semmit. Az őcsém barátja. „Öregem, anyád beleiben a halál lakozik.” Így mondta. Nem szerettem ezt a hangot, az ember ne állítsa oda magát a halálhoz, mintha egyenrangú volna. Még ha orvos is, tehát ha ismer egy-két trükköt, ha tudja is, hogy olykor a király mezítelen. „Öregem, anyád siethetne a meghalással”, mondta bólogatva, s mikor én dermedten ránéztem, mint egy színész, még azt mondta: „Nem kell úgy megijedni, én egy cinikus voltaire-iánus vagyok.” „Értem”, bólintottam sértetten. „Sem a halál, sem a gazdája, az Isten nem vesz komolyan bennünket. Erre egy válaszuk lehet, emberhez méltó. Ha mi sem vesszük komolyan őket.” Félttem tőle; ha ránéztem, amit gátlásosan kerülni igyekeztem, úgy éreztem, mintha ezer év óta ismerném, és kellemetlen érzésem támadt. „A halált is akarni kell.”

Kifelé menet az egyik ágyból felnyúlt egy nyirkos, sápadt kéz, ellenséges élőlény, fondor növény, és húgunkra fonódott. Ijedten és undorodva néztem a sápadt karra. Az öreg nő felült az ágyban, s húgunkra üvöltött, mintha tudná, kire. „Te!” Húgunk ingerülten rángatva kezét próbált szabadulni, de a nő irtózatossággal erővel szorított. Keze görcsösen megfeszült: rettenetes: minden anyának egyforma a keze! „Te, te öltél meg, te árnyék, te öltél meg engem 56-ban!” „Hagyja rá”, suttogta gyorsan valaki. „Igen, én öltelek meg.” „Árnyék”, folytatta, „árnyék, ez kevés! Még azt is valld be, hogy nem szeretted! Hogy másra se kellett...!” „De hát legyen elég!”, kiáltottam, mint egy szigorú tanár, és kirohantam. Aztán: „Miért vallottad be?”, kérdeztem. „Hülye vagy?!”, mondta húgunk, s úgy nézett rám, mint egy vadidegen nő.

Kint úgy tettünk, mintha dolgunk volna. Nem volt mit mondanunk egymásnak, nem volt mit mondanunk senkinek, nem volt mit gondolnunk magunkban. És nem volt érzésünk beismerésekkel és vallomásokkal enyhíteni helyzetünket, beismerni, hogy nem tudunk felnőni a saját gyászunkhoz, hogy nem döbbenünk meg a túl-élés arcatlanságán, hogy mindez nem fáj eléggé: s ez alig volt kibírható, törpeségünk, mely ezt az izét értelem nélkül hagyta. Minthogy formákon múlik az élet, s formák pedig egyre kevésbé vannak. Itt maszatolunk magunkban, magunkra hagyatva. Szar, kellemetlen dolog.

Rohadt meleg volt a kórház előtt, álnok augusztusi forróság, rohadtt nyár, foszlik minden, megy széjjel, megy széjjel, talpunk cuppog az aszfaltban, rohad a levegő... Mindenütt szarszag, ne is próbáljátok tagadni! Bűz árad a fehér szobákból, a villamosokból, a templomokból s a rokonainkból, bűz belőlünk, a résekből nedv szivárog, a járókelők szétnyálzott gézszalagokat húznak a járdán maguk után, a férfiak gatyáján sárga mocsok, és ahová csak néztek: legyek! legyek! Vakmeleg és szarszag. Rohadt nyár! Légy kárhozott, te gyalázatos, ahogy falod föl magadat...!

A temetés napján <egy nehéz nap napja> korán ébredtem, izgultam, mint utazáskor vagy szereplés előtt. Vendég vagyok már a szülői házban. Apánk a neszekből kitalálta, felébredtem, azt nem, hogy egy kicsit még egyedül is akarnék maradni, és azonnal benyitott. Kedves volt és szolgálatkész, mintha csak a bátyánk volna; többnyire ilyen, hacsak érdekei másra nem készítetik. A fürdő és a reggeli sorrendjéről tanácskoztunk a szokásos körülményességgel, amiben, mindig, a várhatónál nagyobb kedvünk telt. „Anyám helyett apám vagy”, mondtam, de apánk elmosolyodott. Mondta, csinál szalonnás tojást és megengedi a fürdővizemet. Soha életemben nem leszek olyan nagyvonalú, mint ő. Gyerekkoromban próbáltam „kifürkészni a szalonnát”, az üvegesedés pillanatát; a szalonnás tojás ünnepi étel volt, azaz eléggé szegények lehettünk, illetve inkább szegénységben éltünk.

Öcsém hatalmas és emlékezetesen puha pizsamájában – egy idegen pizsama! férfi hálóing! – ültem a reggelizőasztalhoz. Időközben hűgünk is megérkezett, verődtünk össze, mint a csorda, s valamelyest átszervezte a reggelt; anyáskodott, amit nehezen bocsátok meg neki, ezt a reggeli ál-ságot. Lágytojás volt az asztalon fonott kosárkában, lazac, hideg roastbeef, tengeri kagyló, erdélyi és abált szalonna, paradicsom, paprika, többféle kenyér, pirítós. Mint holmi útvonaltervezetet a maradék nyári nagyvakáció előtt, könnyedén, elszántan és pedánsan, javasoltam apánknak meg testvéreimnek, hogy majd ne sírjunk. „Van nálam nyugtató”, mondtam. Hűgünk ijedt oldalpillantást vetett rám, öcsém szokása szerint mértéktelenül evett, apánk fintora pedig azt jelezte, „férfi így nem beszél”.

(1985)

Esti Kornél tolvaja
(kalandfilm)

A keleti villámvonaton (vulgo: a 2-es villamoson) robogtam – mesélte Esti Kornél – hazafelé, forró nyáron.

A fiatal férfi, kezében pénztárca, leszállt a villamosról. Csak azért jegyeztem meg, mert a pénztárcát két ujjal fogta, pipiskedve, úgy tartotta a feje magasságában, mintha úszna, és nem akarná, hogy víz érje. Ekkor mellettem egy lány halkán azt mondta: – Tolvaj! –, és a férfira mutatott. Ez valamiképpen nem tűnt hihetőnek, a férfi viselkedésében semmi gyanús nem volt, a tárca se gyanús volt, hanem érdekes, legföljebb sajátos. Vagyis az hihetetlen, hogy valaki tolvaj legyen, azaz elvegye azt, ami nem az övé. Ha valakire közelről ránézünk, arról nem lehet elképzelni, hogy tolvaj. A tolvaj absztrakt. Az áldozat idősebb egyetemistának látszott, és egy kisgyereket cipelt a vállán. Csomós Marira hasonlított, csak nem volt olyan szép (hiányzott belőle a Csomós Mari).

– Tolvaj – ismételte meg. Úgy éreztem, tennem kell valamit, az nincs rendben, hogy itt tolvajok mászkálnak az országban, én meg csak itt villamosozok. De ezt nem kell nagyon áttételesen értelmezni, konkrét villamos, konkrét tolvaj, konkrét én.

– Kicsoda? – lendültem tehát akcióba. (Akcióim, lám, mondatok.) A nő már csak tátogott, mutatóujja követte a pénztárcát. Ekkor csukódott volna a villamosajtó, a mozgásra mozdultam, közbettem a lábam, leugrottam. A nő utánam.

A férfi visszanézett; arca nyugodt, nem kezd el szaladni. De mintha gyorsítana. – Tolvaj! – kiáltom erre. – Álljon meg! – Csodák csodája: a férfi nem áll meg. Utánaindulok, tíz méterre lehet tőlem, nem futok, valami olyasmire gondolok, hogy nem kéne elijeszteni. Ezért kicsit halkabban ismétlem: – Tolvaj. Álljon meg.

Nemcsak hogy ő nem áll meg, de az ott várakozók sem mozdulnak, mit mozdulni! – az arcuk nem rezzen. Mintha ott se volnék. Ez a mondat láthatatlanná tett. Amennyivel halkabban szóltam, annyiival gyorsabban mentem. És most már ezt mondtam:

– Tolvaj! Tessék megállítani! – Az az igazság, hogy az én arcomon se ijedtség volt vagy fölháborodás, hanem csak csodálkozás. Ezt láthattam viszont a környező arcokon. Ekkor egy idősebb férfi lágyan felém hajolt: – Jó napot, Kornél úr. – Az összes homoerotikus tartalmékaimat mozgósítva biccentettem vissza, majd most már rendesen fölördítotam.

– Tessék mán megállítani!

Mint egy westernben, puff, egyszerre futni kezdtünk, a tolvaj – én meg utána, és üvöltöttem. Szerintem akkor már féltem. Az emberek udvariasan utat adtak. Újabb s újabb nézőkhöz értünk, és én igyekeztem őket információval és cselekvési programmal ellátni, nevezetesen, hogy amaz egy tolvaj, és tessenek megfogni.

Nem közelítettem hozzá, ám jól tartottam magam. Átrohantunk egy útkereszteződésen, és egyszercsak nem volt senki, csak mi ketten. Megállt. Lihegve odaértem. Most látszott csak, hogy egy kiöregedett futballista az ki van öregedve, egy szót sem bírtam szólani. Most se nézett ki tolvajnak, olyan volt, mint bármelyikünk, csupán jobban bírta nálam a futást. Nekem a morális alapozás adott szárnyakat.

– Felezzünk – mondta rokonszenvesen. Röhögni se bírtam, lekötött a levegő vétele. Istennem, mily marcona lehetek én, hogy bevesz a buliba. Hallgatásom megerősíthette őt, hogy helyes volt nem kikezdenie velem. – Na, baszki, ne faszozz, itt a fele, aztán tűnjünk el!

Ténylegesen nem tudtam, mit kéne most csinálni. Egyszerűen nem volt olyan mondat, melyet mondani bírtam volna. Uram, kegyed egy pernahajder! – legföljebb. Kirántottam a kezéből a tárcát, és kezdtem visszafelé szaladni, ő utánam, át a kereszteződésen, és akkor ezt kellett hallanom:

– Tolvaj! Fogják meg! – ezt üvölti utánam a tolvaj. Szegény anyám, ha ezt megérhette volna. Az emberek ismét utat adnak, most kicsit nagyobb érdeklődést váltunk ki (plusz poszt-modern terror), én közeledek a nő felé, a gyerek már bőg, a tolvaj közeledik felém, nyilván jobbszélsőt játszik, azok tradicionálisan gyorsak.

Nem lehet megállni, elfutok hát a tulajdonos előtt, az bambán néz, szeme elkerekül, ennyire nem érteni valamit szinte nem is lehet már, utánam a tolvaj, kajabálva, hogy fogjanak meg. A villamos előtt hirtelen átvágok a túloldalra, épp jön egy taxi, beugrom, csak hajtson gyorsan!, mondom, mint egy filmben, azonnal szinkronizálva. A taxis bólint, nézi a tárcát a kezemben, nem szól. Két utcával arrébb megállítom, kiszállok.

Óvatosan visszaólkodom a villamosmegállóba. Senki ismerős. A tárcában semmi irat, csak 2400 forint. Most mit csináljak.

Most mi Esti élete?

(2010)

1985 | *December 24.*

Karácsony este a kórházban. Hatvankét esztendő alatt ez az első karácsony este, amit nem élünk meg együtt. Mikor érkezem, a szoba már sötét, a betegeket előkészítették éjszakára. Nem lát, nem ismer meg, fogom a kezét, egy órán át ülök így az ágy mellett. Soha nem hittem, hogy megélem ezt az estét. A valóság közöny. Nem tudok tiltakozni, nincs indulat, vádaskodás. Az élet teljes értelmetlensége és irgalmatlansága. Nincsenek „szavak”, sem érzések, indulatok. Mint mikor kiég minden, ami egy hosszú életben pislákol, vagy lobogott. A semmiből jövünk és eltűnünk a semmiben, minden más gyermekes képzelgés. Ami közben volt, néha csodálatos, mindig értelmetlen és céltalan. Ezt mindig „tudtam”, de este a san diegoi kórházban végre bele is nyugodtam. Ha otthon lenne, végeznék mindkettőnkkel. Így nem illik. De lehet, hogy ez is csak gyávaság. [...]

„Talán nem is olyan nagy dolog a halál.” Babits. Lehet, de az „élet” nagy dolog, mert értelmetlen és kegyetlen. [...] Néha a szégyenérzet, hogy élek. [...]

December 31.

Szilveszter éj. Két napja nem evett, csak folyadékot kapott. Hörög. Rázkódik, dobálja magát. Altatót kap, de az arckifejezése szenvedő. [...] A fájdalomnak, kínlódásnak ez a pokla, amit nem tudtam elképzelni.

1986 | *Január 1.*

Újesztendő. Az életünknek vége, neki lehet még néhány hete, nem élet, csak derengő, öntudatlan létezés. Számomra ez az év vége az életnek – akkor is, ha túléltem. Nincs hajlamom meghalni, sem élni. Ebben a derengésben minden, amit az élet hozott, értelmetlen, csaknem groteszk.

Január 4.

L. meghalt.

Január 14.

Elhamvasztották.

Február 4.

Ma négy hete halt meg, szombaton délben 1 óra 40 perckor. De a halál pillanatát nem lehet pontosan tudni. Az utolsó két órában egyenletesen, nyugodtan lélegzett. Egyik kezét én fogtam, másikat az ápolónő, aki mérte a vérnyomását. Aztán intett, hogy a vérnyomásmérő már nem mutat semmit. De még lélegzett. Szó szerint „kilehelte a lelkét”. Még félórát ültem az ágy mellett, néztem az arcát. Nem volt „komoly”, sem „megszépült”, más volt. Mintha minden, amit az élet kozmetikája reátesz egy emberi arcra – indulat, fájdalom, derű, szomorúság – eltűnt volna az arcából. Az a komolyság, nemesség, amit mindig elfed valami az élők arcában.

Február 8.

A temetés. Hamvasztás után még egy héten át maradt a halottasházban. A bokáig érő fekete bársony belépőbe burkolták, amit egyszer viselt, Budapesten, a „Kaland” bemutatója alkalmával. – Dél előtt János és Harriet jönnek érettem, kimegyünk a Mission Beach elnevezésű helységbe, a hamvak elhintése az óceán vizébe itt történik. Kívánsága szerint nincs egyházi szertartás, sem meghívottak. [...] A kis hajó távol a parttól megáll, a kormányos kérdi, akarom-e, hogy a hamvak hintése közben imát olvasson fel? Intek, hogy nem akarom. Zsebkéssel felvágja a csomagot, plasztik

zsákot emel ki, tartalma mintegy két-három marékra való hamu, beszórja a hamvakat az óceánba. Hallom, közben mormogja a nevet, Ilonamarai. Egyikünk sem mozdul. Mikor partot érünk, udvariasan búcsúzik Charon, mint a kereskedő, aki azt mondja a vevőnek: „Thank you, call again.”

Február 9.

Intézkedtem, hogy ugyanígy temessenek. [...] Aztán a semmi. A halál misztérium és valóság egyszerre. A misztérium előtt szótlannul kell állni, vagy inkább térdepelni. A valóságot el kell fogadni. Minden más emelyítő, tisztátalan, nem méltó az egyetlen emberi misztériumhoz, a halálhoz.

Február 14.

Az emigrációs élethelyzetek. L. halálát követően számomra elkezdődött az emigráció egy új változata. Mások feltűnési viselkedésben szenvednek, mindenhol minden áron látni, hallani akarják a nevüket. Nálam most kóros az eltűnési viselkedés. Nem olvasni a nevem, nem hallani magamról, eltűnni.

Álmok. Nem „vele”, hanem a hangjával, az arcával, ami itt maradt. Mint a „hot-line”, ami összeköti Moszkvát és Washington – nem hang beszél, hanem futó írás közvetíti a hot-line-on át az üzenetet – úgy látom álomban a mozgó betűket. Azt képzelem így üzen. Néha csak egy szó. „Dinnye.” Aztán „Itt vagy?” (Mikor már nem látott és nem hallott, így hívott.) Álomban felelek. „Itt vagyok.” Megint futnak a betűk: „Minden másként van.” Aztán „Mincsike (az anyja) hozza a reggelit. De nem tudja, hogy itt vagyok. Mind a négy gyerek itt van.” (Ki lehet a négy gyerek, nem tudom.) Megint. „Minden másképp van.”

A kórházból, a laboratóriumokból, az orvosoktól sorjában érkeznek a nagy összegű számlák. Egy ágy egy napra kétágyas szobáért 300 dollár. És külön orvos, gyógyszer, laboratórium. Ha élne, megbetegedne a számlák láttára az izgalomtól. Számomra közömbös, a félretett pénz erre való. [...]

[...]

1988 | *Február 4.*

Két esztendeje halt meg L. Ebben a két esztendőben teljes magány. Látogatókat majdnem mind lemondtam. Járás, látás egyre nehezebb, olvasáshoz nincs türelmem. A lakás amolyan „Tamás bácsi kunyhója”. És magányos zárka, életfogytiglan. Étvágy semmi, mindenféle értelembe szigorú böjt...

Néha visszhangzik Babits sora: „Talán nem is olyan nagy dolog a halál.” Talán. Ha úgy gondolta, mindeddig mindenkivel megtörtént és utólag nem panaszkodott senki, igaza lehet.

Két éve nem írtam semmit, naplót sem. Levelet, csak ha föltétlen szükséges, akkor is csak a legkevesebb sorokat. Nem hiányzik senki. És semmi.

Március 28.

Egy futár Pestről. Három könyvkiadó szerződési ajánlatát hozza és más ottaniak hívását. Teljes, „feltétel nélküli” fegyverletétel részükről, mindent kiadnak, könyvet, cikkeket, mindent, az „életművet”. A tünet érdekes, mintha elkezdődött volna ott a felbomlás. Nem adok engedélyt semmiféle ottani kiadásra, amíg az orosz megszálló sereg ott van. És, ha azok elmentek, tartsanak otthon külföldi ellenőrzés mellett demokratikus, szabad választásokat. Előbb nem engedem semmiféle írásom kiadását. A futár intelligens és rokonszenves. Kérdésemre elmondja, ha távozna ez a rendszer, a negyven évből a magyarság alig tartana meg mást, mint a betegellátást.

Augusztus 27.

Ma nagyon hiányzott L. testének nemessége és előkelősége. Mosolya. Hangja.

1989 | *Január 15.*

Várom a behívót, nem sürgetem, de nem is halogatom. Itt az ideje.

A kis idétlen

[részlet]

Anyja sietve vonszolja a sáros kerékvágásokkal telibarázdált úton. Hazatérő iskolásgyerekekkel találkoznak: a gyerekek nem beszélnek, nem is nevetnek. Láthatatlan hátitáskájuk kidagad körgallérjükből. A kis púposok sötét vagy világos szeme kiragyog a csuklyájükből. Guillou arra gondol, hogy a hóhérai lennének, ha játszani kellene velük. De csak a tanítónak adják oda, aki csak vele foglalkozik majd, őrá összpontosítja a felnőttnek azt az ijesztő hatalmát, hogy kérdésekkel sújtsa agyon a kicsi Guillou-t, magyarázatokkal és érvekkel gyötörje. Ezt a hatalmat ezúttal nem nyeli el egy egész osztály. Guillou-nak egymagában kell szembenéznie a tudomány e szörnyetegével, aki méltatlankodva és dühödten támad a felfoghatatlan szavak bódulatában vergődő gyermekre.

Olyankor megy az iskolába, mikor a többi fiú hazatér. Ez megdöbbeneti: mintegy ráébred magányára, arra, hogy más, mint a többi. A száraz, meleg kéz, amely az övét fogja, most megszorítja a kezét. Résztvetlen erő, csak épp vonszolja az ellenség. Anyja, szenvedélyeinek és gondolatainak ismeretlen világába zárkózva, egyetlenegyszer sem szól hozzá. Már fel is bukkannak az első házak, füstjükbén fürdik és illatozik az alkonyat, a lámpafények, a lobogó tüzek a homályos ablakok mögött s a Dupuy fogadó élesebb világa. Két szekér áll az úton; a pult előtt ökörhajcsárok széles háta mozog. Még egy perc: ez a fény, ez már az... Eszébe jut, hogy mikor Mami a *Hüvelyk Matyit* meséli, milyen vastag hangon mondja mindig: „Ez az emberevő óriás háza!” Az ajtó üvegén át már látja is az óriás feleségét, aki nyilván zsákmányra leselkedik.

– Mit reszketsz, te féleszű? Bordas úr nem harapja le az orrod.

– Talán fázik.

Paule vállat von, és elgyötört arccal azt mondja:

– Dehogyan, csak ideges. Néha rájön, nem tudni, mitől. Tizennyolc hónapos korában rángógörccsei voltak...

Guillou-nak vacog a foga. Csak a vacogást meg a nagy falióra ingájának járását hallani.

– Vedd le a cipőjét, Léone – szól az óriás. – Add rá a Jean-Pierre papucsát.

– Nagyon kérem – tiltakozik Paule –, ne fáradjon vele! De Léone már hozza is a papucsot. Térdére ülteti Guillou-t, leveszi róla a körgallérját, és közelebb húzódik a tűzhöz.

– Ekkora fiú, és nem szégyelli magát? – mondja az anyja. – Nem hoztam se könyvet, se füzetet – teszi hozzá.

Az óriás megnyugtatja, hogy nincs is rá szükség: ma csak beszélgetnek, ismerkednek.

– Két órán belül visszajövök – mondja Paule.

Guillou nem hallja, mit suttog az anyja meg a tanító a küszöbön. Tudja, hogy elment az anyja, mert már nem érzi a hideget. Az ajtó becsukódik.

– Segítesz nekünk babot tisztítani? – kérdi Léone. – Vagy tán te nem is tudsz babot tisztítani?

A gyerek nevet, és azt mondja, hogy mindig segít a Fräuleinnak. Megnyugtatja, hogy a babról beszélnek. Még hozzá is meri fűzni:

– Nálunk már rég leszdedték.

– Ó! Ez kései bab – mondja a tanítónő. – Sok közte a rothadt. Ki kell válogatni.

Guillou odamegy az asztalhoz, és munkához lát. Bordasék konyhája olyan, mint minden konyha: nagy kemence, az edényakasztón főzőüst, hosszú asztal, az egyik polcon rézedények, a másikon befőttesüvegek sorakoznak, a gerendán két zacskóba burkolt sonka lóg... És Guillou mégis idegen és gyönyörűséges világba jutott. A pipa szaga teszi-e – mert a pipa, még ha nem ég is, szüntelen ott fityeg a Bordas úr szájában. De inkább az a sok könyv körös-körül, az újságkötegek a pohárszéken meg az egylábú kerek asztalkán a tanító keze ügyében. Bordas kinyújtja a lábát, Guillou-val nem is igen törődik, s egy folyóirat lapjait vagdossa, amelynek fehér a fedele, és piros a címe.

A kandalló felett egy kövér, szakállas férfi képe függ: karját összefogja a mellén. Alatta egy nyomtatott szó, a gyerek ültében halkán próbálja kibetűzni: – Jau... Jaur...

– Jaurès – szólal meg hirtelen az óriás. – Tudod, ki az a Jaurès?

Guillou rázza a fejét. Léone közbelép:

– Tán csak nem akarsz neki mindjárt Jaurèsről beszélni?

– Ő beszél róla nekem – mondja Bordas úr.

Nebet. Guillou-nak tetszik, hogy olyan kicsi a szeme, mikor nevet. Szeretné tudni, ki az a Jaurès. Nem unatja a baptisztítás. Halomba rakja a rosszát... Békén hagyják. Arra gondolhat, amire akar, bámulhatja az óriást, az óriásné meg a házukat.

– Talán már meg is untad? – kérdi hirtelen Bordas úr.

A tanító nem olvassa a folyóiratot; átnézi a tartalomjegyzéket, felvágja a lapokat, megnézi az aláírásokat, arcához viszi a füzetet, élvezettel szagolgatja. Ez az újság Párizsból jön... Elábrándozik azoknak az elképzelhetetlen boldogságáról, akik munkatársai lehetnek. Megpróbálja elképzelni az arcukat, a szerkesztőségi szobát, ahol összegyűlnek, hogy kicseréljék nézeteiket: ők, akik mindent tudnak, „akik már kijárták az eszmék iskoláját...” Léone nem tudja, hogy elküldte a lapnak Romain Rolland-ról szóló tanulmányát. Igen udvarias, de mégiscsak visszautasító választ kapott. A tanulmánynak túlságosan éles politikai színezete van. Az eső most patakokban ömlik a tetőre, kiöntenek az ereszcatornák. Csak egyszer él az ember. Robert Bordas sohasem ismeri meg a párizsi életet. Lousteau úr azt mondja, hogy a cernési életből is kitelne egy könyvre való... – Azt tanácsolja, vezessen naplót. De őt nem érdekli önmaga. A többiek se igen érdeklik. Szeretné meggyőzni őket, beléjük plántálni az eszméit – de az egyéniségük nem köti le a figyelmét. A szóhoz, a gyors cikkekhez van tehetsége. Lousteau úr azt állítja, hogy a *France de Sud-Ouest*-ben megjelenő írásai különben mindannál, amit Párizsban közölnek, az *Action française*-t nem számítva. Az *Humanité*-nál, ha hinni lehet Lousteau-nak, senki sincs, aki fölérne vele. Párizs... Megígérte Léone-nak, hogy soha el nem hagyja Cernést, még akkor se, ha majd Jean-Pierre beiratkozik az École Normale-ra... Később se, ha „befutott” ember lesz a fiuk, és magas rangja lesz. Nem kell zavarni, nem kell a nyakán lógni. „Mindenki a maga helyén” – mondogatja Léone.

Ott áll az ajtónál, homlokát odatapasztja az üveghez; megfordul, és látja, hogy Guillou gyengéd, nedves szemmel nézi őt, de tüstént lesüti a szemét. Eszébe jut, hogy a gyerek szeret olvasni.

– Ugye, már meguntad a baptisztítást, kicsi? Adjak neked kölcsön egy könyvet, amiben képek vannak?

Guillou azt feleli, hogy nem bánja, ha nincsenek is benne képek.

– Mutasd meg neki Jean-Pierre könyvtárát – szól Léone –, hadd válasszon.

A gyerek Bordas úr kézilámpása nyomában átmegy a házaspár szobáján. Gyönyörűnek találja. A hatalmas faragott ágyon sötétpiros dunna trónol, mintha ribizkeszörppel öntötték volna le a huzatot. A mennyezethez egészen közel nagyított fényképek lógnak. Azután Bordas úr bevezeti egy kisebb szobába, amelynek dohos szaga van. A tanító büszkén felemeli a lámpát, és Guillou megcsodálja Jean-Pierre szobáját.

– A kastélyban természetesen jobb lehet lakni... de azért – teszi hozzá elégedetten – ez se rossz...

A gyerek nem hisz a szemének. A kis kastélylakó most gondol életében először arra, mi csoda odúban alszik ő. Adrienne kisasszony szaga terjeng benne, aki a kastély fehéreneműjét gondolja, és ott tölti a délutánt. A varrógép mellett egy próbababa díszel, amelyet sohasem használnak. A pokróccal letakart összecsucukható ágyon alszik a Fräulein, ha Guillou beteg. Hirtelen maga előtt látja a kopott nagy szőnyeget, amelyre annyiszor kiborította az éjjeli edényt. Ez a szoba csak Jean-Pierre Bordasé, csak az övé a kékmintás fehér ágy, a zsúfolt üveges könyvszekrény.

– Majdnem mindet jutalmul kapta. Mindig ő nyeri a jutalomdíjakat az osztályban.

Guillou minden kötetet végigsimít.

– Válaszd ki, amelyiket akarod.

– Ó! *A rejtelmes sziget*... Olvasta? – kérdi a gyerek, ragyogó szemét Bordas úrra vetve.

– Olvastam, mikor annyi idős voltam, mint te... De képzelj el, már elfelejtettem... Ez valami olyan Robinson-történet, nem?

– Ó! Sokkal jobb, mint a Robinson! – kiáltja Guillou lelkesen.

– Miért jobb?

De a hirtelen kérdésre visszahúzódik a csigaházába. Arca most ismét szórakozott, majdnem bamba. Csend, majd Bordas úr újra megszólal:

– Azt hiszem, a folytatása valaminek.

– Igen, ismerni kell hozzá a *Nemo kapitány*-t, meg a *Grant kapitány gyermekei*-t. Én nem olvastam a Nemo kapitány-t. De attól még meg lehet érteni. Kivéve azt, mikor Cyrus Smith azzal a dinamittal vagy mivel csinál valamit... Azt mindig átlapozom...

– Mintha volna benne egy magányos ember is, akit a mérnök társai megtalálnak egy szomszédos szigeten, ugye?

– Igen, igen, Ayrton, emlékszik rá? Olyan szép, mikor Cyrus Smith azt mondja neki: „Te sírsz, tehát ember vagy...”

Bordas úr nem néz a gyerekre, fogja a vastag piros könyvet, és odanyújtja neki:

– Keresd meg ezt a részt ... Úgy emlékszem, van ott egy metszet.

– Ez a XV. fejezet vége – mondja Guillou.

– Olvasd csak fel az egész oldalt... Hadd jusson eszembe, milyen is volt az, mikor kicsi voltam.

Meggyújtja a petróleumlámpát, odaülteti Guillou-t az asztalhoz, amelyen Jean-Pierre tinfoltokat ejtett. A gyerek fojtott hangon olvasni kezd. A tanító eleinte alig hall belőle néhány szót. Kicsit odább ül, a homályban, s majd hogy a lélegzetét vissza nem fojtja, mintha attól tartana, hogy elriaszt egy vadmadarat. Néhány perc múlva a felolvasó hangja átforrósodik... Nyilván megfeledkezett róla, hogy figyelik...

„Amikor az erdő első szép fáihoz értek, amelyeknek levelei közt lágyan suhogott az enyhe szellő, az ismeretlen mámorosan szívta be a levegőt átható erős illatot, és kebléből hosszú sohaj szakadt

fel. A gyarmatosok szorosan a nyomában haladtak, készen arra, hogy elfogják, ha csak egyetlen mozdulattal is megkísérli a menekülést. És csakugyan, a szerencsétlen teremtés már-már belevetette magát a száraz mederbe, amely elválasztotta őket az erdőtől, és a combja izmai egy percre meglazultak, mint a rugó... De csaknem azonnal magába roskadt, hétrét görnyedt, és szeméből nagy könnycsepp buggyant ki. „Ó! – kiáltott fel Cyrus Smith. – Hát íme emberré váltál újra, hiszen sírsz!”

– Milyen szép! – mondja Bordas úr. – Most már emlékszem... És a szigetet megtámadják a fegyencek, ugye?

– Igen, Ayrton veszi észre először a fekete zászlót... Akarja, hogy felolvassam?

A tanító hátrább húzza egy kicsit a székét. Csodálhatná, csodálnia kellene a lelkes hangját ennek a gyereknek, akit hülyének tartanak. Örülhetne, örülnie kellene a feladatnak, amely osztályrészéül jutott, a hatalomnak, amelynek birtokában megmentheti ezt a remegő kis lényt. De csak a maga háborgó viharán át hallja a gyerek hangját. Negyvenesztendő férfi, tele vágygal és gondolattal, és örökre itt reked az elhagyatott út szélén megbúvó iskolában. Megérti, megbírálja minden betűjét a folyóiratnak, amelynek festék- és ragasztószagát beszívja. Jól ismeri a kavargó vitákat, habár Lousteau úrral nem beszélhet ilyesmiről. Léone meg tudná érteni, de ő meg többre becsüli a mindennapi teendőket. Fizikai serénységével arányosan növekszik szellemi tunyasága. Büszke rá, hogy estére nem bírja nyitva tartani a szemét, úgy elfárad. Néha sajnálja a férjét, hiszen épp elég intelligens, hogy megértse, mennyire szenved, de majd Jean-Pierre kárpótolja őket. Azt hiszi, hogy egy olyan korú fiatal férfi, mint a férje, szívesen áthárítja a tulajdon sorsának gondját a gyerekére... Azt hiszi!...

Észreveszi, hogy a gyerek a fejezet végére érve elhallgat.

– Folytassam?

– Nem, pihenj csak. Nagyon jól olvasol. Akarod, hogy kölcsönadjam neked Jean-Pierre valamelyik könyvét?

A gyerek fürgén felugrik, és újra egyenként megnézeget minden könyvet, fennhangon betűzeti a címüket.

– Az *Elhagyatottan* szép?

– Jean-Pierre rajongott érte. Ő most már komolyabb könyveket olvas.

– Gondolja, hogy én is megérteném?

– Biztosan megértenéd! Énnekem a tanítás mellett nem sok időm marad az olvasásra... De ha te mindennap elmondanál egy történetet, az elszórakoztatna.

– Ó, ezt csak úgy mondja! Úgyis tudom, hogy csak csúfolódik...

Guillou közelebb húzódik a kandallóhoz. Egy fényképet bámul a mázas cserépnek támaszkodva: gimnazisták, két cvikkeres tanár, akiknek vaskos térde kidagad a nadrágból. Megkérdezi, vajon Jean-Pierre köztük van-e.

– Igen, ott áll az első sorban, a tanártól jobbra. Guillou azt gondolja, hogy akkor is megismerte volna, ha nem mutatják meg. A sok jelentéktelen ábrázat közül kiragyg az arca. Talán azért, hogy annyi mindent meséltek neki Jean-Pierre-ről? Életében először lát emberi arcot. Addig inkább csak képeket bámult hosszú-hosszú percekig, mesehősök vonásait itta mohón. Hirtelen arra gondol, ez a magas homlokú, rövid fürtös fiú, azzal a kis ránccal a szemöldöke közt, ugyanaz a fiú, aki ezeket a könyveket olvassa, ennél az asztalnál dolgozik, ebben az ágyban alszik.

– Szóval ez a szoba csak az övé? Csak az jön ide, akit beenged?

Ő csak az illemhelyen lehet egyedül... Zuhog az eső a tetőre. Milyen édes lehet könyvek közt aludni, biztonságban... ahol nem bánthatják az emberek. De hát Jean-Pierre-nek nincs szüksége védelemre: minden tárgyból ő az első az osztályban. Még tornaversenyt is nyert, azt mondja Bordas úr, amikor Léone benyit.

– Megjött édesanyád, kiskomám!

Megint megy a tanító meg a lámpa után, át a nászszobán. Paule de Cernès a tűz mellett áll sáros cipőjében. Nyilván megint az úttalan utakat róttá, szokása szerint...

– Természetesen egy szót se tudott kihúzni belőle?

A tanító bizonygatja, hogy inkább nagyon is meg van elégedve. A gyerek lehorgasztja a fejét; Léone begombolja a köpenyét.

– Legyen olyan kedves, kísérjen el egy kis darabon, már nem esik – kéri Paule –, és mondja el a véleményét...

Bordas úr leakasztja a fogasról az esőköpenyét. A felesége utánamegy a szobába: csak nem barangol éjnek idején ezzel az eszelős nőszeméllyel? Ujjal fognak mutogatni rá. A tanító lehurrogja. Paule kitalálja, min vitatkoznak suttogva, de úgy tesz, mintha nem hallaná, a küszöbön még hosszan hálálkodik, köszöni Léone-nak a szívességét. No végre! A tanító oldalán megy a nyirkos éjszakában. Rászól Guillou-ra:

– Eredj előttünk. Ne témferegj a lábunk alatt! Aztán türelmetlenül sürgeti a férfit:

– Ne titkoljon el semmit. Bármennyire fáj is a véleménye egy anyának...

A tanító meglassítja lépteit. Persze hogy igaza van Léone-nak. Nem kellene áthaladni a Dupuy fogadóból kihulló fénykockán. De ha bizonyos volna benne, hogy nem látják meg, akkor is védőállásba vonulna vissza. Világéletében így viselkedett a nőekkel, kamaszkora óta. Mindig a nők szemelték ki őt, ő pedig menekült előlük, de nem azért, hogy annál hevesebben hajszojják. Mikor a Dupuy fogadó közelébe érnek, megáll.

– Énnálam kényelmesebben beszélgethetnénk holnap, dél felé. Tizenkettő előtt néhány perccel kijövök a községházáról.

(1951)

(Pór Judit fordítása)